MAAELUMINISTEERIUM

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaade 2019

Maaeluministeerium 2020
ISSN 2674-4767

Sisukord

1 Sissejuhatus ... 3
2 Kokkuvõte ... 4
3 Üldine olukord ... 11
3.1 Positsioon Eesti majanduses ... 11
3.2 Maakasutus ja põllumajandustootjad ... 14
3.2.1 Maakasutus ... 14
3.2.2 FADN 2018. aasta tulemused ... 17
3.3.3 Põllumajanduse majandusharu 2019. aasta korrigeeritud esialgsed majandustulemused ... 19
3.3.4 EL põllumajanduse tulevikuvaade 2019-2030 ... 23
3.4 Toiduainetööstus ... 27
3.5 Mahepõllumajandus ... 32
3.6 Kalandus ... 33
3.7 Väliskaubandus ... 35
3.8 Põllumajanduskeskkond ja kliima ... 39
3.8.1 Põllumajanduskeskkond laiemalt ... 39
3.8.2 Elurikkus ... 39
3.8.3 Muld ... 40
3.8.4 Vesi ... 41
3.8.5 Kliimamuutused, õhusaaste, bioenergia ... 43
4 Taimekasvatus (sh mahepõllumajanduslik) ... 44
4.1 Teravili ja õlikultuurid ... 45
4.1.1 Turuolukord ... 45
4.1.2 Tootmine ... 49
4.1.3 Töötlemine ... 53
4.1.4 Väliskaubandus ... 57
4.2 Puu- ja köögivili (aianduskultuurid, ilutaimed ja lilled) ... 59
4.2.1 Turuolukord ... 59
4.2.2 Tootmine ... 61
4.2.3 Töötlemine ... 65
4.2.4 Väliskaubandus ... 67
4.3 Mahepõllumajanduslik taimekasvatus ... 68
5 Loomakasvatus (sh mahepõllumajanduslik) ... 69
5.1 Piim ... 70
5.1.1 Turuolukord ... 70
5.1.2 Tootmine ... 71
5.1.3 Kokkuost ja töötlemine ... 73
5.1.4 Väliskaubandus ... 79
5.2 Liha ... 83
5.2.1 Turuolukord ... 83
5.2.2 Tootmine ... 87
5.2.3 Töötlemine ... 88
5.2.4 Väliskaubandus ... 90
5.3 Munad ... 92
5.3.1 Turuolukord ... 92
5.3.2 Tootmine ... 93
5.3.3 Väliskaubandus ... 93
5.4 Mesi ... 94
5.4.1 Turuolukord ... 94
5.4.2 Tootmine ... 95
5.4.3 Väliskaubandus ... 95
5.5 Mahepõllumajanduslik loomakasvatus ... 95
6 Kalandus ... 96
6.1 Tootmine ... 96

6.1.1 Kalapüük ... 97
6.1.2 Vesiviljelus ... 100
6.2 Töötlemine ... 102
6.3 Väliskaubandus ... 104
7 Põllumajandusele, kalandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused ... 105
7.1 Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused ... 105
7.1.1 Otsetoetused ja üleminekutoetused ... 106
7.1.2 Turukorraldusmeetmed ... 110
7.1.3 MAKi toetused (sh keskkond ja toiduainetööstus) ... 113
7.1.4 Siseriiklikud toetused ... 114
7.2 Kalanduse EMKF toetused ... 117
8 Maksud ja võlad ning maksumuudatused ... 120
8.1 Põllumajandustootjate maksud ja võlad ... 120
8.2 Kalapüügi ja vesiviljelussektori maksud ja võlad ... 122
8.3 Toiduaine- ja joogitööstuse maksud ja võlad ... 124
8.4 Põllumajanduse, kalanduse ja toidu- ja joogitööstuse deklareeritud maksud ja maksuvõlad kokku ... 128
8.5 Olulisemad maksumuudatused 2019 ... 128
Lisatabelid ... 130
Lisa 1. 1.Põllumajanduse majandusarvestuse esialgsed andmed (mln €), 2010 —2019 ... 130
Lisa 1. 2. Kalapüügi ja vesiviljelustoodete tootmine (t), 2014—2019 ... 131
Lisa 1. 3. Kaugpüük (t), 2014—2019 ... 131
Lisa 1. 4. Läänemere traalpüük (t), 2014—2019 ... 132
Lisa 1. 5.Sisevete kalapüük (t), 2014—2019 ... 132
Lisa 1. 6. Läänemere rannapüük (t), 2014—2019 ... 133
Lisa 1. 7. Asustatud kala- ja jõevähi noorjärgud (tk), 2014—2018 ... 134
Lisa 1. 8.Otsetoetuste ja üleminekutoetuste taotlemiste ja määramiste andmed, 2015–2018 ... 135
Lisa 1. 9. Põllumajanduses, kalanduses ja toiduainetööstuses deklareeritud maksud (€), 2019 ... 136
Lisa 1. 10. Põllumajanduse, kalanduse, toidu- ja joogitööstuse maksuvõlad (€), 2019 ... 137

1 Sissejuhatus

Põllumajandus, kalandus ja toidutootmine on valdkonnad, mis katavad suure osa Eesti territooriumist ja mille ilmet nad olulisel määral kujundavad.

Poliitika ja arengukavad

Põllumajandustoodete siseturu toimimiseks on Euroopa Liit loonud ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP), mis baseerub kahel sambal: 1) otsetoetused ja turukorraldusmeetmed, mida rahastatakse Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist (EAGF); 2) maaelu arengu toetamine, mida kaasrahastatakse Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD). Lisaks rakendatakse siseriiklikke toetusmeetmeid. ÜPP abil on Maaeluministeeriumi eesmärk tõsta põllumajanduse konkurentsivõimet, tagada turgude stabiilsust, parandada loodusvarade jätkusuutlikku majandamist, tõhustada kliimameetmeid ning tagada maapiirkondade tasakaalustatud ja territoriaalset arengut. „Eesti maaelu arengukava 2014–2020" (MAK 2014–2020)[1] on koostatud eesmärgiga toetada maaelu arengut viisil, mis täiendab Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika meetmeid (näiteks otsetoetused ja turukorraldusmeetmed), ühtekuuluvuspoliitikat ja Euroopa Liidu ühist kalanduspoliitikat. Alanud on uue eelarveperioodi Ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2021–2027 koostamine[2]. EAGF ja EAFRD vahendite kasutamist korraldab Maaeluministeerium. EL ühise kalanduspoliitika (ÜKP) elluviimist rahastatakse Euroopa Merendus- ja Kalandusfondist (EMKF). Fondi vahendeid kasutatakse „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014 —2020[3] rakenduskava" alusel ja nende abil saab soodustada kalandussektori arengut ning kohanemist sektori struktuursete muutustega. See omakorda aitab tõsta Eesti kalanduse konkurentsivõimet ja kalurite sissetulekut. Sarnaselt ÜPP strateegiakavaga, on alanud ka EMKF 2021–2027 rakenduskava koostamine[4].Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaade on koostatud Maaeluministeeriumi ekspertide poolt ja kajastab maapiirkondade, põllumajanduse ja toidutööstuse positsiooni Eesti majanduses, sealhulgas põllumajandussaaduste ja kala tootmist, töötlemist ning kaubandust lähtudes ahelast „põllult turule". Ülevaate koostamisel on arvestatud põllumajanduse ja kalanduse valdkondliku arengukavaga kuni aastani 2030[5] (PõKa 2030) struktuuri ja mõõdikutega. PõKa 2030 eesmärgiks on „Eesti toit on hinnatud ja maal on hea elada!"

Metoodika

Antud ülevaate andmeallikatena on kasutatud Statistikaameti, Põllumajandusuuringute Keskuse, põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi FADN (*Farm Accountancy Data Network*), Euroopa Liidu statistikaameti (*Statistical Office* of the *European* Union), Rahvusvaheline teraviljanõukogu (*International Gains Council*), Euroopa Komisjoni, Põllumajandusameti, Maa-ameti, Veterinaar- ja Toiduameti, Eesti Konjunktuuriinstituudi, Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ameti, Maksu-ja Tolliameti ning Politsei- ja Piirivalveameti andmeid.

Analüüsitud on põllumajanduslikke majapidamisi ning ettevõtteid, mis kuuluvad Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori järgi põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse valdkonda (EMTAK 2008 – A01, A03, C10, C11). Toiduainetööstusena käsitletakse Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori järgi sektoreid C10 ja C11 koos.

Ülevaates on kasutatud statistilise töötlemise ajahetkel kõige viimaseid saadaolevaid andmeid. Maaeluministeeriumi Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaate teksti ja jooniste kasutamisel tuleb allikale viidata.

[1] MAK 2014-2020 kohta loe täpsemalt https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/eesti-maaelu-arengukava-mak-2014-2020

[2] ÜPP strateegiakava koostamisest loe täpsemalt https://www.agri.ee/et/upp-strateegiakava-2021-2027

[3] EMKF 2014-2020 kohta loe täpsemalt https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/euroopa-merendus-ja-kalandusfond-emkf-2014-2020

[4] EMKF 2021-2027 koostamisest loe täpsemalt https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/euroopa-merendus-ja-kalandusfond-emkf-2021-2027

[5] Maaeluministeerium koos Keskkonnaministeeriumiga esitas 2020. aastal Vabariigi Valitsusele põllumajanduse ja kalanduse valdkondliku arengukava 2030. Arengukava koostamise eesmärk on kaasa aidata Eesti põllumajanduse, kalanduse, vesiviljeluse ja toiduainetööstuse arengule ja konkurentsivõime kasvule, toidujulgeolekule, maa- ja rannapiirkondade tasakaalustatud arengule ja heale maaelule laiemalt, samuti taimede ja loomade heale tervisele, muldade seisundi parandamisele, toiduohutusele ning puhta keskkonna ja liigilise mitmekesisuse säilimisele.

2 Kokkuvõte

Marje Mäger

Põllumajandus, kalandus ja toiduainetööstus on valdkonnad, mis katavad meie toidulaua, kuid annavad ka olulise panuse Eesti majandusse ja tööhõivesse

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstusega tegelevates ettevõtetes loodi 2019. aastal 830 mln € **lisandväärtust,** mida oli peaaegu viiendiku võrra enam kui eelmisel aastal. Nimetatud tegevusalad andsid 3,4% Eestis loodavast lisandväärtusest. Suurima panuse kasvu andis taime- ja loomakasvatus, kus lisandväärtus suurenes eelneva aastaga võrreldes 37%. Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ettevõtted on ka olulised tööandjad. Nendel tegevusaladel oli 2019. aastal **hõivatud** keskmiselt 29 100 inimest, moodustades 4,3% koguhõivest.

Põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtus ületas 1 miljardi € piiri, suurenedes aastases võrdluses viiendiku võrra

Põllumajanduse majandusharu **kogutoodangu**[6] **väärtuseks alushindades** (koos tootetoetustega) kujunes 2019. aasta[7] korrigeeritud esialgsetel andmetel 1036 mln €, millest toodanguga seotud toetused moodustasid 0,7%[8]. Kogutoodangu väärtusest moodustas taimekasvatussaaduste kogutoodangu väärtus ~ 48%, loomakasvatussaaduste kogutoodangu väärtus ~ 41% ning lahutamatud kõrvaltegevused ja põllumajanduslikud teenustööd ~ 11%. Kogutoodangu väärtus alushinnas suurenes 2019. aastal eelneva aastaga võrreldes 21%, seejuures toodangu maht suurenes 24% ja alushinnad langesid 2%. Suurim osatähtsus 2019. aasta kogutoodangu väärtuses oli endiselt piimal (24%), millele järgnes teravili (21%). **Kogukulud** (1077 mln €) suurenesid võrreldes 2018. aastaga 6% ning nende struktuuris moodustab vahetarbimine 64%, kulum 14% ja välised tegurid 23%. Tootetoetuseid, mis kajastuvad kogutoodangu väärtuses (7,4 mln €) ja tootmistoetuseid (210 mln €) määrati 2019. aastal kokku 2% enam kui 2018. aastal. **Brutolisandväärtus** oli esialgse korrigeeritud hinnangu alusel 2019. aastal 351 mln €, mis on 145 mln € enam kui 2018. aastal. **Netolisandväärtuseks faktorhinnas**[9] oli 408 mln € ehk 53% enam kui 2018. aastal. **Tööjõu tootlikkus** oli esialgsel korrigeeritud hinnangul ligikaudu 20 795 € ehk 57% enam kui eelneval aastal. **Ettevõtjatulu** oli 2019. aastal ligikaudu 166 mln €, mis oli 124 mln € enam kui 2018. aastal. Alates 2015. aastast ei ole sektor ilma toetusteta jõudnud positiivse ettevõtjatuluni.

Euroopa Komisjoni on avaldanud EL põllumajandusturgude ja põllumajandusliku sissetuleku tulevikuraporti aastate 2019-2030 kohta. Raportis jõutakse järelduseni, et muutusi põllumajandussaaduste tootmisel mõjutavad muuhulgas tarbija vastandlikud ootused – kiire elutempo soodustab valmistoidu, snäkkide tarbimist, mis ei pruugi olla kooskõlas kliima, loomade heaolu ja keskkonna faktoritega, samas suureneb elanike hulk, kes on mures antibiootikumide, pestitsiidide, keskkonnareostuse ja toidulisandite pärast. Samuti mõjutab põllumajandussaaduste tootmist järgnevatel aastatel Aasia sigade Aafrika katkust taastumine, kliima ning keskkonnaaspektid. Maailmas suureneb toidu tarbimine elaniku kohta, see loob võimalusi EL piimatoodete ekspordiks, eriti Aasiasse ja Aafrikasse, suurendades samal ajal konkurentsi teravilja jaoks.

---

[6] Põllumajanduse majandusharu kogutoodang on põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangu ja lahutamatute mittepõllumajanduslike kõrvaltegevusalade kaupade ja teenuste toodangu summaarne väärtus

[7] ***Lisa 1. 1***on toodud pikem aegrida aastate 2010–2019 peamiste põllumajanduse majandusarvestuse näitajate kohta

[8] 2019. aastal maksti tootmisega seotud üleminekutoetusi ute ja ammlehmakasvatajatele ning otsetoetusi köögi- ja puuviljakasvatajatele ning piimalehma kasvatajatele

[9] Netolisandväärtus faktorhinnas - netolisandväärtusele lisatud tootmisest lahtiseotud toetused (v.a investeeringutele) ja lahutatud tootmismaksud

Hea keskkonnaseisund panustab Eesti kui atraktiivse elukeskkonna ja kvaliteetse toidu tootja kuvandisse

Põllumajanduskeskkonna hea seisundi säilitamisel ja parendamisel mängivad väga olulist rolli põllumeeste kasvanud keskkonnateadlikkus ja vabatahtlikud tegevused. Samuti on kasvanud ühiskonna üldine teadlikkus keskkonnaküsimustes. Keskkonna, ekspordi ning tootlikkuse eesmärkide vahel on tugevad seosed. Põllumajanduskeskkonna (sh agroökoloogia) eesmärgid toimivad sümbioosis põllumajanduse konkurentsivõimega. Hea keskkonnaseisund panustab Eesti kui atraktiivse elukeskkonna ja kvaliteetse toidu tootja kuvandisse, mis soodustab ekspordi ja tootlikkuse eesmärkide täitmist.

Avalikkuse ootus on, et toidu tootmisel säiliksid samaaegselt elanikkonnale teised olulised väärtus, sealjuures liigiline mitmekesisus. Erilist tähelepanu tuleb pöörata ökosüsteemide, elupaikade ja liikide taastamisele ning edendada looduspõhise majanduse kasutuselevõttu kõigis sektorites. Maastikumitmekesisus on esmane tingimus, et tagada elurikkus põllumajandusmaastikus[10]. Liigiline mitmekesisus on aga vajalik ka toiduturvalisuse jaoks. Elurikkus aitab toidutootmissüsteeme, kus kahjuripuhangud muutuvad aina tavapärasemaks.

Muld kui elu alus ja ressurss on üks suuremaid rikkusi, iga riigi oluline vara, mida me pidevalt kasutame. Selleks, et seda ressurssi saaks inimkonna vajaduste rahuldamiseks kasutada ka meie tulevased põlvkonnad, peame muldi majandama heaperemehelikult. Eelkõige tähendab see seda, et me tunneme hästi muldi ja nende omadusi, vajadusi ja iseärasusi, tagame muldade elurikkuse, mullaviljakuse taastootmise ning takistame muldade hävimist.

Eesti pinnaveekogumitest ~ 55% on heas seisus. Vooluveekogumitest on üle poole (58%) ja järvedest 33% heas või väga heas seisundis. Selleks, et vähendada põllumajanduse negatiivset mõju veekogudele, on viimastel aastatel korduvalt täiendatud ja täpsustatud veeseaduse põllumajandust reguleerivad sätteid. 2019. aasta 1. oktoobril jõustus veeseaduse uus tervikversioon ning uuesti tuli kehtestada veeseaduse alamaktid. Uue valdkonnana lisandusid põllumajandusloomade välitingimustes pidamise nõuded, et vähendada karjamaadel ning välipidamisaladel paiknevate söötmis- ja jootmiskohtade ebasoodsat mõju pinna- ja põhjaveele.
Euroopa Komisjon on alustanud põhjalikku analüüsi liikmesriikide nitraaditundlikel aladel rakendatud meetmete ja nende mõju kohta.

Eesti valitsus võttis vastu otsuse toetada EL eesmärki saavutada aastaks 2050 kliimaneutraalsus

Põllumajandusest pärit KHG (kasvuhoonegaasi) heide oli 2018. aastal 1,4 mln t $CO_{2\text{-ekv}}$ ning andis 7,2% summaarsest heitkogusest. Euroopa Liit on võtnud eesmärgiks aastaks 2050 saavutada kliimaneutraalsus, mis tähendab, et õhku ei paisata rohkem kasvuhoonegaase kui ökosüsteem parasjagu siduda jõuab. 2019. aasta lõpus võttis valitsus vastu otsuse toetada Euroopa Liidu eesmärki kliimaneutraalsuse saavutamisel. Otsusele eelnes SEI (*Stockholm Environment Institute*) Tallinna ja OÜ Finantsakadeemiapoolt läbi viidud uuring "Eesti kiimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs". Analüüsitud meetmetest on põllumajanduses suurima CO_2 vähendamise potentsiaaliga happeliste muldade neutraliseerimine, mis suurendab muldade süsiniku varu. Investeeringuvajaduste poolest domineerib esimesel perioodil eelkõige sõnnikukäitlemise parendamine.

2019. aasta juulis moodustati valitsuse kliima- ja energiakomisjon (KEKO), mille eesmärk on vähendada Eesti kasvuhoonegaaside heidet, parandades sellega Eesti majanduse konkurentsivõimet ning tagades energiajulgeoleku ja -varustuskindluse.

Lisaks kasvuhoonegaaside heitele on Euroopa Liidus kokku lepitud ka õhusaasteainete heitkoguste piiramine. Põllumajandust puudutab eelkõige Eestile seatud kohustus hoida ammoniaagi heitkogus 1%

[10] Eesti Maaülikool 2019„Põllumajandusmaa mitmekesisus“

madalam 2005. aasta tasemest, kuna ligikaudu 90% ammoniaagi heitest on pärit põllumajandusest[11]. Ammoniaagiheidet aitab vähendada sõnnikuhoidlate katmine ja sisestuslaotus tehnoloogia laialdasem kasutamine.

Kliimaeesmärkide täitmisel on oluline suurendada taastuvenergia tootmist ja tarbimist. Eesti taastuvenergia potentsiaal avaldub bioenergial põhineval elektri ja soojuse koostootmises, tuuleenergias ja biogaasi (biometaani) tootmises, mis võimaldaks asendada fossiilsete kütuste kasutamist[12]. Üheks biomajandust suunavaks arengukavadeks on põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030.

Viimase viie aastaga on haritava maa ning metsamaa pindala suurenenud, samal ajal loodusliku rohumaa pindala väheneb

Maakatastri andmetel oli 2019. aasta lõpuks maakatastris registreeritud 1,05 mln ha haritavat maad, 0,24 mln ha looduslikku rohumaad ja 2,29 mln ha metsamaad. Viimase viie aastaga on haritava maa ning metsamaa pindala suurenenud, samal ajal loodusliku rohumaa pind väheneb.

Põllumajandusmaa on olnud viimaste aastakümnete vältel kõrge ehitussurve all. Eestis on aastail 2007–2017 ehitiste tõttu, sealhulgas teedeehitus, hõivatud põllumajandusmaad kokku ligi 11 000 hektari ulatuses. Põllumajandusmaa ja põllumullad taastumatu loodusressurss, mida tuleb kasutada säästlikult ja mille säilimine tuleb tagada. **Põllumajandusmaad tuleb hoida võimalikult suures ulatuses põllumajanduslikus kasutuses ja tagada selle kaudu riigi toidujulgeolek.** Esialgsete arvestuste kohaselt on väärtuslikku põllumajandusmaad umbes 700 000 ha. Viimase kahekümne kolme aasta jooksul on haritava maa ostu-müügi tehingute arv kasvanud 19 korda ning hektari maksumus suurenenud umbes 11 korda.

Ilmastik soosis taimekasvatust, mille tulemusel koguti 2019. aastal rekordiline teraviljasaak

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli teravilja kasvupind 2019. aastal 364 364 ha. Võrreldes eelmise aastaga suurenes taliteravilja kasvupind 73%. Suurenemist soosis 2018. aasta põuane suvi, mis võimaldas teravilja varakult ära koristada ning alustada taliteravilja külviga. Suviteravilja kasvupind aga vähenes 22%. 2019. aastal koristati teravilja **rekordsaak – 1 624 574 tonni**. Teravilja kogusaagist moodustas nisu 52%, oder 32%, rukis 7% ja kaer 6%. Võrreldes 2018. aastaga suurenes nisusaak 88%, odrasaak 51%, kaerasaak 24% ning rukkisaak 4 korda.

Teravilja keskmiseks **saagikuseks** kujunes 4,5 t/ha, mis võrreldes 2018. aastaga suurenes 70%. Nisu saagikus suurenes eelmise aastaga võrreldes 74%, odral 69%, rukkil 51% ning kaeral 32%.

Rapsi kasvupind oli 2019.aastal 72 411 ha, mis on sarnane eelnevale aastale. Rapsi kasvupinnast moodustas taliraps 71%, mis oli aegade suurim. Võrreldes eelmise aastaga suurenes talirapsi kasvupind 83%, suvirapsi kasvupind aga vähenes 53%. **Kogusaagiks** kujunes 191 400 t, mis on 68% rohkem kui aasta varem. Keskmine **saagikus** oli 2,6 t/ha ehk 69% suurem aastases võrdluses.

Kaunviljade kasvupind oli 2019. aastal 42 954 ha, mis on 8% väiksem kui eelneval aastal. **Kogusaak** oli 111 232 t ning keskmiseks **saagikuseks** kujunes 2,6 t/ha, mis on võrreldes eelmise aastaga 71% suurem. Kaunviljade kasvupinnast moodustas põldhernes 74% ja põlduba 26%.

Kartuli kasvupind oli 2019. aastal 5336 ha, mis on 3% suurem kui eelmisel aastal Ilm kartulikasvatuseks ja koristamiseks oli hea, sooja ja niiskust oli piisavalt. Kartuli **saagiks** saadi 120 502 t ning **saagikus** kujunes rekordiliseks — 22 585 t/ha.

Ilmastik soosis köögiviljakasvatust, kogusaak viimase viie aasta suurim

[11] Eesti riiklik välisõhu saasteainete heitkoguste inventuur 1990-2016
[12] https://elering.ee/taastuvenergia

Avamaaköögivilja kasvatati 3100 hektaril. Kasvupind on küll viimasel kahel aastal vähenenud, kuid hektarisaak 24,8 t oli viimase viie aasta suurim. **Kogusaak** oli 2019. aastal 76 963 t, mis on viimase viie aasta rekord ja 46% enam kui eelmisel aastal. Maheköögivili moodustab 0,8% kogusaagist. Avamaaköögiviljade saagid v.a kurgil ja küüslaugul ületasid oluliselt eelmise aasta saaki.

Katmikköögivilja kasvupind jäi eelmise aasta tasemele 235 hektarit. **Kogusaak** oli 12 143 t, millest kurk moodustas 56%, tomat 40% ning muud köögiviljad 4%. Nii kurgi kui ka tomati saak oli oluliselt suurem viimase viie aasta keskmisest, jäädes alla ainult 2015. aasta rekordsaagile. Tomati keskmine saagikus oli 33 t/ha ja kurgil 101 t/ha, mis oli samuti viie viimase aasta keskmisest viiendiku võrra suurem.

Puuviljakultuuridele oli 2019. aasta soodsam kui marjakultuuridele, õuna- ja pirnisaak suurenes aastaga peaaegu viiendiku võrra

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli **viljapuude ja marjaaedade sh maasikad pind** kokku 7112 ha. **Kogutoodang** oli 8900 t, mida oli 3% vähem kui eelmisel aastal. Kogusaagist moodustas õuna- ja pirnisaak 51 %, maasikas 26 % ja ploomid 12%. Vähenemine tulenes sõstra saagi ikaldumisest. Kasvupinnast 40% moodustavad õuna- ja pirniaiad. Õuna- ja pirnisaak oli 4255 t, mida oli 16% enam kui eelmisel aastal Kevadine öökülm kahjustas marjapõõsaid õitsemise ajal, mille tulemusel nii punase kui ka musta sõstra saak vähenes aastases võrdluses kolm korda. Musta sõstra saak oli 152 tonni ja punasel sõstral vaid 85 tonni.
Maasikas on meil enim kasvatatav mari, mida **kasvatati** 748 hektaril ning **saak** oli 1862 t.

Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust iseloomustab rohumaade suur osatähtsus

Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust iseloomustab rohumaade suur osatähtsus — 2019. aastal koos lühiajaliste rohumaadega 65%.

Maheteravilja (sh tatart) kasvatati 2019. aastal 53 935 ha, võrreldes aasta varasemaga suurenes teravilja kasvupind 18%.
Mahekaunvilju kasvatati 8544 hektaril. Kõige enam kasvatati põldhernest (6961 ha) ja põlduba (1077 ha).
Maheavamaaköögivilja kasvatati 126 hektaril, võrreldes aasta varasemaga vähenes maheköögivilja kasvupind 42%. Kasvupind vähenes peamiselt seoses naerise kasvatamise lõppemisega.
Mahepuuvilja- ja marjakultuure kasvatati kokku 2547 hektaril, võrreldes eelmise aastaga nende kasvupind oluliselt ei muutunud. Puuviljakultuuridest kasvatati valdavalt õunapuid.

Piima kogutoodang viimase 27 aasta suurim, produktiivsus tegi taas korraliku tõusu

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 31. detsembril 2019 Eestis 254 000 veist. Piimalehmade arv aasta keskmisena veidi langes, püsides aasta vältel 85 000 või veidi enama looma juures, kuid lehmade keskmine produktiivsus tegi taas korraliku arenguhüppe. Piima kogutoodang suurenes 821 500 tonnini ehk 3% enam kui eelmisel aastal. Aastane piimakuse kasv oli keskmiselt 364 kg ehk 3,7% lehma kohta ja jõudis 9633 kg tasemele.
Vähenemist – kuigi eelmiste aastaga võrreldes veidi aeglasemas tempos – jätkas piimakarjade arv. Põllumajandusloomade registri andmetel oli Eestis 2019. aasta lõpu seisuga 1236 piimatõugu lehmade pidajat, mis jäi eelneva aastaga võrreldes 10,5% väiksemaks. Kui piimalehmade arvukuse langusetrend on tugevas sõltuvuses piima ja piimatoodete turuolukorrast, siis piimakarjade arv väheneb küllaltki ühtlaselt kogu aeg. 2019. aastal jätkus piimatootmise struktuuri osas tootmise kontsentreerumine.
Eestis tegutsevate esmaostjate poolt osteti 2019. aastal 763 000 t piima ehk 2% enam võrreldes eelneva aastaga. Viie aasta tagust kokkuostukogust ületas see 6% võrra. Eestis oli 2019. aastal piima kaubalisuse määr[13] 92,9%. Kokkuostetud piima keskmine rasvasisaldus jäi tavapärase 3,9% ja valgusisaldus 3,4%

[13] Näitab kui suur osa toodetud piimast läheb müüki

juurde. **Kokkuostetud piimast 80,3% kuulus eliitklassi**[14]. Eelmise aastaga võrreldes tähendas see 10,8 ja viie aasta taguse ajaga võrreldes 17,5 protsendipunktilist tõusu. Piima aasta keskmine kokkuostuhind oli 31 €/100 kg, seega jäi eelmise aasta tasemele (+0.8%).
Toorpiima kokkuostmist deklareeris 34 erinevat esmaostjat. Neist suurim ostis kokku ligi neljandiku. Kokkuostetud toorpiimast kasutati Eestis kohapeal piimatoodete valmistamiseks 569 600 t, ülejäänud 193 400 t ehk 25,3% eksporditi. 2019. aasta lõpu seisuga oli Veterinaar- ja Toiduameti andmetel Eestis registreeritud 39 piimakäitlejat 46 eraldi paikneva käitlemisüksusega. Koguseliselt toodeti enim joogipiima, juustusid ja kohupiima ning hapendatud piimatooteid.
Tööstused müüsid 2019. aastal **toodangut** 423,8 mln € väärtuses**.** Aastases võrdluses suurenes piimatööstuste müügitulu 2,0%. Sisendite hinnatõusu ja tööjõukulude kasvu tulemusel kasvasid kulud. Tööstuste 2019. aasta **kulud** olid 413,6 mln € ehk 3,3% suuremad kui eelmisel aastal. Müügitulu kasvas aeglasemalt kui kulud, seetõttu kasumlikkus *vähenes. Piimatööstuse* ***kogukasum*** *2019. aastal oli 10,3 mln € ehk 34% väiksem kui eelmisel aastal. Piimatööstused investeerisid materiaalsesse põhivarasse 2019. aastal 14,0 mln €, mida oli 16% rohkem kui eelmisel aastal.*

Sigade arvukus taas kasvamas. *Lihatöötlemisettevõtete poolt kokku ostetud sigade arv kasvas aastaga 12%, mis peegeldab sealiha nõudluse kasvu maailmaturul*

Sigade arvukus suurenes aastaga ligikaudu 16 000 looma võrra ja veiste arv enam kui 2000 veise võrra, lindude ja lammaste, kitsede arv vähenes 5%.
Majapidamistes tapeti või müüdi 2019. aastal lihatöötlemisettevõtetele tapaks 113 614 t (eluskaalus) loomi ja linde, mis on eelmise aasta sama perioodiga võrreldes 3% rohkem. Sealiha osatähtsus kogu lihatoodangust moodustas 56%, linnuliha 24%, veiseliha 19% ja lamba-ja kitseliha vaid 1% kogu lihatoodangust.
Lihatöötlemisettevõtted ostsid 2019. aastal kokku 495 200 siga. Võrreldes 2018. aastaga osteti sigu kokku 52 400 võrra ehk 12% rohkem ja saadud sealiha kogus suurenes 4479 t võrra. Veiste ja lammaste kokkuost vähenes. 2019.aastal osteti kokku 32 600 veist (-4%) ja 3100 lammast (-35%).
Eestis tegutseb ~70 lihatöötlemisega tegelevat ettevõtet. 2019. aastal oli **lihatööstuse müügitulu** 354 mln €, mida oli 6% rohkem kui aasta varem. **Kogukulud** olid 355 mln €, suurenedes aastaga 9%. Kiire kulude kasvu tulemusel oli ettevõtete **kogukahjum** 1 mln €. Ettevõtted tegid 2019. aastal 19 mln € eest investeeringuid materiaalsesse põhivarasse.
Eestis toodeti 2019. aastal 145,3 mln **muna,** mis on eelmise aasta sama ajaga võrreldes 60 mln muna vähem. Keskmine munatoodang kana kohta oli 294 tükki. Võrreldes eelneva aastaga suurenes keskmine munatoodang kana kohta 32 muna võrra.

Mesilasperede arv on Eestis viimasel neljal aastal olnud enamasti stabiilne. 2019. aasta esialgsete andmete järgi oli Eestis 49 300 mesilaspere. Kõige rohkem oli 2019. aastal mesilasperesid Lääne-Viru ja Tartu maakonnas ning kõige vähem Hiiu, Lääne ja Ida-Viru maakonnas. Viimasel kuuel aastal on mee toodang Eestis olnud stabiilselt üle 1000 tonni, olles suurim 2019. aastal (1288 t). Ühelt mesilasperelt saadi keskmiselt 26 kg mett.

Ligikaudu pool kõigist Eesti lihaveistest ja lammastest peetakse mahepõllumajanduslikult

Maheloomakasvatusega tegeleb üle poole mahetootjatest (1170 tootjat). Mahepõllumajanduslikult peetakse kõige enam veiseid ja lambaid. Veisekasvatus oli 2019. aastal mahepõllumajandusliku loomakasvatuse suurimaid harusid. Järjepidevalt kasvab lihaveisekasvatus.

Eestis on head eeldused kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmiseks

Kokku püüti 2019. aastal 86 924 t kala, mis on 1,4% vähem kui eelneval aastal. **Kaugpüügisaak** oli 2019. aastal 17 835 t. Püüti peamiselt krevetti, turska, meriahvenat ja süvalesta. **Läänemere traalpüügi saak** oli 55 342 t. Põhiliselt püüti kilu, räime. **Rannapüügi saak** oli 10 816 t. Majanduslikult tähtsamad on

[14] *Eliitklassile vastav piim on nõutavast kõrgema kvaliteediga – bakterite arv kuni 50 000 ja somaatiliste rakkude arv kuni 300 000*

räim, ahven, meritint, lest, tuulehaug, samuti koha, särg ja vimb. **Sisevete kalapüügi saak** oli 2931 t. Peamisteks püügikaladeks on ahven, koha, latikas, särg, haug, jõesilm, luts ja angerjas.

Eesti **vesiviljeluse** moodustavad kolm tegevusvaldkonda: kaubakala kasvatamine, vähikasvatus ja kala kasvatamine looduslikesse veekogudesse taasasustamiseks. Lisandumas on neljas tegevusvaldkond – vetika- ja karbikasvatus. Vesiviljelusettevõtted müüsid 2018. aastal 944 tonni kaubakala ja –vähki.

Toiduainete tootmisega tegeleb Eestis üle 700 ettevõtte, neis töötab 3% hõivatutest ja annavad 2% Eestis loodud lisandväärtusest

Töötleva tööstuse tegevusalade keskmisega võrreldes oli toiduainetööstusel 2019. aasta majanduslikult edukam — nii müügitulu kui ka lisandväärtus kasvas peaaegu poole kiiremini, samuti suurenes ettevõtete efektiivsus. Ettevõtete kulude kasv oli kiire — tööjõupuudusest tingitud palgasurve suurendas tööjõukulusid. Lisaks tööjõule suurenesid kulutused energiale, toorainele. Vaatamata kulude kiirele kasvule suutis toiduainetööstus kasumit teenida.

Statistikaameti lühiajastatistika andmetel **toodeti** 2019. aasta toiduainetööstuse ettevõtete poolt kokku ~1,7 mld € eest toodangut, millest kolmandik (~560 mln €) eksporditi. Eelmise aastaga võrreldes suurenes toodang rahalises väärtuses 6% võrra. Suurima osa Eesti toiduainetööstuse toodangust annavad jätkuvalt piima- (23%) ja lihatööstus (20%).

Toiduainetööstuse ettevõtete **müügitulu** oli 2019. aastal 2,1 mld €. Võrreldes eelmise aastaga suurenes toiduainetööstuse müügitulu 7,4% võrra. Kasvu panustas kõige enam valmis loomasööda tööstus ning lihatööstus. **Kulud kokku** olid 2,0 mld €, mida oli 7,7% enam kui eelmisel aastal. Kulude kasvu soodustas sisendite hinnatõus, mida peegeldab ka toiduainete tootjahinna kasv. Toiduainetööstuse **kogukasum**[15] oli 2019. aastal 72,6 mln €, mis võrreldes eelneva aastaga suurenes 1,3%. Suurim osakaal kogukasumis oli joogitööstusel (41%), järgnesid piimatööstus (14%) ja pagaritööstus (10%). 2019. aastal loodi 340 mln € **puhast lisandväärtust**[16], suurenedes aastaga 4,4% võrra. Suurima panuse lisandväärtuse loomisse andsid joogi-, pagari-, piima- ja lihatööstus. 2019. aastal toiduainetööstuse efektiivsus kasvas peaaegu poole kiiremini kui töötleva tööstuse tegevusalade keskmine. Toiduainetööstuse tegevusalade keskmine **tööviljakus**[17] oli 2019. aastal 23 400 € inimese kohta, suurenedes eelmise aastaga võrreldes 4,8%.

Kuigi pankade laenuintressid olid endiselt madalad, ettevõtete investeerimisaktiivsus aeglustus

Toiduainetööstuse ettevõtted **investeerisid materiaalsesse põhivarasse** 2019. aastal 92,1 mln €, mis oli 2,3% rohkem kui eelmisel aastal. Tegevusalade lõikes investeerisid kõige enam liha- ja joogitööstus.

Kõige rohkem investeeriti toiduainetööstuse ettevõtetes 2019. aastal masinatesse ja seadmetesse (v.a arvutid ja transpordivahendid), kokku 66,3 mln € väärtuses (72%). Ehitistesse investeeriti 19,5 mln € (21%). Seega investeerisid ettevõtted nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka tootmismahu kasvu.

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade väliskaubandust iseloomustab viimase viie aasta rekordiline ekspordi- ja impordikäive

Põllumajandussaadusi ja toidukaupu **eksporditi**[18] Eestist 2019. aastal jooksevhindades 1,38 mld € **väärtuses** ning **imporditi** Eestisse 1,63 mld € eest. Eelmise aastaga võrreldes kasvas eksport 19,6% ja import 5,4%. Kaubavahetuse puudujääk oli 254 mln €, vähenedes aastases võrdluses 36%.
Ekspordi puhul kasvas Eesti päritolu kaupade väljavedu viiendiku võrra (+21,2%) ning re-ekspordi ehk välismaalt sisse toodud kaupade taasväljavedu 14,7%.

[15] Kasutatud on Statistikaameti andmebaasis lühiajastatistikas avaldatud ettevõtete kogukasumit, mis ei ole võrreldav aastastatistikas avaldatava puhaskasumiga, kuna nende arvutamisel on kasutatud erinevaid metoodikaid.
[16] Puhas lisandväärtus = kogukasum (-kahjum) + tööjõukulud
[17] Tööviljakus = puhas lisandväärtus/tööga hõivatud inimeste arv
[18] Ekspordi andmed 10.02.2020 seisuga

Eestis toodetud või töödeldud põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport oli 2019. aastal hinnanguliselt **1,1 mld €.** Suurima panuse eksporti andis endiselt teravili[19] (20%) ning piim ja piimatooted[20] (19%). Aastases võrdluses suurenes kõige enam teravilja väljavedu — 97%.
Olulisemad kaubanduspartnerid olid jätkuvalt naaberriigid — Soome, Läti ja Leedu, kuhu eksporditi peaaegu pool (45%) Eesti päritolu põllumajandussaadustest ja toidukaubast. Märkimisväärne osakaal on ka Saudi Araabial (10%), kuhu veetakse loomasöödaks Eestis kasvatatud teravilja.

Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaeluarenguks maksti ÜPP raames 2019. aastal toetusi kokku 308 mln €

Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks maksatakse toetusi EL ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) raames Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist (EAGF, ÜPP I sammas), Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD, ÜPP II sammas) ning riigieelarvest vastavalt MAK ja riigiabi reeglitele. 2019. aastal maksti põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks toetusi kokku 308 mln €, millest 85% EL eelarvest. Kogu toetussummast moodustasid ÜPP I samba toetused (otsetoetused, üleminekutoetused ja turukorraldusmeetmed) 52%, II samba toetused (Maaelu arengukava 2014–2020, sh 8,9 mln € finantsinstrumendi vahendusel) 46% ja siseriiklikud toetused 2%.

MAK 2014–2020 raames on Eestil võimalik kasutada ligikaudu 993,0 mln € avaliku sektori toetusraha põllumajanduse ja maaelu arengu tagamiseks. Perioodil 2014-2019 on toetust määratud 764,3 mln € ehk 77% eelarvest. Toetust oli aasta lõpu seisuga makstud MAK 2014-2020 meetmete raames 589 mln € ehk 59% kogu eelarvest.

EMKF raames on Eestil võimalik kasutada ligikaudu 128,5 mln € avaliku sektori toetusraha keskkonnasäästliku ja konkurentsivõimelise kalanduse arenguks

Euroopa Liidu ühise kalanduspoliitika (ÜKP) prioriteetide elluviimist rahastatakse Euroopa Merendus – ja Kalandusfondist (EMKF). EMKF vahendite kasutamist juhib Maaeluministeerium „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava" alusel ning fondi rahaliste vahendite kasutamiseks on kuus prioriteetset valdkonda.
EMKF raames on Eestil võimalik kasutada ligikaudu 128,5 mln € avaliku sektori toetusraha keskkonnasäästliku ja konkurentsivõimelise kalanduse arenguks. 31.12.2019 seisuga (kumulatiivselt) on toetust määratud 92,2 mln € eest (ehk 72% fondi mahust), välja on makstud rahalisi vahendeid 53,2 mln € ulatuses (üle poole võetud kohustustest ning 41% fondi eelarvest).

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse valdkonnas tegutsevad ettevõtjad deklareerisid 2019. aastal makse kokku 372 mln €, maksuvõlg oli 11,6 mln €

Maksu- ja Tolliameti andmetel **deklareerisid** 2019. aastal põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse valdkonnas tegutsevad ettevõtjad **makse kokku** 372 mln €, millest 74% oli toiduainetööstuse (koos joogitööstusega), 25% põllumajanduse ning 1% kalandusega tegelevate ettevõtjate poolt deklareeritud. Maksuliigiti oli suurim osakaal sotsiaalmaksul ning alkoholiaktsiisil, mis mõlemad moodustasid umbes kolmandiku deklareeritud maksudest.

Maksuvõlga oli nimetatud sektorites kokku 11,6 mln €, mis jagunes enam-vähem võrdselt toiduaine- ja joogitööstuse (51%) ja põllumajandussektori (46%) vahel, kalanduse maksuvõlg moodustas vaid 3% kogusummast. Vaadates maksuliigiti, siis kõige suurem oli ettevõtete käibemaksu (53%) ning sotsiaalmaksu (26%) võlg.

[19] KN10
[20] KN04

3 Üldine olukord

3.1 Positsioon Eesti majanduses

Marje Mäger, Peegi Kaibald

On raske ülehinnata põllumajanduse, kalanduse ja toidutööstuse tähtsust. Tuginedes traditsioonidele, kuid siiski minnes kaasa uute trendidega, tagavad just need tegevusvaldkonnad meile külluslikku toidulaua. Tarbija armastab jätkuvalt Eesti toitu – seda tõdemust kinnitas 2019. aastal Eesti Konjunktuuriinstituudi poolt läbi viidud uuring, milles vaadeldi Eesti toidukaupade positsiooni siseturul[21]. Uuringus vaadeldud toodetest 19-s kaubagrupis andis kodumaine toidukaup üle 50% käibest ja seitsmes tootegrupis üle 80% käibest. Kodumaine kaup oli valdav (üle 90%) vorstide, suitsuliha, piima ja leiva tootegrupi käibes.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse loodud lisandväärtus kasvas aastases võrdluses viiendiku võrra. Suurima panuse kasvu andis taimekasvatus.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse sektoritel on oluline roll Eesti majanduses. Nimetatud sektorid annavad ~4% Eestis loodud lisandväärtusest ja seal töötab ~5% hõivatutest.

2019. aastal loodi põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstusega tegelevates ettevõtetes 830 mln € lisandväärtust (***Joonis 1***). Nimetatud tegevusalad andsid 3,4% Eestis loodavast lisandväärtusest. Võrreldes eelneva aastaga suurenes lisandväärtus peaaegu viiendiku võrra (18,1%). Suurima panuse kasvu andis taime- ja loomakasvatus, kus lisandväärtus suurenes eelneva aastaga võrreldes 37%. Kalapüügiga tegelevates ettevõtetes suurenes lisandväärtus 22% ning toiduainetööstuses 6%.

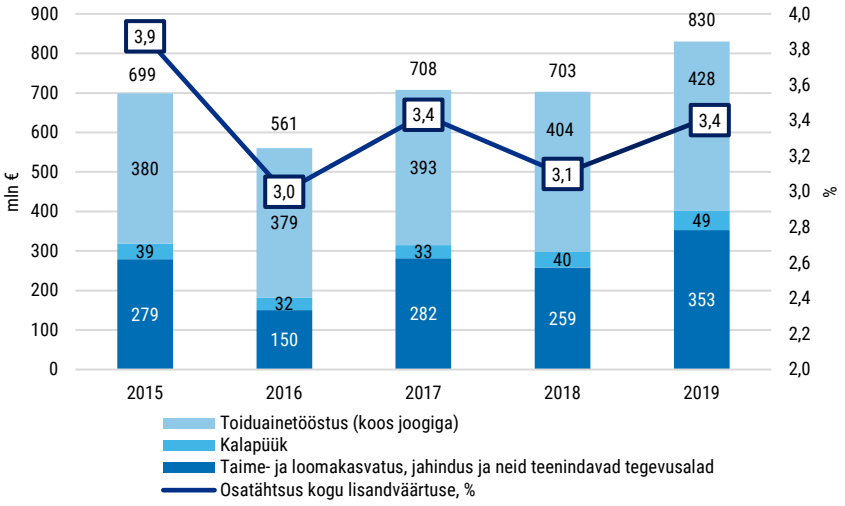

Joonis 1. Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuste lisandväärtus 2015-2019
Allikas: Statistikaamet

Vaatamata tehnoloogia kiirele arengule on tööjõul nii põllumajanduses, kalanduses kui ka toidutööstuses endiselt väga oluline roll täita ja seda vajadust ei asenda tehnoloogia kunagi täielikult.
Põllumajanduses, kalanduses ja toiduainetööstuse ettevõtetes oli 2019. aastal hõivatud keskmiselt 29 100 inimest, moodustades koguhõivest 4,3% (***Joonis 2***). Aasta-aastalt on põllumajanduse ja toidutööstuse osatähtsus kogu tööhõives vähenenud. Ettevõtete poolt tehtavad investeeringud on üheks

[21] „Eesti toidukaupade positsioon siseturul 2019. aastal", EKI 2019, Tallinn

hõivet vähendavaks teguriks. Tuginedes tööjõuvajaduse seire uuringule OSKA[22], siis põllumajanduse ja toiduainetööstuse hõive väheneb ka järgmisel kümnendil mõõdukalt. Sarnane tendents ei leia aset ainult Eestis, vaid ka mujal maailmas. Aastases võrdluses vähenes 2019. aastal hõive 1400 inimese võrra ehk 4,6%. Hõive vähenes põhiliselt põllumajandustegevusaladel, kuid toiduainetööstuses ja kalanduses jäi enam-vähem samaks.

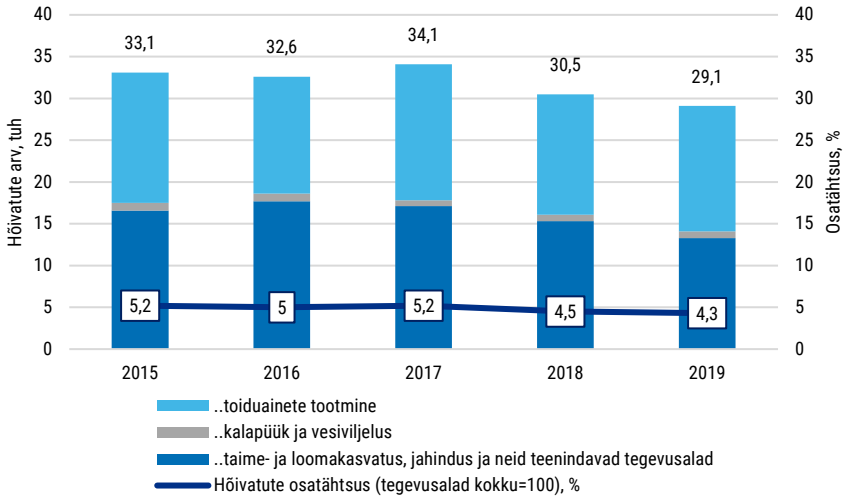

Joonis 2. Põllumajanduses, kalanduses ja toiduainetööstuses hõivatute arv, osakaal koguhõives 2015 — 2019
Allikas: Statistikaamet

Vaadates muutusi hõivatute vanusegruppide lõikes, siis üldiselt iseloomustab põllu-, metsamajanduse ja kalanduse sektorit vananemine (***Joonis 3***). Näiteks vanusegrupi 50-70 osatähtsus hõives on võrreldes sajandivahetusega 11 protsendipunkti suurenenud. Sellest võib järeldada, et noorte huvi põllumajanduserialade vastu ei ole suur. Huvi vähenemise üheks põhjuseks võib olla asjaolu, et järjest vähem noori puutub reaalselt kokku põllumajanduse või maaeluga ning hilisemal eriala valikul võib saada mõjutajaks pigem selle sektori iganenud avalik kuvand ja meedia mõju, mitte isiklik kokkupuude või kogemus. Kindlasti on mingi mõju ka rahvastiku üldisel vananemisel.

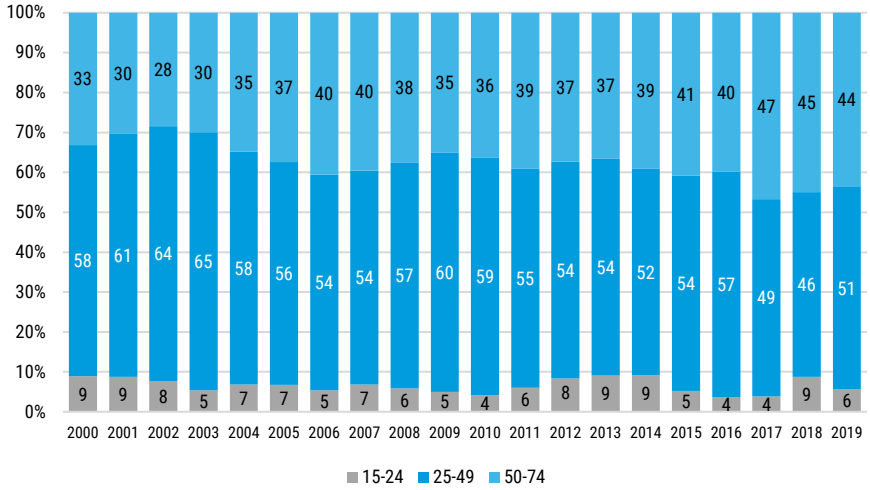

Joonis 3. Põllu-, metsamajanduse ja kalapüügi tegevusalade hõive vanuseline jaotus (%) 2000 — 2019
Allikas: Statistikaamet

[22] „Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadustele: põllumajandus ja toiduainetööstus", Tallinn 2017

Maailmamajanduse kasv 2019. aasta algusest aeglustus ja jäi majanduskriisi järgse aja madalamaile tasemele. Kasvuhoogu aeglustas poliitikast tingitud ebakindlus, eelkõige kasvavad kaubanduspinged ja Brexiti kulg. Eesti majandus järgib maailmamajanduse trendi — kui aastatel 2016-2017 iseloomustas Eesti majandust kiire kasv, siis nüüdseks on majanduskasvu tempo aeglustunud. Kuigi majandus kasvab mõõdukalt, on viimastel aastatel hõive kasv pidurdunud, mis võib olla märgiks, et vaba tööjõuressurss on ammendunud.

Tööjõu nappust kinnitab ka asjaolu, et Politsei- ja Piirivalveameti andmetel lühiajaliste töötamiste registreerimine kasvab. Vaatamata tehnika arengule on töötajatel põllumajanduses endiselt väga oluline osa ning tulenevalt sektori eripärast on põllumajanduses palju sesoonset tööd. Politsei- ja Piirivalveameti andmetel registreeriti Eestis 2019. aastal 32 237 korral lühiajalist töötamist[23], neist 5023 oli hooajatöö. Võrreldes eelneva aastaga suurenes hooajatööliste arv peaaegu kaks korda.

Vaadeldes hooajatöötamise registreerimise otsuseid **tööandja põhitegevusala järgi**, siis kasutavad hooajatöötajaid kõige rohkem ettevõtjad, kelle põhitegevusala on põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük. Nendel tegevusaladel oli kokku 2885 registreerimist ehk 1192 registreerimise võrra rohkem kui eelmisel aastal. Hooajatöö kasutamine on märkimisväärselt suurenenud ka põhitegevusalana töötlevas tööstuses tegutsevate tööandjate poolt, kus vastav näitaja oli 921, mida on 310 registreerimise võrra rohkem kui eelmisel aastal. Vaadates tegevusala lõikes, siis umbes 70% registreeritud hooajatöölistest tegutses põllumajanduse ja toiduainetööstuse valdkonnas, mis näitab, et hooajatöötajaid on hakatud senisest enam kasutama ka muude sektorites, kuna 2018. aastal oli vastav näitaja üle 80%. Valdav enamus hooajatöölistest olid, nii nagu 2018. aastalgi, pärit Ukrainast.

Ettevõtete jaoks on avaldanud positiivset mõju 2017. aasta alguses välismaalaste seaduses jõustunud muudatused, mille tulemusel lihtsustati hooajatöötajate töölevõtmist kaotades hooajatöötajatele kohustuslik palgakriteerium ning pikendades riigis viibimise lubatavat maksimaalset aega üheksa kuuni. Peale seaduse muudatust 2017. aastast, on hakanud vabade töökohtade arv vähenema nii põllumajanduses, kalanduses kui ka toiduainetööstuses (***Joonis 4***).

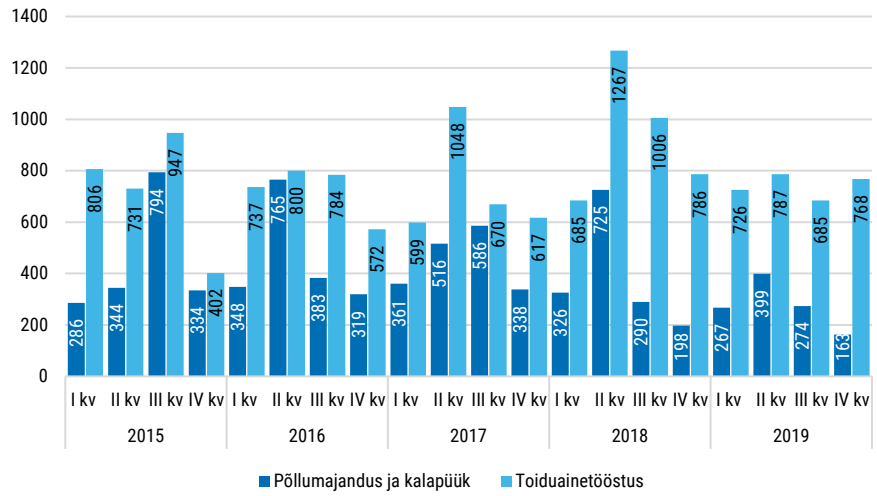

Joonis 4. Põllumajanduse, kalapüügi ja toiduainetööstuse vabad töökohad 2015 — 2019
Allikas: Eesti Töötukassa

[23] Välismaalane, kes viibib seaduslikult ajutiselt Eestis ja kelle töötamine on enne tööle asumist registreeritud Politsei- ja Piirivalveametis

3.2 Maakasutus ja põllumajandustootjad

Helve Hunt, Reena Osolin, Katre Kirt

3.2.1 Maakasutus

Maakatastri andmetel oli 2019. aasta lõpuks maakatastris registreeritud 1,05 mln ha haritavat maad, 0,24 mln ha looduslikku rohumaad ja 2,29 mln ha metsamaad. Viimase viie aastaga on haritava maa pindala suurenenud rohkem kui 17 000 ha võrra, samal ajal aga on loodusliku rohumaa pindala vähenenud 45 300 ha võrra. Tähelepanu väärib asjaolu, et viimase viie aastaga on maakatastrisse kantud metsamaa pindala suurenenud koguni ~ 138 000 ha võrra.

Viimase viie aastaga on haritava maa pindala suurenenud rohkem kui 17 000 ha võrra, samal ajal aga on loodusliku rohumaa pindala vähenenud 45 300 ha võrra.

Põllumajandusmaa on olnud viimaste aastakümnete vältel kõrge ehitussurve all. Ajavahemikus 1990–2000 hõivati[24] EL-is asustatud alade alla maid umbes 1000 km^2 aastas (see on suurem kui Berliini pindala) ehk 275 ha päevas. Asustatud alad suurenesid nimetatud ajavahemikul ligikaudu 6% võrra. 2006. aastal oli hinnanguliselt umbes 100 000 km^2 ehk 2,3% (see on keskmiselt 200 m^2 elaniku kohta) EL-i territooriumi mullastikust kaetud linnade ja asulate aladega. Eestis oli aastail 2007–2017 ehitiste tõttu (sh teedeehitus) hõivatud põllumajandusmaad kokku ligi 11 000 hektari ulatuses. Põllumajandusmaale on ehitatud kümne aasta jooksul ~ 44 000 uut hoonet. Ehitustegevuse tulemusena hävib põllumajandusmaa ja selle mullastik alatiseks.

Põhiseaduse § 5 kohaselt on Eesti loodusvarad ja loodusressursid rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult. Seega on põllumajandusmaa ja põllumullad taastumatu loodusressurss, mida tuleb kasutada säästlikult ja mille säilimine tuleb tagada. Lähtuvalt sellest töötas Maaeluministeerium välja väärtuslikku põllumajandusmaad ja selle kaitset käsitleva õigusliku regulatsiooni, mille menetlus Riigikogus katkes 2019. aasta kevadel pärast eelnõu esimest lugemist.

Maaeluministeeriumi ettevalmistatud eelnõu kohaselt on väärtuslik põllumajandusmaa vähemalt kahe hektari suurune massiiv, mille mullastiku kaalutud keskmine boniteet on võrdne Eesti keskmisega või sellest suurem või mille mullastiku kaalutud keskmine boniteet on võrdne maakonna keskmisega või sellest suurem, kui massiiv asub maakonnas, mille keskmine boniteet on riigi keskmisest madalam. Sellistele kriteeriumidele vastavat põllumajandusmaad tuleb hoida võimalikult suures ulatuses põllumajanduslikus kasutuses ja tagada selle kaudu riigi toidujulgeolek.

Esialgsete arvestuste kohaselt on väärtuslikku põllumajandusmaad (VPMM) umbes 700 000 ha, mille jaotumist maakondades iseloomustab ***Joonis 5***.

[24] http://ec.europa.eu/environment/soil/pdf/guidelines/ET%20-%20Sealing%20Guidelines.pdf

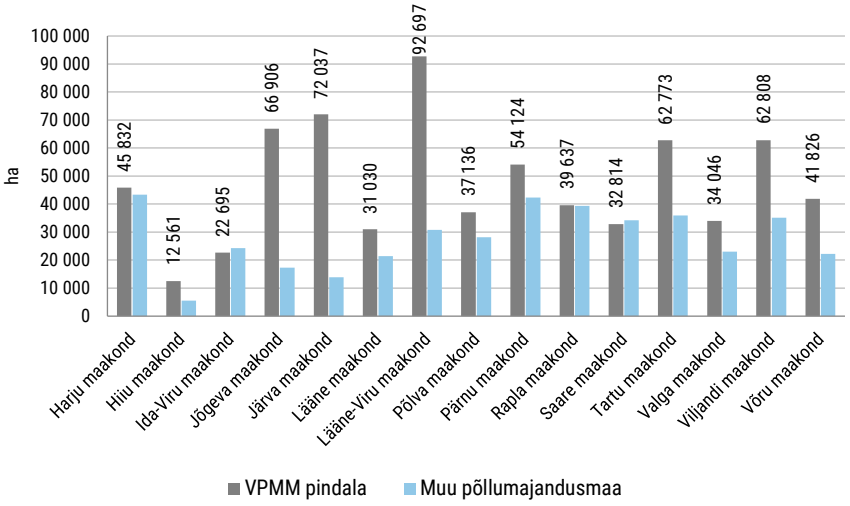

Joonis 5. Väärtusliku põllumajandusmaa jaotumine 2019
Allikas: Põllumajandusuuringute keskus

Viimase kahekümne kolme aasta jooksul ehk alates aastast 1997 kuni aastani 2019 on haritava maa ostu-müügi tehingute arv kasvanud üheksateist korda. Kui 1997. aastal tehti haritava maaga 62 ostu-müügi tehingut, siis 23 aastat hiljem ulatus selliste tehingute arv 1196-ni (**Joonis 6**). Siinjuures väärib märkimist, et haritava maa tehingute kõrgpunkt oli 2014. aastal, mil haritav maa sai uue omaniku koguni 1848-l korral.

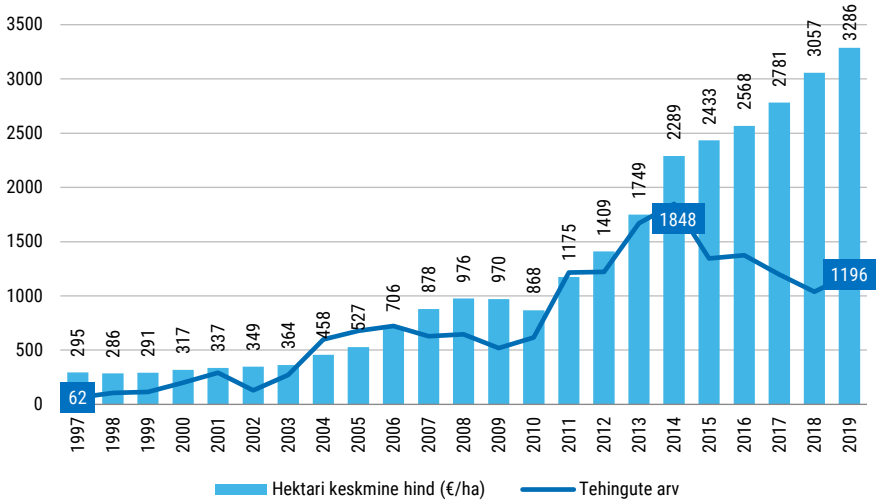

***Joonis 6.* Haritava maa tehingud ja hektari maksumus1997 — 2019**
Allikas: Maa-amet

Samas ajavahemikus on ostu-müügi tehingutes olnud haritava maa keskmine hektari maksumus suurenenud 295 eurolt 3286 euroni ehk umbes üksteist korda.
Kui 2014. aastast kuni 2018. aastani toimus tehingute koguarvu langus (võrreldes 2014. aastaga tehti 2018. aastal üle 800 tehingu vähem), siis 2019. aastal, võrreldes 2018. aastaga, suurenes tehingute arv aga 159 võrra. Viie aasta jooksul on haritava maa hind kasvanud ligi 1000 € võrra (2014. aastal oli haritava maa hektari keskmine hind 2289 € ja 2019. aastal 3286 €). Kuigi viimasel viiel aastal on haritava maa hektari hind märkimisväärselt kasvanud, siis tulenevalt sellest, et tehingute koguarv on vähenenud, on tervikuna vähenenud ka tehingute kogumaksumus: kui 2014. aastal oli haritava maa tehingute kogumaksumus 44,4 mln €, siis 2019. aastal oli see 43,5 mln €. Samas väärib märkimist, et 2019. aastal toimunud tehingute kogusumma võrreldes 2018. aastaga, mil see oli 32,15 mln €, oli 11,3 mln € võrra

suurem — 2019. aastal tehti haritava maa tehinguid võrreldes varasema aastaga umbes kolmandiku võrra enam.

Maa-ameti poolt koostatud ülevaatest „Eesti kinnisvaraturg 2019. aastal“[25] nähtub, et haritava maa tehingud hõlmasid 8233,3 hektarit. Kuna nimetatud aastaülevaates on analüüsitud haritava maa turutehinguid täpsemalt ja analüüsis on välja jäetud võimalikud vabaturu tingimustele mittevastavad tehingud, siis ei kirjelda esitatud kogupindala kõikide tehingute pindala kokku, vaid vabaturutingimustes tehtud tehingute pindala. Pindalaliselt tehti vabaturutingimustele vastavaid tehinguid kõige suuremal määral Raplamaal (1220 ha ulatuses), Lääne-Virumaal (1148 ha ulatuses) ja Tartumaal (1070 ha ulatuses).

Viimase paarikümne aastaga on haritava maa ostu-müügi tehingute arv kasvanud 19 korda ning hektari maksumus suurenenud umbes 11 korda.

Riigi keskmine haritava maa hind 2019. aastal oli 3286 €/ha, seal hulgas olid kõrgeimad hektari maksumused (~ 4000 €/ha) Põlva-, Lääne-Viru-, Tartu-, Valga- ja Jõgevamaal.

Umbes 68 protsenti põllumajandusmaast on kasutuses rendimaadena. Kui 2001. aastal oli rendil ligi 400 000 ha põllumajandusmaad, siis alates 2016. aastast ulatub rendimaade osa juba ligi 600 000 hektarini (hilisemad andmed rendimaade pindala kohta puuduvad). Rendihind on samal perioodil kasvanud rohkem kui kaks korda, ulatuses 2018. aasta andmetel 60 euroni hektari kohta (***Joonis 7***). 2019. aasta rendihinna kohta andmed avaldatakse 2020. aasta sügisel.

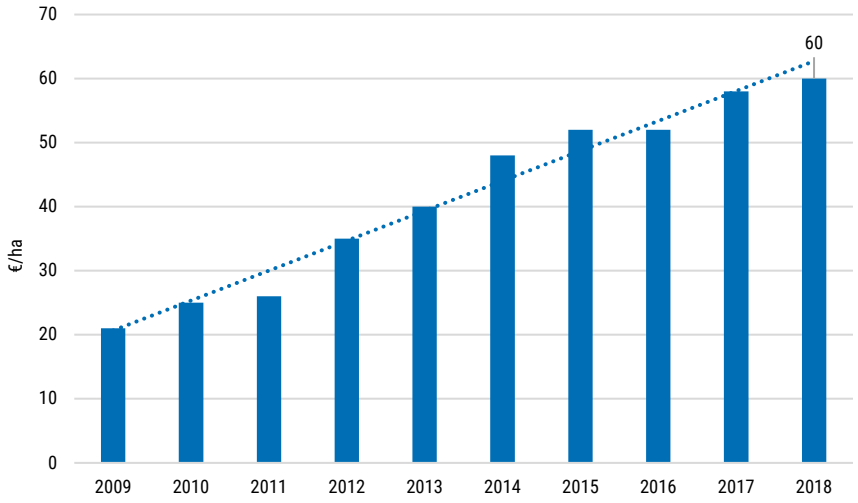

Joonis 7. Põllumajandusmaa keskmine rendihind 2009-2018
Allikas: Statistikaamet

[25] https://www.maaamet.ee/sites/default/files/contenteditors/kinnisvara/eesti_kinnisvaraturg_2019.pdf
Analüüsis kasutati vähemalt 2 ha üldpindalaga kinnistuid, kus põhikõlviku (haritav maa) kõrval oli teisi kõlvikuid alla 10%. Välja jäeti tehingud ranna- ja siseveekogude kaldavööndis ning suurte linnade läheduses, kus maa hind oli põllumaana kasutamiseks liiga kõrge. Samuti on välja jäetud vabaturu tingimustele mittevastavad tehingud. Võrreldes päringukeskkonnaga on aastaülevaate koostamisel analüüsitud põllumaad põhjalikumalt, mistõttu võivad esineda erinevused päringukeskkonnas esitatud andmetega.

3.2.2 FADN 2018. aasta tulemused

Põllumajandusuuringute Keskusel valmis 2019. aasta detsembris põllumajandustootjate majandusnäitajate (FADN — *Farm Accountancy Data Network)* 2018. aasta standardtulemuste detailne ülevaade[26] .

Standardtulemused on kehtestatud metoodika alusel arvutatud näitajate kogum, mille aluseks on FADN-i valimisse kaasatud ettevõtetest kogutud andmed. Need arvutatakse kaalutud keskmistena põllumajandustootja kohta, mis annab võimaluse üldistada valimisse kuuluvate ettevõtete näitajaid põllumajandussektorile tervikuna, andes üksikasjaliku ülevaate nii suuruse kui ka tootmistüübi poolest erinevate tootjate gruppide majanduslikust olukorrast. Kuna nii andmete kogumise kui ka standardtulemuste arvutamise metoodika on ühtne kogu EL-is[27], on võimalik analüüsida ja võrrelda erinevate liikmesriikide vastavaid näitajaid, kuid EL-i keskmiste tulemuste kohta saab tulemusi näha alles kaks aastat peale aruandeaasta lõppemist.

Ühe tootmises kulutatud euro eest saadi kogutoodangut väärtuses 84 senti, koos toetustega (v.a investeeringutele) 1,05 €.

FADN-i eesmärgiks on analüüsida põllumajandusliku tootmisega tegelevate ettevõtete majandustulemusi. Senisest suuremat tähelepanu pööratakse nende andmete kogumisele, mis võimaldavad analüüsida põllumajandusliku tootmise mõju keskkonnale. Üksikasjalikema analüüside tegemiseks eristatakse põllumajandustegevusega seotud andmed muudest põllumajandusega otseselt seotud kõrvaltegevustest.

2018. aruandeaasta kohta andmeid esitanud 659 ettevõttest oli füüsilisest isikust ettevõtjaid 364 ja juriidilisi isikuid 295. Mahetootjaid oli valimis 171 (26% valimis olnud ettevõtetest).

FADN tootmistüüpide, majandusliku suuruse, maakasutuse, loomade arvu järgi grupeerides või tava- ja mahetootmisviisi, äriühingute ja füüsilisest isikust ettevõtjate lõikes on perioodi 2011—2018 kohta detailsemalt kirjutatud e-väljaandes ja avaldatud standardtulemused avalikus andmebaasis[28].

Alljärgnevalt lühikokkuvõte 2018. aasta standardtulemustest.

Maakasutus — keskmiselt oli põllumajandustootja kasutuses 2018. aastal 128 ha põllumajanduslikku maad, millest 65% oli renditud või muudel tingimustel kasutusele võetud. Renti maksti keskmiselt 57 €/ha. Keskmiselt 38% põllumajandusmaast oli teravilja, 44% söödakultuuride ning 15% õli- ja muude põllukultuuride all. Tootmisest kõrvale jäetud maad oli keskmiselt 3% kogu maakasutusest.

Tööjõud — tööjõudu kasutati keskmiselt 1,7 tööjõu aastaühikut (tjü)[29] ettevõtte kohta, millest 45% moodustas tasustamata tööjõud[30]. 2018. aastal oli tööjõukulu keskmiselt 18 053 € tasustatud tööjõu aastaühiku kohta. See teeb keskmiselt 8,20 € tunnis.

Kogutoodang ja toetused (v.a investeeringutele) — kogutoodangu väärtus (k.a toetused v.a investeeringutoetused) ulatus 2018. aastal 139 652 euroni keskmiselt ettevõtte kohta (sh toetused moodustasid 20% ehk 27 606 €), mis oli võrreldes 2017. aastaga 4% vähem. Taimekasvatustoodangu väärtus vähenes 11% ning loomakasvatustoodangu väärtus ja toetused jäid samale tasemele. Sissetulekud põllumajandusega seotud kõrvaltegevustest suurenesid. Otse- ja üleminekutoetused

[26] https://pmk.agri.ee/sites/default/files/inline-files/2019-FADN-majandusnaitajad-2018-aasta-kohta-MMAO-e-raamat.pdf.

[27] FADN-i põllumajandustootjate üldkogumisse kuulumiseks on kehtestatud ettevõtte majandusliku suuruse alampiir, milleks Eestis on standardkogutoodangu väärtus 4000 €; 2018. aasta üldkogum on moodustatud Statistikaameti poolt 2016. aastal läbiviidud struktuuriuuringu alusel (16 696 põllumajanduslikku majapidamist, millest standardkogutoodanguga üle 4000 € oli 7610 põllumajandustootjat); plaaniline valimi suurus 658 ettevõtet; 2018. aasta standardtoodangu koefitsiendid aastate 2011-2015 keskmiste alusel.

[28] https://pmk.agri.ee/et/fadn/standardtulemused , standardtulemused perioodil 2006-2018

[29] Tööjõu aastaühik (1 tjü) = 2200 töötundi aastas

[30] Tasustamata tööjõud – oma pere liikmete või omanike tööjõud, kellele töötasu ei makstud

moodustasid 72%, Maaelu arengukava toetused 27% ning turukorralduse eritoetused 1% toetuste (v.a investeeringutoetused) kogusummast.

Kulud – kogukulud olid keskmiselt 133 132 € ettevõtte kohta, kusjuures erikulud moodustasid 42%, üldkulud 32%, kulum 13% ning tööjõukulud samuti 13% kogukuludest. Kogutoodangu väärtuse suhe kogukuludesse näitab, mitu eurot kogutoodangut loodi iga tootmises kulutatud euroga. 2018. aastal oli kogutoodangu väärtuse suhe kogukuludesse 0,84 ja arvestades kogutoodangu väärtuse hulka ka toetused (v.a investeeringutoetused) 1,05.

Peamised majandusnäitajad – brutolisandväärtus oli 2018. aastal 47 841 € keskmiselt ettevõtte ja 27 654 € tööjõu aastaühiku kohta. Toetuste osatähtsus brutolisandväärtuses oli 58%. Netolisandväärtus (brutolisandväärtus lahutatud kulum) oli 2018. aastal keskmiselt 30 133 € ettevõtte kohta ja 17 434 € tööjõu aastaühiku kohta. Positiivse ettevõtjatuluni jõudmiseks peab netolisandväärtusest jätkuma tööjõu- , rendi- ja intressikulude katmiseks. Ettevõtjatulu teeniti 2018. aastal keskmiselt 8875 € ettevõtte kohta ja 11 587 € tasustamata tööjõu ühiku kohta.

Kapitalistruktuur – 2018. aasta lõpus oli koguvara väärtus keskmiselt 315 202 € ettevõtte kohta. Põllumajandustootjate varad olid 36% ulatuses finantseeritud võõrvahenditega ja 64% koguvarast moodustas omakapital. Põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna oli varasid keskmiselt 2455 € eest. Jätkusuutlikkuse seisukohalt on väga oluline, et tootjatel oleks võimekus investeerida tootmise arendamiseks. 2018. aastal kulutati investeeringuteks 37 623 € keskmiselt ettevõtte kohta. Põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna tehti 2018. aastal 248 € eest brutoinvesteeringuid, investeeringutoetusi saadi 32 €/ha ehk 13% brutoinvesteeringu summast.

Sissetulekud – 2018. aastal moodustas põllumajanduslik müügitulu keskmiselt 85 825 € ettevõtte kohta, sh 44% saadi taimekasvatustoodangu ja 56% loomakasvatustoodangu müügist. Sissetulekuna kõrvaltegevusest laekus 2018. aastal keskmiselt 15 188 € ettevõtte kohta ehk 12% kogu sissetulekust. Toetused moodustasid keskmiselt 21% põllumajandustootjate sissetulekutest[31].

Toetused (v.a investeeringutele) moodustasid keskmiselt 21% põllumajandustootjate sissetulekutest.

Eesti põllumajandusettevõtete struktuur on duaalne – põllumajandusmaa on koondunud suurematesse ettevõtetesse, samas tegutseb suurte kõrval ka palju väikeseid põllumajandusettevõtteid. Tootlikkuse kasvu on soodustanud rohkem suured, tehnoloogiliselt tõhusad ja uuenduslikud põllumajandusettevõtted, mistõttu tootlikkuse erinevus suurte ja väikeste ettevõtete vahel ning tootmistüübiti suureneb.

Oleme seadnud Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 eelnõus tegevussuuna 5 (põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine) ühe mõõdikuna erinevate põllumajandussektori harude (FADN tootmistüüpide) netolisandväärtuse tööjõu aastaühiku kohta (osatähtsus tootmistüüpide lõikes 3 aasta liikuvast keskmisest) ning seadnud sihttasemeks, et ühegi tootmistüübi vastav näitaja ei ole aastaks 2030 alla 65%, mis sisuliselt tähendab, et nõrgemaid tuleb järgi aidata ning tugevamate arengut ei tohi takistada. ***Joonis 8*** näitab stardipositsiooni, kus piimatootmise, sea- ja linnukasvatuse ja taimekasvatuse tootmistüübi netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta ületab kõikide tootmistüüpide keskmist, samal ajal aga loomakasvatuse tootmistüübi ettevõtetes moodustab näitaja vaid 44-46% keskmisest.

[31] Põllumajandustootjate sissetulek = põllumajanduslik müügitulu + sissetulek kõrvaltegevustest + toetused (va investeeringutele)

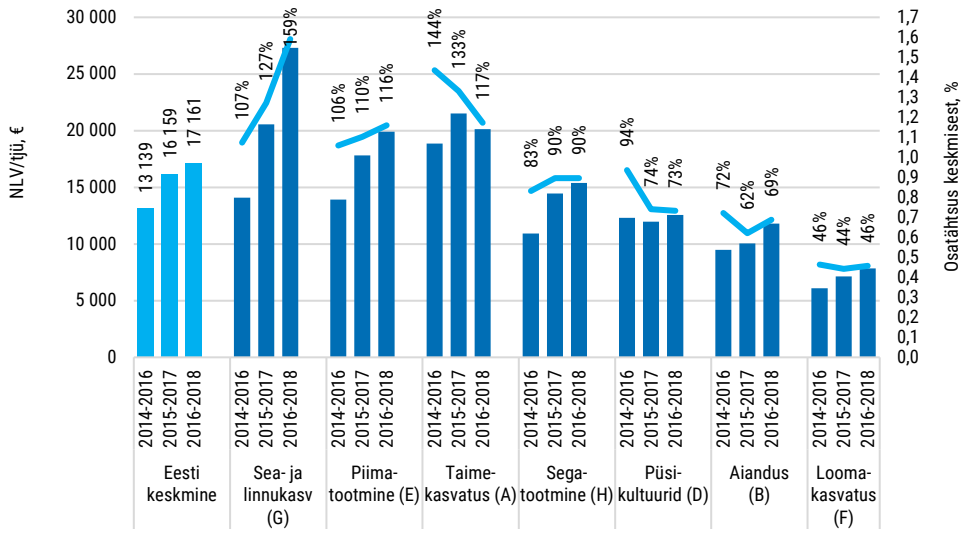

Joonis 8. Netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta erinevates tootmistüüpides ja võrdlus keskmisega (3 aasta liikuv keskmine), 2014—2016; 2015—2017; 2016—2018
Allikas: FADN

3.3.3 Põllumajanduse majandusharu 2019. aasta korrigeeritud esialgsed majandustulemused

Põllumajandussektori makromajandustulemusi hinnatakse põllumajanduse majandusarvestuse (*Economic Accounts for Agriculture* – EAA) metoodika[32] alusel.

Põllumajanduse majandusharu toodangu[33] väärtuseks alushindades (koos tootetoetustega) kujunes 2019. aasta[34] korrigeeritud esialgsetel andmetel **1036 mln €**, millest toodanguga seotud toetused moodustasid 0,7%[35]. Kogutoodangu väärtusest moodustas taimekasvatussaaduste kogutoodangu väärtus (500 mln €) ~ 48%, loomakasvatussaaduste kogutoodangu väärtus (427 mln €) ~ 41% ning lahutamatud kõrvaltegevused ja põllumajanduslikud teenustööd ~ 11% (kokku 109 mln €) (***Joonis 9***; *Lisa 1.* 1).

Põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtus ületas 2019. aastal esialgseil andmeil miljardi euro piiri.

[32] EAA metoodika on kehtestatud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruses (EÜ) nr 138/2004. Esimene hinnang 2019. aasta põllumajanduse majandustulemustele koostati 2019. aasta novembris ning teine, korrigeeritud hinnang, 2020. aasta jaanuaris, mille kohaselt suurenes kogutoodangu väärtus +3% võrdluses novembrikuise hinnanguga. Lõplikud andmed 2019. aasta kohta avaldatakse 02. oktoobril 2020 ning need koondab SA aruandeliste näitajate alusel. Majandustulemuste esialgsete hinnangute koostamisel kasutatakse SA esialgseid andmeid (põllumajandusloomade arv, põllumajandussaaduste kokkuost, taimekasvatuse kasvupinnad ja saagikused). Põllumajandussaaduste tootjahindade arvestamiseks kasutatakse SA põllumajandussaaduste tootjahinnaindekseid, SA avaldatud ja Eesti Konjunktuuriinstituudi poolt kogutavaid põllumajandussaaduste kokkuostuhindu. Vahetarbimise arvestuses kasutatakse SA põllumajandussaaduste tootmise vahendite ostuhinnaindekseid

[33] Põllumajanduse majandusharu kogutoodang on põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangu ja lahutamatute mittepõllumajanduslike kõrvaltegevusalade kaupade ja teenuste toodangu summaarne väärtus

[34] ***Lisa 1. 1*** on toodud pikem aegrida aastate 2010–2019 peamiste põllumajanduse majandusarvestuse näitajate kohta

[35] 2019. aastal maksti tootmisega seotud üleminekutoetusi ute ja ammlehmakasvatajatele ning otsetoetusi köögi- ja puuviljakasvatajatele ning piimalehma kasvatajatele

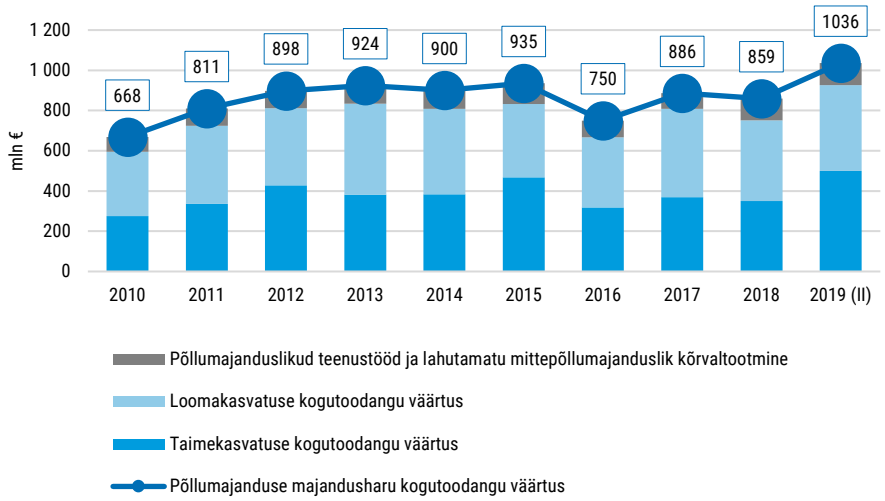

Joonis 9. Põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtus 2015-2019
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi esialgne korrigeeritud hinnang

Kogutoodangu väärtus alushinnas suurenes 2019. aastal võrdluses 2018. aastaga **21%**, seejuures toodangu **maht suurenes 24%** ja **alushinnad**, milles on arvesse võetud tootmisega seotud toetused, **langesid 2%**. Taimekasvatustoodangu väärtus alushinnas suurenes 43%, millesse panustas eelkõige toodangu mahu (näiteks teravilja ja rapsi toodeti 1 mln tonni asemel 1,8 mln tonni) suurenemine 53%. Toodangu mahu kasvuga kaasnes hinnalangus 6%. Loomakasvatustoodangu väärtus suurenes alushinnas 6%, sealhulgas loomakasvatustoodangu maht suurenes 4% ja alushinnad tõusid 2%. Põllumajanduslike teenustööde ja lahutamatu põllumajanduslike kõrvaltegevuste väärtus suurenes 2%. Hinnangu aluseks on Statistikaameti avaldatud esialgsed taime- ja loomakasvatusega seonduvad andmed ning Statistikaameti ja Eesti Konjunktuuriinstituudi hinnastatistika.

Suurim osatähtsus 2019. aasta kogutoodangu väärtuses (***Joonis 10***) oli endiselt piimal (24%), millele järgnes teravili (21%).

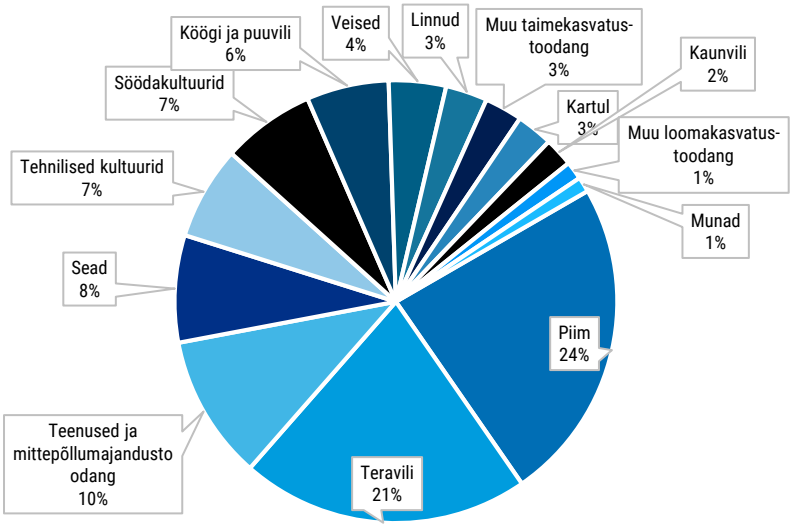

Joonis 10. Põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtuse struktuur 2019
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi esialgne korrigeeritud hinnang

Vahetarbimine kajastab kõikide tootmisprotsessis sisendina kasutatud kaupade ja teenuste (muutuvkulude) väärtust (sh ka omatoodetud rohusöödad). **Vahetarbimise väärtuseks** kujunes 2019. aastal korrigeeritud esialgse hinnangu kohaselt **685 mln €**, mis on 5% enam kui 2018. aastal.

Hinnangu aluseks on kogutoodangu mahu muutused ja vahetarbimiseks kasutatavate sisendite ajalooline ühikukulu ning Statistikaameti hinnaindeksid. Vahetarbimine moodustas põllumajanduse majandusharu toodangu väärtusest 66%, seega kolmandik jäi arengukuludeks. Viimati oli kogutoodangu väärtuse ja vahetarbimise suhe sama soodne 2014. aastal. Aastatel 2015 kuni 2018 kulus vahetarbimisele 69-80% kogutoodangu väärtusest.

Põhivara kulum suurenes esialgse hinnangu alusel 6%, jõudes 148 mln euroni. Väliste tegurite (tööjõukulud, rendid ja intressid) kulud suurenesid kokku 8% kuni 243 mln euroni peamiselt 8%-lise tööjõukulude suurenemise arvelt.

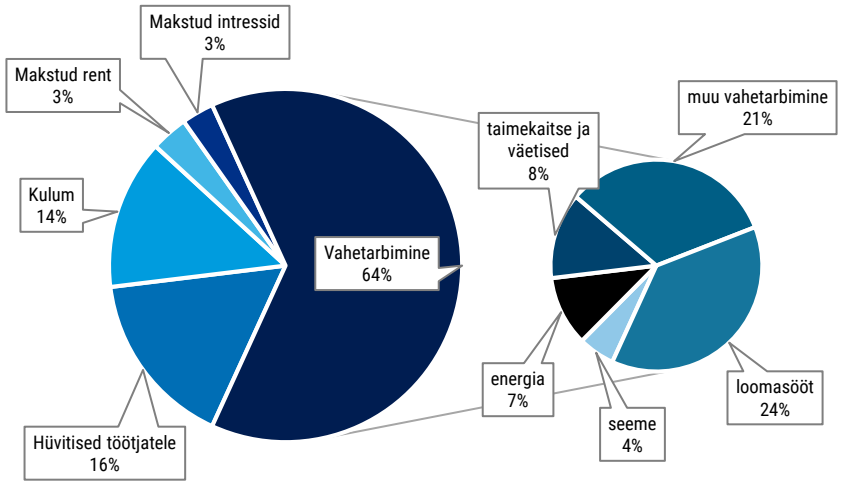

Joonis 11. Põllumajanduse majandusharu kogukulude struktuur 2019
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi esialgne korrigeeritud hinnang

Kogukulud (1077 mln €) suurenesid võrreldes 2018. aastaga 6% ning nende struktuuris moodustab vahetarbimine 64%, kulum 14% ja välised tegurid 23% (***Joonis 11***). Kogukulud ületasid kogutoodangu väärtust tootjahinnas ehk turult saadavas hinnas (ilma toetusteta) 5%. Tootetoetuseid, mis kajastuvad kogutoodangu väärtuses (7,4 mln €) ja tootmistoetuseid (210 mln €) määrati 2019. aastal kokku 2% enam kui 2018. aastal.

Loodud lisandväärtust on võimalik majandusarvestuse järgi hinnata erinevatel tasemetel. **Brutolisandväärtuseks**, mis väljendub alushinnas toodangu väärtuse ja vahetarbimise vahena, kujunes esialgse korrigeeritud hinnangu alusel 2019. aastal **351 mln €**, mis on 145 mln € enam kui 2018. aastal. Netolisandväärtus (brutolisandväärtus lahutatud kulum) suurenes 136 mln € võrra. **Netolisandväärtuseks faktorhinnas**[36], millest toetused (va investeeringutele) moodustasid 53%. kujunes **408 mln €** ehk 53% enam kui 2018. aastal.

Siht: põllumajandussektori tööjõu tootlikkus jõuab ELi keskmisele tasemele aastaks 2030

Eeldus: suureneb toodangu väärtus ja kuluefektiivsus

Taandades netolisandväärtuse faktorhinnas aasta tööjõuühikute[37] kohta, saame hinnata **tööjõu tootlikkust**, mis 2019. aastal oli esialgsel korrigeeritud hinnangul ligikaudu **20 795 €** ehk 57% enam kui 2018. aastal. Netolisandväärtusest faktorhinnas kaetakse tööjõu, rendi- ja intressikulud, mille järel jäi sektorisse **ettevõtjatuluna** 2019. aastal ligikaudu **166 mln €**, mis oli 124 mln € enam kui 2018. aastal (***Lisa 1.*** 1).

[36] Netolisandväärtus faktorhinnas - netolisandväärtusele lisatud tootmisest lahtiseotud toetused (v.a investeeringutele) ja lahutatud tootmismaksud
[37] Kokku oli 2019 aastal esialgse hinnangu järgi põllumajanduse tööjõu aastaühikuid 19 602, millest palgaline tööjõud moodustas 68%

Alates 2015. aastast ei ole sektor ilma toetusteta jõudnud positiivse ettevõtjatuluni.

Netolisandväärtus faktorhinnas tööjõu aastaühiku kohta

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 eelnõus oleme valinud tegevussuuna 5 (põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine) üheks mõõdikuks *põllumajandussektori kolme aasta liikuva keskmine tootmistegurilulu ehk netolisandväärtuse faktorhinnas tööjõu aastaühiku kohta võrreldes EL keskmisega*. 2018. aastal oli mõõdiku algtase 74%. Sihttasemeks oleme seadnud, et jõuame 2030. aastaks EL keskmisele tasemele. Mõõdiku leidmise metoodika võtab arvesse Eesti kolme aasta liikuva keskmise netolisandväärtuse faktorhinnas ja kolme aasta liikuva keskmise tööjõu aastaühikute jagatise ning selle suhte seni EL-28 vastavasse jagatisse[38]. Alljärgnev mõõdiku kujunemise tausta kirjeldus võtab arvesse kõikide muutuste võrdlemisel näitajate kolme aasta liikuvat keskmist.

Netolisandväärtuse faktorhinnas ehk tööjõu tootlikkuse kujunemist mõjutavad toodangu väärtus, vahetarbimise ja kulumi väärtus, toetused ja kasutatavad tööjõu aastaühikud. Aastate 2013-2015 keskmisena oli Eesti põllumajandussektori tööjõu tootlikkus 17 213 €, mis ületas EL-28 vastava keskmise (16 096 €) 7%. 2019. aastaks oli Eesti tööjõu tootlikkus vähenenud 6%, kuid EL-28-s suurenenud 15% (***Joonis 12***). Olukorra halvenemise põhjuseid on mitmeid. Ühelt poolt EL-28 keskmise näitaja mõjutajad ja teiselt poolt Eesti põllumajandussektori arengud.

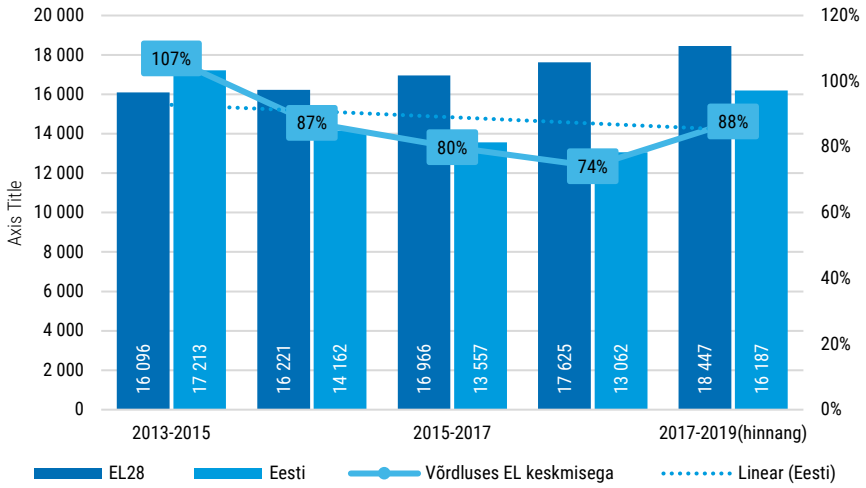

Joonis 12. Netolisandväärtus faktorhinnas tööjõu aastaühiku kohta (3 aasta liikuv keskmine) ja Eesti võrdluses EL-28 aastatel 2013—2019
Allikas: Eurostat, sh 2019. aasta esialgne korrigeerimata hinnang

EL-28 põllumajandussektori tööjõu tootlikkuse näitaja kujunemist mõjutavad enim viis riiki (Prantsusmaa Itaalia, Saksamaa, Hispaania ja Ühendkuningriik), mille põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtus kokku moodustab ~62% kogu EL-28 kogutoodangu väärtusest[39].

Loomakasvatuse ja taimekasvatuse osatähtsus on kogutoodangu väärtuses erinev. Sellest tulenevalt on kogutoodangu väärtus rohkem või vähem sõltuv ilmast või on mõjutajateks loomahaiguste puhangud. Prantsusmaal, Hispaanias ja Itaalias on olulisemaks mõjutajaks taimekasvatustoodanguga seonduvad muutused, kuna taimekasvatustoodangu väärtus moodustab üle poole kogutoodangu väärtusest, loomakasvatustoodang ligikaudu kolmandiku. Saksamaal, sarnaselt Eestile, on oluline roll nii taime- kui

[38] Ühendkuningriiki lahkumisega Euroopa Liidust 31.01.2020 võtame alates 2020. aastast võrdluseks EL-27
[39] Kogutoodangu väärtuses kajastatakse üldjuhul ka toodanguga seotud toetusi ~1% ulatuses. Eesti kogutoodangu väärtus moodustab EL28 põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtusest 0,21%.

loomakasvatusel, sest mõlemad panustavad enam-vähem sama palju. Ühendkuningriigis mõjutab kogutoodangu väärtust enim loomakasvatus.

Eestis on põllumajanduse kogutoodangu väärtus aastatel 2013—2019 vähenenud 2013—2015 baasiga võrreldes umbes 1—10% aastas. Põhjuseks on olnud muuhulgas erakorralise ilmastikuga aastad, sigade Aafrika katku puhang, muutused seoses ekspordi sihtriikidega (sh Venemaa sanktsioonid EL toidukaupadele). 2019. aasta esialgne, suurt tõusu näitav, hinnang ei vii suundumust veel ülespoole. Samal ajal on EL-28 põllumajanduse kogutoodangu väärtus olnud enam-vähem stabiilne (perioodi alguses langus 1—2%, alates 2016. aastast tõus 1—3%).

Vahetarbimise kulutused on suurenenud Eestis sama perioodi jooksul 8%, EL-28-s aga vähenenud 2%. Vahetarbimise osatähtsus kogutoodangu väärtuses on Eestis (65%—75%) ligikaudu 6—17 protsendi võrra suurem kui EL-28-s (57%—60%) ja 9—20 protsendi võrra suurem kui eespool nimetatud viies liikmesriigis, mis tähendab, et arengukuludeks jääb Eestis väiksem osa kogutoodangu väärtusest.

Hoolimata väiksematest võimalustest arengukulude katmisel, on kulum Eestis suurenenud aastate 2013-2019 jooksul ~23%, EL-28-s ~2% ja viies suures liikmesriigis vaid ~1%. Seega on Eesti põllumehed kitsamates oludes oluliselt enam panustanud investeeringutesse kui ülejäänud liikmesriikide põllumajandustootjad. Investeeringud on suurendanud kulumit, kuid kogutoodangu väärtuse vähenemisel vähendab see lisandväärtuse näitajaid.

Tööjõu aastaühikud vähenesid aastatel 2013—2019 Eestis 7%, EL-28-s 5%, kuid Itaalias, Hispaanias ja Ühendkuningriigis pigem suurenesid. Oma roll on struktuurimuutusel, kus peretööjõud asendub palgalise tööjõuga. Eestis on palgalise tööjõu osatähtsus kasvanud kiiremini (2019. aastal ~67%) ja on oluliselt suurem kui EL-28-s (~ 27%) ja viies suures liikmesriigis (~40%).

Kuna toodangu väärtus on vähenenud ning vahetarbimise kulud ja kulum aina suurenevad, on toote- ja tootmistoetustel (va investeeringutele) järjest olulisem roll. Eestis moodustavad toetused (v.a investeeringutele) netolisandväärtuses faktorhinnas 49% kuni 76%, samal ajal kui EL-28s 34% kuni 36% ja viies suuremas liikmesriigis 27% kuni 31%.

Seega, **kas saavutame 2030. aastaks seatud mõõdiku taseme**, sõltub suurel määral **ilmastikust**, mis mõjutab taimekasvatustoodangu mahtu, **muutustest põllumajandussaaduste turgudel** ehk milliseks kujunevad saaduste hinnad ning **kuluefektiivsusest** nii vahetarbimises kui investeeringute tegemisel. Investeeringud on mõju avaldanud küll tööjõu kasutusele, kuid tööjõu tootlikkuse näitaja on veel langeva suundumusega, mistõttu tõenäoliselt väheneb ka kasutatav tööjõud veelgi.

3.3.4 EL põllumajanduse tulevikuvaade 2019-2030

Euroopa Komisjon avaldas EL põllumajandusturgude ja põllumajandusliku sissetuleku tulevikuraporti aastate 2019—2030 kohta 10. detsembril 2019[40].
Raport lähtub kehtivast poliitilisest raamistikust[41], eeldatavatest makromajanduslikest suundumustest[42], tavapärastest agronoomilistest ja klimaatilistest tingimustest, püsivatest turu ja tootlikkuse suundumustest. Eeldustena nähakse jätkuvat tööjõu väljavoolu põllumajandussektorist, kuid endiselt sektori suurt olulisust maapiirkondade arengus ja maa kasutuses. Peretalude vähenemine ja suuremad

[40] https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/markets/outlook/medium-term_en

[41] Arvesse ei ole raporti koostamisel võetud Ühendkuningriigi lahkumist Euroopa Liidust 31. jaanuaril 2020, mistõttu prognoosid on tehtud 28 liikmesriigi kohta, näidates eraldi enne ja pärast 2004. aastat liitunud liikmesriikide arenguid. Samuti ei võeta arvesse EL ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) uue perioodi (2021-2027) poliitikaettepanekuid, kuna arutelud on veel pooleli, ega ka Euroopa Roheleppe (2019) võimalikke mõjusid. Ka ei kajastu veel jõustumata vabakaubanduslepingute mõju. Venemaa impordikeeld põllumajandustoodetele ja toiduainetele võetakse arvesse 2020. aasta lõpuni

[42] EL rahvastik hakkab vähenema alates 2030. aastast, maailma rahvastik kasvab ca 0,9% aastas, SKP reaalkasv ELs 1,4%-1,5% (sh EU-N13 puhul 2,6% -3,0%), inflatsioon 1,4% - 1,7% (sh EU-N13 2,1%- 2,5%, aeglasem vaatlusperioodi lõpu poole), nafta hind tõuseb perioodi jooksul 65 USD barrelilt 83 USD barrelini ja USD/EUR kurss suureneb 1,11 (2020) kuni 1,17 (2030) ehk euro kallineb veidi dollari suhtes.

struktuurimuutused jätkuvad pigem uutes liikmesriikides (EU-N13), kuid siin võib edaspidi loota ka reaalsissetulekute suuremale kasvule võrdluses vaatlusperioodi algusega. Sissetulekud vähenevad enam vanades liikmesriikides (EU-15).

Keskkonna- ja kliimaaspektide arengute puhul on raportis vaadatud põllumajanduse ja toiduahela kasvuhoonegaaside heitkoguseid, süsiniku ja lämmastiku jalajälge, veetarbimist ja maa kasutust. Väidetavalt on raportis esitatud analüüsis tõenäoliselt negatiivne keskkonna- ja kliimamõju ülehinnatud, kuna mudelid ei suuda täielikult kajastada teatavate ÜPP meetmete positiivset mõju ja muudatusi põllumajandusettevõttes.

Raporti määramatuse analüüs kirjeldab mõningaid positiivseid (piimatoodete tarbimise tõus Aasias) ja negatiivseid (saagikuste taset mõjutav mahetootmise osatähtsuse tõus tänu tarbimiseelistustele, mis omakorda viib tootmiskulude tõusuni ja väiksema pakkumiseni) riske ning annab taustainformatsiooni raporti tulemuste võimalike erinevuste kohta. Valitud määramatuste mõjude käsitlemiseks analüüsitakse ja tutvustatakse erinevaid stsenaariume. Need hõlmavad toitumise muutumist suunal taimse ja loomse valgu tarbimise tasakaalustumine, üleminekut piimatootmise mudelile, kus ei kasutata geneetiliselt muundatud sööta ja Hiina sealiha pakkumise langust ja võimalikku taastumist pärast sigade Aafrika katku puhangut (SAK).

Muutusi põllumajandussaaduste tootmisel mõjutavad muuhulgas tarbija vastandlikud ootused, sigade Aafrika katkust taastumine Aasias, kliima ning keskkonnaaspektid.

Ootused on kõrged piima tootmisega, teraviljakasvatuses konkurents suureneb.

Tarbimine

Tarbija ootused mõjutavad toiduturu arenguid, sealhulgas tervisega, loomade heaoluga, kliimamuutustega ja keskkonnaga seonduvalt, mis pakuvad võimalusi alternatiivsete tootmisviiside (kohalik, mahe, GMO vaba, sertifitseeritud toode) edasistele arengutele, kasvatades väiksema keskkonna jalajäljega toodete nõudlust. Kuid vastandlikuks muutuvad ootused kui mängu tulevad mugavus ja taskukohasus. Näiteks kiire elutempo soodustab valmistoidu, snäkkide ja kaasavõetava toidu tarbimist, mis ei pruugi olla kooskõlas kliima, loomade heaolu ja keskkonna faktoritega. Viimasel 10 aastal on stabiilselt 11% EL majapidamiste eelarvest kulunud toidule, kuid samal ajal on suurenenud kulutused väljas söömisele. 35% EL elanikest on mures antibiootikumide, pestitsiidide, keskkonnareostuse ja toidulisandite pärast ja 50% tarbijatest hoolivad toidu päritolust, maksumusest, toiduohutusest ja maitsest[43]. Igal juhul on toit see, mis inimestele korda läheb.

Tarbija ootused on vastandlikud – väiksema keskkonna jalajäljega toodetud toit võrdluses mugavuse ja taskukohasusega.

Raportis arvestatud tarbija ootustega — rohkem mahetoodangut, suurem taimse proteiini osatähtsus, vähem geneetiliselt muundatud sööta.

Võttes arvesse tarbija ootuseid eeldatakse raportis, et kasvav nõudlus mahetoidu järele EL-is suurendab lähiajal mahetoodangu pakkumist. Samas kesk-pikas perspektiivis võivad mahetootmisele üleminekuga seotud väljakutsed (kõrgem hind ei kata suuremaid tootmiskulusid) ja edasised turumuutused (turg ei ole küpsust veel saavutanud) mahetootmise kasvu siiski aeglustada ja suunata tootmist pigem muude keskkonnasõbralike alternatiivide poole. 2030. aastaks eeldatakse, et EL-is on mahe ~18 mln ha ehk 10%

[43] European Food Safety Authority (2019)

kogu põllumajanduslikus kasutuses olevast maast ja maheloomadena kasvatatakse ~2% sigadest, ~5% lindudest, ~9% lammastest ja kitsedest ning ~8% piimalehmadest.

Valgukultuuride tootmisele eeldatakse raportis kiiret kasvu, mida veab tugev nõudlus taimse (sh kohapeal toodetud) valgu järele. Ajendatuna tarbimissuundumustest kirjeldab raport ühe stsenaariumina taimse ja loomse proteiini suhte tasakaalustumist toidus (suhtelt 42% taimne proteiin ja 58% loomne proteiin, suhtele 50/50). Peamine mõju avalduks seejuures piima ja liha madalamates hindades, nende impordi vähenemises ja ekspordi suurenemises, kuid ka toodangu vähenemises. Jätkuna loomade arvu vähenemisele avalduks sööda väiksem nõudlus ning potentsiaalne positiivne keskkonnamõju.

Raporti kohaselt suureneb maailmas toidu tarbimine elaniku kohta ja piirkonniti[44] paraneb isevarustatus. See mõjutab põllumajandussaaduste maailmakaubandust ja pakub võimalusi EL piimatoodetele, suurendades samal ajal konkurentsi teravilja jaoks. Näiteks ennustatakse raportis maailma teravilja nõudluse kasvu, mistõttu nähakse ka EL-is nisu tootmisele suuremat potentsiaali, hoolimata Musta mere piirkonna arengute tõttu suurenenud konkurentsist. Samas piimatoodete tarbimise madal tase Aasias ja Aafrikas loob suurepärase võimaluse nendesse piirkondadesse eksporti veelgi suurendada.

Võrreldes EL tarbimist teiste maailma piirkondadega tarbitakse EL-is teravilja (üle 400 kg aastas) umbes kolm korda vähem kui Põhja-Ameerikas, kuid umbes kaks kord enam kui Aafrikas või Aasias. Lihatarbimiselt elaniku kohta (~ 80 kg aastas) on EL teisel kohal, ületades Aafrika ja Aasia piirkonda umbes 3,5 korda. Piimatooteid tarbib EL elanik maailma teiste piirkondadega võrreldes enim (~300 kg aastas elaniku kohta). Teravilja ja piimatoodete tarbimisele prognoositakse pigem kasvu, kuid EL lihatarbimine väheneb 2030. aastaks 1,1 kg inimese kohta, seda sotsiaalsete, eetiliste, tervise- ja keskkonnaga seonduvate tegurite tõttu.

Tootmine

Kogu põllumajanduslikus kasutuses olev maa väheneb EL-is 176,9 mln hektarilt (2019. aastal) 174,4 mln hektarile (2030. aastal) ehk -0,1% aastas. Kasutuses olevast põllumajandusmaast 34% moodustab püsirohumaa, 7% istandikud ja muud püsikultuurid ning 59% põllukultuurid.

EL-i põllumajanduslikus kasutuses olev maa väheneb 0,1% aastas. Saagikused suurenevad aeglasemalt kui eelmisel kümnendil.

Taimekasvatuses (v.a kõva nisu ja suhkur, mõned erikultuurid[45]) toodangu mahud pigem suurenevad. Näiteks suureneb teraviljatoodangu maht 0,5% aastas millest 40% toodetakse uute liikmesriikide poolt. Nisu saagikuseks pakutakse perioodi lõpuks 6,3 t/ha ja odral 5,3 t/ha. Teravilja varudele eeldatakse perioodi lõpuks suurenemist.

Õlikultuuride (raps, rüps, sojauba, päevalill ja maapähklid) toodang väheneb 0,2% aastas, millest EU-N13[46] osa moodustab 51%.

[44] Piirkonnad: Aafrika, Aasia, Euroopa Liit, Põhja-Ameerika, Ladina-Ameerika, Okeaania ja Musta mere piirkond
[45] Erikultuuridena keskendub EL Outlook oliividele, veinikultuuridele, õuntele, virsikutele, nektariinidele, apelsinidele, tomatitele
[46] 13 riiki, mis liitusid EL-ga peale 2004. aastat

Loomakasvatussaaduste (v.a piim) toodangu mahud üldjuhul vähenevad. Piimatootmist mõjutavad nõuded kasvuhoonegaaside, fosfaatide ja nitraatide vähendamiseks, mistõttu piimalehmade arv väheneb EL-is 1,4 mln looma võrra. EU-N13 peetakse 20% EL piimalehmadest. Nõuetega toimetulekuks kohandab sektor tõenäoliselt tootmistavasid, keskenduses söötmisega seonduvale, mistõttu suureneb piimakus. EU-N13 suureneb piimakus 2,2% aastas jõudes 6908 kg piimalehma kohta ja EU-15 puhul +0,9% aastas, jõudes 8733 kg-ni piimalehma kohta. Piimatoodang kokku suureneb EL-is perioodi jooksul 12 mln t võrra, millest 3 mln t lisandub EU-N13 liikmesriikidest.

Sealihaturg on Aasia sigade Aafrika katku puhangutest taastumisega seonduvalt ebamäärane.

Veiseliha tootmine väheneb, üheks ajendiks on madal kasumlikkus.

Värskete piimatoodete toodangu maht väheneb, samal ajal töödeldud piimasaaduste kogused suurenevad. Eeldatakse, et suur osa EL piimatoodangu kasvust suunatakse juustu tootmisse (juustutoodang +0,6% aastas). EL või nõudlus võib jätkuvalt kasvada, ehkki aeglasemas tempos (võitoodang +0,8% aastas). Piimapulbrite tootmine peaks kasvama tänu püsivale nõudlusele eksporditurul (lõssipulbri toodangu kasv +1,7% aastas, kuid täispiimapulbri toodang -0,25% aastas) (***Joonis 13***). Maailma rahvastiku kasv suurendab piimatoodete impordinõudlust ja prognooside kohaselt püsib EL endiselt juhtiva eksportijana.

Piimalehmade arv väheneb 1,4 mln looma võrra. Piimatoodangu maht suureneb 12 mln tonni võrra, millest 3 mln tonni lisandub EU-N13 liikmesriikidest.

Töödeldud piimasaaduste mahud suurenevad värskete piimatoodete arvelt.

Maailma rahvastiku kasv suurendab piimatoodete impordinõudlust ja prognooside kohaselt püsib EL endiselt juhtiva eksportijana.

SAK puhang Aasias näitab lihaturgude globaalsete arengute ettearvamatust. Lühiajaliselt eeldatakse liha kaubavoogude suunamist Hiinasse ja sealiha väiksemat pakkumist EL turul, millega kaasneb teiste lihade esile kerkimine. Globaalse nõudluse kasvu tõttu eeldatakse, et EL sealiha eksport lühiajaliselt kasvab, millega kaasneb EL turul hinnatõus ja tarbimise langus. Aasia sealiha toodangu taastumisel aga peaksid EL hinnad jälle langema ja tootmine 2030. aastaks vähenema. EU-N13 toodetakse 14% kogu EL sealiha toodangust.

EL veiseliha tootmine väheneb, vaatamata veiseliha hinnatõusule. Madal kasumlikkus soodustab veisekarja vähenemist. Vähenevad nii lihaveiste arv kui veise- ja vasikaliha toodangu maht (-0,8% aastas), EL veiseliha toodangusse panustab EU-N13 13%-ga. Samas avanevad uued võimalused ekspordiks.

Linnuliha toodang suureneb kodumaise nõudluse toel perioodi jooksul 0,5% aastas, EU-N13 toodetakse 30% EL linnuliha toodangust.

Lamba- ja kitseliha toodang jääb ELis stabiilseks, kuid EU-N13 puhul prognoositakse toodangu suurenemist nii, et selle osatähtsus EL toodangus suureneb 17%-lt 20%-le (***Joonis 13***). Ekspordipotentsiaal on madal tugeva globaalse konkurentsi tõttu.

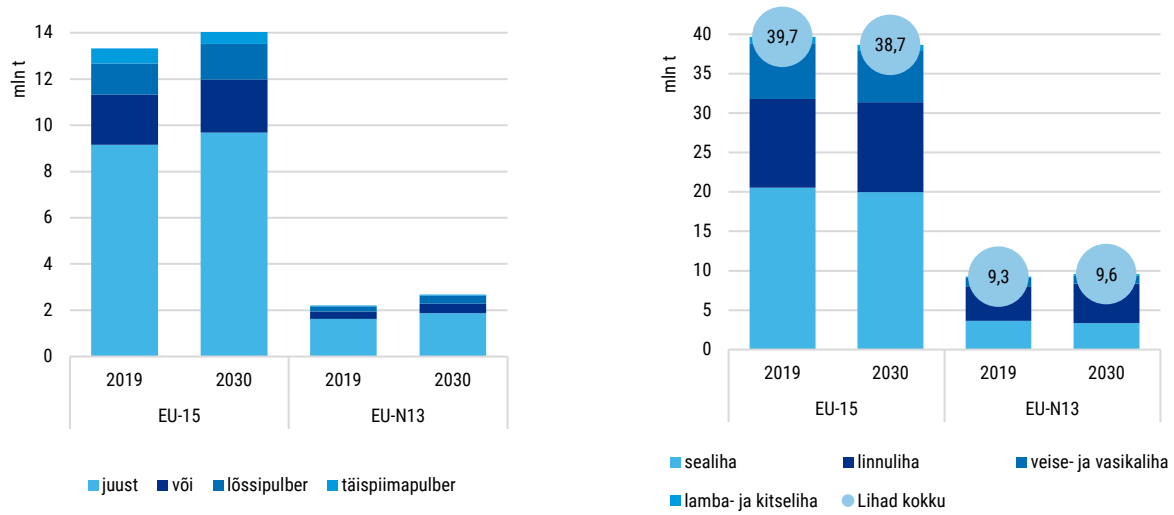

Joonis 13. EL piimatoodete ja liha toodangumahud[47]
Allikas: Euroopa Komisjon[48]

3.4 Toiduainetööstus

Marje Mäger

Toiduainetööstus (sh joogitööstus) on pikaajaliste traditsioonidega haru Eesti töötlevas tööstuses. Eestis tegutseb toiduainetööstuse valdkonnas (2017. aasta andmetel) üle 700 ettevõtte (juriidilisi isikuid). Suurusgrupiti (tööga hõivatud isikute[49] arvu järgi) on kõige enam alla 10 töötajaga mikroettevõtteid, mis moodustavad ~70% kogu ettevõtete arvust. Samas mikroettevõtted annavad vaid ~5% toiduainetööstuse müügitulust, samas ~70% tuleb tööstustest, kus on üle 100 töötaja. Toiduainetööstuses töötab umbes 3% hõivatutest ning **annab 2% Eestis loodud lisandväärtusest**.

Toiduainetööstuse mahud jätkasid 2019. aastal kasvu, seda toetas tugev sise- ja välisnõudlus.

Kui vaadata töötlevat tööstust üldisemalt, siis alates 2019. aasta teisest poolest toodangumahud järsult vähenesid, kuid samal ajal **toiduainetööstuse mahud jätkasid kasvu**. Toiduainetööstuse mahu kasvu toetas asjaolu, et tarbijate kindlustunne oli endiselt kõrge[50] – töötuse määr oli rekordmadal ja keskmine palk jätkas kasvu. Valitsuse otsus, piirikaubanduse ohjeldamiseks alkoholi aktsiisi langetada, suurendas aasta teises pooles vähesel määral joogitööstuse mahtusid. Suurenesid viina ja lahja alkoholi mahud, samal ajal õlle mahud vähenesid endiselt. Toiduainetööstuse mahtude kasvu toetas ka tugev välisnõudlus.

Statistikaameti lühiajastatistika andmetel **toodeti** (***Joonis 14***) 2019. aasta toiduainetööstuse ettevõtete poolt kokku ~1,7 mld € eest toodangut, millest kolmandik (~560 mln €) eksporditi. Toiduainetööstuse osakaal töötleva tööstuse ekspordis oli 8%.Eelmise aastaga võrreldes suurenes toodang rahalises väärtuses 6% võrra. Toiduainetööstuse toodang moodustas 2019. aastal 16% töötleva tööstuse kogutoodangust, mis on viimase viie aasta kõrgem tase. See näitab, et toiduainetööstusel läks 2019. aastal majanduslikult pisut paremini kui töötleval tööstusel üldiselt.

[47] enne ja pärast 2004. aastat liitunud liikmesriikides aastatel 2019 ja 2030
[48] *EU agricultural outlook for markets and income, 2019-2030 (2019)*
[49] Kõik ettevõttes töötavad isikud, olenemata töönädala pikkusest
[50] Tarbijate kindlustunde indikaator on näitaja, mida Eesti Konjunktuuriinstituut arvutab igakuiselt ning on sisuliselt pere ja riigi majandusolukorra, töötuse ja säästude prognoosi saldode aritmeetiline keskmine.

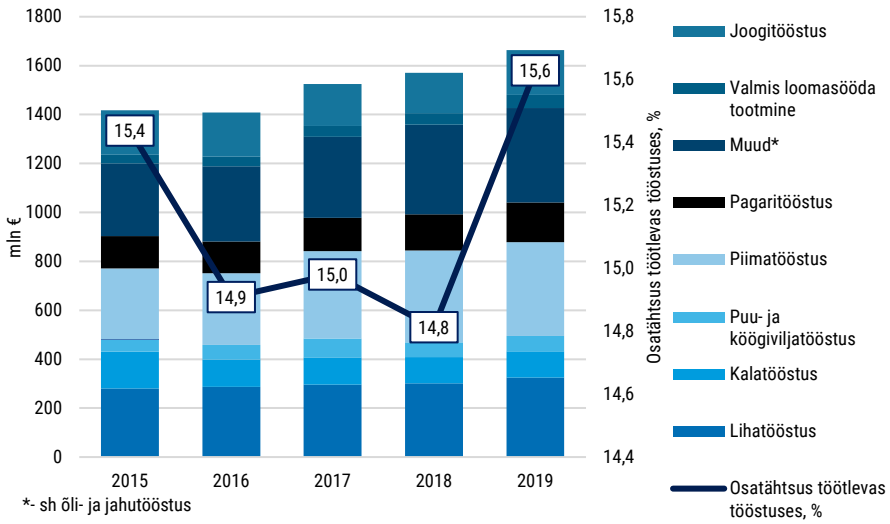

Joonis 14. **Toiduainetööstuse toodang, osatähtsus töötlevas tööstuses 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Vaadates toiduainetööstusi tegevualade kaupa, siis mahtusid on kasvatanud nii loomasööda kui ka lihatööstus (***Joonis 15***), mis peegeldab üldist maailmaturu olukorda — Hiina farme räsib sigade Aafrika katk, mille tulemusel on sealiha (vähesel määral ka loomaliha) nõudlus maailmaturul suurenenud ja koos sellega on oluliselt tõusnud ka liha hind. Eestis on loomade, eelkõige sigade arvukus kasvanud ja sellest tulenevalt suureneb ka loomasööda vajadus, mis väljendub toodangu mahu kasvus. Soodne maailmaturu olukord on võimaldanud ka lihatööstustel eksporti edendada, seda just eurotsooni riikidesse. Kalatööstuse toodangu mahu kasvu pidurdas ühes suuremas kalatööstuses avastatud listeeriapuhang.

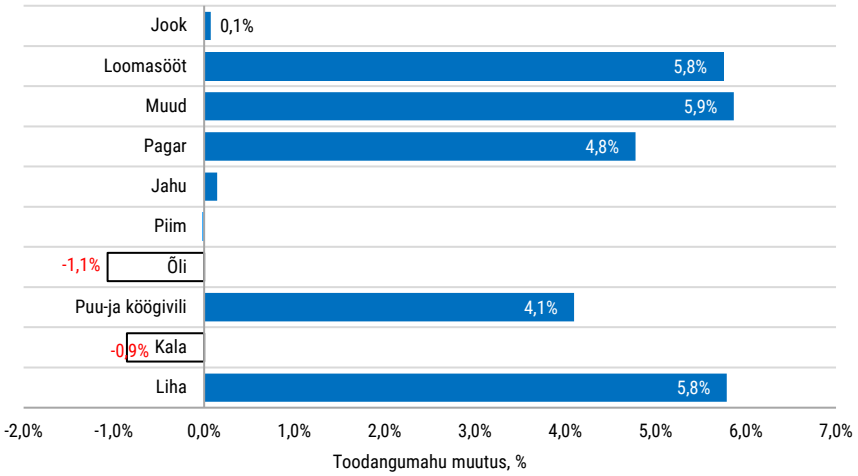

Joonis 15. **Toodangu mahu muutus 2019/2018**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Suurima osa Eesti toiduainetööstuse toodangust annavad jätkuvalt piima- (23%) ja lihatööstus (20%). Statistikaameti andmetel oli 2019. aastal toiduainetööstuses tööga hõivatud keskmiselt 14 540 inimest, jäädes eelmise aasta tasemele (-0,3%). Tööjõumahukamad tegevusalad toiduainetööstuses on pagari- ja lihatööstus.

Töötleva tööstuse tegevusalade keskmisega võrreldes oli toiduainetööstusel 2019. aasta majanduslikult edukam — nii müügitulu kui ka lisandväärtus kasvas peaaegu poole kiiremini, samuti suurenes ettevõtete efektiivsus. Ettevõtete kulude kasv oli kiire — tööjõupuudusest tingitud palgasurve suurendas tööjõukulusid. Lisaks tööjõule suurenesid kulutused energiale, toorainele. Vaatamata kulude kiirele kasvule suutis toiduainetööstus kasumit teenida.

Töötleva tööstuse tegevusalade keskmisega võrreldes oli toiduainetööstuse 2019. aasta edukam — müügitulu ja lisandväärtus kasvas poole kiiremini, suurenes efektiivsus.

Toiduainetööstuse ettevõtete **müügitulu** (*Joonis 16*) oli 2019. aastal 2,1 mld € ja see moodustas 16% kogu töötleva tööstuse müügitulust. Võrreldes eelmise aastaga suurenes toiduainetööstuse müügitulu 7,4% võrra. Kasvu panustas kõige enam valmis loomasööda tööstus ning lihatööstus. Juulis alanenud alkoholiaktsiis elavdas alkoholimüüki, mida peegeldab joogitööstuse müügitulu kasv. Tegevusaladest on müügitulus jätkuvalt suurim osakaal piima- (20%) ja lihatööstusel (17%), joogitööstus andis 12% toiduainetööstuse müügitulust.

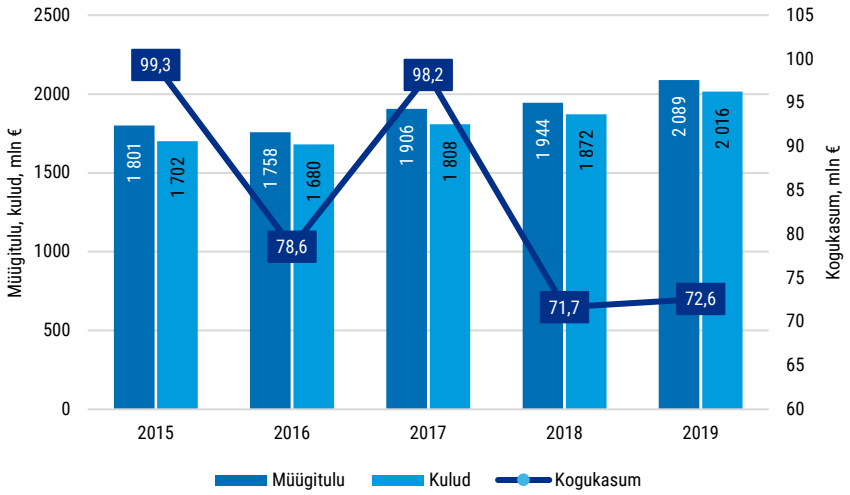

Joonis 16. **Toiduainetööstuse müügitulu, kulud ja kasum 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Toiduainetööstuse 2019. aasta **kulud kokku** olid 2,0 mld €, mida oli 7,7% enam kui eelmisel aastal. Kulude kasvu soodustas sisendite hinnatõus, mida peegeldab ka toiduainete tootjahinna kasv. Tööjõukulud suurenesid aastases võrdluses 5%. Kuigi tööjõukulude kasv on aeglustunud, püsib nii toiduainetööstuses kui ka Eesti ettevõtetes üldiselt, tööjõupuudusest tingitud palgasurve. Tööjõupuuduse leevendamiseks palgati 2019. aastal toiduainete tootmiseks (**sõltumata tööandja põhitegevusalast**) üle 1100 hooajatöölise, enamus neist Ukraina kodanikud. Võrreldes eelmise aastaga hooajatööliste kasutamine toiduainetööstuses suurenes peaaegu kaks korda.

Toiduainetööstuse **kogukasum**[51] 2019. aastal oli 72,6 mln €, mis võrreldes eelneva aastaga suurenes 1,3%. Suurim osakaal toiduainetööstuse 2019. aasta kogukasumis oli joogitööstusel (41%), järgnesid piimatööstus (14%) ja pagaritööstus (10%). Teiste sektorite osakaal oli väiksem. Viimastel aastatel on ettevõtete kasumlikkus[52] vähenenud.

[51] Kasutatud on Statistikaameti andmebaasis lühiajastatistikas avaldatud ettevõtete kogukasumit, mis ei ole võrreldav aastastatistikas avaldatava puhaskasumiga, kuna nende arvutamisel on kasutatud erinevaid metoodikaid.
[52] Kasumi/käibe suhe

Suurima panuse toiduainetööstuse lisandväärtuse loomisse andsid joogi-, pagari-, piima- ja lihatööstus, kõige tagasihoidlikum on jahu- ja õlitööstuse osakaal (***Joonis 17***). Toiduainetööstuses loodi 2019. aastal 340 mln € **puhast lisandväärtust**[53], suurenedes aastaga 4,4% võrra.

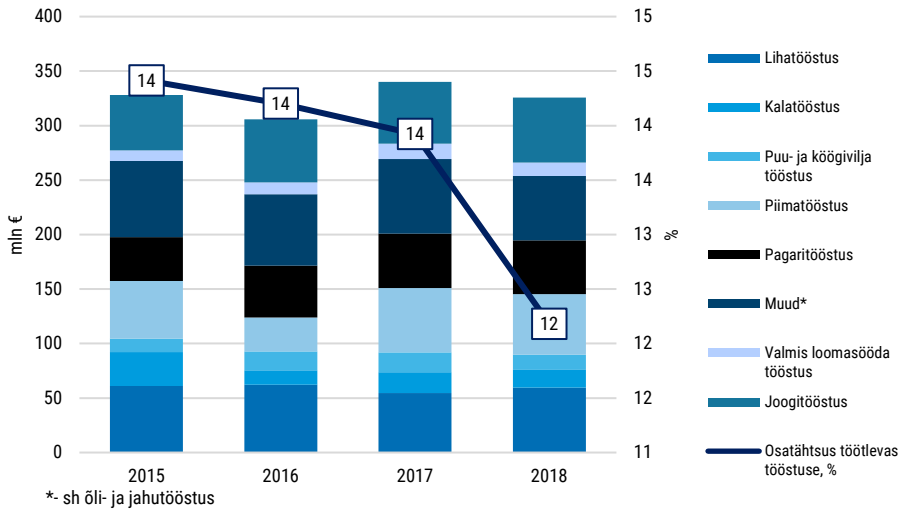

Joonis 17. **Toiduainetööstuse puhas lisandväärtus, osatähtsus töötlevas tööstuses 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Toiduainetööstus on töötleva tööstuse tegevusalade keskmisest madalama tööviljakusega tööstusharu, kuid 2019. aastal toiduainetööstuse efektiivsus kasvas peaaegu poole kiiremini kui töötleva tööstuse tegevusalade keskmine (***Joonis 18***). Toiduainetööstuse tegevusalade keskmine **tööviljakus**[54] oli 2019. aastal 23 400 € hõivatu kohta, suurenedes eelmise aastaga võrreldes 4,8%. Samal ajal töötleva tööstuse keskmine tööviljakus kasvas vaid 2,8%.

Tööviljakuse alusel jagunevad toiduainetööstuse tegevusalad väga erinevalt. Tööviljakuse kasv on aeglasem tegevusaladel, kus kasutatakse endiselt palju tööjõudu nt pagaritööstus, kalatööstus. Tunduvalt üle toiduainetööstuse keskmise on tööviljakus joogi- ja loomasööda tööstuses.

Tööviljakuse suurenemine sõltub nii tööjõu kvaliteedist (haritud ja heade tööoskustega töölised suudavad tootlikumalt töötada) kui ka uute seadmete ning tootmistehnoloogia kasutuselevõtust.

[53] Puhas lisandväärtus = kogukasum (-kahjum) + tööjõukulud
[54] Tööviljakus = puhas lisandväärtus/tööga hõivatud inimeste arv

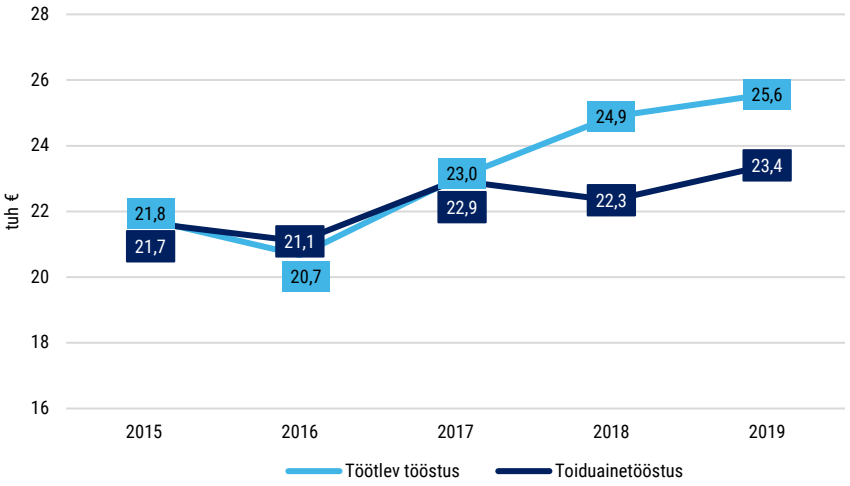

Joonis 18. **Töötleva ja toiduainetööstuse tööviljakus puhta lisandväärtuse alusel 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Kuigi Eestis loodav lisandväärtus töötaja kohta on viimastel aastatel kasvanud, on see veel kaugel maas EL keskmisest, moodustades sellest vaid ~50% (***Joonis 19***). Viimased Eurostatis avaldatud tööviljakuse andmed kajastavad 2017. aastat. Lähiriikidega võrreldes oli tööviljakus ~3 korda madalam kui Soomes ja Rootsis, kuid Leedu ja Lätiga võrreldes oli kõrgem, vastavalt 29% ja 59%.

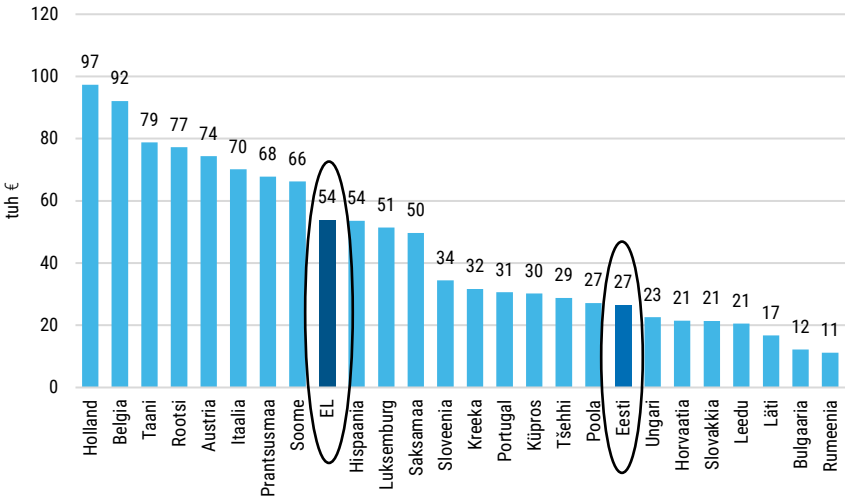

Joonis 19. **Tööviljakus lisandväärtuse alusel 2017**
Allikas: Eurostat, Maaeluministeeriumi arvutused

Majanduskasvu seisukohalt on väga oluline ettevõtete tootlikkuse kasvatamine. Üheks olulisemaks tootlikkuse tõstmise viisiks on pidevad investeeringud uude tehnoloogiasse ja tehnikasse. Samuti on toidusektoris tugev konkurents, mis sunnib tootma efektiivsemalt ning klientide järjest kasvavad vajadused ja kvaliteedinõuded nõuavad ettevõtetelt uute tehnoloogiate kasutuselevõttu, paindlikkust, tootlikkust ning innovaatilisust. Sellest tulenevalt on väga oluline jätkuv investeerimine tootmise moderniseerimisse.

Kuigi pankade laenuintressid on endiselt madalad, on ettevõtete investeerimisaktiivsus aeglustunud. Toiduainetööstuse ettevõtted **investeerisid materiaalsesse põhivarasse** (***Joonis 20***) 2019. aastal 92,1 mln €, mis oli 2,3% rohkem kui eelmisel aastal. Toiduainetööstuse tegevusalade lõikes investeerisid

kõige enam liha- ja joogitööstus vastavalt 19 mln € ja 14,6 mln €. Teiste tegevusalade investeeringud olid väiksemad.

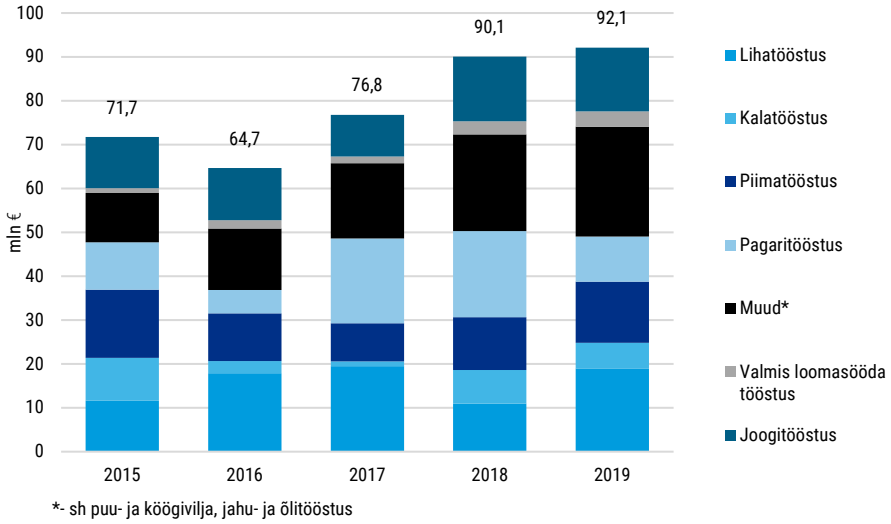

Joonis 20. **Investeeringud materiaalsesse põhivarasse 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Kõige rohkem investeeriti toiduainetööstuse ettevõtetes 2019. aastal muudesse masinatesse ja seadmetesse (v.a. arvutid ja transpordivahendid), kokku 66,3 mln € väärtuses, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest 72%. Ehitistesse investeeriti 19,5 mln € (21%). Seega investeerisid ettevõtted nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka tootmismahu kasvu. Kõige väiksem oli investeering arvutitesse — 1,2 mln €.

3.5 Mahepõllumajandus

Marika Ruberg, Karin Zereen

Mahepõllumajandussektor kasvab hoogsalt nii maailmas, Euroopas kui ka Eestis. Tarbijate nõudlus mahetoodete järgi suureneb, järjest enam lisandub uusi mahetootjaid ning ühes sellega laieneb ka mahepõllumajandusmaa pindala. Eestis oli 2019. aastal 224 161 ha mahepõllumajandusmaad, mis moodustab kogu Eesti põllumajandusmaast ligikaudu 23% (***Joonis 21***). Võrreldes aasta varasemaga suurenes mahepõllumajandusmaa 14 128 ha võrra ehk 7%. Lisaks oli kontrollitud looduslikke korjealasid 330 898 ha. Mahetootmisega tegelevaid põllumajandusettevõtteid oli 2019. aastal 2060, võrreldes eelmise aastaga suurenes nende arv 112 võrra ehk 6%. Mahepõllumajandusettevõtted on aastatega ka järjest suuremaks kasvanud – 2019. aastal oli keskmises mahepõllumajandusettevõttes ligikaudu 109 ha mahepõllumajandusmaad.

Mahepõllumajandusmaa pindala suureneb, kuna nõudlus mahetoodete järgi kasvab. Aastases võrdluses suurenes pindala 7%.

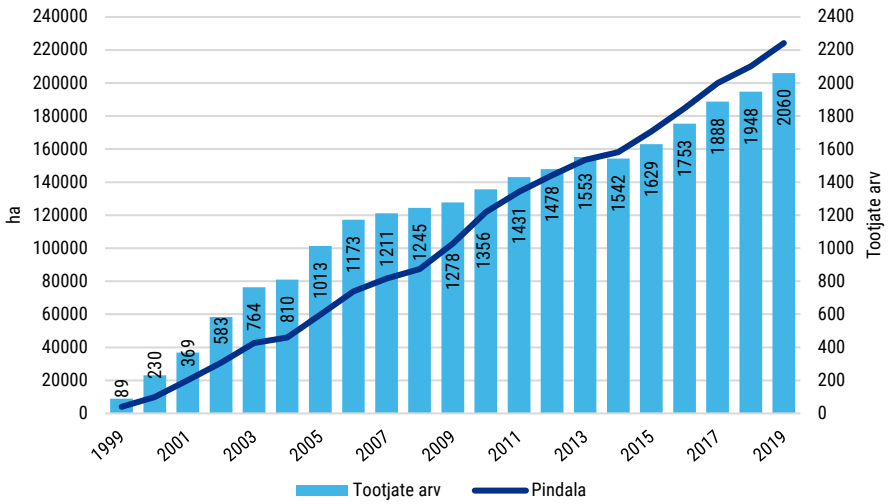

Joonis 21. Mahepõllumajandusmaa pindala ja mahetootmisega tegelevate ettevõtete arv 1999—2019
Allikas: Mahepõllumajanduse register

Igal aastal suureneb ka mahetooraine väärindamisega tegelevate ettevõtete arv. 2019. aastal tegeles mahetoorainest toodete valmistamisega 178 ettevõtet. Suurem osa ettevõtetest toodab erinevaid jooke (mahlad, nektarid, mahlajoogid jm), palju valmistatakse tooteid ka puu- ja köögiviljadest, kartulist, marjadest, sh metsamarjadest ja seentest. Toodetakse ka näiteks tera- ja kaunviljatooteid, pagari, pasta- ja kondiitritooteid, liha- ja piimatooteid, teesid ning õlisid. Kasvav trend on ka mahekohviröstimine.

2018. aastal moodustas kogu **mahetoidukaupade jaeturumaht** toidukaupade jaeturumahust 3,4% (2017. aastal 2,7%). Kodumaiste mahetoodete osa oli toidukaupade jaemüügist 1% (koos otsemüügiga)[55].

3.6 Kalandus

Marje Mäger

Kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusvaldkonnas on ülevaates käsitletud ettevõtteid, mis kuuluvad Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK 2008) järgi gruppi A03[56]. Kalapüük jaguneb Läänemere traalpüügiks, ranna- ja sisevetepüügiks ning kaugpüügiks. Eestis on küllaltki head eeldused vesiviljelustoodete tootmiseks.

Kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevad ettevõtted suurendasid nii müügitulu kui kogukasumit. 2019. aastal kasvas müügitulu peaaegu kümnendiku võrra ning kogukasum kolmekordistus.

Eesti vesiviljeluse moodustavad kolm tegevusvaldkonda: kaubakala kasvatamine, vähikasvatus ja kala kasvatamine looduslikesse veekogudesse taasasustamiseks. Lisandumas on neljas tegevusvaldkond – vetika- ja karbikasvatus.

Statistikaameti lühiajastatistika andmetel oli 2019. aastal kalapüügi ja vesiviljeluse valdkonnas tegutsevate ettevõtete **müügitulu** 80,8 mln € (***Joonis 22***). Võrreldes eelneva aastaga suurenes müügitulu 9,6%. Ettevõtete **kulud** olid 68 mln €, vähenedes aastases võrdluses 2,2%. Müügitulu kiire kasv samaaegselt kulude kokkuhoiuga toetas kasumi suurenemist. Kalapüügi ja vesiviljelusettevõtted teenisid

[55] https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2019-toidukaupade-positsioon.pdf
[56] Kalanduse ja vesiviljeluse tegevusvaldkonnas tegutseb palju füüsilisest isikust ettevõtjaid (FIE), mille majandustegevust SA andmetes ei kajastata, sellest tulenevalt on tegevusala tegelikud majandusandmed pisut suuremad. Vaatamata suurele arvukusele annavad FIE-d tegevusala toodangust vaid ~10%.

12,8 mln € kasumit, mida oli kolm korda (+8,6 mln €) rohkem kui eelmisel aastal. Suur kasumi kasv tulenes ka madalast võrdlusbaasist.

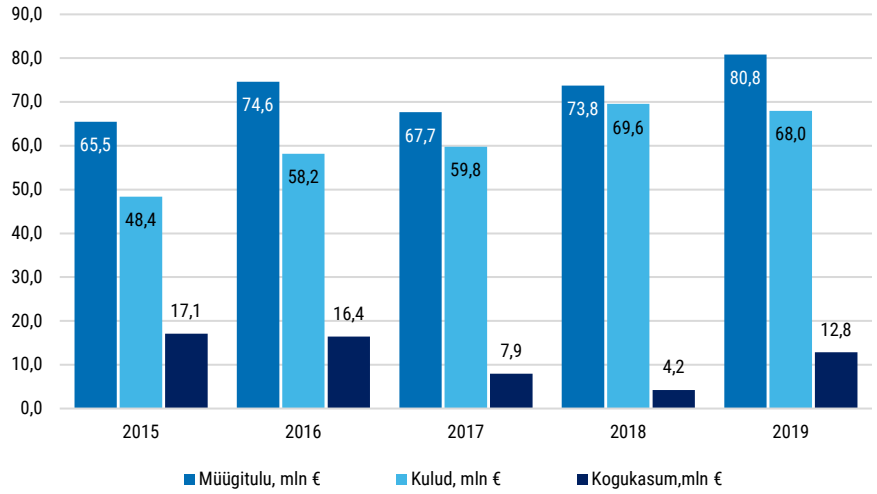

Joonis 22. Kalapüügi ja vesiviljeluse ettevõtete müügitulu, kulud, kogukasum 2015—2019
Allikas: Statistikaamet

Kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevates ettevõttetes loodi 2019. aastal 23,7 mln € eest lisandväärtust, suurenedes eelmise aastaga poole võrra (+49,2%) (***Joonis 23***).

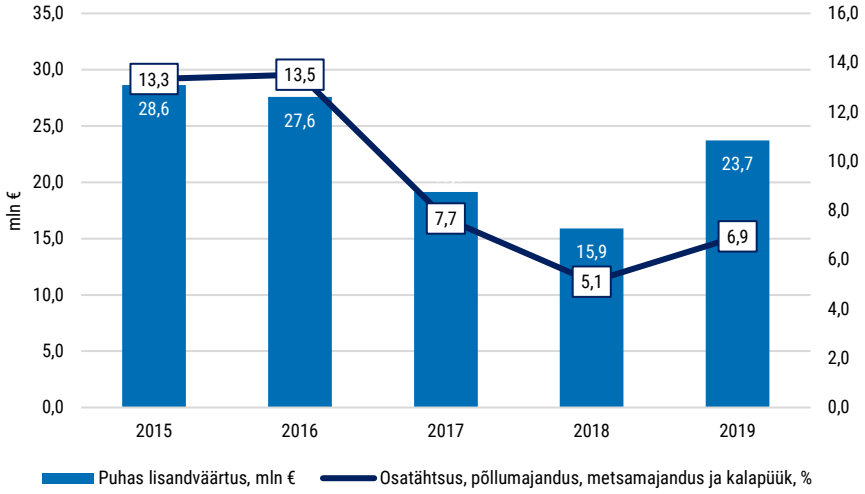

Joonis 23. Kalapüügi ja vesiviljeluse ettevõtete loodud lisandväärtus 2015—2019
Allikas: Statistikaamet

Ettevõtetes hõivatute arv vähenes, kuid samal ajal loodi rohkem lisandväärtust, mis peegeldub tööviljakuse kasvus. Kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevates ettevõtetes loodi 2019. aastal 38 894 € lisandväärtust töötaja kohta (***Joonis 24***). Võrreldes eelmise aastaga suurenes tööviljakus lisandväärtuse alusel 69%. Suur kasv tulenes ka madalast võrdlusbaasist. Tööviljakus kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevates ettevõtetes kasvas oluliselt kiiremini kui tegevusalade keskmine.

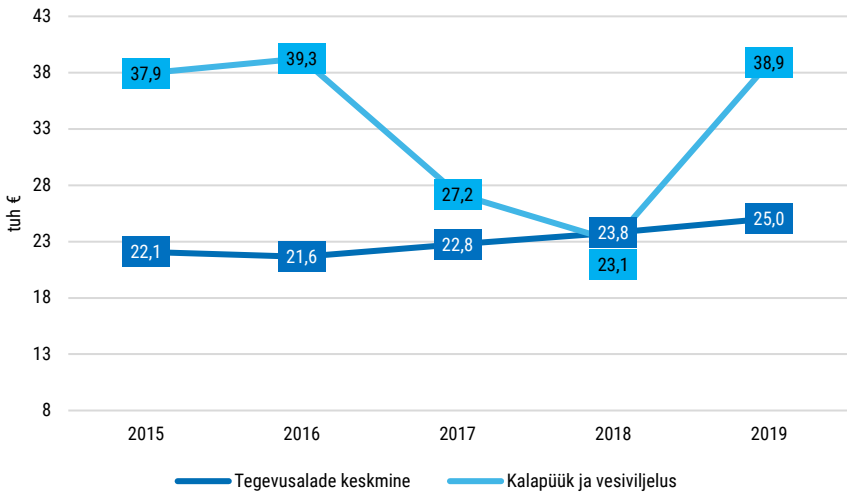

Joonis 24. Tööviljakus kalapüügi ja vesiviljeluse ning tegevusalade keskmine 2015—2019
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Investeeringuid tehti kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevate ettevõtete poolt 2019. aastal 15,9 mln € eest. Kõige enam investeeriti muudesse masinatesse ja seadmetesse — 8,8 mln €, mis moodustas ~55% tehtud investeeringutest, transpordivahenditesse (4,9 mln €) ning ehitistesse (2,1 mln €).

3.7 Väliskaubandus

Marje Mäger

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade väliskaubandust iseloomustab viimase viie aasta rekordiline ekspordi- ja impordikäive. Põllumajandussaadusi ja toidukaupu **eksporditi**[57] Eestist 2019. aastal jooksevhindades 1,38 mld € **väärtuses** ning **imporditi** Eestisse 1,63 mld € eest (***Joonis 25***). Eelmise aastaga võrreldes kasvas eksport 19,6% ja import 5,4%. Kaubavahetuse puudujääk oli 254 mln €, vähenedes aastases võrdluses 36%.

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade väliskaubandust iseloomustab viimase viie aasta rekordiline ekspordi- ja impordikäive. Kaubavahetuse puudujääk vähenes aastases võrdluses 36%.

Ekspordi puhul kasvas Eesti päritolu kaupade väljavedu viiendiku võrra (+21,2%) ning re-ekspordi ehk välismaalt sisse toodud kaupade taasväljavedu 14,7%. Eesti päritolu kaupade osatähtsus aastases võrdluses protsendi võrra kasvas ja moodustas 76% kogu ekspordist.

[57] Ekspordi andmed 10.02.2020 seisuga

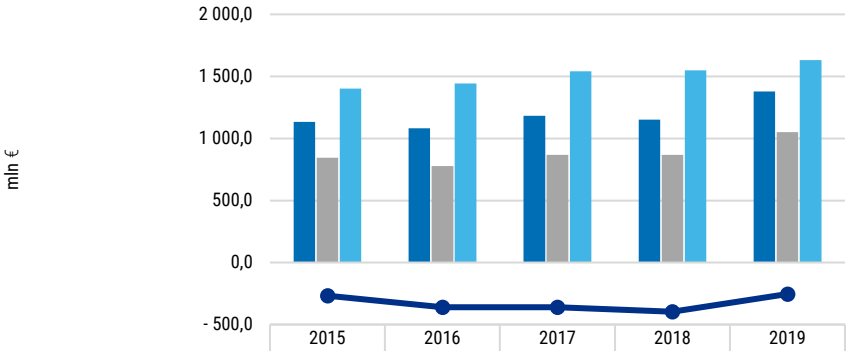

	2015	2016	2017	2018	2019
Eksport	1 134,0	1 082,0	1 182,2	1 151,8	1378,0
sh Eesti päritolu kaupade eksport	844,7	778,0	867,7	867,5	1051,8
Import	1 402,3	1 442,9	1 541,4	1 548,2	1632,0
Bilanss	- 268,3	- 361,0	- 359,2	- 396,4	-254,0

Joonis 25. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade *eksport, sh Eesti päritolu kaupade eksport, import ja bilanss* 2015-2019
Allikas: Statistikaamet

Endiselt annavad suurima panuse põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksporti teravili, piim ja piimatooted ning kala. Rekordsaak kahekordistas teravilja väljavedu.

Eestis toodetud või töödeldud põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport oli 2019. aastal hinnanguliselt **1,1 mld €.** Suurima panuse eksporti andis endiselt teravili[58] (20%) ning piim ja piimatooted[59] (19%) (***Joonis 26***). Aastases võrdluses suurenes kõige enam teravilja väljavedu – 97%. Suurenemine tulenes heast teraviljasaagist. Üle poole (52%) eksporditud teraviljast viidi Saudi Araabiasse. Nii Hispaania, Sudaani kui ka Türgi osakaal oli~6%, teiste riikide osakaal oli veelgi väiksem jäädes alla 5%. Suurem osa piima ja piimatooteid eksporditi lähinaabritele – Leetu (26%), Lätti (24%) ja Soome (17%). Kalade, vähkide, limuste ja muude veeselgrootute [60] osakaal ekspordis oli 11% ja olulisemad sihtriigid olid Island (15%), Soome (14%), Taani (11%) ja Ukraina (10%). Teiste riikide osakaal jäi alla 10%.

[58] KN10
[59] KN04
[60] KN03

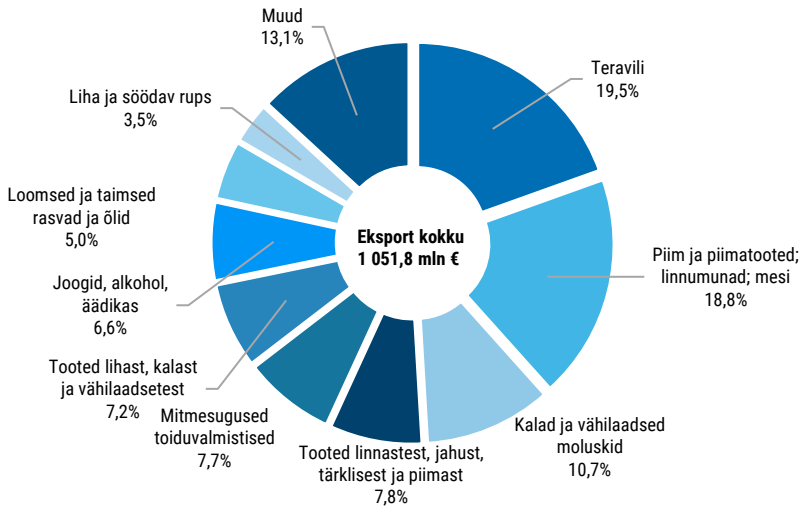

Joonis 26. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport kaubagruppide lõikes 2019
Allikas: Statistikaamet

Vaadates eksporti üldisemalt, siis võib öelda, et olulisemad kaubanduspartnerid 2019. aastal olid jätkuvalt naaberriigid – Soome, Läti ja Leedu, kuhu eksporditi peaaegu pool (45%) Eesti päritolu põllumajandussaadustest ja toidukaubast (**Joonis 27**). Märkimisväärne osakaal on ka Saudi Araabial (10%), kuhu veetakse loomasöödaks Eestis kasvatatud teravilja.

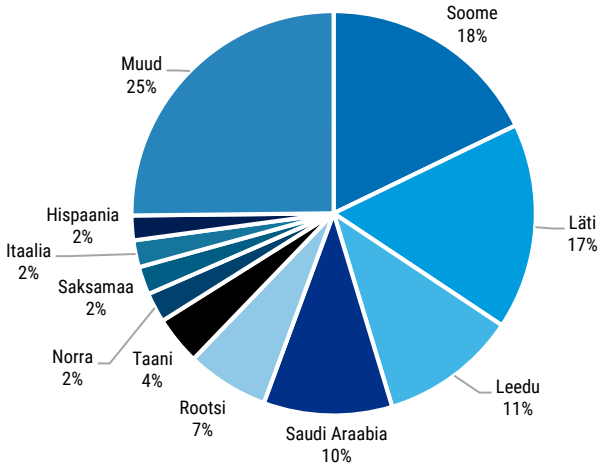

***Joonis 27.* Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi sihtriigid 2019**
Allikas: Statistikaamet

Aastases võrdluses kasvas import 5%. Olulisemad saatjariigid olid Läti, Leedu, ja Soome.

Põllumajandussaadusi ja toidukaupu imporditi 2019. aastal 1,63 mld € eest, aastatagusega võrreldes kasvas impordi väärtus 5% (***Joonis 28***). Impordi kasvu panustasid kõige enam järgmised tootegrupid: joogid, alkohol ja äädikas (+15,5 mln €); kakao ja kakaotooted (+14,2 mln €); kalad ja vähilaadsed, molluskid (+11,8 mln €).

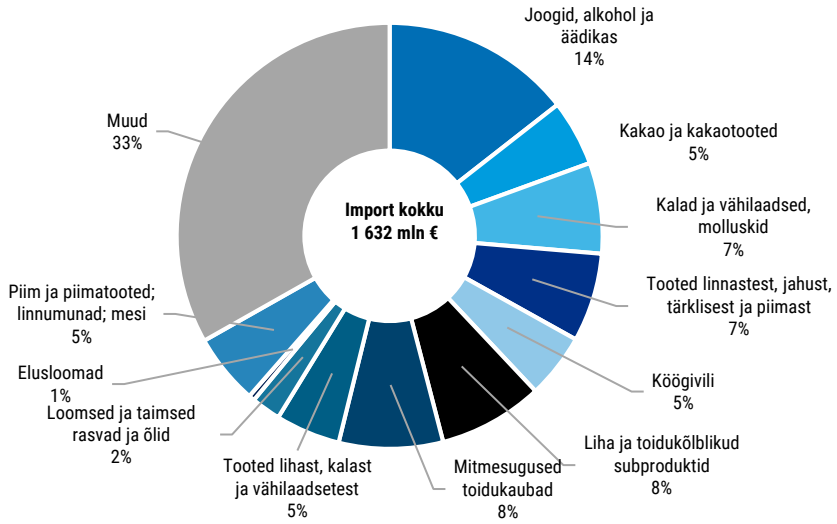

Joonis 28. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade import kaubagruppide lõikes 2019
Allikas: Statistikaamet

Põllumajandussaadusi ja toidukaupu toodi 2019. aastal Eestisse kõige enam naaberriikidest — Lätist, Leedust, Soomest (**Joonis 29**). Lätist veeti sisse kõige enam leiva ja saiatooteid, kokku 17,1 mln € väärtuses. Näiteks meie kauplustes Fazeri kaubamärgi all müüdavad pagaritooted valmivad juba aastast 2015 Läti ja Leedu tehastes. Leedust toodi kõige enam loomasöödana kasutatavaid tooteid (13,2 mln €) ning Soomest alkoholi[61] (14,3 mln €) ja kohvi (12,7 mln €).

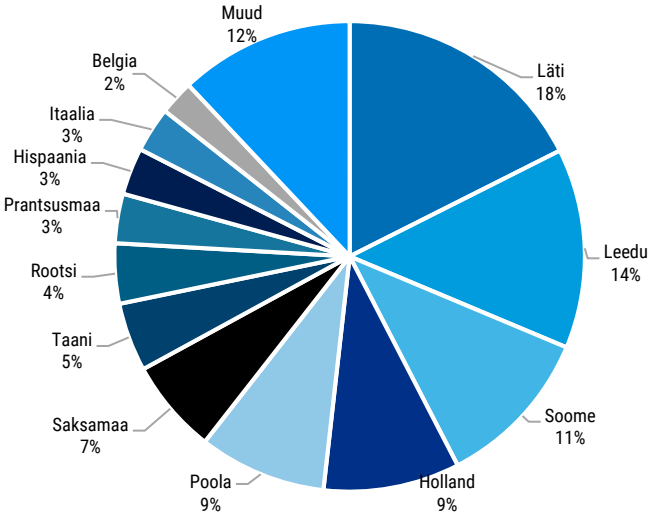

Joonis 29. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade saatjariigid 2019
Allikas: Statistikaamet

[61] Denatureerimata etüülalkohol alla 80% alkoholisisaldusega

3.8 Põllumajanduskeskkond ja kliima

3.8.1 Põllumajanduskeskkond laiemalt

Linda Ajaots

OECD [62]on peamiste maapiirkondi mõjutavate suuremate trendidena toonud välja rahvastiku vananemise, linnastumise, muutused tootmisstruktuurides, kasvavate majanduste tõusu, kliimamuutused ja keskkonnasurve ning tehnoloogilised läbimurded. Põllumajanduskeskkonna hea seisundi säilitamisel ja parendamisel mängivad väga olulist rolli põllumeeste kasvanud keskkonnateadlikkus ja vabatahtlikud tegevused. Samuti on kasvanud ühiskonna üldine teadlikkus keskkonnaküsimustes. Riigi roll on siin elurikkuse ja elukeskkonna kaitsemeetmete rakendamine ning põllumajandustootjate innustamine veelgi keskkonnasõbralikumale tootmisele.

Põllumajandustegevusel on oluline mõju liigilisele mitmekesisusele. Seda sama elurikkust vajab põllumees säästliku ja kestliku põllumajanduse viljelemiseks.

Keskkonna, ekspordi ning tootlikkuse eesmärkide vahel on tugevad seosed. Põllumajanduskeskkonna (sh agroökoloogia) eesmärgid toimivad sümbioosis põllumajanduse konkurentsivõimega. Hea keskkonnaseisund panustab Eesti kui atraktiivse elukeskkonna ja kvaliteetse toidu tootja kuvandisse, mis soodustab ekspordi ja tootlikkuse eesmärkide täitmist.

3.8.2 Elurikkus

Kaidi Jakobson

Põllumajanduses on ees ootamas palju muudatusi. Avalikkuse ootus on, et toidu tootmisel säiliksid samaaegselt elanikkonnale teised olulised väärtus, sealjuures liigiline mitmekesisus. Seega tulevikus ei nähta põllumeestes ainult toidutootjat vaid ühiste hüvede haldajat.

Teadlaste arvamuse kohaselt on inimene suutnud tänaseks päris hästi maksimeerida võimekust toota toitu, kuid väide on, et oleme võlgu elav ühiskond — toodame toitu, koormates liigselt keskkonda. Seda väidet kinnitab asjaolu, et põllumajanduse intensiivistumine on kaasa toonud langustrendid olulistes keskkonnanäitajates – väheneb elupaikade pind ja tolmeldajate arvukus[63]. Samuti väidavad eksperdid, et selline põllumajanduslik viljelusviis ei ole jätkusuutlik – pikemas perspektiivis kestlik saab olla ainult selline põllumajanduslik tegevus, mis säilitab elukeskkonna liigilist mitmekesisust. Ollakse seisukohal, et edaspidi tuleb erilist tähelepanu pöörata ökosüsteemide, elupaikade ja liikide taastamisele ning edendada looduspõhise majanduse kasutuselevõttu kõigis sektorites[64].

Kestlik saab olla ainult selline põllumajanduslik tegevus, mis säilitab elukeskkonna liigilist mitmekesisust.

Ka Eestis oleme jõudnud tänaseks sinna, et meil tuleb hakata elurikkust taastama. Eesti põllumajandusmaastik on viimasel 50 aastal olulisel määral muutunud – järjest iseloomulikumad on monokultuursed suured põllud, kus ei ole ruumi loodusele. Maastikumitmekesisus - aladega, kus saavad

[62] *Organisation for Economic Co-operation and Development*
[63] IPBES aruande kokkuvõte poliitikakujundajatele: https://ipbes.net/sites/default/files/spm_2b_eca_digital_0.pdf (tabel 3)
[64] Euroopa Parlamendi 16. jaanuari 2020. aasta resolutsioon, mis käsitleb Euroopa Parlamendi seisukohta Euroopa tuleviku konverentsi kohta: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0010_ET.html

olla põllumajanduse jaoks kasulikud putukad — on esmane tingimus, et tagada elurikkus põllumajandusmaastikus[65].

IPBES-i[66] ülemaailmses hindamisaruandes bioloogilise mitmekesisuse ja ökosüsteemi teenuste kohta tuuakse välja ökoloogilise kriisi ulatus ning vajadus kiirete ja kooskõlastatud pingutuste järele põhjalike muudatuste soodustamiseks, kuna looduse olukord halveneb kogu maailmas inimajaloos enneolematult kiiresti, liikide väljasuremine kiireneb ning ligikaudu miljonit looma- ja taimeliiki ähvardab väljasuremine, millel on tõsine mõju inimestele kogu maailmas ja mis mõjutab meie tulevaste põlvkondade elu. Eesti ei ole siin erand, ka meie elurikkuse näitajad on langustrendis[67].

See sama liigiline mitmekesisus on aga vajalik ka toiduturvalisuse jaoks. Elurikkus aitab toidutootmissüsteeme, mis on vastupidavad stressile (uutele haigustele), eriti kliimamuutuste kontekstis, kus kahjuripuhangud muutuvad aina tavapärasemaks.

Ühiskondades on vaja teha põhjalikke muutusi, et võidelda kliimamuutustega, keskkonna seisundi halvenemisega ja bioloogilise mitmekesisuse vähenemisega. Enam ei ole võimalik jätkata mõtteviisiga, et loodus on kaitsealadel ning põllumajandusmaal tegeleme majandamisega, vaid kõik sektorid, sealjuures põllumajandus peab andma oma panuse.

Põllumajandustegevus on majandusharu, mis mõjutab olulisel määral meie elukeskkonna liigilist mitmekesisust, elupaikade ja ökosüsteemide säilimist. Omakorda on liigilise mitmekesisuse oluline kestliku põllumajandusliku tegevuse enda jaoks - kui tahame, et kemikaalide kasutamist põllumaal vähendada, siis on siin oluliseks abimeheks just looduse poolt pakutavad hüved. Eeldatavasti jõuavad need teadmised veel lähiajal peavoolu praktikaks.

3.8.3 Muld

Eike Lepmets

Muld kui elu alus ja ressurss on üks suuremaid rikkusi, iga riigi oluline vara, mida me pidevalt kasutame. Muld on ka asendamatu orgaanilise süsiniku salvestajana, mida on muldadesse seotud poolteist kuni kolm korda rohkem kui seda on biomassis. Samas näitavad erinevad hinnangud, et muldade võimekus toota nii toitu kui ka pakkuda muid ökosüsteemiteenuseid on üha suurema surve all.

Muld kui elu alus ja ressurss on üks suuremaid rikkusi, iga riigi oluline vara, mida me pidevalt kasutame.

Selleks, et seda ressurssi saaks inimkonna vajaduste rahuldamiseks kasutada ka meie tulevased põlvkonnad, peame muldi majandama heaperemehelikult. Eelkõige tähendab see seda, et me tunneme hästi muldi ja nende omadusi, vajadusi ja iseärasusi, tagame muldade elurikkuse, mullaviljakuse taastootmise ning takistame muldade hävimist. Hea muld peaks olema poorne, sisaldama piisaval hulgal vett, õhku ning orgaanilist materjali koos mitmekesise elustikuga. Nii saab muld pakkuda taimedele nende eluks vajalikke toitaineid ning oma struktuuri hoides säilitada ja filtreerida meie joogivett[68]. Vaatamata sellele, et Eesti teadus- ja haridustegevus on mulla ja agrokeemia valdkonnas heal tasemel, agrokeemiliste analüüside tegemise võimekus on hea, olemas on andmed mulla tüüpide ja viljakuse kohta, ei ole nende võimaluste juures väetiste kasutamine ning taimetoitainete- ja huumusbilansi koostamine Eestis siiski endiselt valdav praktika.

[65] Eesti Maaülikool 2019„Põllumajandusmaa mitmekesisus“
[66] IPBES - *Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*
[67] IPBES aruande kokkuvõte poliitikakujundajatele: https://ipbes.net/sites/default/files/spm_2b_eca_digital_0.pdf
[68] Ühe minuti loeng: Peotäies mullas on rohkem elu kui Maal eales elanud inimesi, M. Himma (toim), 2015 https://novaator.err.ee/256918/uhe-minuti-loeng-peotaies-mullas-on-rohkem-elu-kui-maal-eales-elanud-inimesi

2019. a septembris avaldatud ÜRO Valitsustevahelise Kliimamuutuste Nõukogu IPCC maakasutust käsitlevas raportis[69] tuuakse välja, et mulla süsinikuvaru suurendamine on üks olulisemaid kliimameetmeid maakasutuse valdkonnas. Mullas paikneb maailma suurim süsinikuvaru, kuna fotosünteesi käigus seovad taimed õhust süsihappegaasi, mis omakorda mulda viiduna seal salvestub. Looduslikes tingimustes muld seob süsinikku, kuid maaharimisel – seda eriti just turvasmuldade puhul – mulla süsinikusisaldus väheneb, eraldudes süsihappegaasina õhku. Selleks et avalikkust paremini teavitada, kuivõrd erinevad on mullad on oma omaduste, kasutussobivuse ja väljanägemise poolest, on Eesti Mullateaduse Seltsi ja Eesti Maaülikooli koostöös 2014. aastast alates valinud aasta mulda. **2019. aasta muld oli madalsoomuld**, moodustades me muldkattest ligi 14%. Madalsood on üks Eesti muldkatte suurimaid orgaanilise süsiniku varamuid, mida on viimase sajandi jooksul metsa- ja põllumajandusliku kasutuse otstarbel kuivendatud. Tegemist on õrnade muldadega, kuna kuivendamine ja mullaharimine põhjustavad kiire turba lagunemise, millega kaasneb ka suures koguses CO_2 lendumine atmosfääri ning mulla kahjustumine. Sellised mullaks tuleks hoida pideva rohukamara all ning seda toetatakse ka Maaelu Arengukava 2014-2020 mullakaitse meetme kaudu. Põllumajandusuuringute Keskuse uuringud kinnitavad, et püsirohumaade puhul on ülekaalus süsiniku sidumine mulda ning põllumaadel süsiniku emissioon mullast.

Põllumajanduskultuure kasvatades peab hoolt kandma, et mulla orgaanilise aine varusid pidevalt taastatakse. Orgaaniline aine annab mullale enamuse nn headest omadustest, mida põllukultuuride kasvuks vaja on. Mulda viidava orgaanilise aine arvel paraneb muldade huumusseisund, sellest tulenevalt ka mulla toiterežiim, struktuursus, füüsikalised ja hüdrofüüsikalised omadused. Kõige olulisem on, et rikkalik orgaanilise aine muldaviimine mõjub soodsalt mullaelustikule ja mulla bioloogilisele aktiivsusele. Paraneb mulla puhverdusvõime, neelamismahutavus, infiltratsioon ja toimub toitainete bioloogiline sidumine. Huumus soodustab kivimite murenemist ja mulla mineraalosa lagunemist. Samuti on mulla orgaaniline aine tihedalt seotud ökosüsteemi süsiniku- ja lämmastikuringega[70]. Orgaanilise aine varude suurendamiseks ei piisa põllukultuuride kasvatamisega mulda jäetavast juuremassist, põhust jm taimejäänustest. Viimasel ajal on põllumajandustootjate koolitustel räägitud tahesõnniku kasutamise kõrval palju ka vahekultuuride ja haljasväetiskultuuride kasvatamisest, mis mõjuvad mullale ja seega taimede kasvukeskkonnale laiemalt väga hästi. Neid kultuure tuleks senisest enam külvikordades praktiseerida.

3.8.4 Vesi

Merje Põlma

Eesti pinnaveekogumite seisundi 2018. aastal antud vahehinnangu kohaselt on Eesti 750-st pinnaveekogumist väga heas seisundis 3 (0,4 %), heas seisundis 395 (54%), kesises seisundis 262 (33%), halvas seisundis 86 (12 %) ja väga halvas seisundis 3 (0,4%) veekogumit. Vooluveekogumitest on üle poole (58%) ja järvedest 33% heas või väga heas seisundis. Kesises, halvas või väga halvas seisundis on 42% vooluveekogumitest, 67% järvedest ja kõik rannikuveekogumid[71].

Põhjaveekogumite seisundit hinnatakse iga 6 aasta järel, viimati 2014. aastal. Nitraaditundliku ala põhjaveeseire toimub iga-aastaselt. 2018. aasta nitraadisisaldused on võrreldes 2001-2018 aastate keskmisega kasvanud 50% ja vähenenud 31% nitraaditundliku ala seirepunktides. 2018. aastal ületas

[69] IPCC 2019. a aruande kokkuvõte poliitikakujundajatele https://www.ipcc.ch/srccl/chapter/summary-for-policymakers/
[70] Lauringson *et al* (2015) Huumusbilansi mudel taimekasvatuse jätkusuutlikkuse hindamise töövahendina https://www.pikk.ee/upload/files/Lauringson_Astover_jt_Lopparuanne_Huumusbilansi_mudel_taimekasvatuse_jatkusuutlikkuse_hindamise_toovahendina.pdf
[71] Seletuskiri veemajanduskomisjonile „Eesti pinnaveekogumite seisundi 2018. a ajakohastatud vahehinnang", Keskkonnaagentuur, Keskkonnaministeerium 2019

aasta keskmine nitraadisisaldus lubatud piirväärtuse (50 mg/l) 7 seirepunktis (6% seiratud punktidest), nitraadi maksimumväärtus ületas lubatud piirväärtuse 17 seirepunktis (15% seiratud punktidest)[72].

Nitraaditundliku ala kaevudes ja allikates on hakatud regulaarselt seirama ka taimekaitsevahendite jääke. 2018. aastal võeti proove 47 seirepunktist ja 24 seirepunktis leiti kokku 17 erinevat pestitsiidi. Pestitsiidide summana ületas põhjavee kvaliteedi piirväärtuse (0,5 µg/l) 4 seirepunkti, üksiku pestitsiidijäägi piirväärtuse (0,1µg/l) ületas 10 seirepunkti. Piirväärtusi ületasid eelkõige herbitsiidide jäägid.[73]

Mineraalväetiste, sh lämmastikku sisaldavate väetiste kasutamine on viimase kümne aasta jooksul kasvanud, 2018. aastal kasutati põllumajanduses 60 369 tonni mineraalväetist. Sõnnikuga antava lämmastiku ja fosfori kogus pole viimastel aastatel suurenenud. Taimekaitsevahendeid turustati 2018. aastal 643 tonni, enim turustati herbitsiide, eelkõige glüfosaati[74].

Põllumajandusuuringute Keskuse (PMK) taluvärava toiteelementide bilansi ja kasutuse efektiivsuse uuringu põhjal saab hinnata, kuivõrd tõhusalt põllumajandusettevõttes toiteelemente kasutatakse ning kui suur on taimetoitainete leostumise risk. 2018. aastal oli lämmastikubilanss Eesti keskmisena 45 kg/ha. Ettevõtetes, kes taotlesid keskkonnasõbraliku majandamise toetust (KSM), oli lämmastikubilanss keskmisest kõrgem (52 kg/ha), mahetoetust (MAHE) saavate ettevõtete lämmastikubilanss oli seevastu madal (12 kg/ha). Nitraaditundlikul alal tegutsevate ettevõtete lämmastikubilanss oli 58 kg/ha. Fosforibilanss oli positiivne nii Eesti keskmisena kui ka KSMs, MAHEs aga negatiivne[75].

Lämmastiku kasutamise efektiivsus oli Eesti keskmisena madal, jäädes vahemikku 52-59%, fosfori kasutamine oli Eesti keskmisena seevastu tasakaalus tootmise tasemel. Nitraaditundliku ala ettevõtetes oli nii lämmastiku kui ka fosfori kasutamise efektiivsus 2018. aastal vähem tõhus kui mujal Eestis, olles vastavalt 52% ja 70%. Keskkonda säilitavaks loetakse põllumajandustootmist juhul, kui toiteelemendi kasutamise efektiivsus on vahemikus 80-90%. Alla 70% efektiivsusega majandamisel võivad suureneda lämmastiku kaod vette, mulda ja õhku[76].

2019. aasta 1. oktoobril jõustus veeseaduse uus tervikversioon ning uuesti tuli kehtestada veeseaduse alamaktid. Suuri muutusi see põllumajandustegevuse reguleerimisel kaasa ei toonud. Uue valdkonnana lisandusid põllumajandusloomade välitingimustes pidamise nõuded, et vähendada karjamaadel ning välipidamisaladel paiknevate söötmis- ja jootmiskohtade ebasoodsat mõju pinna- ja põhjaveele. Loomade pidamine välipidamisalal ei tohi põhjustada keskkonnaohtu ega pinna- ja põhjavee saastumist virtsa ja sõnnikuga.

Eelmisel aastal võeti vastu ka maaeluministri määrus mulla fosforitarbe klasside kohta. Muld jaotatakse fosforitarbe klassidesse taimedele omastatava fosfori sisalduse alusel. Mida vähem on mullas taimedele omastatavat fosforit, seda kõrgem on mulla fosforitarbe klass. Juhul kui haritava maa muld kuulub suure või väga suure fosforitarbe klassi, ei piirata seal sõnnikuga antava fosfori kogust. Haritava maa mulla suure või väga suure taimedele omastatava fosforitarbe klassi kuulumine tuleb tõendada mullaprooviga.

Euroopa Komisjon on alustanud põhjalikku analüüsi liikmesriikide nitraaditundlikel aladel rakendatud meetmete ja nende mõju kohta. Läänemere tegevuskava uuendamise käigus püütakse hinnata erinevate meetmete panust Läänemerre kanduvate taimetoitainete vähendamisse. Analüüsi käigus tuleb selgitada,

[72] Nitraaditundliku ala põhjaveeseire 2018, Eesti Keskkonnauuringute Keskus OÜ
[73] Nitraaditundliku ala põhjaveeseire 2018, Eesti Keskkonnauuringute Keskus OÜ
[74] Statistikaameti koduleht, www.stat.ee
[75] Eesti maaelu arengukava 2014-2020 4. ja 5. prioriteedi hindamiseks 2019. aastal läbiviidud uuringute aruanne, Põllumajandusuuringute keskus 2020
[76] Eesti maaelu arengukava 2014-2020 4. ja 5. prioriteedi hindamiseks 2019. aastal läbiviidud uuringute aruanne, Põllumajandusuuringute keskus 2020

kas praegustest meetmetest piisab veekogude hea seisundi saavutamiseks või on vajalik rakendada täiendavaid meetmeid.

Praegu on alustatud ÜPP strateegiakava väljatöötamisega. Keskkonnasekkumiste disainimisel tuleks silmas pidada, et plaanitavad tegevused aitaksid tõhusalt kaasa veekogumite seisundi paranemisele. Üha enam otsitakse ka meetmete vahelist sünergiat ning soodustada tuleks tegevusi, mis aitavad üheaegselt kaasa nii vee- kui õhuseisundi parandamisele ning selle kõrval ka mullaviljakuse ning elurikkuse säilitamisele.

3.8.5 Kliimamuutused, õhusaaste, bioenergia

Sandra Salom

Põllumajandusest pärit KHG (kasvuhoonegaasi) heide oli 2018. aastal 1,4 mln t $CO_{2\text{-ekv}}$ ning andis 7,2% summaarsest heitkogusest. Põllumajanduse kasvuhoonegaaside allikad on loomade soolesisene fermentatsioon, sõnnikukäitlus ja põllumajandusmaadelt eralduv heide (eelkõige väetamisest tulenev). Lisaks sektorispetsiifilisele heitele eelpool nimetatud allikatest lisandub veel põllumajandusmasinate ja statsionaarsete seadmete kütuste kasutamisest tekkiv heide, mida kajastatakse riiklikus KHG inventuuris energeetika sektori heites.

Euroopa Liit on võtnud eesmärgiks aastaks 2050 saavutada kliimaneutraalsus, mis tähendab, et õhku ei paisata rohkem kasvuhoonegaase kui ökosüsteem parasjagu siduda jõuab. 2019. aasta lõpus võttis valitsus vastu otsuse toetada Euroopa Liidu eesmärki kliimaneutraalsuse saavutamisel. Otsusele eelnes SEI (*Stockholm Environment Institute*) Tallinna ja OÜ Finantsakadeemiapoolt läbi viidud uuring "Eesti kiimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs", mille käigus kaardistati kliimaneutraalsuse saavutamise võimalusi, selleks vajalikke meetmeid ja investeeringuid. Lisaks põllumajandusele analüüsiti energia-, transpordi ja tööstussektorit. Analüüsi tulemusel jõuti järeldusele, et rakendades täiendavaid meetmeid analüüsitud sektorites on Eestil võimalik aastaks 2050 kliimaneutraalsus saavutada.

Euroopa Liit on võtnud eesmärgiks aastaks 2050 saavutada kliimaneutraalsus, st õhku ei paisata rohkem kasvuhoonegaase, kui ökosüsteem siduda jõuab. Eesti valitsus võttis 2019. a vastu otsuse toetada Euroopa Liidu eesmärke.

Analüüsitud meetmetest on põllumajanduses suurima CO_2 vähendamise potentsiaaliga happeliste muldade neutraliseerimine, mis suurendab muldade süsiniku varu. Investeeringuvajaduste poolest domineerib esimesel perioodil eelkõige sõnnikukäitlemise parendamine, mis näeb ette sõnnikuhoidlate katmist ja sõnniku sisestuslaotus seadmete ostmise toetamist. Kasvuhoonegaaside heite vähendamiseks on põllumajanduses vajalik investeerida ka kasvuhoonete ja köögiviljade laohoonete energiasäästu ning toetada täppisväetamise seadmete ostu. Samuti panustavad KHG heite vähendamisesse talvine taimkate, otsekülv ning loomakasvatuses sööda kvaliteedi parandamine piimalehmadel ja karjatamise osakaalu kasv. Põllumajandussektoris meetmete mõju täiendavaks hindamiseks on vaja läbi viia täiendavaid uuringuid. Oluline on teadus- ja arendustegevus, mis võimaldaks võtta kasutusele uusi tehnoloogiaid, näiteks põllumajandusmasinate viimine alternatiivkütustele, mis aitaks vähendada oluliselt kütustest pärit CO_2 heidet.

2019. aasta juulis moodustati valitsuse kliima- ja energiakomisjon (KEKO), mille eesmärk on vähendada Eesti kasvuhoonegaaside heidet, parandades sellega Eesti majanduse konkurentsivõimet ning tagades energiajulgeoleku ja -varustuskindluse. KEKO-s vaadatakse meetmeid põllumajanduse, energeetika, transpordi ning metsanduse ja maakasutuse valdkonnast. Põllumajanduse valdkonna meetmetena on välja pakutud happeliste muldade neutraliseerimine, täppisväetamise seadmete ostutoetus,

taastuvenergia osakaalu suurendamine põllumajanduses, investeeringud energiasäästu ja sõnnikukäitluse parendamine.

Peamised meetmed, millega Eesti kavatseb saavutada enda energia- ning kliimapoliitika eesmärgid on ära toodud teatises „Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030“ (REKK 2030), mille valitsus kinnitas 19. detsembril 2019. Riigid esitavad teatise iga kümne aasta järel Euroopa Komisjonile. Kavas on esitatud ka põllumajanduse valdkonna meetmed, mis praegu panustavad kliimaeesmärkidesse, ning samuti meetmed, mis on kavandamisel.

Lisaks kasvuhoonegaaside heitele on Euroopa Liidus kokku lepitud ka õhusaasteainete heitkoguste piiramine. 2016. aastal jõustunud EL õhusaaste riiklike heitkoguste vähendamise direktiiv (NEC-direktiiv)[77], mis seab liikmesriikidele kohustuse õhusaasteainete vähendamiseks perioodil 2021—2030. Põllumajandust puudutab eelkõige Eestile seatud kohustus hoida ammoniaagi heitkogus 1% madalam 2005. aasta tasemest, kuna ligikaudu 90% ammoniaagi heitest on pärit põllumajandusest[78]. Ammoniaagiheidet aitab vähendada sõnnikuhoidlate katmine ja sisestuslaotus tehnoloogia laialdasem kasutamine.

Kliimaeesmärkide täitmisel on oluline suurendada taastuvenergia tootmist ja tarbimist. Eesti taastuvenergia potentsiaal avaldub bioenergial põhineval elektri ja soojuse koostootmises, tuuleenergias ja biogaasi (biometaani) tootmises, mis võimaldaks asendada fossiilsete kütuste kasutamist[79]. Üheks biomajandust suunavaks arengukavaks on põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030.

Lisaks algas 2019. aastal *Interreg Baltic Sea Region* programmist rahastatav projekt “BalticBiomass4Value – bioloogilistel ressurssidel põhinevate väärtusahelate potentsiaali kasutamine”, mille eesmärgiks on suurendada Läänemere piirkonna avaliku ja erasektori osaliste suutlikkust toota bioenergiat keskkonnasäästlikumalt ja konkurentsivõimelisemalt, kasutades energiatootmiseks uusi biomassi allikaid (sh bioloogilised jäätmed), samuti kasutada bioenergia tootmise kõrval võimalusi suure väärtusega biotoodete arendamiseks. Eestist osalevad partnerina Maaeluministeerium, Eesti Maaülikool ja Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda.

4 Taimekasvatus (sh mahepõllumajanduslik)

Ilmastik

Kadri Rand

Euroopas oli ilm aasta alguses keskmisest soojem, kuivem oli Hispaanias, Itaalias, Ungaris, Portugalis, Horvaatias, Sloveenias, niiskem aga Kesk- ja Ida Euroopas. Külmakahjustusi taliteraviljadel ei täheldatud ning nende areng oli hea. Aprilliks olid enamikes Euroopa piirkondades taliviljad hästi arenenud ning külvati aktiivselt suviteravilja. Maikuu oli erinevalt aprillist Euroopas tavapärasest külmem. Vihma puudus oli jätkuvalt Lõuna-Soomes, Lätis, Leedus, Põhja-Poolas ja Põhja-Saksamaal. Hispaanias ja Portugalis küll olukord natuke paranes sademete tõttu, aga mõningast mõju oli aprilli kuivus juba teraviljadele avaldanud. Karjamaade seisukord oli hea ja enamikes EL piirkondades oli produktiivsus üle keskmise, va Lõuna-Hispaanias ja Ida-Euroopas, kus põua mõju andis veel tunda. Lõuna-Soomes, Lätis, Leedus, Põhja-Poolas ja Põhja-Saksamaal teraviljade seisukord juunis tänu vihmale paranes, kuid siiski olid suviteraviljad hilise külvi ja jaheda ilma tõttu arengust maas. Juulis ja augustis oli keskmisest kuivem Lõuna-Hispaanias, Portugalis, Prantsusmaal, Saksamaal, Poolas ja Skandinaaviamaades. Märkimisväärselt tuli aga vihma Ida-Euroopas, Itaalias, Põhja-Hispaanias, Ühendkuningriikides ja Iirimaal. Juuli lõpu kuumalaine tabas eriti Prantsusmaad, Hispaania idaosa, Itaaliat, Kreekat, Sloveeniat, Horvaatiat, Ungarit, Rumeeniat ja

[77] Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2016/2284
[78] Eesti riiklik välisõhu saasteainete heitkoguste inventuur 1990-2016
[79] https://elering.ee/taastuvenergia

Bulgaariat. Karjamaade saagikus oli paljudes piirkondades alla keskmise, aga parem 2018. aastast. Sügisesed vihmasajud Briti saartel, Beneluxi riikides, Põhja-Saksamaal, Taanis ja Lõuna-Rootsis raskendas suviviljade koristamist. Eriti oli nimetatud riikides mõjutatud suhkrupeedi, kartuli ja rohelise maisi koristus ning taliviljade külv hilines. Kuivus aga takistas rapsiseemne külvi Põhja-Prantsusmaal, Saksamaal, Rumeenias, Bulgaarias, Ungaris ja Hispaanias.

Eestis oli Eesti Taimekasvatuse Instituudi agrometeoroloogiliste vaatluste põhjal märtsis valitsevaks aastate keskmisest soojem ilm. Aprilli alguses oli valitsevaks päikesepaisteline ja väheste sademetega, aastate keskmisest soojem kevadilm. Aprilli esimese dekaadi lõpus oli juba võimalik hakata mulda harima. Aprilli viimase kolmandiku jooksul oli valitsevaks eriliselt soe, päikesepaisteline ja väga väheste sademetega ilm. Kuu viimastel päevadel toimus aga ilma järsk jahenemine. Sademeid oli aprillis kõikjal pikaajalisest keskmisest vähem. Teisel dekaadil esines väheseid sademeid vaid Kirde-Eestis, ülejäänud Eestis püsis sademeteta ilm. Kolmandal dekaadil sadas vihma üksikutel päevadel ja vaid väga üksikutes kohtades. Alates 1961. aastast ei ole nii kuiva aprilli olnud. Kuu alguse soojade ilmadega hakkas oras rohetama ja alustas massilist kasvu. Maikuu esimeses pooles oli enamasti jahe ja vihmane ilm. Algasid kauaoodatud sajud, mitmel pool sadas ka lund. Kuu esimese poole õhutemperatuur jäi pikaajalisest keskmisest madalamaks. Maikuu teise dekaadi teine pool oli aastate keskmisest soojem, päikesepaisteline ja sademeteta, kuu lõpus langes temperatuur pikaajalise keskmise lähedale. Juunikuu keskmine temperatuur oli pikaajalisest keskmisest kõrgem. Juuli alguses läks ilm jahedamaks ja kuigi kuu viimasel dekaadil oli taas kuumade ilmadega periood, jäi juulikuu tervikuna keskmisest jahedamaks. Kogu Eesti lõikes kujunes suvine sademete hulk piirkonniti väga erinevaks, seda eriti juulikuus. Sademeid esines juulikuus nii keskmisest kaks korda rohkem kui poole vähem. Ka august algas keskmisest jahedamana, kuid alates kuu teisest dekaadist tõusis temperatuurirežiim taas keskmisest kõrgemaks. September ja oktoober olid pikaajalisest keskmisest soojemad. 2019. aastal oligi üheks olulisemaks saake kujundavaks teguriks sademete hulk.

4.1 Teravili ja õlikultuurid

Kadri Rand, Marje Mäger

4.1.1 Turuolukord

Rahvusvaheline teraviljanõukogu (IGC) jaanuari raporti kohaselt prognoositakse maailmas 2019. aasta teravilja saagiks 2,2 mld t, mis on teine suurim saak maailmas (***Joonis 30***). Tarbimises prognoositakse võrreldes 2018. aastaga 1% tõusu 2,19 mld tonnini. Kuna viimased 3 aastat on teravilja tarbimine ületanud toodangut, siis on ka varud maailmas viimastel aastatel vähenenud. 2019. aastal vähenesid teravilja varud peamiselt maisi toodangu languse tõttu USA-s. Nisu toodanguks prognoositakse 761 mln t, mis on 1 mln t vähem 2017. aasta rekordist ning varud suurenevad rekordtasemele – 272 mln tonni. Maisi toodanguks prognoositakse 1,1 mld t ning varud vähenevad 6 aasta madalaimale tasemele. Odra toodanguks maailmas prognoosib IGC rekordilised 156 mln t.

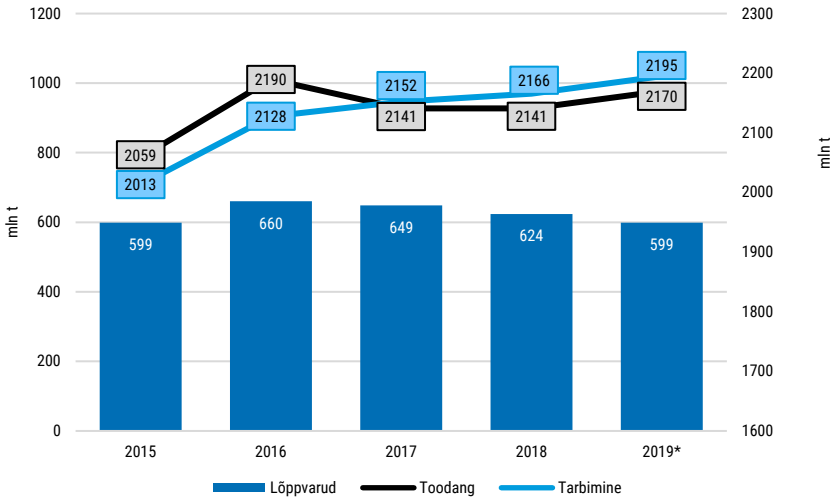

Joonis 30. Teravilja toodang, tarbimine ja lõppvarud maailmas 2015—2019
Allikas: IGC
**- prognoos*

Euroopa Komisjon prognoosib EL-i 2019. aasta teravilja kasvupinnaks 56,3 mln ha, mis on 2,2% enam eelmisest aastast. Vähenemist, võrreldes eelmise aastaga, prognoositakse kõva nisu, kaera ja odra kasvupindades, suurenemist aga pehme nisu, maisi ja rukki kasvupindades. Teravilja saagiks prognoositakse 317,8 mln t, mis võrreldes 2018 aastaga suurenes 9,5% (***Joonis 31***). Teravilja toodang väheneb 2019. aastal võrreldes 2018. aastaga Hispaanias, Rumeenias ja Itaalias, suureneb aga Prantsusmaal, Saksamaal, Poolas, Ungaris ja Ühendkuningriigis. 2019. aasta toidunisu kvaliteet oli EL-is hea, õlleodral ja kõvanisul oli aga kvaliteediprobleeme. Rapsi kasvupinnaks prognoosib komisjon 5,6 mln ha, mis on 19% väiksem möödunud aastast ning saak väheneb 16,5%.

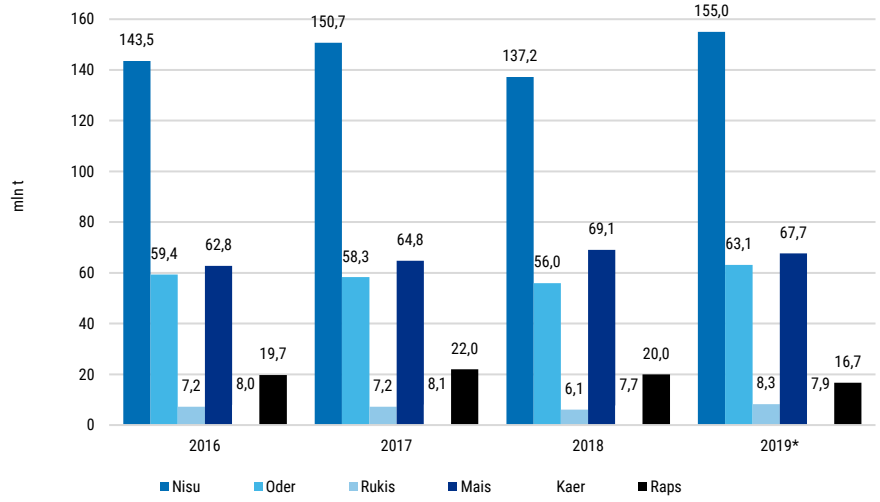

Joonis 31. Teravilja ja rapsi saak EL-is 2016–2019
Allikas: IGC
**- prognoos*

Teravilja hinnad maailmaturul alustasid aasta alguses langust, eriti nisu hind (***Joonis 32***). Varud maailmaturu teatud piirkondades olid veel kõrged ning oodata oli head teravilja saaki. Aprillis langustrend hindades jätkus, kuna nisu ja maisi varud maailmaturul olid suured ning nisu uue saagi prognoosid paljulubavad (nt USA, Venemaa). Maikuus hakkas USA-s seni madalal tasemel olev nisu hind tõusma, mille põhjuseks olid ebasoodsad ilmastikuolud ja mure teravilja kvaliteedi pärast. Odra hind jätkas langemist nii EL-is kui Musta mere piirkonnas. Maisi hind Ukrainas püsis stabiilsena, aga USA-s ilmastikuolude tõttu tõusis järsult. Juunis ja juulis teravilja hinnad maailmaturul langesid, ka EL turul hinnad alates juunist

langesid ja olid madalamad kui aasta tagasi samal ajal. Augustis jätkas nisu hind suure saagisurve all langemist, v.a Argentiina, kus oli nisu hind kõrge. Septembris langesid EL turul nii sööda- kui toidunisu hinnad. Eriti suure languse tegid Ühendkuningriigi söödanisu (140 €/t) ning söödaodra (123 €/t) hinnad. Odra ja maisi hinnad sarnaselt nisule olid samuti EL-is langustrendis. Prantsusmaal oli maisi hind sama, mis nisul (162 €/t). Madalad teravilja hinnad maailmas olid ühelt poolt kasulik loomakasvatajatele, teiselt poolt raske teraviljakasvatajatele. Erinevalt eelmistele kuudele hakkasid oktoobris teravilja hinnad maailmas tõusma, kuna turul oli tugev nõudlus teravilja, eriti nisu järele. Ka Austraalia keerulised ilmastikuolud ja saagi prognoosid mõjutasid hindasid. Kuigi ka EL-is maailmaturu suure nõudluse tõttu toidu- ja söödanisu hinnad tõusid, olid need siiski madamalad kui aasta tagasi samal ajal. Maisi hind oli oktoobris EL-is võrreldes septembriga stabiilne, v.a Ungari, kus hind oli väga madal — 120 €/t, võrdluseks Hollandis oli maisi hind 170 €/t. Novembris tõusis oluliselt nisu hind USA-s sealsete ilmastikutingimuste tõttu. Venemaal toidunisu hind veidi langes. Maisi hinnad tõusid nii USA-s kui Ukrainas. Teravilja hinnad EL-is võrreldes 3-4 kuu taguste hindadega olid küll tõusnud, aga ikkagi madamalamad kui aasta tagasi. Suur muutus toimus kõvanisu hinnas, kuna toodang vähenes nii Kanadas, USA-s kui ka EL-is. Kokkuvõttes ei avaldanud 2019. aasta ilmastikutingimused teravilja kasvatusele nii suurt mõju kui 2018. aasta põud.

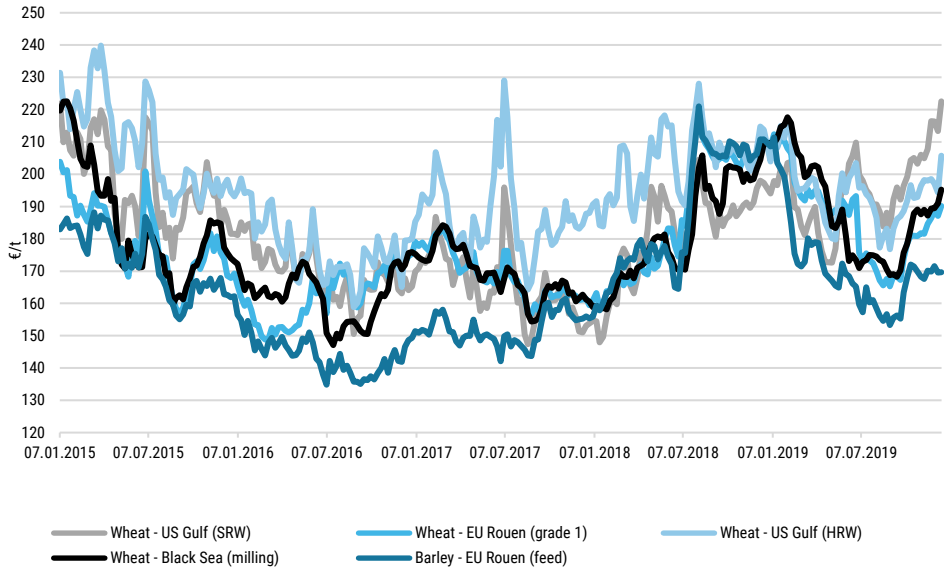

Joonis 32. **Teravilja hinnad maailmas 2015–2019**
Allikas: Euroopa Komisjon, IGC

Konjunktuuriinstituudi (EKI) hinnainfo põhjal langesid teravilja kokkuostuhinnad Eestis[80] 2019. aastal märkimisväärselt võrreldes eelmise aastaga (***Tabel 1***). Enim langesid rukki (29%) ja kaera (23%) kokkuostuhinnad, järgnesid nisu ja oder, kumbki 11%. Rapsi kokkuostuhind tõusis veidi võrreldes 2018. aastaga. Kuigi 2019. aastal kõikide teraviljade hinnad langesid, siis viimase viie aasta hindasid vaadates olid 2018. aastal teravilja hinnad pigem keskmisest kõrgemad ning sellevõrra oli sellel aastal langemine suurem.

Hea saagiprognoosi tulemusel teravilja hinnad 2019. a alguses langesid, kuid suure maailmaturu nõudluse tulemusel alates oktoobrist taas tõusid.

[80] Teraviljatööstustelt, -veskitelt ja teistelt teravilja kokkuostjatelt kogutavad tegelikud Eestis toodetud toidu- ja söödavilja keskmised ostuhinnad, mis on kaalutud iganädalaste ostukogustega ja ei sisalda käibemaksu.

Tabel 1 Teravilja hinnad (€/t) Eestis aastatel 2018–2019

Teravili	2018 (€/t) keskmine	2019 (€/t) keskmine	Muutus 2019/ 2018; ±%
Nisu	171,50	153,54	-10,5
..toidunisu	173,99	153,46	-11,8
..söödanisu	161,81	153,85	-4,9
Rukis	159,58	113,07	-29,1
..toidurukis	159,22	114,29	-28,2
..söödarukis	161,28	111,04	-31,2
Oder	161,20	143,38	-11,1
..toiduoder	161,08	174,30	8,2
..söödaoder	161,29	143,38	-11,1
Kaer	167,94	129,34	-23,0
..toidukaer	174,43	133,00	-23,8
..söödakaer	164,95	118,03	-28,4
Tritik	144,95	131,49	-9,3
Raps	368,45	373,61	1,4

Allikas: Eesti Konjuntuuriinstituut

Pikemat aegrida vaadates on näha, kuidas 2018 suvel hakkasid teravilja hinnad tõusma kuni aasta lõpuni (***Joonis 33***). Heade saagiprognooside tõttu hakkasid hinnad 2019. aasta algusest taas langema. Teravilja hinnad langesid sarnaselt maailmaturu hindadele kuni oktoobrini ning siis hakkasid taas tõusma, kuna nõudlus teravilja, eriti nisu, järele oli maailmaturul suur. Märkimisväärse tõusu ja languse on teinud kaera hind, ületades aasta alguses isegi nisu hinna ning aasta lõpuks langes 200 eurolt tonni kohta 129 euroni.

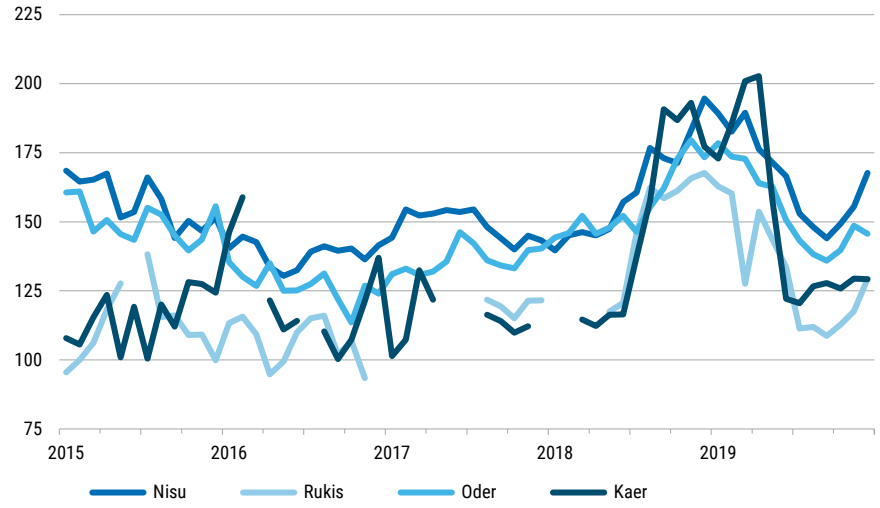

***Joonis 33*. Teravilja hinnad Eestis 2015–2019**
Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut, EMOR

2018. aasta teravilja hindade tõus mõjutas ka jahu hinda ning seeläbi tõi kaasa ka pagaritoodete kallinemise. Kuigi nisujahu hind sarnaselt teraviljale hakkas 2019. aasta alguses langema, siis leiva ja saia hind tõusis edasi kuni aasta lõpuni. EKI andmetel oli 2019. aasta saia keskmine hind 1,81 €/kg ja leiva hind 1,92 €/kg, mis eelmise aastaga võrreldes olid vastavalt 10,4% ja 6,1% tõusnud (***Joonis 34***).

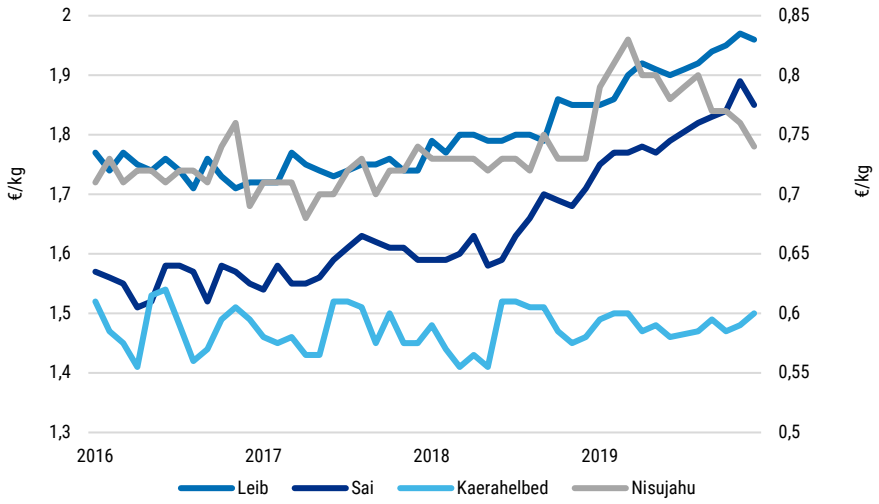

Joonis 34. **Saia, leiva, kaerahelbe ja nisujahu hinnad Eestis 2016–2019**
Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

4.1.2 Tootmine

Teravili

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli teravilja kasvupind 2019. aastal 364 364 ha. Teravilja kasvupinnast moodustas suviteravili 54% (197 039 ha) ja taliteravilli 46% (167 325 ha). Võrreldes eelmise aastaga suurenes taliteravilja kasvupind 73%, suviteravilja kasvupind aga vähenes 22% (***Joonis 35***). 2018. aasta põuane suvi võimaldas teravilja varakult ära koristada ning alustada taliteravilja külviga. Sellest tulenevalt oli talivilja kasvupind 2019. aastal suur. Märkimisväärselt suurenesid rukki (10 854 ha) ja taliodra (7734 ha) kasvupinnad, millest esimene kolmekordselt (28 901 ha) ja teine kahekordselt (17 161 ha).

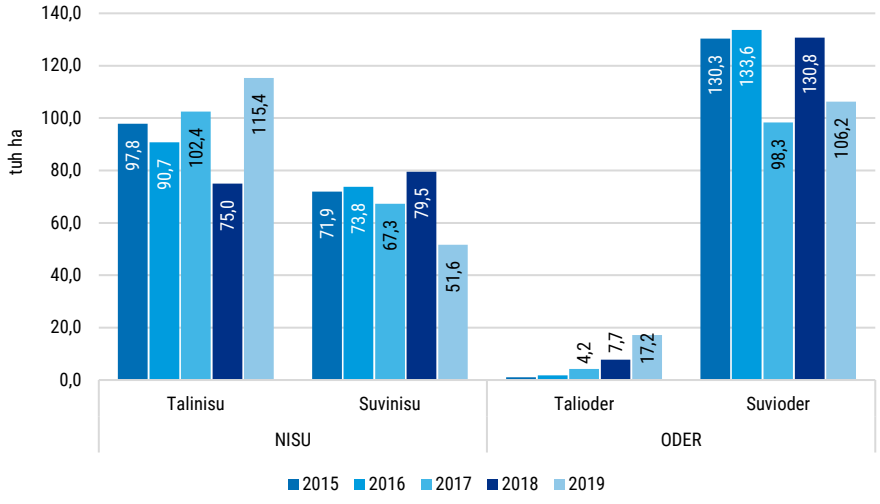

Joonis 35. **Taliteravilja ja suviteravilja kasvupinna võrdlus 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

2019. aastal koristati teravilja **rekordsaak** – 1 624 574 t. Teravilja kogusaagist moodustas nisu 52%, oder 32%, rukis 7% ja kaer 6%. Võrreldes 2018. aastaga suurenes nisusaak 88%, odrasaak 51%, kaerasaak 24% ning rukkisaak 4 korda. (***Joonis 36***). Kokku suurenes teravilja saak võrreldes eelmise aastaga 77%. Sellise märgatava saagi suurenemise põhjuseks oli 2019. aasta taimekasvatusele sobilik ilm, erinevalt 2018. aasta põuast ning taliteravilja suur osakaal teravilja kasvupinnast. 2018. aasta sügisel oli taliteravilja külviaeg pikk, nad talvitusid hästi ja jätkasid kevadel kasvamist. Mõnes piirkonnas avaldas kevadine ja suvine vihmapuudus mõju ka teravilja saagikusele, aga see ei olnud võrreldav eelmise aasta põuaga. Koristusaegne ilm oli samuti soodne ja võimaldas suuremate probleemideta teravilja koristada.

Ilmastik soosis taimekasvatust, mille tulemusel koguti 2019. aastal rekordiline teraviljasaak – 1,6 mln t, mida oli u 80% enam kui eelmisel aastal.

Selle aasta probleemiks oli taas logistika. Teravilja oli palju ning see sai koristusküpseks korraga ja palju lühema aja jooksul kui tavaliselt. Lisaks võimaldab kaasaegne tehnika teravilja kiiresti koristada, mis tähendab, et väga lühikese perioodi jooksul on vaja vedada suur kogus teravilja. Probleem pole mitte niivõrd autode puudumises, kui viivitustest teravilja peale- ja maha laadimisel. Koristuse tipphetkel tekivad sadamatesse mitmetunnised järjekorrad. Samal ajal, kui viljaautod on sadamates järjekorras, on neid vaja tootjate juurde, kelle viljakoristus võib sõltuda koristatud vilja äraveost.

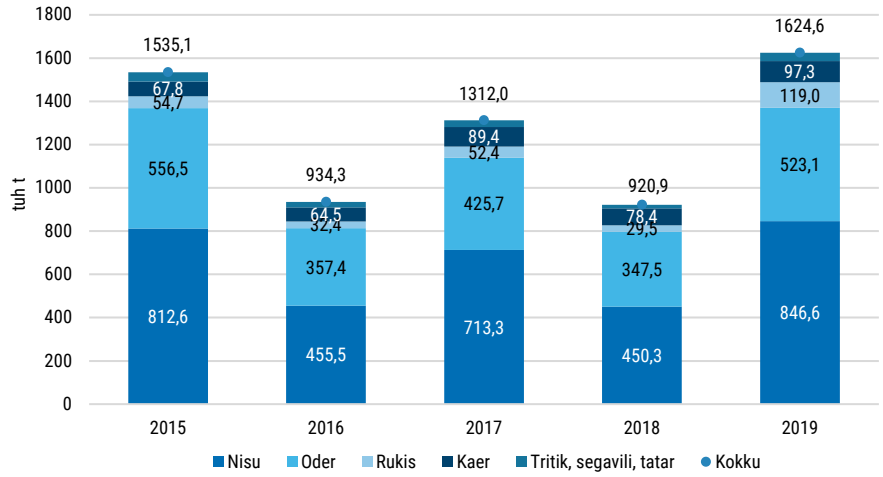

Joonis 36. **Teravilja saak Eestis 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Teravilja keskmiseks **saagikuseks** kujunes 4,5 t/ha, mis võrreldes 2018. aastaga suurenes 70%. Nisu saagikus suurenes eelmise aastaga võrreldes 74%, odral 69%, rukkil 51% ning kaeral 32% (***Joonis 37***). 2019. aasta viljelusvõistlusel saadi rukki ja talinisu rekordsaagikused, vastavalt 12,1 t/ha ja 11,9 t/ha.

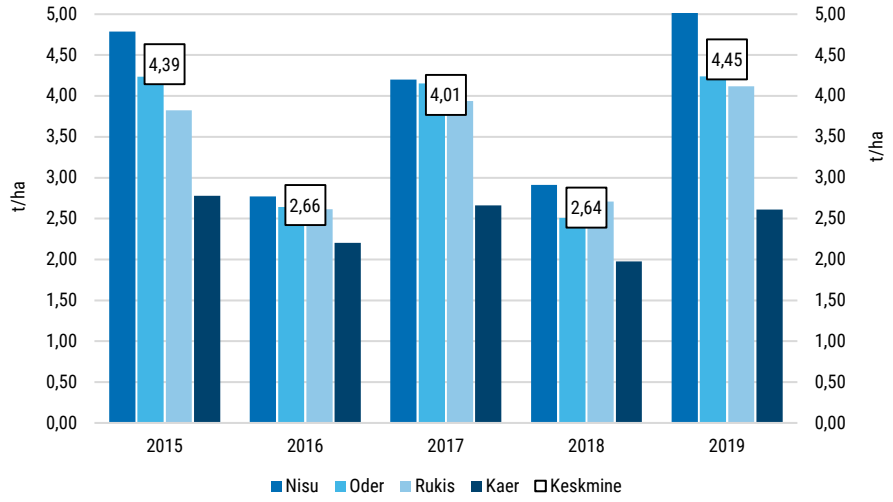

Joonis 37. **Teraviljade saagikused ja keskmine saak Eestis 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Raps (sh rüps)

Rapsi kasvupind oli Statistikaameti esialgsetel andmetel 2019. aastal 72 411 ha, mis on sarnane möödunud aastale. Rapsi kasvupinnast moodustas taliraps 71% (51 436 ha) ja suviraps 29% (20 974 ha). Seega oli 2019. aasta talirapsi kasvupind aegade suurim (***Joonis 38***). Võrreldes eelmise aastaga suurenes talirapsi kasvupind 83%, suvirapsi kasvupind aga vähenes 53%. **Kogusaagiks** kujunes 191 400 t, mis on 68% rohkem kui aasta varem. Keskmine **saagikus** oli 2,6 t/ha ehk 69% suurem aastases võrdluses.

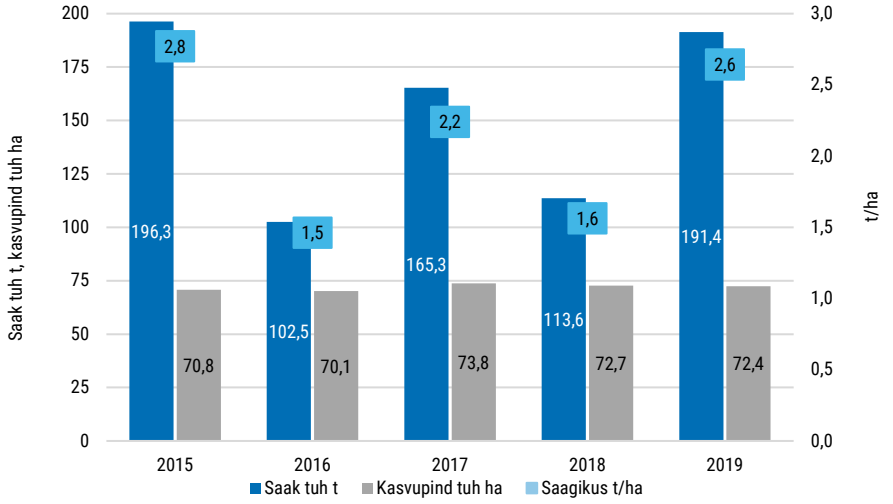

Joonis 38. **Rapsi saak, kasvupind ja keskmine saagikus Eestis 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Kaunvili

2019. aastal oli Statistikaameti esialgsetel andmetel kaunviljade kasvupind 42 954 ha, mis on 8% väiksem kui 2018. aastal (***Joonis 39***). **Kogusaak** oli 111 232 t ning keskmiseks **saagikuseks** kujunes 2,6 t /ha, mis on võrreldes eelmise aastaga 71% suurem. Kaunviljade kasvupinnast moodustas põldhernes 74% (31 835 ha) ja põlduba 26% (11 058 ha). Põldherne kasvupinna ja saagi vahekorda võrreldes on näha, et kuigi 2016. aastal oli põldherne kasvupind suurim (39 000 ha), siis rekordsaak koristati 18% väiksemalt kasvupinnalt 2019. aastal, mis tähendab, et see aasta oli sarnaselt teraviljadele ka põldherne kasvuks ja koristamiseks sobilik ilm.

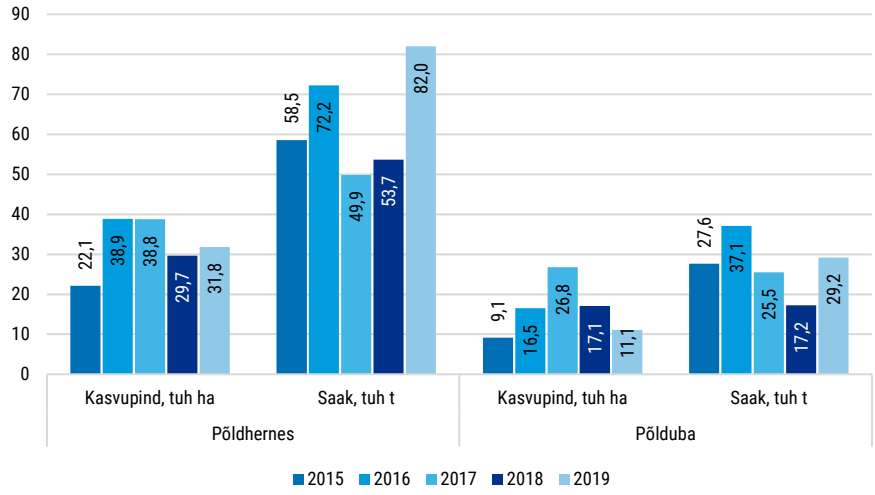

Joonis 39. **Põldherne ja –oa kasvupind ning saak Eestis 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Kartul

Kartuli kasvupind oli Statistikaameti esialgsetel andmetel 2019. aastal 5336 ha, mis on 3% suurem kui eelmisel aastal, seega on kartuli kasvupind teinud väikese tõusu pärast viimaste aastate langust. Kartuli **saagiks** saadi 120 502 t ning **saagikuseks** kujunes 22 585 t/ha, mis on ühtlasi ka rekord (***Joonis 40***). Seega oli ilm 2019. aastal kartulikasvuks ja koristamiseks üldjuhul hea. Eelmisel aastal takistas kartulimugulate kasvu põuane suvi, maa oli kuiv ja mugul ei saanud niikust. Sel aastal oli niiskust ja sooja piisavalt. Kartuliteadlase Luule Tartlani sõnul oli põldudel, mis mugulaalgete moodustumise ajal jäid kuiva kätte, mugulaid pesas arvuliselt vähem. Kui aga niiskust jagus, siis mõnel paljumugulalisel sordil ulatus mugulate arv isegi paarikümneni. Kasvuperioodil esines küll jahedaid öid, kuid need ei pidurdanud mugulate kasvu ja arengut, sest päevased temperatuurid olid soodsad. Probleeme oli pigem ülemõõduliste mugulatega, mis praagitakse toidukartuli hulgast välja, sest tarbijad eelistavad kanamuna suuruseid mugulaid.

Ilmastik soosis kartulikasvatust – kvaliteet oli hea, saagikus rekordiliselt kõrge – 22 585 t/ha.

Kartuli kvaliteet oli sel aastal hea, lehemädanikku oli vähe, kuna mulluse aasta suur põud hävitas eosed ära. Kartuliteadlase Luule Tartlani sõnul moodustas tänavusel kasvuaastal enamikul sortidel õhuke koor, kärnasust esines vähe ja hea oli keeta koorega kartulit. Põhja-Eestis, eriti hilisemal mahapanekul, oli niiskust mullas vähe ja mugulad nakatusid harilikku kärna. Kuid piirkonniti olid suured erinevused, üldiselt esines haigusi vähe. Kartulisaak valmis mitmel pool sel aastal tavapärasest mitu nädalat varem. Rahule jäid kartulikasvatajad, kes said kartuli enne oktoobri vihmasid koristatud.

Ka tarbijate söögiharjumused on aastatega muutunud, kui 20 aastat tagasi tarbiti inimese kohta 120 kg kartulit aastas, siis nüüd on see langenud 85 kg-ni.

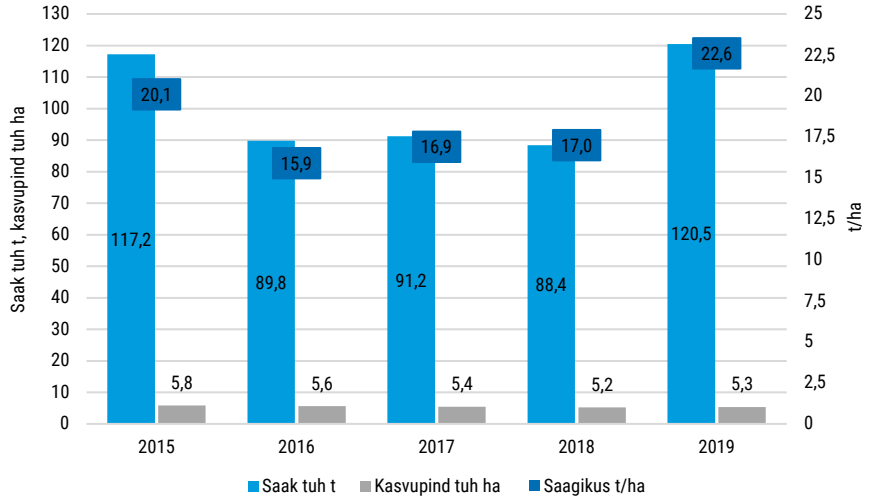

Joonis 40. **Kartuli kasvupind, saak ja saagikus Eestis 2015–2019**

Allikas: Statistikaamet

Kuigi Eesti 2019. aasta kartulisaak oli hea, siis mitmes Euroopa riigis nt Poolas, Ukrainas, Rumeenias ja Bulgaaris jäi saak põua tõttu kesiseks. See andis Eesti tootjatele võimaluse kartulit eksportida, kuna Euroopa turul oli nõudlus olemas.
Kartuli hind oli 2019. aastal kõrgeim augustis, tootjahind 0,34 €/kg ja jaehind 0,93 €/kg, septembrist hakkas hind langema ning aasta lõpuks kujunes tootjahinnaks 0,17 €/kg ning jaehinnaks 0,66 €/kg (***Joonis 41***). Eesti kartul konkureerib nii poes kui turul importkartuliga, mis avaldab tugevat survet hinnale.

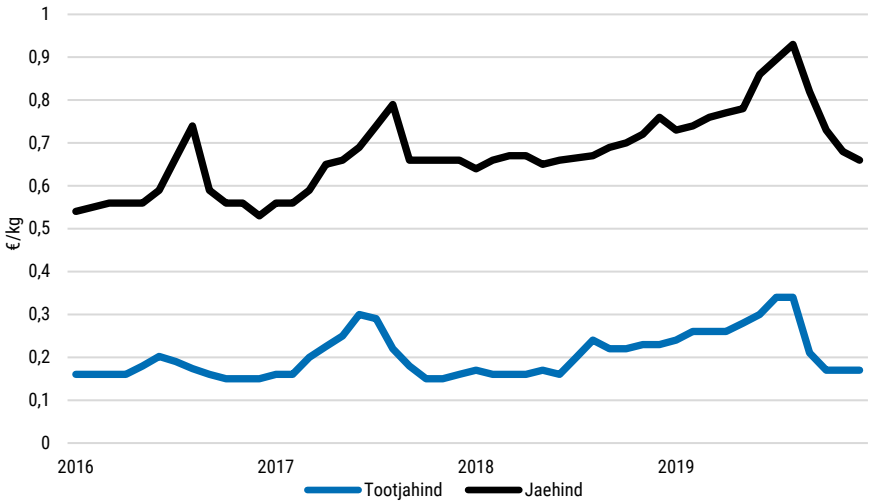

Joonis 41. **Kartuli tootja- ja jaehind Eestis 2016–2019**
Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

4.1.3 Töötlemine

Pagaritööstuste arv on aasta-aastalt tõusnud. Eestis tegutseb ~180 pagaritööstust (2017. a 178 ettevõtet), mis näitab, et konkurents leivaturul on väga tihe. Tööstustest peaaegu 70% on alla 10 töötajaga mikroettevõtted. Vaatamata ettevõtete suurele arvule annavad 4-5 suuremat ettevõtet peaaegu kolmveerandi pagaritööstuse müügitulust.

Pagaritööstuste müügitulu suurenes aastases võrdluses 8,2%. Tööstused müüsid 2019. aastal toodangut 219,7 mln € väärtuses (***Joonis 42***). Müügitulu hoogsat kasvu toetas nii sise- kui ka välisnõudluse kasv. Pagaritööstusete müügitulu moodustas kümnendiku (10,5%) toiduainetööstuse müügitulust.

Pagaritööstuse kulud aastases võrdluses kasvasid samuti. Tööstuste 2019. aasta **kulud** olid 212,5 mln € ehk 8,0% suuremad kui eelmisel aastal. Kuigi tööjõukulude kasv on aeglustunud, püsib nii pagaritööstuses kui ka Eesti ettevõtetes üldiselt, tööjõupuudusest tingitud palgasurve.
Pagaritööstuse **kogukasum** 2019. aastal oli 7,2 mln € ehk 15,1% suurem kui eelmisel aastal. 2019. aastal teenis pagaritööstus 9,9% toiduaine- ning 1,4% töötleva tööstuse kogukasumist. Pagaritööstuste kasumlikkus on samuti viimastel aastatel langenud. Kasumlikkuse parandamiseks peaks müügitulu kasv kiirenema samaaegselt palgakasvu aeglustumisega.

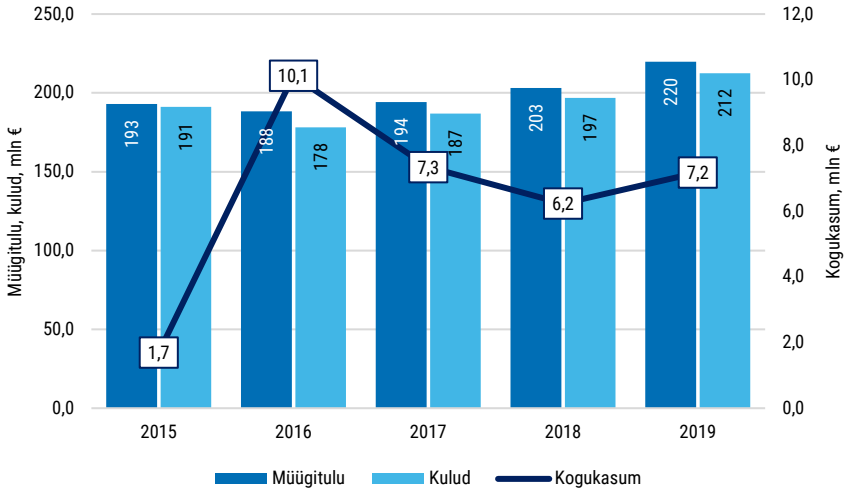

Joonis 42. **Pagaritööstuse müügitulu, kulud ja kogukasum 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Esialgsetel andmetel loodi pagaritööstuses 2018. aastal 54,5 mln € puhast lisandväärtust[81], mida oli 10,4% rohkem võrreldes eelneva aastaga (***Joonis 43***). Pagaritööstus annab 16,0% toiduainetööstuse lisandväärtusest. Nii Eestis kui ka Euroopa Liidu riikides keskmiselt annab pagaritööstus 2-3% töötleva tööstuse lisandväärtusest, erandiks on suure põllumajanduse osakaaluga riigid – Küpros ja Kreeka, kus vastav näitaja on ~10%.

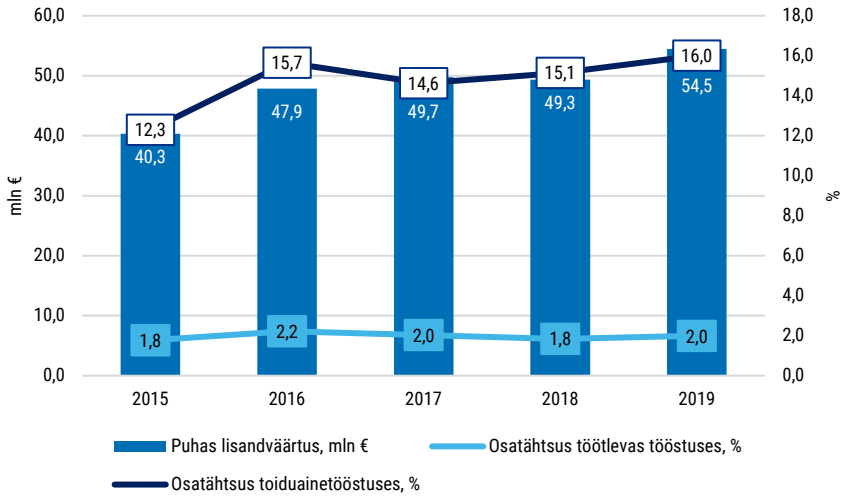

Joonis 43. **Pagaritööstuses loodud puhas lisandväärtus, osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

[81] *Puhas lisandväärtus = kogukasum (-kahjum)+ tööjõukulud*

Pagaritööstus on üks tööjõumahukam tegevusala toiduainetööstuses, kus üheks automatiseerimist pidurdavaks teguriks on turu väiksus ja tihe sektorisisene konkurents. Pagaritööstuses tegutseb keskmiselt 20% toiduainetööstuses ning 3% töötlevas tööstuses hõivatud inimestest. Statistikaameti andmetel oli 2019. aastal pagaritööstuses tööga hõivatud keskmiselt 3027 inimest. Aastases võrdluses suurenes töötajate arv 4%.

Pagaritööstuse **tööviljakus** 2019. aastal suurenes. Ettevõtetes loodi 18 000 € lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 6,4% rohkem kui eelneval aastal (***Joonis 44***). Vaatamata tööviljakuse kasvule, jäi see siiski madalamaks nii toiduaine- kui ka töötleva tööstuse keskmisest. Madal tööviljakus tuleneb sellest, et pagaritööstuses kasutatakse endiselt palju tööjõudu.

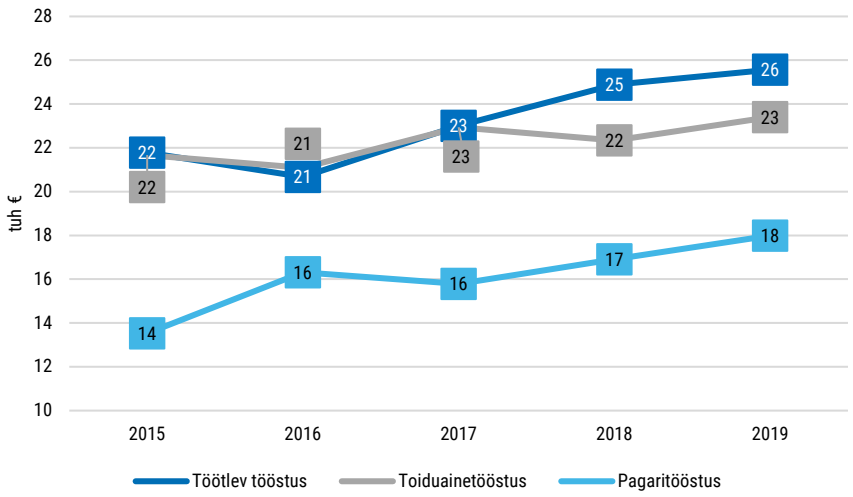

Joonis 44. **Tööviljakus töötlevas, toiduaine- ja pagaritööstuses 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

Pagaritööstuste investeerimisaktiivsus 2019. aastal oluliselt vähenes. Pagaritööstuse ettevõtted **investeerisid materiaalsesse põhivarasse** 2019. aastal 10,3 mln €, mida oli peaaegu kaks korda vähem kui eelmisel aastal (**Joonis 45**). Kõige rohkem investeeris pagaritööstus muudesse masinatesse ja seadmetesse (v.a arvutid ja transpordivahendid), kokku 8,0 mln € väärtuses, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest 78%. Ehitistesse investeeriti 1,7 mln € ehk 16% koguinvesteeringutest. Seega investeerisid ettevõtted nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka mahu kasvu.

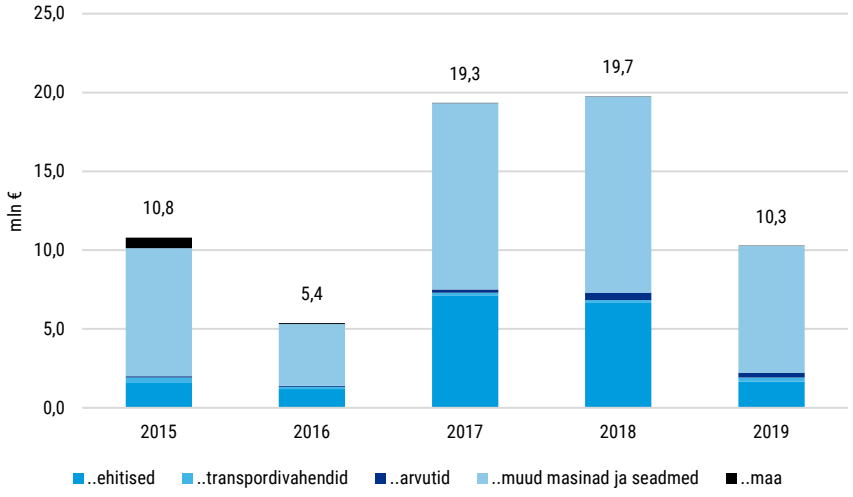

Joonis 45. **Pagaritööstuse investeeringud materiaalsesse põhivarasse 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

Eestis tegutseb ~20 **valmis loomasööta tootvat ettevõtet** (2017. a andmetel 19). Üle poole neist (60%) on mikroettevõtted ja vaid ühes töötab üle 100 töötaja.
Loomasööda tööstuse **müügitulu** oli 2019. aastal 159,8 mln €, mida oli aastases võrdluses 28,4% enam. (***Joonis 46***). Loomade arvukuse kasv suurendas nõudlust sööda järele, samuti suurenes loomasööda eksport. Kulude kasv oli samuti kiire. 2019. aastal olid loomasööda tööstuste **kulud** 154,2 mln €, mida oli 31,5% enam kui eelmisel aastal. Kulude kiire kasvu tulemusel kasum vähenes. Loomasööda tööstused teenisid 2019. aastal 5,5 mln € **kasumit**, mida oli peaaegu neljandiku võrra (-22,6%) vähem kui eelmisel aastal.

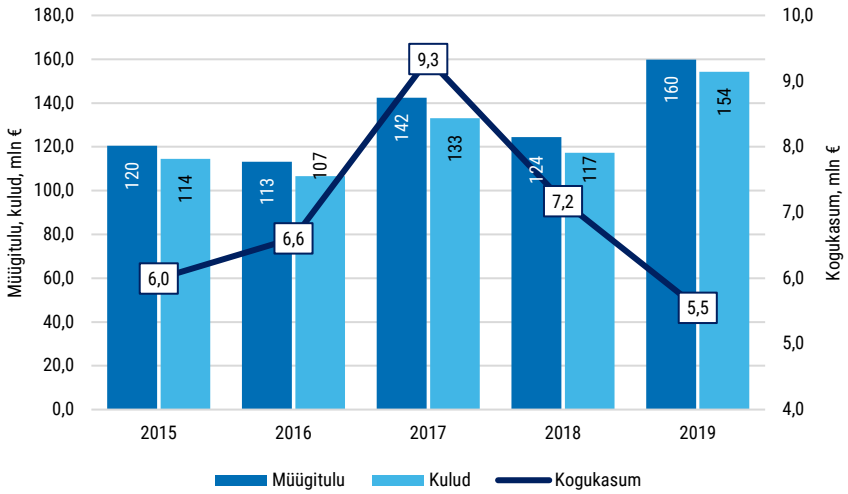

Joonis 46. **Loomasööda tööstuse müügitulu, kulud ja kogukasum 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

Loomasööda tööstuses loodi 2019. aastal 11,7 mln € **puhast lisandväärtust**, mida oli 7,1% vähem võrreldes eelneva aastaga (***Joonis 47***).

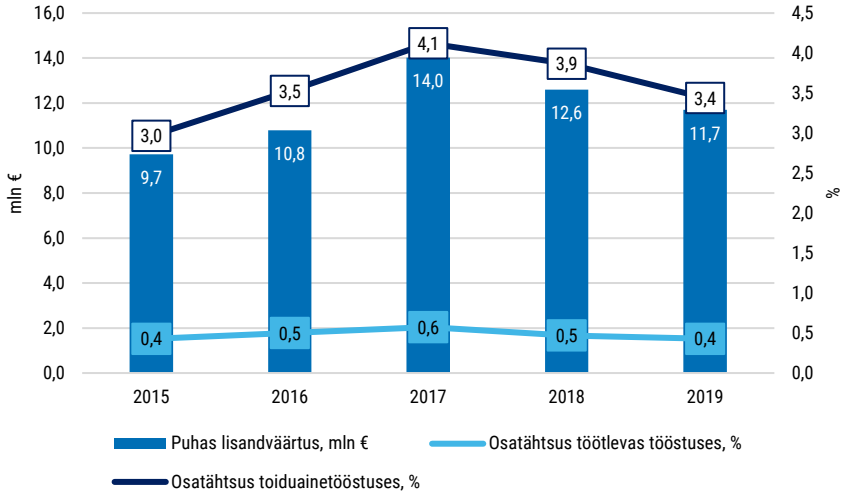

Joonis 47. Valmis loomasööda tööstuses loodud puhas lisandväärtus, osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses 2015—2019
Allikas: Statistikaamet

Valmis loomasööda tööstus on üks kõrgema tööviljakusega tegevusala toiduainetööstuses. Toiduainetööstuses hõivatutest vaid ~2 protsenti tegutseb loomasööda tööstuses. 2019. aastal oli loomasööda tööstustes tööga hõivatud keskmiselt 271 inimest. Aastases võrdluses suurenes töötajate

arv 7,9%. Ettevõtetes loodi 43 300 € **lisandväärtust töötaja kohta**, mida oli 13,9% vähem kui eelneval aastal (***Joonis 48***). Vaatamata tööviljakuse langusele jäi see siiski peaaegu poole kõrgemaks nii toidu- kui ka töötleva tööstuse omast.

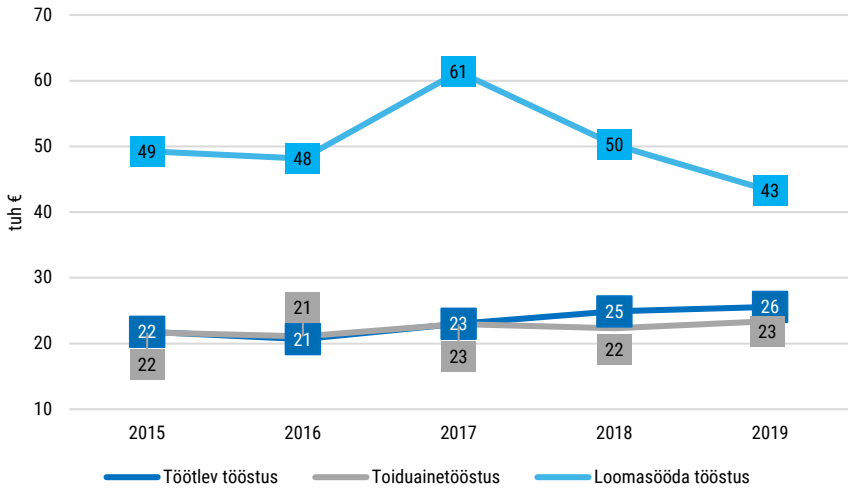

Joonis 48. Tööviljakus töötlevas, toiduainete- ning loomasööda tööstuses 2015—2019
Allikas: Statistikaamet

4.1.4 Väliskaubandus

Teravilja hind maailmaturul sõltub nõudluse ja pakkumise vahekorrast. 2019. aastal olid mitmes riigis väga head teraviljasaagid (sh Euroopas ja Venemaal), mille tõttu aasta alguses teravilja hinnad langesid, aga lõpus hakkasid taas tõusma, kuna nõudlus ületas pakkumise. See omakorda aitas kaasa Eesti ekspordile, mis oli 2019. aastal rekordiline. Suur osa Eesti teraviljast (nisu ja oder) eksporditi Saudi Araabiasse. Teravili saadetakse, olenevalt kvaliteedist ja otstarbest, eri riikidesse. Väiksemad laevad liiguvad Euroopa suunal, suuremad aga lähevad kaugemale, näiteks Saudi Araabiasse, Sudaani, Araabia Ühendemiraatidesse jne. Saudi Araabiasse eksporditakse otra loomasöödaks, ka Euroopasse tarnitavat otra kasutatakse loomasöödaks. Toidunisu kasutatakse Saudi Araabias ja Aafrikas kohaliku leiva ja saia tegemiseks.

Teravilja import rahalises väärtuses oli 2019. aastal 16,0 mln €, mis on ligilähedane 2018. aastale. Koguseliselt imporditi 2019. aastal teravilja 68 629 tonni, millest suurema osa moodustasid mais (36,9%), oder (21,6%), nisu (19,3%) ning rukis (17,0%). Võrreldes eelmise aastaga vähenes 2019. aastal teravilja sissevedu 8,7% (***Joonis 49***). **Nisu** imporditi 2019. aastal 3,0 mln € väärtuses. Koguseliselt 13 261 t ehk võrreldes eelmise aastaga 31,2% vähem. Peamiselt toodi nisu sisse Lätist (92,5%). **Rukist** toodi Eestisse 2,7 mln € väärtuses koguseliselt 11 682 t ning peamiseks päritoluriigiks oli Läti (92,1%). **Otra** imporditi 2,8 mln € väärtuses koguseliselt 14 842 tonni. Võrreldes 2018. aastaga suurenes odra sissevedu 95,3%. Suur osa imporditavast odrast toodi Soomest (46,7%), Rootsist (25,5%) ja Leedust (21,1%). **Kaera** toodi Eestisse 0,5 mln € väärtuses koguseliselt 1715 tonni, mida oli 23,6% enam kui 2018. aastal. Kõige rohkem imporditi kaera Lätist (76,6%), järgnesid Leedu (8,7%) ja Saksamaa (7,7%). **Maisi** imporditi 2019. aastal 25 331 t, mida oli 16,1% vähem kui eelmisel aastal. Peamised päritoluriigid olid Läti (56,1%), Ukraina (26,1%) ja Leedu (13,7%).

Teravilja eksporditi rahalises väärtuses 2019. aastal 205,4 mln € eest, mida on 100% rohkem võrreldes 2018. aastaga. Teravilja ekspordi maht oli 2019. aastal 1,13 mln t ehk 2 korda enam võrreldes eelmise aastaga. Kuna Eestis koristati 2019. aastal teravilja rekordsaak, siis selleks eksporditi sel aastal ka rekord kogus teravilja. **Nisu** viidi välja 105,2 mln € väärtuses kogusega 581 354 t, mida oli 3 korda rohkem

eelmisest aastast (*Joonis 49*). Olulisemad sihtriigid olid Saudi Araabia (54,1%), Sudaan (13,1%) ja Türgi (9,5%). **Rukist** eksporditi 2019. aastal 7,8 mln € väärtuses koguseliselt 49 808 t, mida oli 7 korda rohkem kui aasta tagasi. Rukki väljaveo sihtriikideks olid peamiselt Hispaania (52,4%), Venemaa (11,2%) ja Iisrael (9,9%). **Otra** eksporditi 72,2 mln € väärtuses koguseliselt 417 042 t, mida oli 2 korda enam kui 2018. aastal. Suurem osa eksporditavast odrast viidi Saudi Araabiasse (71,3%), Araabia Ühendemiraatidesse (13,5%) ja Šveitsi (13,1%). **Kaera** viidi Eestist välja 17,2 mln € väärtuses koguseliselt 70 141 t , mida oli 19,7% rohkem eelmisest aastast. Olulisemad väljaveo sihtriigid olid Läti (23,4%), Belgia (14,0%), Soome (13,0%), Rootsi (12,5%) ja Hispaania (10,9%).

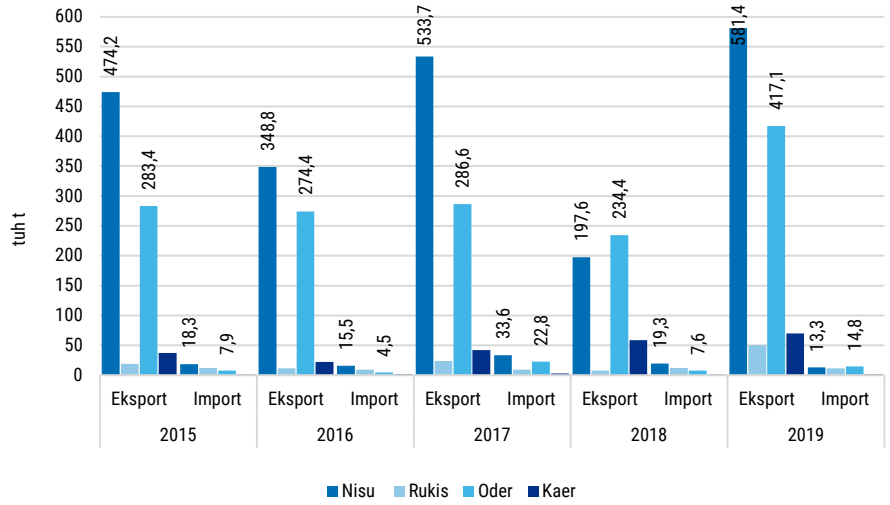

Joonis 49. **Teravilja eksport ja import Eestis 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Rapsi (sh rüps) imporditi 2019. aastal Eestisse 7,2 mln € väärtuses kogusega 11 117 t ehk 9,2% enam kui möödunud aastal (*Joonis 50*). Peamiselt toodi rapsi Lätist (27,9%), Taanist (14,8%) ja Saksamaalt (10,5%). **Välja viidi rapsi** 14,8 mln € väärtuses koguseliselt 35 782 t, mida oli 36,8% rohkem 2018. aastast. Rapsi sihtriikideks olid Soome (50,4%), Suurbritannia (29,7) ning Saksamaa (15,5%). **Rapsiõli eksporditi** 38,0 mln € eest koguseliselt 44 724 t, mis on sarnane eelmise aasta kogusele. Peamisteks sihtriikideks olid Leedu (41,1%), Läti (26,1%), Soome (15,4%) ja Iisrael (10,4%). **Rapsikooki** imporditi 2019. aastal 10 853 t (52,5% vähem 2018. aastast) ning eksporditi 7730 t (74,7% vähem kui 2018). Peamisteks sihtriikideks olid Taani ja Norra.

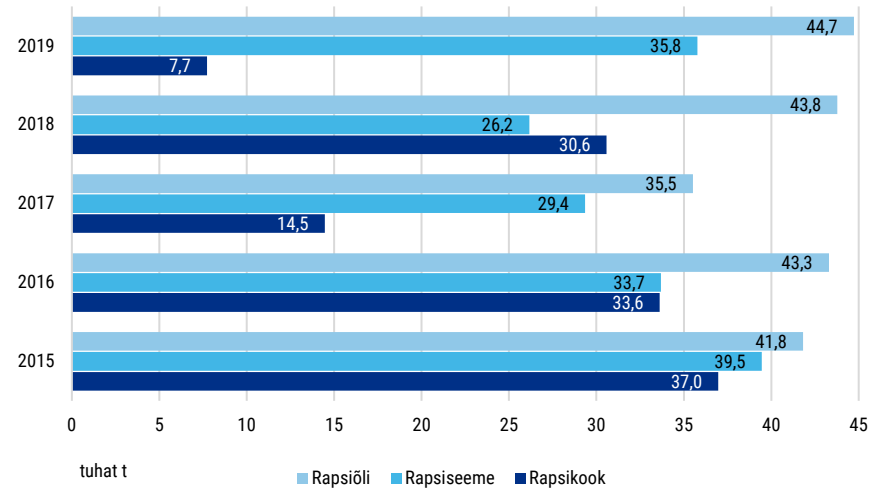

Joonis 50. **Rapsiseemne, -õli ja –koogi eksport 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Pagaritoodete import rahalises väärtuses oli 2019. aastal 59,1 mln € ning koguseliselt toodi neid Eestisse 30 760 t, mis jäi eelmise aasta tasemele. Pagaritooteid toodi Eestisse peamiselt Saksamaalt (22,9%), Lätist (19,9%), Leedust (18,1%) ja Belgiast (11,2%). **Pagaritooteid eksporditi** rahalises väärtuses 2019. aastal 63,3 mln € eest, mida on 8,0% rohkem eelmise aastaga võrreldes. Pagaritoodete ekspordi maht oli 2019. aastal 37 887 t ehk 6,0% rohkem 2018. aastast (**Joonis 51**). Peamisteks sihtriikideks olid Soome (40,0%) ja Rootsi (39,6%). Pagaritoodete eksport on võrreldes 2015. aastaga suurenenud 23,8%.

Jahu, tangude ja kruupide import rahalises väärtuses oli 2019. aastal 6,7 mln €, jäädes eelmise aasta tasemele ning maht 15 344 t ehk 5,8% vähem 2018. aasta kogusest. Peamiselt toodi jahu, tangu ja kruupi Lätist ja Soomest**. Ekspordi** maht oli neil 26 520 t, mis jäi eelmise aastaga samale tasemele. Suurima osakaalu moodustas jahu, tangude ja kruupide ekspordist püülijahu nisust – 58,6%. Jahu, tangude ja kruupide peamisteks sihtriikideks olid Soome, Läti, Leedu ja Malta. **Linnaseid** imporditi 6,8 mln € väärtuses koguseliselt 17 483 t, mis on 5,0% rohkem eelmisest aastast. Linnaseid imporditi peamiselt Taanist ja Leedust. Linnaseid eksporditi 2019. aastal 2478 t ning peamisteks sihtriikideks olid Läti, Poola, Venemaa ja Saksamaa.

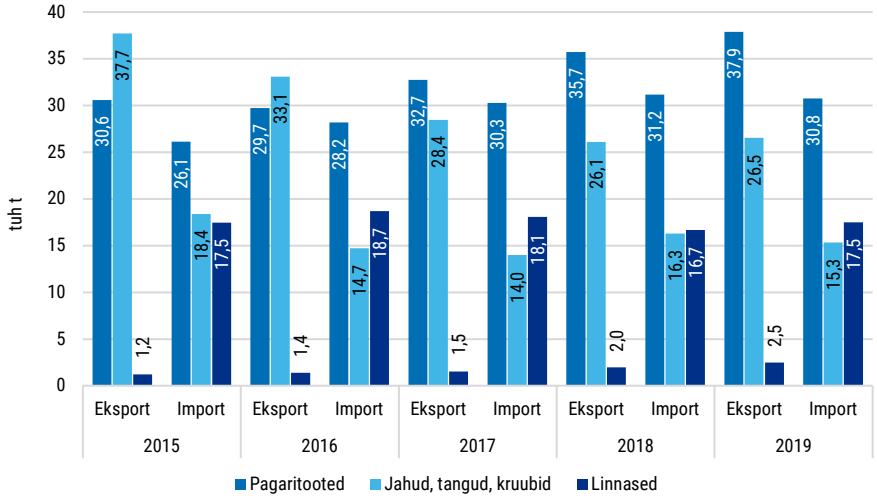

Joonis 51. **Pagaritoodete, jahude, tangude ja kruupide ning linnaste eksport ja import 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

4.2 Puu- ja köögivili (aianduskultuurid, ilutaimed ja lilled)

Renata Tsaturjan, Marje Mäger

4.2.1 Turuolukord

Eestis oli 2019. aastal ilmastik köögivilja kasvatuseks soodne. Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2019. aastal **köögivilja kogutoodang** 89 106 t ja tarbimine 141 799 t (**Joonis 52**). 2019. aasta värske köögivilja kogusaak on 46% suurem kui aasta varem ning on viimase viie aasta (2015-2019) suurim, ületades keskmist (71 676 t) 24% võrra.

Köögivilja kogusaak oli viimase viie aasta suurim - 89 106 t. Isevarustatuse tase tõusis 63%-ni.

Köögivilja **tarbimine** kasvas aastaga 21% ning on jätkuvalt kasvutrendis.

Ekspordimaht vähenes aastavõrdluses 31%. Viie aasta vaates esmakordselt impordimaht (56 790 t) vähenes (-8%). Tulenevalt eelnevast värske köögiviljade **isevarustatuse tase** 2019. aastal paranes ja tõusis pärast mitut ebasoodsat aastat 55%ni.

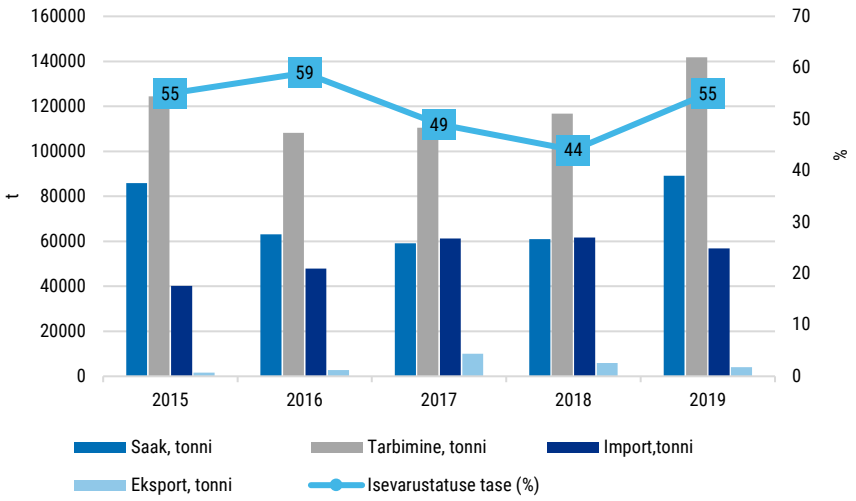

Joonis 52. **Köögivilja ressurss ja tarbimine 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

2019. aastal oli **puuvilja ja marja (sh maasikad) kogutoodang (**8900 t) 3% väiksem kui aasta varem. Samuti vähenes **tarbimine (**107 145 t) 6% (***Joonis 53***). Vaatamata viimase aasta vähenemisele on puuvilja ja marja tarbimise trend siiski tõusev. Kuigi i**mporditavate** puuviljade ja marjade kogus (106 567 t) vähenes aastaga 3,9% ja **ekspordimaht** (7975 t) suurenes 53%, püsib värskete puuviljade ja marjade **isevarustatuse tase** 10% tasemel.

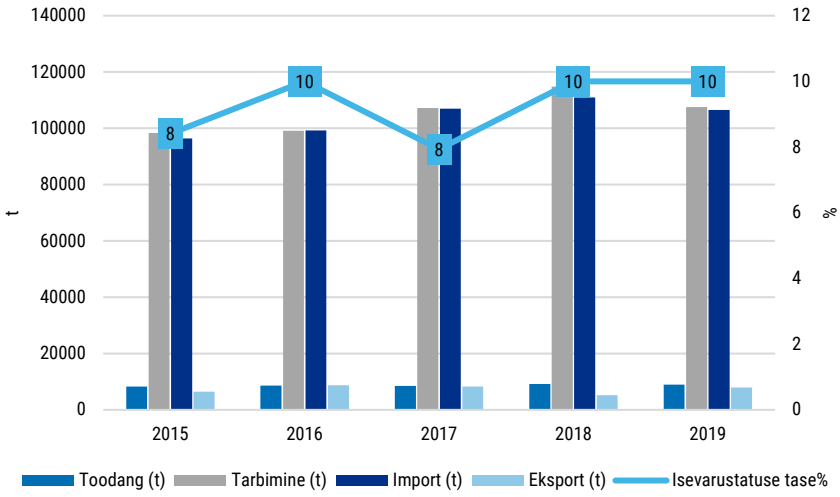

Joonis 53. **Puuvilja ja marja ressurss ja tarbimine 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Puu ja köögivilja tootja- ja jaehinnad

Eesti Konjunktuuriinstituudi (EKI) kogutava hinnainfo põhjal jätkus 2019. aasta I poolaastal Eestis 2018. aasta sügisel alanud köögiviljade hinnatõus. Kodumaise köögivilja nappusest tulenevalt tõusid 2019. aasta II kvartalis peamiste köögiviljade (peakapsas, porgand, tomat) keskmised **tootjahinnad** viimase nelja aasta rekordtasemele (***Joonis 54***). Uue saagi valmimise järel tootjahinnad küll mõnevõrra langesid, kuid olid siiski kõrgemad (8-25%) kui 2018. aasta III kvartalis. Aasta lõpuks langes porgandi tootjahind 2017. aasta lõpu tasemele (0,16 €/kg), kuid peakapsa, kurgi ja tomati hind jäi kõrgemaks kui 2016. ja 2017. aastal. Aastavõrdluses tõusis keskmine tootjahind kõige enam peakapsal ja söögipeedil, vastavalt 73% ja 25%. Samal ajal odavnes mugulsibul (-29%) ja õun (-21%).

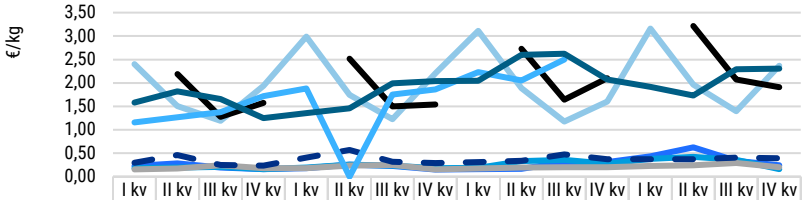

	I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv	III kv	IV kv
	2016				2017				2018				2019			
Peakapsas	0,23	0,28	0,20	0,16	0,18	0,25	0,23	0,15	0,16	0,17	0,31	0,31	0,44	0,63	0,34	0,25
Porgand	0,18	0,20	0,21	0,16	0,19	0,26	0,24	0,18	0,19	0,33	0,36	0,28	0,38	0,42	0,36	0,16
Peet	0,16	0,18	0,24	0,18	0,18	0,24	0,25	0,16	0,18	0,20	0,20	0,20	0,23	0,24	0,29	0,20
Kaalikas	0,30	0,46	0,25	0,24	0,41	0,57	0,32	0,29	0,31	0,34	0,47	0,37	0,37	0,37	0,41	0,40
Kurk p+l	2,40	1,51	1,19	1,94	2,99	1,74	1,23	2,20	3,11	1,89	1,18	1,60	3,16	1,97	1,40	2,37
Tomat		2,19	1,28	1,58		2,52	1,50	1,54		2,73	1,65	2,10		3,22	2,07	1,91
Mugulsibul	1,16	1,27	1,38	1,72	1,88	0,00	1,76	1,86	2,23	2,05	2,50					1,60
Õun, kohalik	1,58	1,82	1,66	1,25	1,36	1,46	1,99	2,04	2,04	2,60	2,62	2,07	1,92	1,73	2,29	2,30

Joonis 54. **Köögivilja keskmised tootjahinnad Eestis (käibemaksuta, aritmeetiline keskmine hind) 2016-2019**
Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

Tootjahinna kasv tõstis ka **köögivilja jaehinnad** 2019. aasta II kvartalis viimase nelja aasta kõrgemale tasemele (**Joonis 55**). Kui köögiviljade keskmine jaehind aastavõrdluses tõusis 6-75%, siis kohaliku õuna keskmine jaehind (2,06 €/kg) langes (12%) oluliselt vähem kui tootjahind (21%). Enamasti on jaehindade aastane tõus mõnevõrra väiksem tootjahinna tõusust, kuna turgu mõjutab oluliselt sisse toodava kauba maht ja odavam hind. Kuid 2019. aastal oli näiteks kapsal aastane keskmine jaehinna tõus tootjahinna tõusust 73% suurem. Kodumaise kurgi keskmine jaehind tõusis aastaga 6%.

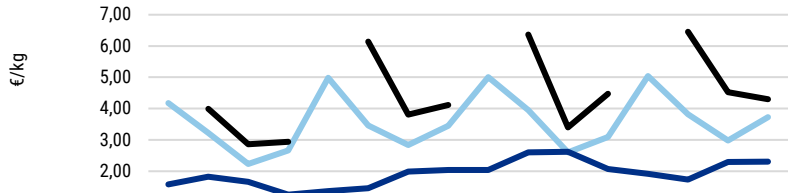

	I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv	III kv	IV kv	I kv	II kv	III kv	IV kv
	2016				2017				2018				2019			
Peakapsas	0,33	0,40	0,35	0,27	0,28	0,37	0,44	0,38	0,38	0,34	0,43	0,45	0,64	0,99	0,70	0,47
Porgand	0,69	0,70	0,74	0,65	0,68	0,78	0,79	0,70	0,75	0,91	1,13	1,03	1,11	1,18	1,13	0,81
Kurk p+l, kohalik	4,18	3,22	2,23	2,66	4,98	3,46	2,84	3,45	5,00	3,95	2,60	3,09	5,04	3,82	2,98	3,73
Tomat, kohalik		3,99	2,86	2,94		6,14	3,81	4,12		6,37	3,40	4,47		6,46	4,52	4,30
Mugulsibul	0,57	0,50	0,57	0,63	0,75	0,55	0,71	0,89	0,79	0,68	0,70	0,98	0,99	1,14	0,95	0,91
Õun, kohalik	1,58	1,82	1,66	1,25	1,36	1,46	1,99	2,04	2,04	2,60	2,62	2,07	1,92	1,73	2,29	2,30

Joonis 55. **Köögivilja ja õuna jaehinnad Eesti kauplustes (käibemaksuga) 2016-2019**
Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

4.2.2 Tootmine

Statistikaameti esialgsetel andmetel kasvatati 2019. aastal **aiandussaadusi kokku** 10 630 ha, millest **avamaaköögiviljad** moodustasid 30% (3100 ha) ja **viljapuu-ja marjaaiad** 60% (6364 ha), **maasikad** 7% (748 ha), **puukoolid** 2% (169 ha) ning **lille ja ehistaimed** 0,1 % (13 ha). Viie aasta võrdluses on aiakultuuride kasvupind suurenenud 5% (506 ha), kusjuures aastaks 2017 suurenes 7,6% (10 892 ha), kuid pärast kahte ebasoodsat aastat (2017 ja 2018) kasvupind vähenes. 2019. aastal vähenes aiandustoodete kasvupind 2018. aastaga võrreldes 156 ha võrra, sh avamaaköögiviljal 1% (31 ha), viljapuu- ja marjaaedadel 1%

(69 ha), puukoolidel 28% (67 ha) võrra ning on suurenenud maasikal 1% (8 ha) ning lilledel ja ehistaimedel 30% (3 ha) võrra.

Statistikaameti esialgsetel andmetel kasvatati 2019. aastal **avamaaköögivilja** kokku 3100 hektaril, sellest 2035 ha (65%) põllumajandusmajapidamistes ja 1065 ha (35%) põllumajanduslikes kodumajapidamistes. **Joonis 56** nähtub liigiti avamaaköögivilja kasvupinnad, saak ja saagikus. Maheköögivilja kasvupind (126 ha) moodustas 2019. aasta avamaaköögivilja pinnast 4% ning vähenes aastaga 89 ha (59%) võrra. Võrreldes 2018. aastaga on avamaaköögivilja kasvupind vähenenud 31 ha sh söödapeedil (3 ha) ja muul köögiviljal (140 ha) ning suurenenud kapsal (47 ha), kurgil (2 ha) mugulsibulal (12 ha), küüslaugul (9 ha), rohelisel hernel (34 ha) ja kaalikal (9 ha). Avamaaköögivilja kasvupind on küll viimasel kahel aastal vähenenud, kuid hektarisaak 24,8 t oli viimase viie aasta suurim.

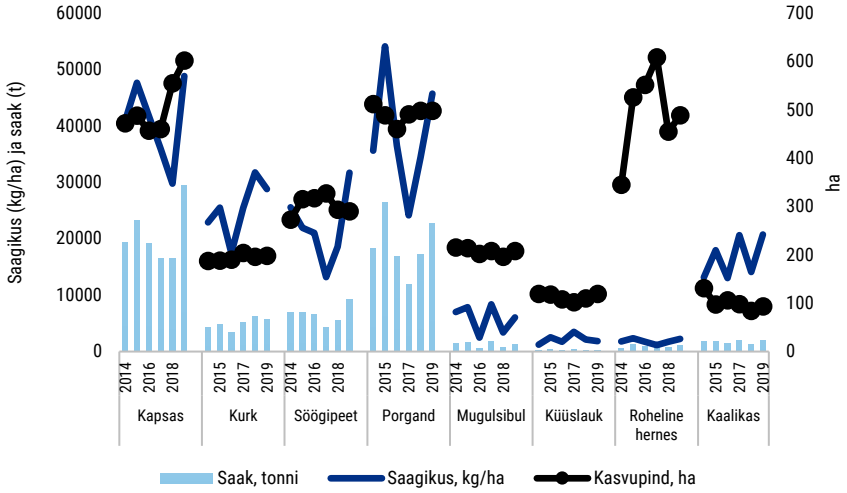

Joonis 56. **Avamaaköögivilja kasvupind, saak, saagikus 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Avamaaköögivilja kogusaak oli 2019. aastal 76 963 t, mis on viimase viie aasta rekord ja 46% (24178 t) enam kui eelmisel aastal (52785 t) (**Joonis 57**). Maheköögivilja saak oli 643 t ja moodustab 0,8% kogusaagist. Avamaaköögiviljade saagid v.a kurgil ja küüslaugul ületasid oluliselt (18-90%) eelmise aasta saaki. Kusjuures kapsasaak (29 407 t) oli kümnendi suurim ja söögipeedil (9194 t) viie aasta rekord. Kurgile oli aasta ebasoodne, sest jaheda ja vihmase juuli tõttu jäi saak (5701 t) 9% võrra väiksemaks eelnenud aasta saagist. Samuti oli küüslaugu saak (218 t) 7% väiksem 2018. aasta saagist (235 t).

Avamaaköögivilja keskmine **saagikus** oli 2019. aastal 24,8 t/ha, mis on 47% enam kui eelmisel aastal (16,9 t/ha) ja 28% enam kui viie viimase aasta keskmine. Keskmine saagikus ületas kapsal (48,9 t/ha), söögipeedil (31,7 t/ha), kaalikal (20,8 t/ha) ja muul köögiviljal (8,9 t/ha) 2018. aasta saagikusi ning viie viimase aasta saagikusi keskmiselt 12-23%, söögipeedil 49%. Keskmine saagikus kurgil (28,8 t/ha) ületas12% viie viimase aasta keskmist (25,9 t/ha) ja mugulsibulal (6,1 t/ha) 8% viie viimase aasta keskmist (5,6 t/ha). Vaid küüslaugul jäi saagikus (1,8 t/ha) alla perioodi keskmisest (2,3 t/ha).

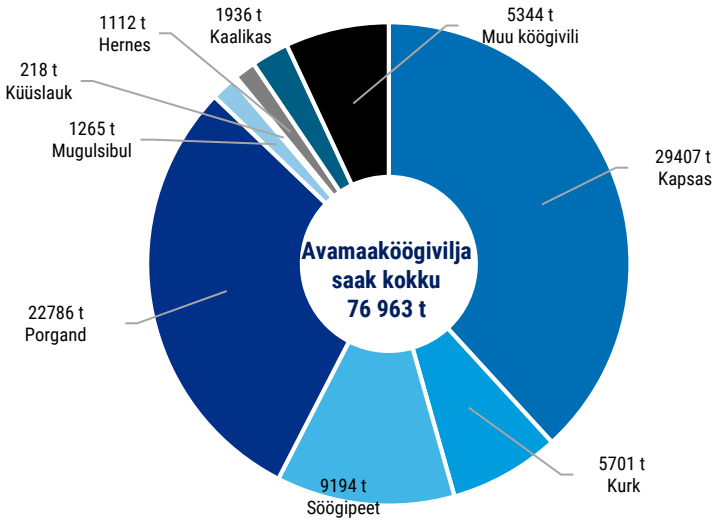

Joonis 57. **Avamaaköögivilja kogusaak kultuuriti 2019**
Allikas: Statistikaamet

Avamaaköögivilja 2019. aasta kogusaagist moodustas umbes 68% kapsas ja porgand, söögipeet 12% ning 7% kurgi- ja muu köögivili. Mugulsibula-, kaalika- ja rohelise herne saak moodustas avamaaköögiviljade kogusaagist ~ 6%.

Katmikköögivili

Katmikköögivilja pind (235 ha) ei ole aastaga muutunud. Katmikalast majandatakse põllumajanduslikes majapidamistes 20 ha (9%), sh kurki 12 hektaril, tomatit 3 hektaril ja muud köögivilja 5 hektaril ning põllumajanduslikes kodumajapidamistes 215 ha (91%) sh tomatit 143 ha ja kurki 56 ha.

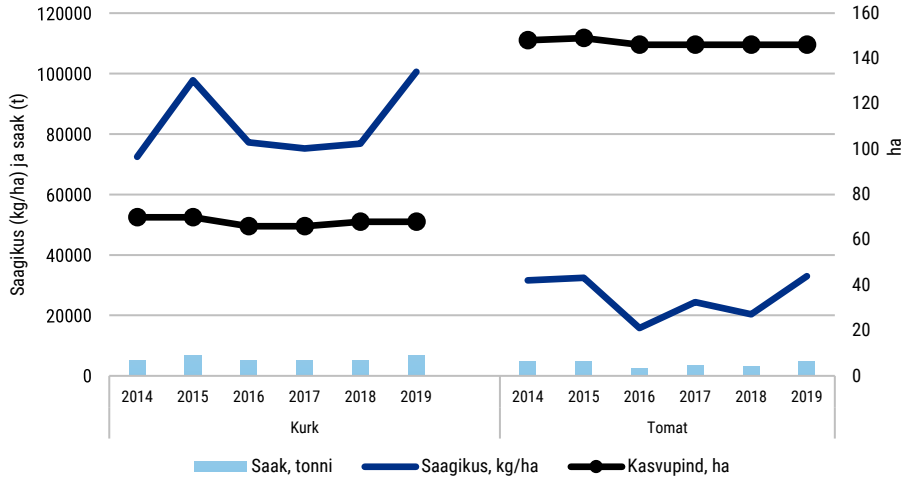

Joonis 58. **Katmikköögivilja pind, saak ja saagikus 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Katmikköögivilja kogusaak oli 12 143 t, millest kurk moodustas 56 % (6802 t), tomat 40% (4819 t) ning muud katmikala köögiviljad 4% (522 t). 2019. aasta kurgi- ja tomatisaak oli vastavalt 20% ja 25% suurem viimase viie aasta keskmisest saagist ning jäi vaid veidi alla 2015. aasta rekordsaakidele (kurk 6867 t, tomat 4839 t). Tomati keskmine saagikus (33 t/ha) oli viimase viie aasta parim ning ületas 62% võrra eelmise aasta (20,3 t/ha) ja 25% võrra viimase viie aasta keskmisest saagikust (26,3 t/ha). Katmikkurgi keskmiseks saagikuseks kujunes 100,6 t/ha, mis jäi vaid veidi alla selle kümnendi rekordsaagikusele (101 t/ha 2010 aastal) ja oli 2018. aastaga saagikusest (76,8 t/ha) 20% suurem.

Puuviljad ja marjakultuurid

Puuviljakultuuridele oli 2019. aasta soodsam kui marjakultuuridele. Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2019. aastal **viljapuude ja marjaaedade sh maasikad pind** kokku 7112 hektarit, sellest 55% (3916 ha) majandatakse põllumajandusmajapidamistes ja 45% (3196 ha) põllumajanduslikes kodumajapidamistes.

Puuviljakultuuridele oli 2019. a soodsam kui marjakultuuridele. Õuna- ja pirnisaak suurenes aastaga peaaegu viiendiku võrra.

Viljapuu- ja marjaaedade v.a must sõstar üldpind on aastaga vähenenud 1% (69 ha) (*Joonis 59*). Musta sõstra kasvupind (577 ha) vähenes aastaga 8% (49 ha). Mahe viljapuu- ja marjaaiad sh maasikas moodustavad 37% (2604 ha) viljapuude ja marjaaedade kogupinnast ning on aastaga suurenenud 105 ha võrra. Viljapuude ja marjaaedade pinnast moodustavad õuna- ja pirniaiad 40% (kokku 2552 ha), muud puuvilja- ja marjaaiad kolmandiku (2091 ha), must sõstar 9% ja ploomid 5%.Teised liigid (kirsid, punane sõstar, karusmari, vaarikas) moodustavad kokku 13% puuvilja- ja marjakultuuride kasvupinnast.

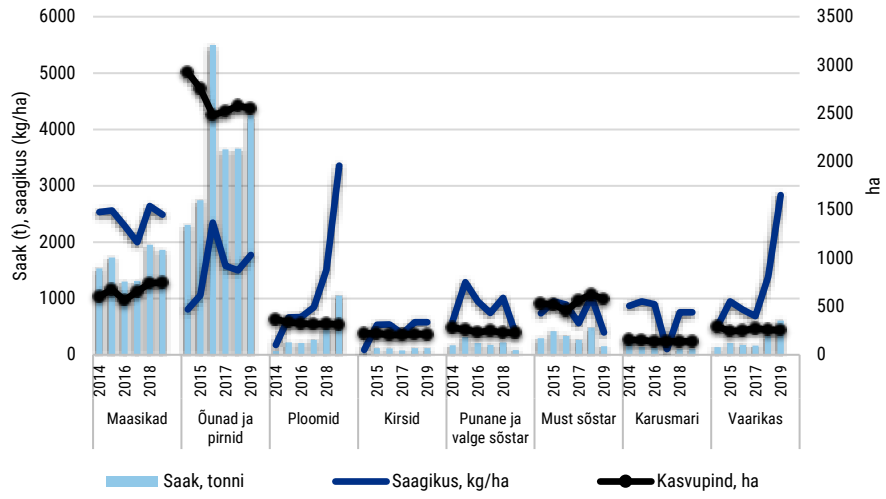

Joonis 59. **Puuvilja- ja marjaaedade pind, saak ja saagikus 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Aedmaasika kasvupind 2019. aastal oli 748 ha, sellest 84% majandati põllumajandusmajapidamistes. Nii maasika saak (1862 t) kui ka saagikus (2,5t/ha) kujunesid 5% väiksemaks kui 2018. aastal (1951 t/ha ja 2,6t/ha), kuna ilmastikutingimuste tõttu oli saagikadu suur. Keskmisest varasema kevade ja juunikuu kuumalaine tõttu valmisid kõik sordid üheaegselt, mistõttu korjegraafikus püsimine oli suur väljakutse. Siiski oli 2019. aasta maasikasaak 14 % ja saagikus 4% suurem viimase viie aasta keskmisest (vastavalt 1629 t ja 2,4 t/ha).

2019. aastal on õuna- ja pirniaedade pind pärast kolme tõusuaastat vähenenud 24 hektari võrra, 2552 hektarini. Õuna- ja pirnisaak oli 4255 tonni ja keskmine saagikus 1,8 t/ha, mis on peaaegu viiendiku võrra enam kui eelmisel aastal ning 7% enam kui 2015-2019 aastate keskmine saak (3960 t) ja saagikus (1,6 t/ha).

Kirsiaedade pind (210 ha) on aastaga vähenenud 4 hektari võrra (-2%). Kirsisaak (118 t) ja saagikus (577 kg/ha) jäid eelmise aasta tasemele, kusjuures saak ületas 8% ja saagikus 11 % viimase viie aasta keskmist. Ka karusmarja pind (105 ha), saak (756 t) ja saagikus (756 kg/ha) jäid 2018. aasta tasemele, ületades viimase viie aasta saaginäitajat 7% ja saagikust 9% võrra.

Kuigi ploomi- ja vaarikaaedade pind (314 ha ja 253 ha) on aastatega vähenenud kujunes 2019. aasta ploomisaak (1050 t) ja vaarikasaak (605 t) viimase viieteistkümne aasta (2004-2019) suurimaks.

Musta sõstra kasvupind vähenes aastaga 49 hektarit ja punasel sõstral 3 hektarit. 2019. aasta sõstrasaak jäi tagasihoidlikuks (ikaldus), kuna saagikust mõjutas 2018. aasta suur saak, kuid enneköike 2019.aasta kevadine öökülm õitsemise ajal. Musta sõstra saagiks kujunes 2019. aastal 152 t ja saagikuseks 399 kg/ha, mis on eelmise aasta saagist (479 t) 68 % ja saagikusest (1035 kg/ha) 61 % väiksem ning viimase viieteistkümne aasta kõige väiksem saak. Ka punase sõstra saak (85 t) ja saagikus (375 kg/ha) on selle sajandi väiksem.

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2019. aastal **puuvilja ja marjade k.a maasikad kogusaak** (8900 t) 3% väiksem kui eelmisel aastal (9152 t) (***Joonis 60***). Mahe puuvilja- ja marjasaak (580 t) moodustas 6,5% vastavast kogusaagist. Kogusaagist moodustas õuna- ja pirnisaak 51 %, maasikas 26 % ja ploomid 12%.

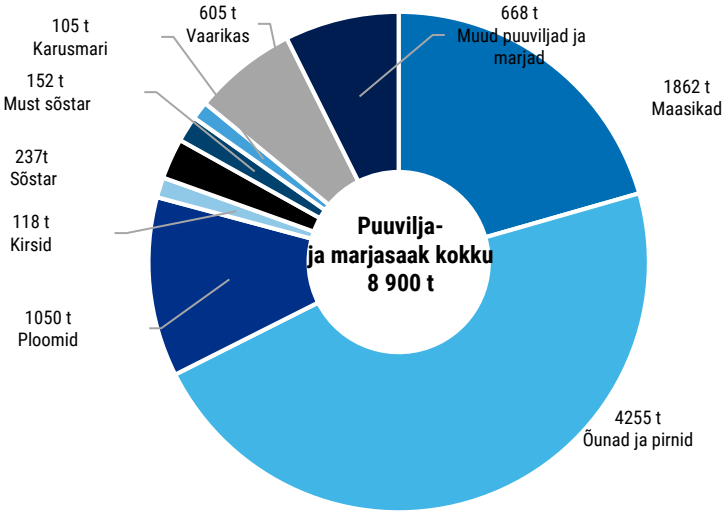

Joonis 60. **Puuviljade ja marjakultuuride sh maasika kogusaak kultuuriti 2019**
Allikas: Statistikaamet

4.2.3 Töötlemine

Puu- ja köögiviljatööstuses tegutseb üle 70 ettevõtte (2017. a 74 ettevõtet). Vaid kahes ettevõttes on töötajaid üle 100, kuid enamus neist (üle 80%) on mikroettevõtted.

Puu- ja köögivilja töötlevate ettevõtete **müügitulu** oli 2019. aastal 75,8 mln € (***Joonis 61***), kasvades aastaga vaid 1,7%. Kasv tulenes eeskätt välisnõudluse tugevnemisest, samal ajal müük koduturul aastases võrdluses vähenes. Puu- ja köögivilja töötleva tööstuse müügitulu moodustas 2019. aastal 3,6% toiduainetööstuse ning 0,6% töötleva tööstuse müügitulust.

Vaatamata sisendite (eelkõige tooraine) hinnatõusule 2019. aastal jäid kulud peaaegu eelmise aasta tasemele. Puu- ja köögivilja töötlevate ettevõtete 2019. aasta **kulud** olid 71,0 mln € ehk 1,4% väiksemad kui aasta varem. Tööjõukulude kokkuhoid, mis tulenes eelkõige töötajate arvu vähenemisest, pidurdas kogukulude kasvu.

Müügitulu kasvu ja kulude kokkuhoiu tulemusel ettevõtete kasumlikkus 2019. aastal suurenes. 2019. aastal oli puu- ja köögivilja töötlevate ettevõtete **kogukasum** 4,7 mln €, mida oli peaaegu kaks korda (+2,3 mln €) rohkem kui eelmisel aastal. Puu- ja köögiviljatööstuse kogukasum kasvas 2019. aastal oluliselt kiiremini kui toiduainetööstuse tegevusalade keskmine. Puu- ja köögivilja töötleva tööstuse kogukasum moodustas 2019. aastal 6,5% toiduainetööstuse ning 0,9% töötleva tööstuse kogukasumist.

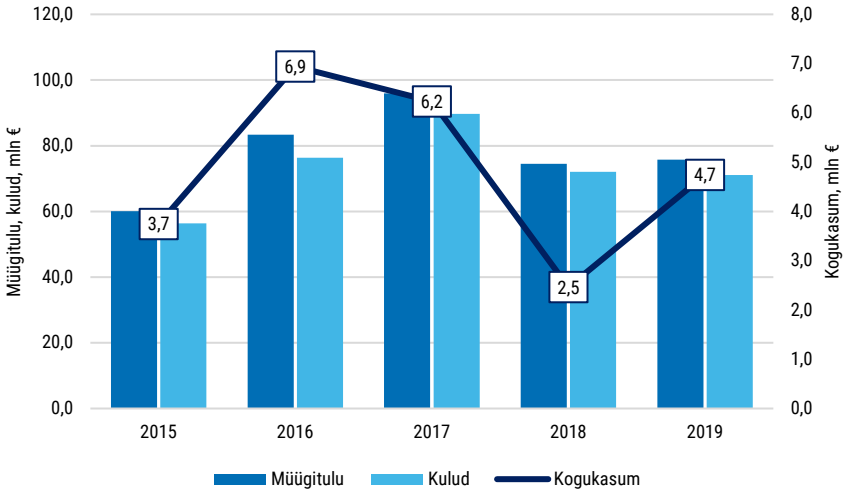

Joonis 61. **Puu- ja köögiviljatööstuse müügitulu, kulud, kogukasum 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Müügitulu suurenemine koos kulude kokkuhoiuga väljendus lisandväärtuse kasvus. Puu- ja köögiviljatööstuste poolt 2019. aastal loodud puhas lisandväärtus oli esialgsetel andmetel 15,5 mln €, suurenedes aastaga 14,5% (***Joonis 62***). Lisandväärtus kasvas toodangu mahust kiiremini, millest võib järeldada, et kõrgema väärtusega toodangu osakaal tõusis. Puu- ja köögiviljatööstus annab 4,5% toiduainetööstuse ning 0,6% töötleva tööstuse lisandväärtusest.

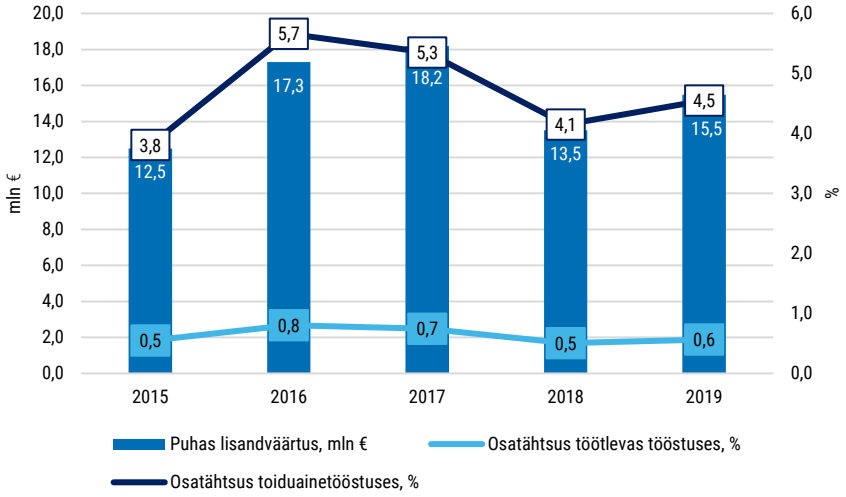

Joonis 62. **Puu- ja köögiviljatööstuses loodud lisandväärtus, osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Puu- ja köögivilja töötlevate ettevõtete efektiivsus 2019. aastal paranes. Lisandväärtuse kasv ja tööhõive vähenemine suurendas tööviljakust peaaegu viiendiku võrra. Puu- ja köögiviljatööstuses loodi 2019. aastal 24 400 € lisandväärtust töötaja kohta ehk 18,8% rohkem võrreldes eelmise aastaga. Hoogsa kasvu tulemusel oli puu- ja köögiviljatööstuse ettevõtetes tööviljakus kõrgem kui toiduainetööstuste keskmine, kuid töötleva tööstuse keskmisele jäi siiski alla.

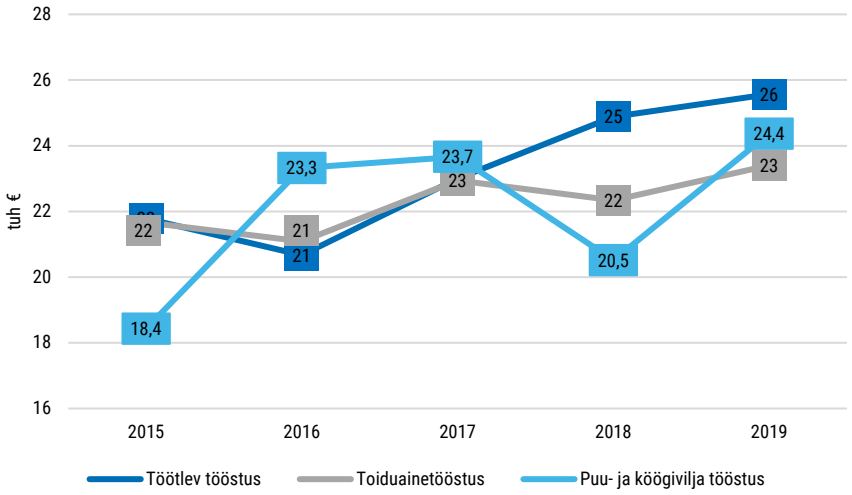

Joonis 63. **Tööviljakus töötlevas tööstuses, toiduaine- ning puu- ja köögiviljatööstuses 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

4.2.4 Väliskaubandus

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2019. aastal **värske köögivilja ekspordikäive** 4,52 mln € ja **maht** kokku 3184 t, millest **Eesti päritolu köögivili** moodustas 59% (1901 t). Ekspordikäive kasvas võrreldes 2018. aastaga 16% ja ekspordikogus 25%. Sealjuures suurenes Eesti päritolu köögiviljal ekspordikäive 7% ja maht 20% (***Joonis 64***). Kõige olulisem ekspordi sihtturg oli Läti, kuhu Eesti päritolu värsket köögivilja müüdi 2019. aastal 1,68 mln € väärtuses (osakaal 63%). Teised peamised eksporditurud (väärtuse alusel) olid Leedu (25%) ja Soome (11%). Kolm suuremat ekspordiartiklit oli kurk (1006 t), aedsalat (376 t) ja porgand ning peet (310 t). Aastases võrdluses vähenes kapsa (-36%) ja kurgi (-6%) eksport. Eesti päritolu porgandi (KN 0706) ekspordikogus (421 t) suurenes aasta võrdluses 304 t.

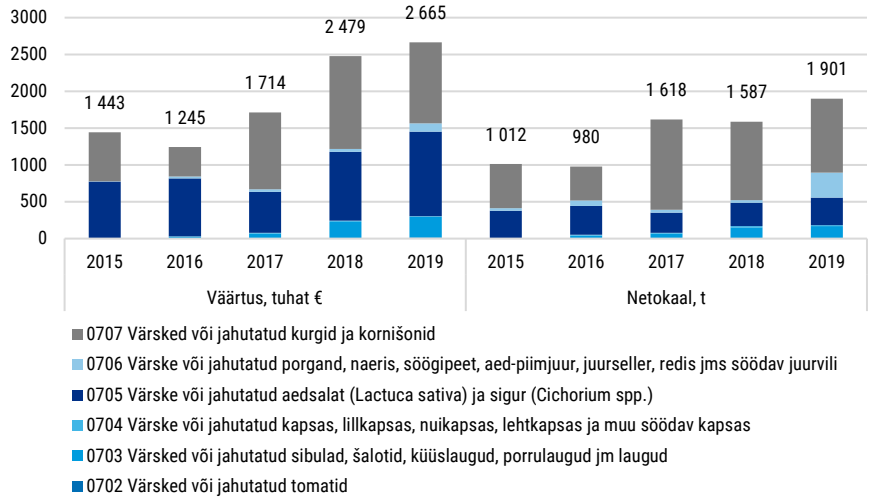

Joonis 64. **Eesti päritolu köögivilja eksport 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Köögiviljade **impordikäive (**43,8 mln €) kasvas aastaga 11%, samas on impordikogused (47 387 t) vähenenud 2,5% (1212 t) võrra. Koguseliselt on aastaga suurenenud kapsaste (7836 t) ja salati (2892 t) import vastavalt 10% ja 17%. Kuigi aasta võrdluses on imporditud kogused tomatil (14319 t), sibulal (9552 t) ja porgandil (6546 t) vähenenud (vastavat 8%, 2% ja 14%), on impordiväärtus tõusnud tomatil ja porgandil 3% ning sibulal 35%.

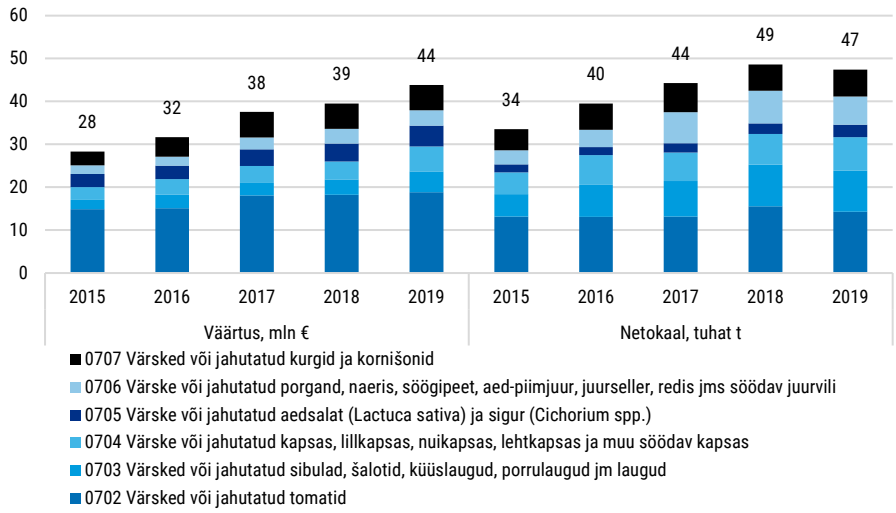

Joonis 65. **Köögivilja import 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

Värske puuvilja ekspordikäive oli 2019. aastal 22,9 mln € ja maht kokku 7975 t, millest **Eesti päritolu** puuviljad ja marjad moodustasid 13,2% (1063 t). Võrreldes eelneva aastaga suurenes ekspordikäive 52% ja maht 53%. 2019. aastal suurenes Eesti päritolu puuvilja ja marjade ekspordimaht 62% ning kolm peamist ekspordiartiklit olid värsked kirsid (4 t) ning ploomid ja laukaploomid (3,2 t), muud värsked marjad ja puuviljad (57 t) ja külmutatud puuviljad ja marjad (991 t). Eesti päritolu värskeid maasikaid eksporditi 2,1 t.
2019. aastal oli värske puuvilja **impordikäive** 103 mln € ja **maht** 106 567 t. Võrreldes 2018. aastaga on impordikäive (107,6 mln €) vähenenud 3,8% ja -maht 3,9%. Viimase viie aasta vaates on impordimaht suurenenud üle 10 tuhande tonni (10,5%) ja väärtus 21%. Koguseliselt imporditi kõige rohkem tsitrusvilju (22 005 t), banaane (18 704 t), õunu ja pirne (18 679 t) ning meloneid ja papaiasid (16 365 t). Võrreldes 2018. aastaga vähenes kõige enam melonite ja papaiade (9,4%), banaanide (8,4%) ja luuviljaliste (aprikoosid, kirsid, virsikud (k.a nektariinid), ploomid ja laukaploomid) (6,5%) import, ning tõusis (10%) muude värskete marjade ja puuviljade impordimaht.

4.3 Mahepõllumajanduslik taimekasvatus

Marika Ruberg, Karin Zereen

Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust iseloomustab rohumaade suur osatähtsus — 2019. aastal koos lühiajaliste rohumaadega 65% (**Tabel 2**).

Maheteravilja (sh tatart) kasvatati 2019. aastal 53 935 ha, võrreldes aasta varasemaga suurenes 2019. aastal teravilja kasvupind 18%. Teravilja kasvupinnast moodustas ligi poole ehk 46% (24 802 ha) kaer. Kaerale järgnesid rukis (12 383 ha), nisu (10 427 ha) ja oder (4 649 ha).

Mahe kaunvilju kasvatati 8544 hektaril. Kõige enam kasvatati põldhernest (6961 ha) ja põlduba (1077 ha). Tehnilisi kultuure kasvatati 8722 hektaril. Neist kõige enam rüpsi (3776 ha), rapsi (1037 ha) ja kanepit (2446 ha).

Mahe avamaaköögivilja kasvatati 126 hektaril, võrreldes aasta varasemaga vähenes maheköögivilja kasvupind 42%. Kasvupind vähenes peamiselt seoses naerise kasvatamise lõppemisega (naerist kasvatati 2018. aastal enam kui 80 hektaril). Maheköögiviljadest kasvatati kõige rohkem aedhernest (14 ha), mis moodustas 11% maheköögivilja kasvupinnast. Viiest hektarist suuremal pinnal kasvatati veel ka maapirni,

pastinaaki, kaalikat, kõrvitsat, rabarberit, kaalikat ja küüslauku. **Mahekartuli** kasvupinnad on juba aastaid väikesed – kartulit kasvatati 132 hektaril, võrreldes eelmise aastaga vähenes kasvupind veel 7%. Katmikalal kasvatati maheköögivilja 0,3 hektaril.

Mahe puuvilja- ja marjakultuure kasvatati kokku 2547 hektaril. Võrreldes eelmise aastaga nende kasvupind oluliselt ei muutunud. Puuviljakultuuridest kasvatati valdavalt õunapuid (458 ha), vähem ploome, kirsse ja pirne. Marjakultuuridest oli suurima kasvupinnaga jätkuvalt astelpaju (1439 ha). Kasvatati ka musta sõstart (261 ha), mustikat (107 ha), arooniat (54 ha), vaarikat (29 ha) ja punast sõstart (24 ha). Mahemaasikat kasvatati 57 hektaril, võrreldes varasema aastaga suurenes maasika kasvupind 17%.

Tabel 2. **Mahepõllumajanduslik taimekasvatus (ha) 2016–2019**

Näitaja	2016	2017	2018	2019
Püsirohumaa	82 684	82 209	88 026	97 721
Lühiajaline rohumaa	33 362	35 102	39 518	47 982
Teravili	34 318	39 112	45 634	53 935
Kaunvili	7206	9058	9526	8544
Raps, rüps	4006	4834	4734	4812
Kartul	203	153	142	132
Avamaa köögivili	95	211	217	126
Maasikas	35	40	49	57
Viljapuu- ja marjaaed	2008	2384	2450	2547

Allikas: Mahepõllumajanduse register

5 Loomakasvatus (sh mahepõllumajanduslik)

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 31. detsembril 2019 Eestis 254 000 veist, sealhulgas 85 000 piimalehma (**Tabel 3**). 2018. aastaga võrreldes suurenes sigade arv ligikaudu 16 000 looma võrra ja veiste arv enam kui 2000 veise võrra, seejuures piimalehmade arv vähenes 200 lehma võrra. Lindude, lammaste ja kitsede arv vähenes 5% võrreldes 2018. aastaga.

Tabel 3. **Loomade ja lindude arv 31. detsembri seisuga, tuhat**

Näitaja	2018	2019	Muutus, tuhat	Muutus, %
Veiste arv	251,9	254	2,1	1
… sh piimalehmade arv	85,2	85	-0,2	0
Sigade arv	290,4	306,3	15,9	5,5
Lammaste ja kitsede arv	78,3	74,4	-3,9	-5
Lindude arv	2125,7	2023	-102,7	-5

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Statistikast nähtub, et sigade arvu vähenemine peatus 2016. aasta lõpus. Alates 2017. aastast hakkas sigade arvukus taas tõusma. Kui 2018. aasta lõpus oli 290 400 siga, siis 2019. aasta lõpuks oli sigade arv 306 300, mis on viimase viie aasta suurim kari (**Joonis 66**).

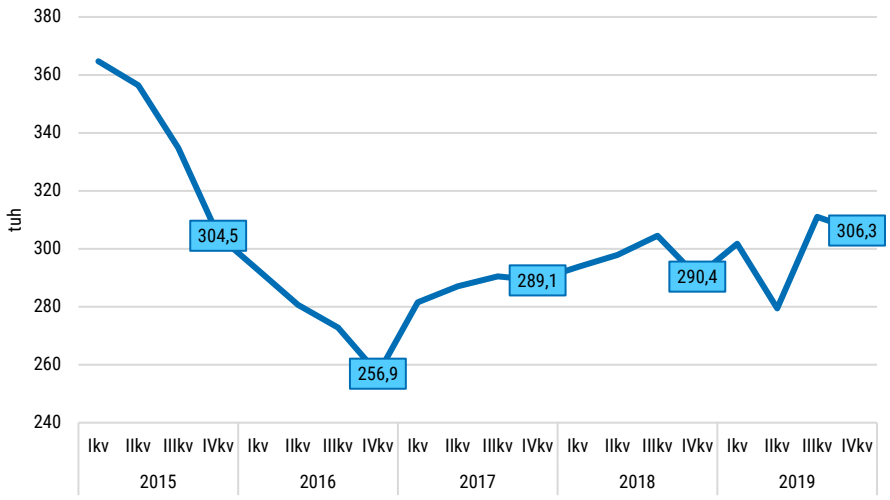

Joonis 66. **Sigade arv aasta lõpu seisuga aastatel 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

5.1 Piim

Kalev Karisalu, Marje Mäger

5.1.1 Turuolukord

Aastases võrdluses tarniti peamistes piimatooteid eksportivates riikides 2019. aastal töötlemiseks 0,1% vähem piima. EL-is ja USA-s tarned küll veidi suurenesid, kuid see ei katnud langust Uus-Meremaal, Austraalias ja mitmel pool Lõuna-Ameerikas. Samal ajal mitmed traditsiooniliselt piimatooteid importivad riigid (nt Venemaa, Mehhiko, Jaapan) suutsid veidi oma tootmist suurendada ja nii püsiski piima ja piimatoodete turuolukord 2019. aastal enam-vähem tasakaalus.

Kui paari eelnevat aastat EL peamiste piimatoodete turul iseloomustab ebatavaliselt suur rasva- ja valgutoodete (või ja lõssipulbri) hinnavahe, siis 2019. aastal või ja lõssipulbri hinnatasemed normaliseerusid, lähenedes üksteisele olulisel määral (**Joonis 67**). Lõssipulbri turuhind ületas 2018. aasta lõpus taas sekkumishinna künnise ja püsis kõrgem kogu 2019. aasta vältel. Piiratud tootmise juurdekasvu ja suure ekspordinõudluse tingimustes jätkas lõssipulbri turuhind pidevat tõusu, kerkides aasta lõpuks 47% kõrgemale aasta algusega võrreldes ehk 255 €/100kg (50 protsendipunkti üle sekkumishinna). Või hind samal ajal langes, kuid jäi ikka kõrgele tasemele, stabiliseerudes aasta teises pooles vahemikus 360- 370 €/100kg. Aasta lõpu seisuga jõudis või hind tasemele 369 €/100kg (66 protsendipunkti üle sekkumishinna), mis oli 15% madalam aasta alguse tasemest. Paralleelselt lõssipulbrile liikus ka piimapulbri hind tõusukursil, kerkides aasta lõpuks 12% aasta algusega võrreldes. *Edam* juustu hind püsis terve aasta vältel küllaltki stabiilsena.

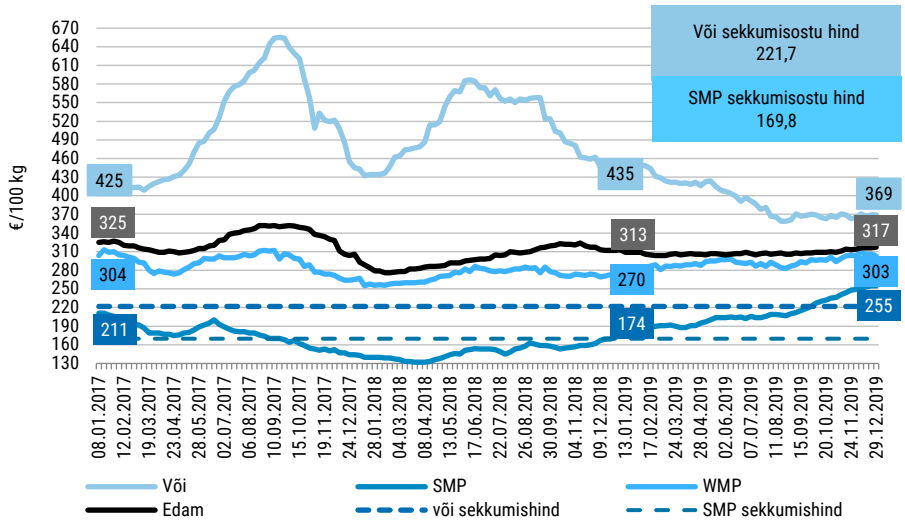

Joonis 67. **EL keskmised piimatoodete hinnad 2017–2019**
Allikas: Euroopa Komisjon

5.1.2 Tootmine

Statistikaameti esialgsetel andmetel suurenes **piima kogutoodang** Eestis 2019. aastal eelmise aastaga võrreldes 3% võrra (+23 800 t) 821 500 tonnini (**Joonis 68**). See on viimase 27. aasta suurim aastatoodang. **Piimalehmade arv** aasta keskmisena veidi langes, püsides aasta vältel 85 000 või veidi enama looma juures, kuid lehmade keskmine produktiivsus tegi taas arenguhüppe. 2019. aastal suurenes piimalehmade **keskmine aastane piimakus** 364 kg võrra (+3,7%) ehk 9633 kg tasemele.

Piimatoodang viimase 27 aasta rekordtasemel – 821 500 t. Võrreldes eelmise aastaga suurenes toodang 3%.

Produktiivsuse ja seeläbi ka kogutoodangu kasvu saavutasid piimatootjad vaatamata eelnenud aasta suvisele põuale ning sellest tingitud söödavarumise raskustele. Söödapuudust aitas leevendada sama aasta sügisene niide ja korralik maisisaak ning kiiret rohukasvu soodustanud kevad enamikes piirkondades. Üha suuremat populaarsust söödakultuurina kogub energiarikka maisi kasvatus. Maisi kasvupind oli 2019. aastal 13 700 ha ehk 3200 ha enam võrreldes eelmise aastaga.

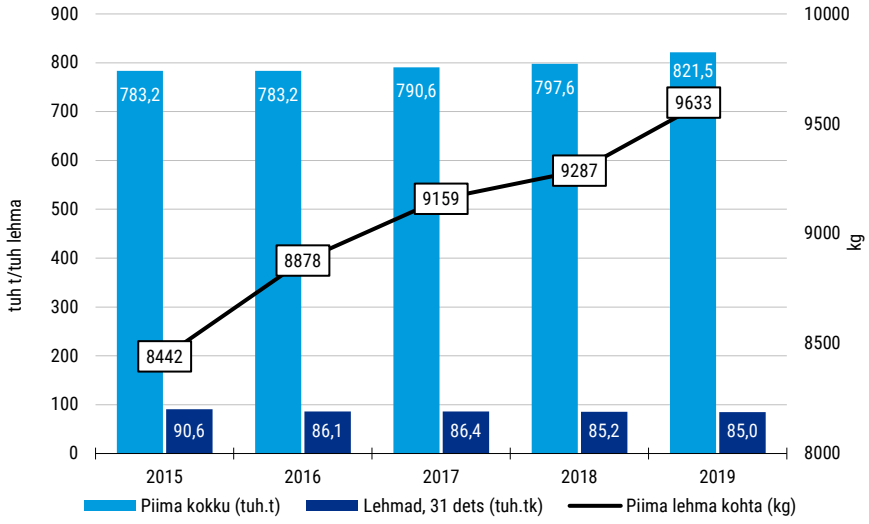

Joonis 68. **Piimatootmise põhinäitajad (aasta lõpu seisuga) 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Viimase viie aasta jooksul on piima kogutoodang Eestis järjepidevalt suurenenud, kokku perioodi jooksul 4,9% ehk 38 300 t võrra. Lehmade arvu ja produktiivsuse arengud olid samal perioodil erisuunalised — kui lehmade arv vähenes 6,2% ehk 5600 looma võrra, siis produktiivsus kasvas 14,1% ehk 1191 kg võrra.

Vähenemist, kuigi eelmiste aastaga võrreldes veidi aeglasemas tempos, jätkas piimakarjade arv. Põllumajandusloomade registri andmetel oli Eestis 2019. aasta lõpu seisuga 1236 piimatõugu lehmade pidajat, mis jäi eelneva aastaga võrreldes 10,5% ehk 145 karja võrra väiksemaks (***Joonis 69***). Valdava osa (93%) piimalehmade pidamise lõpetajatest moodustasid väga väikesed, peamiselt oma tarbeks alla 10 lehmaga piimatootjad, sealjuures 73% kõikidest lõpetanutest pidas vaid 1-2 lehma. Viie aasta taguse ajaga võrreldes on Eestis piimatõugu lehmade pidajate arv kahanenud pea poole ehk 47,4% võrra, sealjuures alla 10 lehmaga tootjate osakaal kõikidest lõpetanutest küündis 87,4%-ni.

Kui piimalehmade arvukuse langusetrend on tugevas sõltuvuses piima ja piimatoodete turuolukorrast, selgelt võimendudes turukriisi situatsioonis ning stabiliseerudes või isegi kergele tõusule pöördudes turu normaliseerudes, siis piimakarjade arv väheneb küllaltki ühtlaselt kogu aeg.

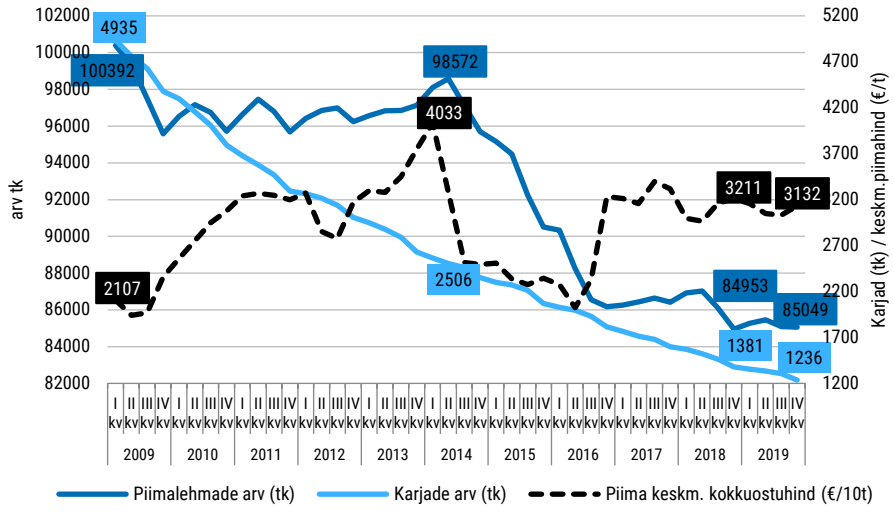

Joonis 69. Piimatõugu lehmade karjade arv, piimalehmade arv ning keskmine piima kokkuostuhind (IV kvartali lõpu seisuga) 2009–2019
Allikas: PRIA, Statistikaamet

Nagu eeltoodud andmed piimalehmade pidamise lõpetamise kohta viitasid, jätkus ka 2019. aastal piimatootmise struktuuri osas tootmise kontsentreerumine. Tootjate arvust lähtudes suurenesid eelmise aastaga võrreldes kõikide 10 ja enamat lehma pidavate tootjagruppide osatähtsused, samas kui tootjate arvult suurimate, 1-2 ning 3-9 lehma pidavate tootjate gruppide osakaalud vähenesid (**Joonis 70**). Viimase viie aasta võrdluses on tootjate arvult ülekaalukalt suurima ehk 1-2 lehma pidavate tootjate grupi osatähtsus vähenenud üle kümne protsendipunkti võrra ning 3-9 lehma pidavate tootjate grupi osatähtsus ligi protsendipunkti võrra, ülejäänud tootjagruppide osatähtsused on aga kasvanud. Väga väikeses mahus piimatootmise taandumine on tänapäeva ühiskonnas paljuski paratamatu protsess, kus lehmapidamine lõpetatakse kõrge vanuse ja tegevuse jätkaja puudumise tõttu.

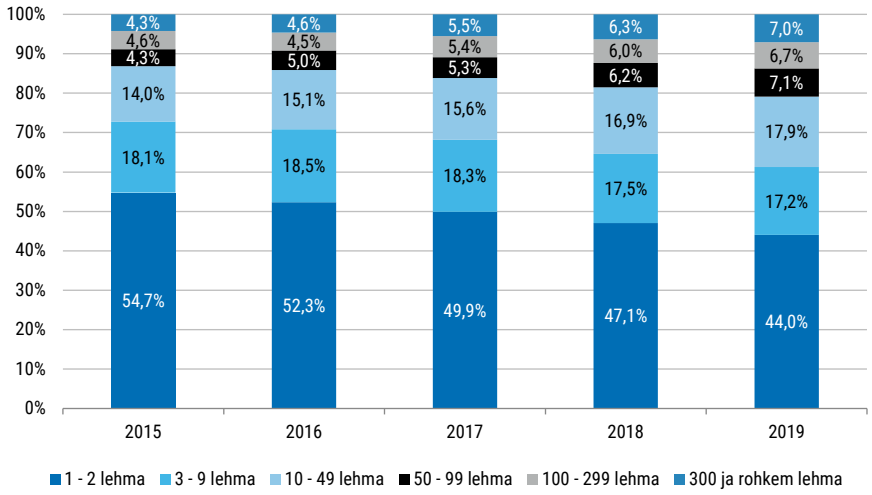

Joonis 70. **Piimalehmaomanike jagunemine suurusgrupiti (aasta lõpu seisuga) 2015—2019**
Allikas: Põllumajandusloomade register, Maaeluministeeriumi arvutused

Piimalehmade arvust lähtudes kerkis suurima, 300 ja enamat lehma pidavate tootjate grupi osatähtsus 67,3%-ni, mis viimase viie aasta vaates tähendab 4,6 protsendipunktilist kasvu (**Joonis 71**). 100 ja enama lehmaga karjades kokku peetakse 84,4% kõikidest lehmadest. Samal ajal tootjate arvult suurima, 1-2 lehmaga tootjate grupi osatähtsus on viimase viie aastaga langenud poole võrra — 0,8%-ni. Keskmine kari on Eestis viimase viie aastaga kasvanud 25 piimalehma võrra – 44-lt 69-le piimalehmale tootja kohta.

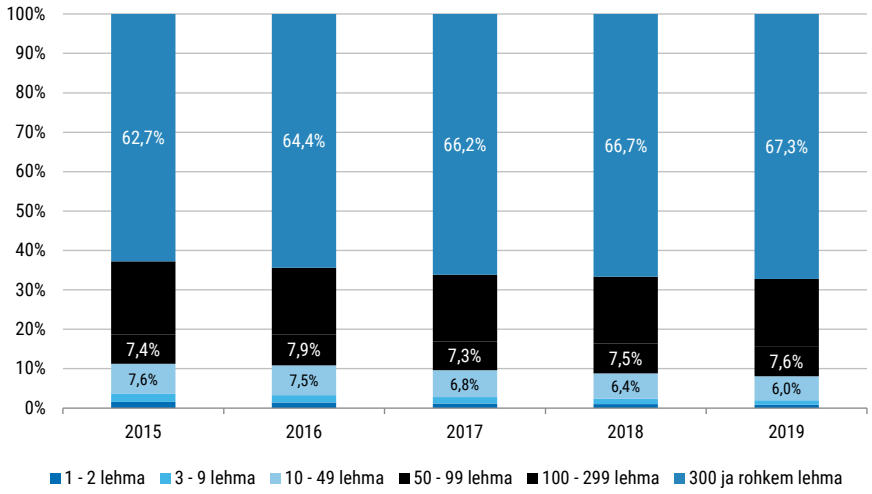

Joonis 71. **Piimalehmade jagunemine suurusgrupiti (aasta lõpu seisuga) 2015—2019**
Allikas: Põllumajandusloomade register Maaeluministeeriumi arvutused

5.1.3 Kokkuost ja töötlemine

Eestis tegutsevate **esmaostjate poolt osteti** 2019. aastal 763 000 t piima, mida oli 15 000 t ehk 2% enam võrreldes eelneva aastaga. Viie aasta tagust kokkuostukogust ületas see 6% võrra. Võrreldes teiste Eesti lähipiirkonna EL liikmesriikidega on viimase viie aastaga ehk piima tootmiskvoodi kadumisest alates, tarnekogused esmaostjatele suurenenud vaid Poolas (12%), teistes riikides on vähenenud (Soomes - 2,7%, Lätis -2,8%, Leedus -5,6% ning Rootsis -7,8%). Eestis oli 2019. aastal piima **kaubalisuse määr**[82] 92,9%, mis küll eelmise aasta rekordilise tasemega võrreldes tähendas 0,9 protsendipunktilist langust, kuid ületas viie aasta tagust taset ühe protsendipunkti võrra. Kokkuostetud piima keskmine rasvasisaldus jäi

[82] Näitab kui suur osa toodetud piimast läheb müüki

tavapärase 3,9% ja valgusisaldus 3,4% juurde. Piima kvaliteedi osas aga saavutati uus tase – 80,3% kokkuostetud piimast kuulus eliitklassi[83]. Eelmise aastaga võrreldes tähendas see 10,8 ja viie aasta taguse ajaga võrreldes 17,5 protsendipunktilist tõusu.

Toorpiima kokkuostmist deklareeris 34 erinevat esmaostjat. Neist suurim ostis kokku ligi neljandiku. Suuruselt järgmise kolme esmaostja piimakogused jäid kõigil 10% lähedale. Esmaostjate omandivormi ja kokkuostetud piima kasutamise põhjal saab välja tuua, et 2019. aastal ostsid jätkuvalt enim piima kokku erakapitalil baseeruvad tööstusettevõtted ja piimatootjate poolt piima müügiks asutatud piimakogumisühistud (**Joonis 72**). Viimase viie aasta jooksul on eratööstusettevõtete ostukoguste osatähtsus kasvanud 8 protsendipunkti võrra ning kogumisühistute oma kõikunud 3 protsendipunkti piires. Piimatootjate ühistute, mis oma liikmete toodetud piima ise töötlevad, osakaal langes teist aastat järjest.

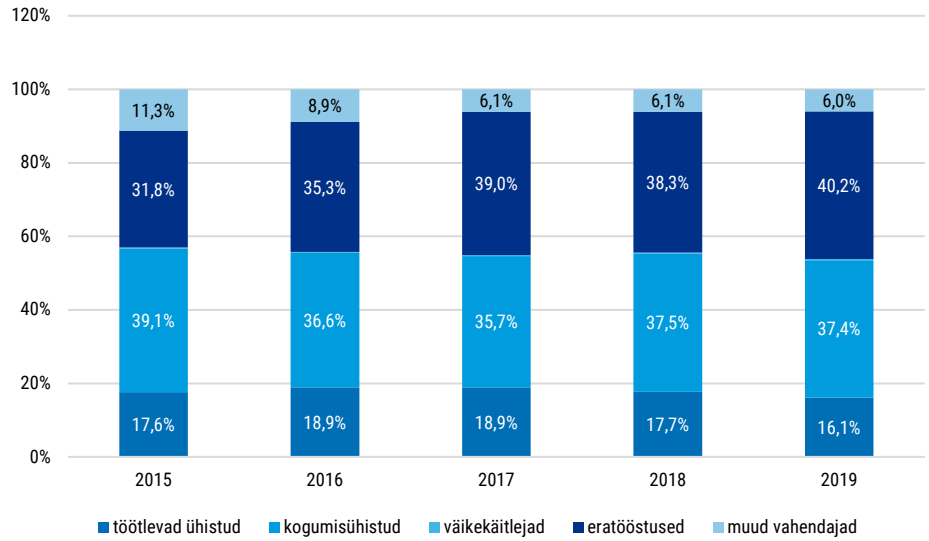

Joonis 72. **Kokkuostetava toorpiima osakaalud kokkuostjate liigist lähtudes 2015–2019**
Allikas: PRIA

Kokkuostetud piima eest maksti 2019. aastal tootjatele keskmiselt 31 €/100kg, mis on 0,3 €/100kg eelmisest aastast enam. Sealjuures aasta teises pooles jäi traditsioonilist mustrit järgiv hinnatõus tavapärasemast tagasihoidlikumaks ning alates augustist langes piimahind alla eelmise aasta taset (***Joonis 73***). Siiski ületas 2019. aasta piimahind viimase viie aasta keskmist hinda kõikide kuude lõikes.

[83] *Eliitklassile vastav piim on nõutavast kõrgema kvaliteediga – bakterite arv kuni 50 000 ja somaatiliste rakkude arv kuni 300 000*

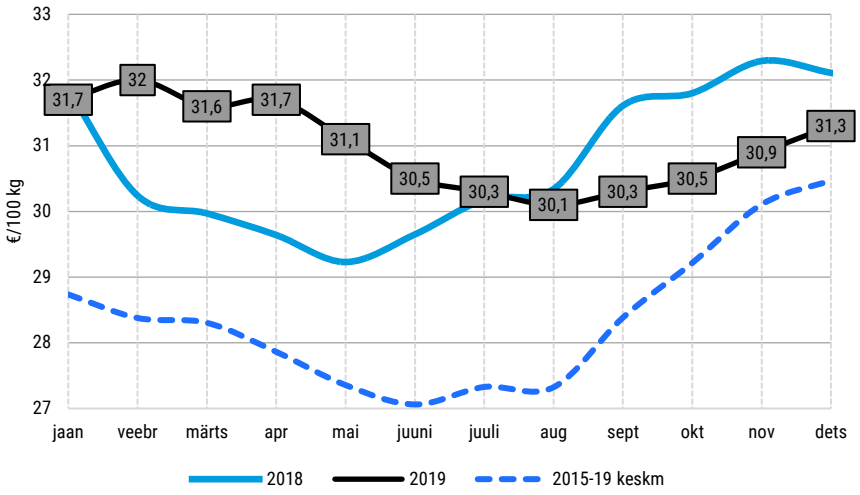

Joonis 73. **Piima keskmine kokkuostuhind kuude lõikes 2018 ja2019 ning 2015–2019 keskmisena**
Allikas: Statistikaamet

Kui võrrelda piima keskmist kokkuostuhinda Eestis lähinaabritega ning EL keskmisega, siis 2019. aastal oli hind Eestis keskmiselt 7 €/100kg madalam kui Soomes ja 3,8 €/100kg madalam kui Rootsis. EL keskmisest hinnast jäi Eesti hind 3,4 €/100kg madalamaks ning 0,7 €/100kg madalamaks kui Poolas. Samas piima hind Eestis oli 1,6 €/100kg kõrgem kui Lätis ning 2,1 €/100kg kõrgem kui Leedus.

Kokkuostetud toorpiimast kasutati Eestis kohapeal piimatoodete valmistamiseks 569 600 t, ülejäänud 193 400 t ehk 25,3% eksporditi (võrdluseks, eelmisel aastal oli eksporditud toorpiima osatähtsus 26,2%). Lisaks Eestis kokkuostetud toorpiimale töödeldi siin ka 13 900 t imporditud toorpiima. Kokku töötlesid Eestis registreeritud käitlejad 2019. aastal 583 500 t toorpiima ehk praktiliselt sama palju kui aasta tagasi (+600 t ehk 0,1%).

Eestis kokkuostetud piimast läks töötlemata kujul toorpiimana ekspordiks 25,3%. Hinnanguliselt umbes sama kogus kulus toorpiima juustude ja kohupiima valmistamiseks ning vaid paari protsendipunkti võrra vähem koore (rõõsa- ja hapukoore) valmistamiseks[84]. Ligikaudu kümnendik toorpiimast kasutati või tootmiseks ja samapalju kulus ka muude piimarasvatoodete ning joogipiima tootmiseks.

Koguseliselt toodeti 2019. aastal enim joogipiima, juustusid ja kohupiima ning hapendatud piimatooteid (sh jogurt, joogijogurt, maitsestatud jogurt, kuumtöödeldud piim jm tooted) (**Joonis 74**). Vaadates viimase viie aasta arenguid, on kõikides olulisemates tooterühmades kogused kasvanud. Seoses turunõudluse suurenemisega on viimasel paaril aastal kiiremini kasvanud vadakutoodete ja lõssipulbri toodangu maht (2019. aasta andmete avaldamist ei võimalda konfidentsiaalsusreeglid, kuid kasvu jätkumisele viitavad nende toodete suurenenud ekspordimahud). Või ja teiste piimarasvade toodang on püsinud stabiilsena ning vaid jäätist toodeti viie aasta taguse ajaga võrreldes 2019. aastal vähem. Piimatoodete kogutoodangu väärtus oli 2019. aastal 382,6 mln €, mis eelmise aastaga võrreldes tähendas 2% enam ning oli selgelt viimase viie aasta suurim.

[84] *Täpsed andmed 2019. aastal kokkuostetud ja imporditud toorpiima kasutamise kohta piimatoodete valmistamiseks avaldab SA 2020. aasta suvel*

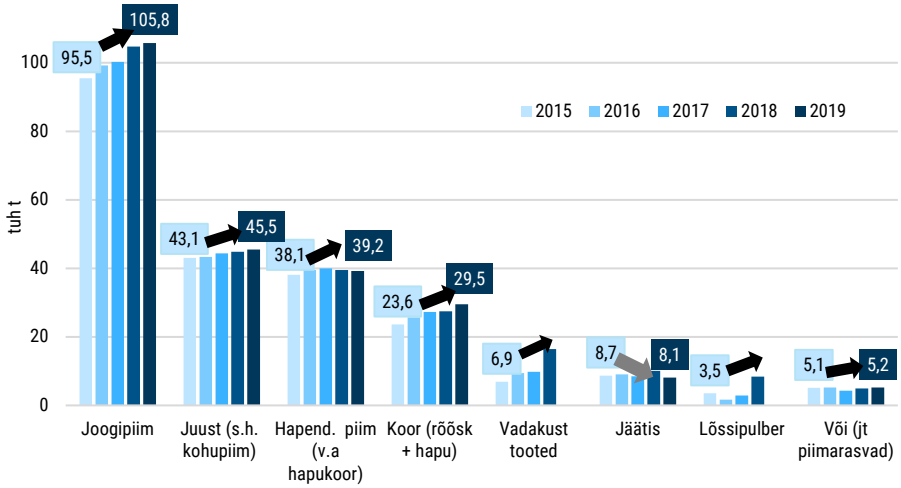

Joonis 74 **Peamiste piimatoodete tootmine 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Piimatoodete keskmised tööstusest väljamüügihinnad liikusid ka 2019. aastal erinevate toodete puhul erinevates suundades (***Tabel 4***). Aasta keskmisena tegi suure languse või hind, mis jäi siiski ületama viimase viie aasta keskmist hinda. Eelmise aastaga vastupidiselt olid kerges tõusutrendis juustude hinnad. Joogipiima ja kodujuustu hinnad püsisid suhteliselt stabiilsetena. Lõssipulbri osas, mille puhul EL keskmine hind 2019. aastal märkimisväärselt kerkis, ei võimalda hinnaandmete avaldamist andmekaitse põhimõte.

Tabel 4. **Piimatoodete aastased kaalutud keskmised tööstusest väljamüügihinnad 2018—2019**

Piimatoode	2018 €/kg	2019 €/kg	Muutus 2018/2019, %
Piim 2,5%, kile	0,4	0,39	-2,5
Juust Edam 40-45%, plokk	2,88	3,1	+7,6
Juust Gouda 45-50%, plokk	2,86	3	+4,9
Või 80-85%, plokk	5,21	4,16	-20,2
Või 80-85%, väikepakend	5,97	5,56	-6,9
Kodujuust 4%	2,58	2,62	+1,6

Allikas: Eesti Konjuntuuriinstituut

Piimatoodete tööstusest väljamüügihindade viimase viie aasta arengutest nähtub, et nii või kui ka juustu puhul jätkus 2014. aasta sügisel alanud turukriisist tingitud hinnalangus 2015. aastal, kuid 2016. aasta sügisel pöördusid hinnad kiirele tõusule (***Joonis 75***). Sealjuures või hind sööstis 2017. aasta sügisel nn „võikriisi" ajal rekordiliste tasemeteni ning jäi kõrgeks ka vaatamata olulisele langusele 2018. aasta alguses. Joogipiima hind jätkas tugevat langust ka 2015. aastal ning tõusis 2016. aasta lõpuks 2015. aasta alguse lähedasele tasemele, püsides enam-vähem samal tasemel kuni 2019. aasta lõpuni.

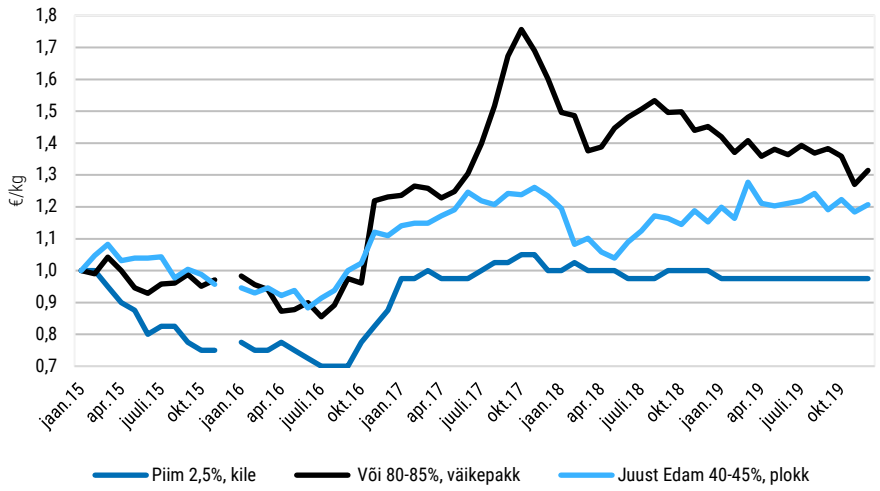

***Joonis 75*. Piimatoodete tööstusest väljamüügihinnad (jaanuar 2015 = 1) 2015–2019**
Allikas: Eesti Konjuntuuriinstituut, Kantar Emor

2019. aasta lõpu seisuga oli Veterinaar- ja Toiduameti andmetel Eestis registreeritud 39 piimakäitlejat 46 eraldi paikneva käitlemisüksusega. Piimakäitlejatest 8 olid tööstusettevõtted, piimatootmisega tegelevaid talumeiereid oli 9, ise piima mittetootvad väikemeiereid oli 10, kitse- ja lambapiimatooteid tootvad talumeiereid 9, teadus- või koolitusasutusi 2 ning piimatoodete vahendajaid 1. Kõikidest käitlejatest 19 olid ka piima esmaostjad, ülejäänud tootsid kogu töödeldava piima ise (enamik talumeiereisid), ostsid toorpiima teiste esmaostjate käest või kasutasid toorainena juba töödeldud piima.

Statistikaameti esialgsetel andmetel **piimatööstuste müügitulu** suurenes aastases võrdluses 2,0%. Tööstused müüsid 2019. aastal toodangut 423,8 mln € väärtuses (***Joonis 76***). Piimatööstuse müügitulu moodustasid viiendiku (20,3%) toiduainetööstuse ning 3,2% töötleva tööstuse kuludest. Aastases võrdluses kasvasid ka kulud. Tööstuste 2019. aasta **kulud** olid 413,6 mln € ehk 3,3% suuremad kui eelmisel aastal. Kulude kasvu soodustas sisendite hinnatõus ja tööjõukulude kasv.
Müügitulu kasvas aeglasemalt kui kulud, kasumlikkus vähenes. Piimatööstuse **kogukasum** 2019. aastal oli 10,3 mln € ehk 34% väiksem kui eelmisel aastal. 2019. aastal teenis piimatööstus 14,1% toiduainetööstuse ning 1,9% töötleva tööstuse kogukasumist.

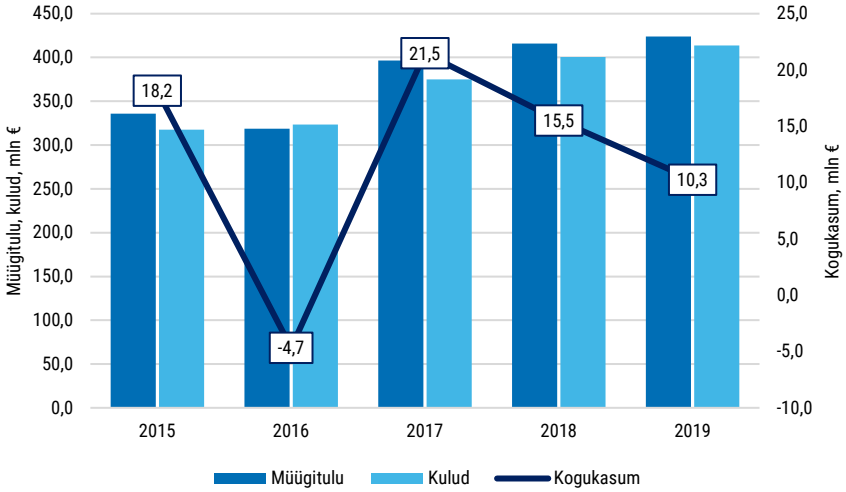

***Joonis 76.* Piimatööstuste müügitulu, kulud, kogukasum 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Esialgsetel andmetel loodi piimatööstuses 2019. aastal 52,1 mln € **puhast lisandväärtust**, mida oli 6,2% vähem võrreldes eelmise aastaga. Piimatööstus andis 15,3% toiduainetööstuse ning 1,9% töötleva tööstuse lisandväärtusest (***Joonis 77***).

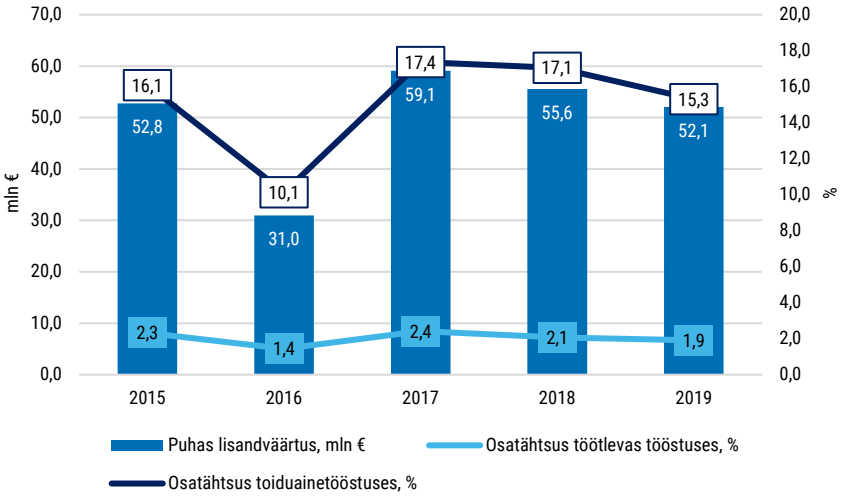

Joonis 77. Piimatööstuste poolt loodud lisandväärtus, osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses 2015–2019
Allikas: Statistikaamet

Piimatööstuses tegutseb keskmiselt 14% toiduainetööstuses ning 2% töötlevas tööstuses hõivatud inimestest. Statistikaameti andmetel oli 2019. aastal piimatööstuses tööga hõivatud keskmiselt 2083 inimest. Töötajate arv jäi eelmise aasta tasemele (+0,6%). Piimatööstuse **tööviljakus** 2019. aastal suurenes. Ettevõtetes loodi 25 000 € lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 6,8% vähem kui 2018. aastal (**Joonis 78**). Vaatamata langusele jäi piimatööstuse tööviljakus kõrgemaks toiduainetööstuse tegevusalade keskmisest, kuid siiski madalamaks töötleva tööstuse keskmisest.

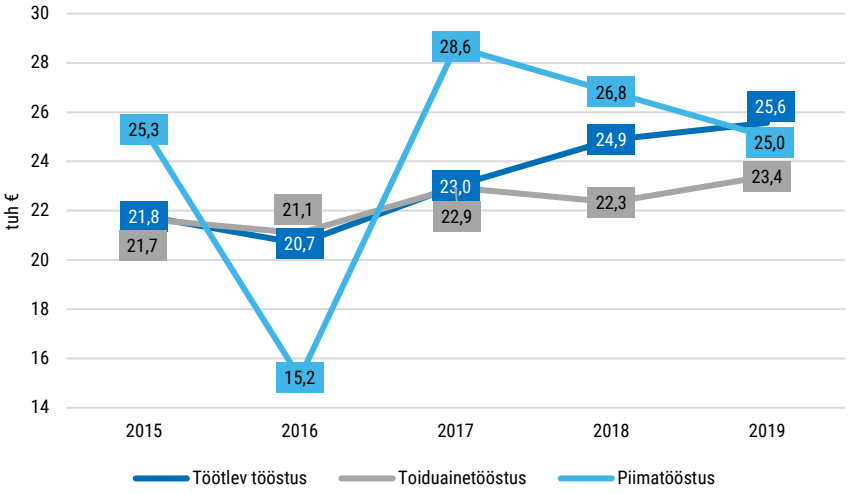

Joonis 78 **Piimatööstuse tööviljakus 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Piimatööstuste investeerimisaktiivsus kasvas taas. Piimatööstused investeerisid materiaalsesse põhivarasse 2019. aastal 14,0 mln €, mida oli 16% rohkem kui eelmisel aastal (***Joonis 79***). Kolmveerand investeeringutest (73%) kulus masinatele ja seadmetele.

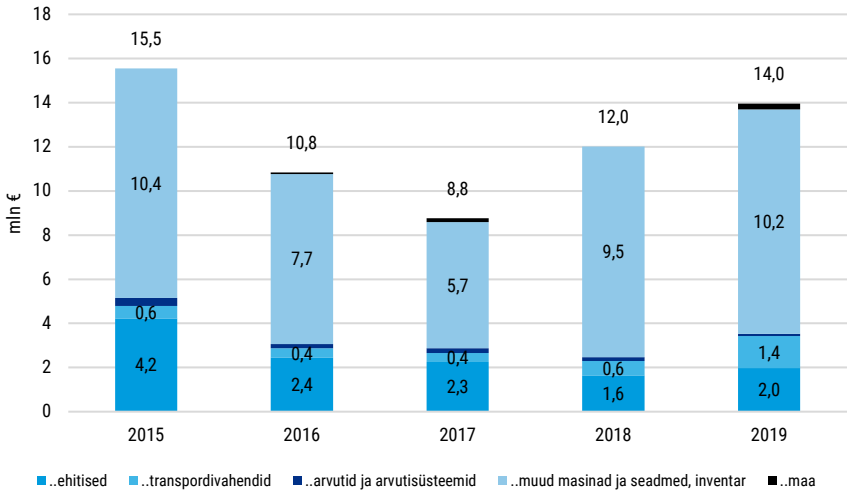

Joonis 79 **Piimatööstuse investeeringud materiaalsesse põhivarasse 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

5.1.4 Väliskaubandus

Eestist eksporditi 2019. aastal piima ja piimatooteid kokku 202 mln € väärtuses ehk 8,1% (+15,2 mln €) rohkem kui eelmisel aastal. Eesti päritolu piima ja piimatoodete väärtus oli 194,5 mln €, mis ületas aastatagust 6,8% ehk 12,3 mln € võrra. Traditsiooniliselt püsisid ekspordiliidritena juustude ja toorpiima tootegrupid, andes kokku 69% piimatoodete ekspordi koguväärtusest (***Joonis 80***). Piima ja piimatoodete import vähenes. 2019. aastal veeti piima ja piimatooteid Eestisse 71,1 mln € väärtuses ehk 1% vähem kui eelneval aastal. Sisseveo väärtusest üle poole moodustas juustude import. Piima ja piimatoodete kaubandusbilansi ülejääk oli 2019. aastal 123,4 mln € (arvestades ekspordina Eesti päritolu piima ja piimatoodete eksporti), mis oli viimase viie aasta kõrgeim. Üksikutest tootegruppidest jäi kergesse miinusesse vaid või kaubavahetus.

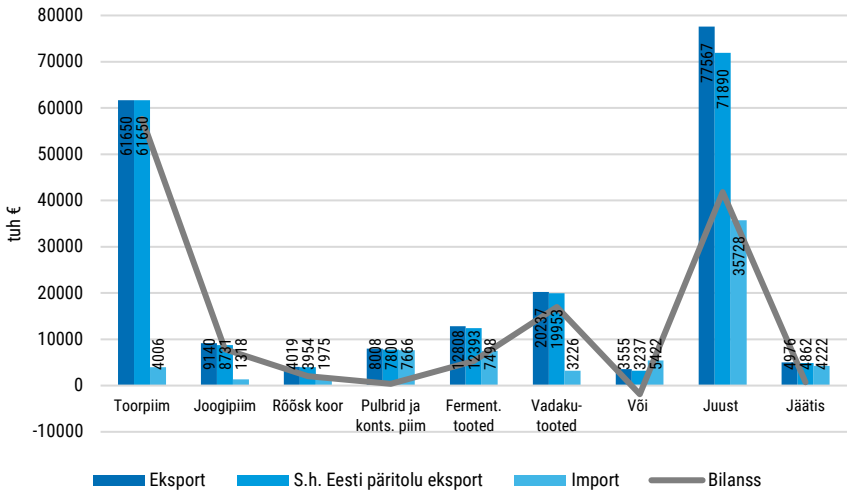

Joonis 80. **Piima ja piimatoodete eksport, sh Eesti päritolu eksport, import ja bilanss 2019**
Allikas: Statistikaamet

Ekspordi koguväärtuse kasv saavutati vaatamata ühe senise põhilisema väljaveoartikli — toorpiima ekspordi vähenemisele (**Joonis 81**). Eestis toodetud piimatoodete ekspordi suurenemine tuleneb nii piimatöötlemise efektiivisuse kasvust kui ka uute turustamisvõimaluste leidmisest. Rahaliselt kasvas aastaga enim juustude ja vadakutoodete väljavedu (vastavalt +8,5 mln € ja +4,7 mln €), siis

protsentuaalselt suurenes enim pulbrite ja vadakutoodete väljavedu (vastavalt +70% ja +31%). Koguse osas fikseeriti suurim aastane protsentuaalne kasv pulbritel ja vadakutoodetel (vastavalt +25% ja +11%). Toorpiima kõrval jäi väärtuseliselt eelmise aastaga võrreldes miinusesse veel rõõsa koore, jäätise ja või eksport (vastavalt -26%, -20% ja -19%). Koguseliselt toimus lisaks eeltoodud tootegruppidele kerge langus ka joogipiima osas ning teistest selgelt üle oli jäätise ekspordikoguse langus (-23%).

Viimase viie aasta võrdluses on väärtuseliselt ülekaalukalt enim kasvanud rõõsa koore väljavedu (~9 korda), kuigi näiteks sellele perioodile vahetult eelnenud 2014. aasta numbrile jäi 2019. aasta väljavedu poole võrra alla. Kõige olulisema ekspordiartikli juustu, ekspordikäive on viie aasta taguse ajaga võrreldes suurenenud 48% võrra ning juustutootmisega tihedalt seotud vadakutoodete grupil 144% võrra. Koguseliselt on juustu eksport viimase viie aastaga kerkinud 29% ehk 4,6 tuh t võrra. Väärtuseliselt on samal ajaperioodil vähenenud vaid pulbrite ja või eksport (vastavalt -63% ja -21%), koguseliselt lisaks pulbrile ja võile (vastavalt -90% ja -42%) ka jäätise eksport (-7%).

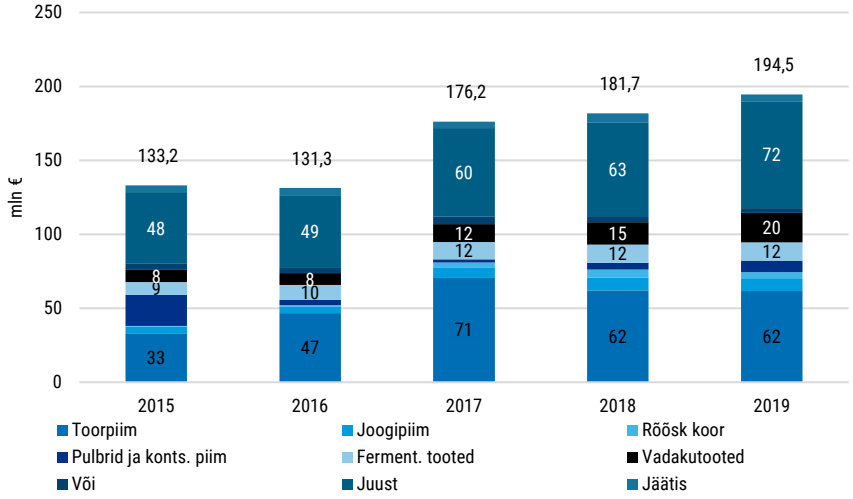

Joonis 81. **Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordi väärtus tootegrupiti 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

Suurim osakaal piimatoodete impordis on juustul. Väärtuseliselt kasvas juustu sissevedu 2019. aastal aastatagusega võrreldes 4% (+1,3 mln €). Kõige enam — 160% (+4,6 mln €) tõusis aga fermenteeritud toodete sisevedu (**Joonis 82**). Kõige enam vähenes toorpiima ja rõõsa koore import (vastavalt -4,9 mln € ja -2 mln €). Viie aasta taguse ajaga võrreldes on vaatamata suurele langusele 2019. aastal enim kasvanud toorpiima import (+136%) ning vähenenud rõõsa koore import (- 34%).

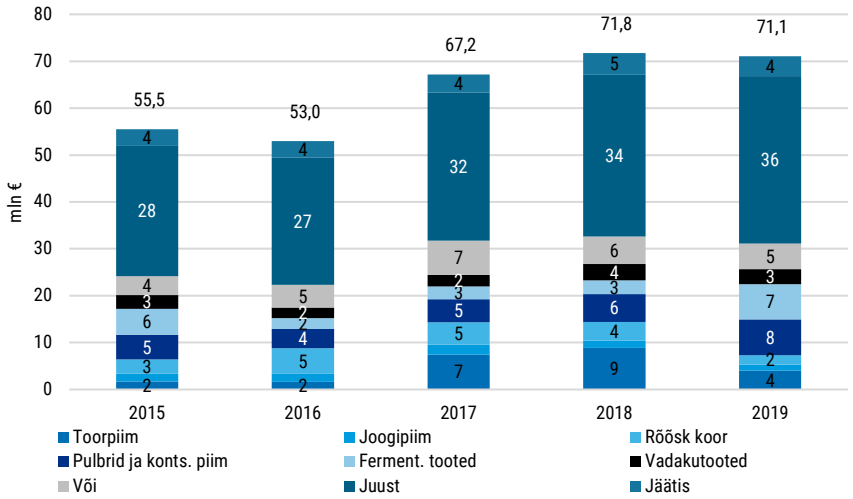

Joonis 82. **Eesti päritolu piima ja piimatoodete impordi väärtus tootegrupiti 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

Vaadates toorpiima kui piimatoodete tootmiseks vajalikku algressursi kaubavahetust, saab positiivse joonena välja tuua ekspordi vähenemise jätkumise (**Joonis 83**). 2019. aastal eksporditi Eestist kokku 193 400 t toorpiima, mida oli aastatagusest 1,4% vähem. Kui 2017. aastal läks Eestis esmaostjate poolt kokkuostetud toorpiimast töötlemata kujul ekspordiks 29,3%, siis 2019. aastaks oli toorpiima ekspordi osakaal nelja protsendipunkti võrra langenud. Jätkuvalt ka 2019. aastal suundus enamus väljaveetavast toorpiimast ehk 129 800 t Leetu, kuigi aastatagusele kogusele jäi see 6,8% (-9400 t) võrra alla. Leedule vastupidiselt Läti suunaline toorpiima eksport kasvas 11,8% võrra (+6700 t) 63 600 tonnile. Selline ekspordi muutus tulenes hinnast – Leedu ekspordi aastakeskmine toorpiima ekspordihinnaks oli 31,6 senti/kg (- 0,1 senti/kg võrreldes eelmise aastaga), siis Lätti eksportides oli see 32,4 senti/kg (+0,7 senti/kg).

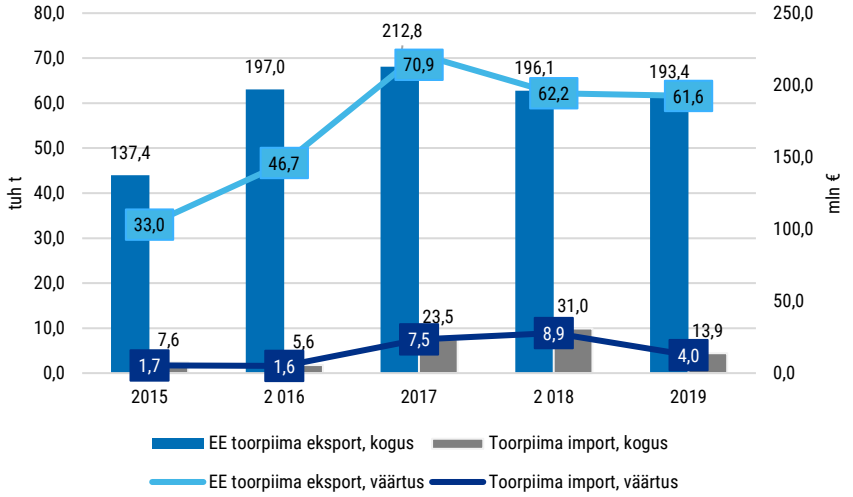

Joonis 83**. Eesti päritolu toorpiima ekspordi väärtused ja kogused ning toorpiima impordi väärtused ja kogused 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

Toorpiima imporditi 2019. aastal vaid Lätist ning selle kogus (13 900 t) jäi aastatagusega võrreldes 53% võrra väiksemaks. Imporditava toorpiima eest on Eesti töötlejad valmis maksma madalamat hinda kui siinne keskmine piima kokkuostuhind. Keskmiseks impordihinnaks kujunes 28,8 senti/kg (+0,2 senti/kg võrreldes eelmise aastaga).

Eesti päritolu piima ja piimatooteid eksporditi 2019. aastal 54 erinevasse riiki. Olulisemate sihtturgudena tõusid taaskord esile lähiregiooni riigid — Leedu, Läti ja Soome, kuhu suundunud eksport moodustas 2/3 piima ja piimatoodete ekspordi koguväärtusest (***Joonis 84***). Sealjuures suurima ekspordituru, Leedu, osakaal kogu Eesti piima ja piimatoodete ekspordis eelmise aastaga võrreldes vähenes, Läti osakaal jäi samaks ning Soome osakaal suurenes. Kui Leedu ja Läti suunalises ekspordis domineeris jätkuvalt toorpiim (vastavalt 83% ja 69% sihtriigi ekspordi väärtusest), siis Soome viidust andsid valdava osa juust ja fermenteeritud piimatooted (vastavalt 69% ja 24%). Esikolmikust järgmiste suuremate sihtkohtade puhul domineerisid peamiste ekspordiartiklitena enamasti juust (Itaaliasse läinud ekspordi väärtusest 99% ja Poolasse viidust 48%) või vadakutooted (Hollandisse viidust 63% ja Hiinasse viidust 99%).

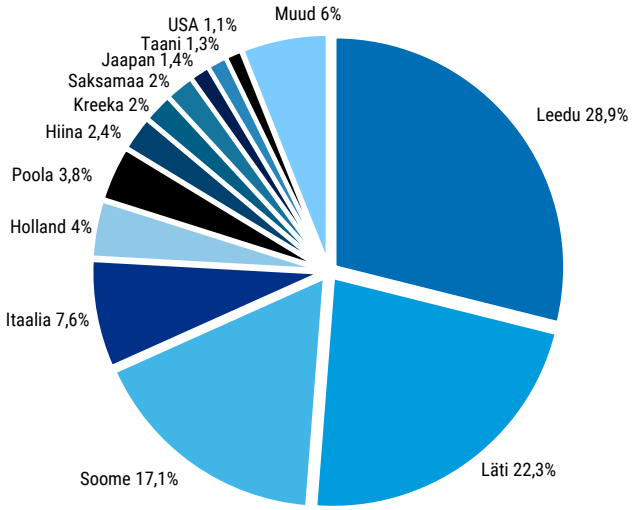

Joonis 84. **Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordi sihtriikide osakaalud Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordi kogukäibes 2019**
Allikas: Statistikaamet

Enamus ehk 93% kogu piima ja piimatoodete ekspordi väärtusest andis eksport teistesse EL liikmesriikidesse. Nn kolmandate riikide turgude osatähtsus oli väike ning eelmise aastaga võrreldes see 2019. aastal pisut vähenes (0,4 protsendipunkti võrra). Samas kolmandatesse riikidesse ekspordi koguväärtus kasvas aastaga ligi 1% võrra. Olulisematest kolmandate riikide turgudest kasvas ekspordi väärtus Hiina suunal 15% võrra, kuid vähenes USA ja Jaapani suunal vastavalt 15% ja 28% võrra. Uutest kolmandate riikide turgudest avanesid 2019. aastal Eesti piimatoodetele aasta algusest Tuneesia ning maist võile ja juustule Taiwan (Taiwani oli võimalik eksportida ka varem, kuid luba tuli uuendada muudatuste tõttu Taiwani seadusandluses).

Piima ja piimatooteid imporditi 2019. aastal Eestisse 29 erinevast riigist. Kui impordi väärtuselt kahe suurima impordi päritoluriigina säilitasid koha Läti ja Leedu, siis Soomest ettepoole tähtsuselt kolmandaks importijaks kerkis Poola (**Joonis 85**). Läti päritolu impordi väärtus jäi eelmise aastaga võrreldes 24% väiksemaks (toorpiima sisseveo oluline vähenemine), samas Leedu oma 25% võrra tõusis (suurim panus fermenteeritud toodete impordi ligi 10 kordse kasvu näol). Läti impordis domineerivad juust (37% impordi väärtusest) ning toorpiim, joogipiim ja rõõsk koor (kokku 34%), Leedul juust (46%), jäätis (18%) ja fermenteeritud tooted (16%) ning Poolal juust (51% ja fermenteeritud tooted (31%). Tähtsuselt neljandaks tõrjutud Soome päritolu import jagunes tootegrupiti eelnevatest riikidest ühtlasemalt, esile tõusid juust ja või (vastavalt 31% ja 26% impordi väärtusest).

Kogu piima ja piimatoodete impordist pärines väärtuseliselt 99,2% EL liikmesriikidest. Kolmandatest riikidest pärit impordi osas tõusis Norra asemel esimeseks Hiina 0,3%-lise osatähtsusega kogu impordi väärtusest. Kogu Hiinast pärit impordi moodustasid vadakutooted.

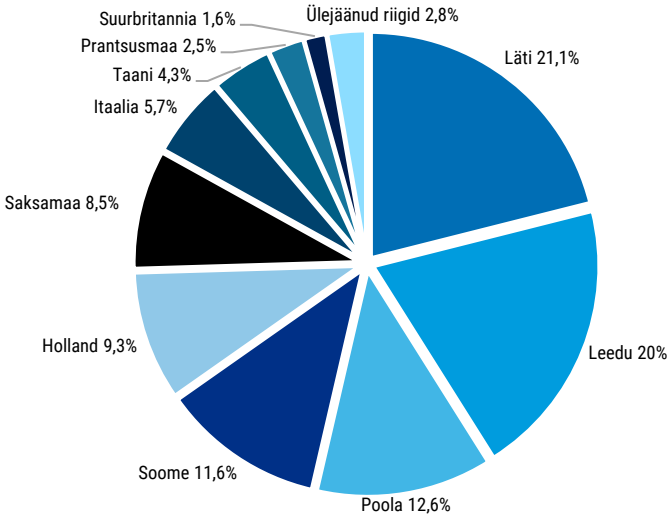

Joonis 85. **Piima ja piimatoodete impordi päritoluriikide osakaalud impordi kogukäibes 2019**
Allikas: Statistikaamet

5.2 Liha

Ragne Lokk, Marje Mäger

5.2.1 Turuolukord

Statistikaameti andmetel olid 2019. aastal Eestis veiseliha kokkuostuhinnad madalamad ja sealihal ning lamba-ja kitselihal kõrgemad kui aasta varem (***Joonis 86***). Veiseliha aasta keskmiseks hinnaks kujunes 2108 €/t, mis oli 140 €/t kohta madalam aasta varasemaga võrreldes. Sealiha aasta keskmine kokkuostuhind oli 1677 €/t ehk 148 €/t kohta kõrgem kui eelneval aastal. Lamba- ja kitseliha keskmine hind oli 453 €/t kõrgem, olles aasta keskmisena 3104 €/t.

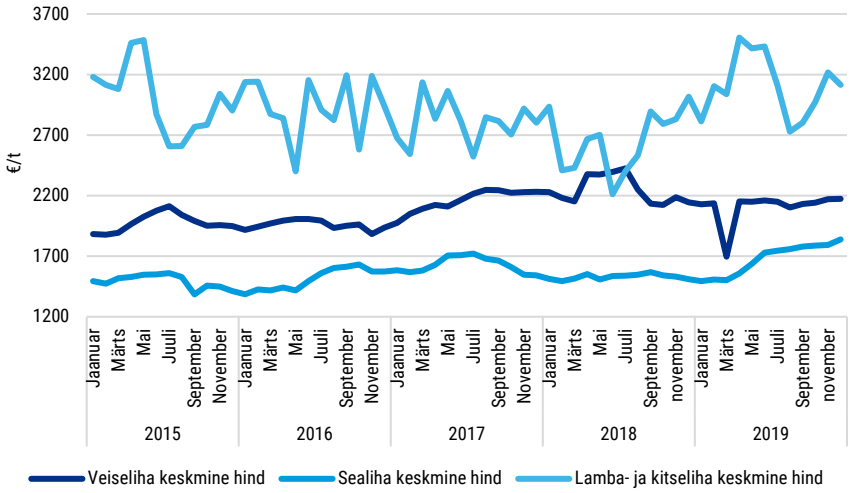

Joonis 86. **Sea-, veise-, lamba-, ja kitseliha kokkuostuhinnad Eestis 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

Erinevate lihade 1 kg **keskmised jaehinnad Eestis** on toodud ***Tabel 5***. Viimase viie aasta andmetest selgub, et aasta-aastalt on kauplustes tõusnud kondita sea- ja veiseliha hinnad. Sealiha jaehind 2019. aastal oli 23% kõrgem, kui 2015. aastal, veiseliha hind samade aastate võrdluses oli 18% kõrgem. Kohaliku broileri hind poodides on viie aasta võrdluses püsinud suhteliselt stabiilne või pisut isegi alanenud.

Tabel 5. Sea-, veise- ja linnuliha aasta keskmised jaehinnad Eestis 2015—2019, €/kg

Lihaliik	2015	2016	2017	2018	2019
Sealiha (kondita)	4,99	5,65	6,24	6,31	6,41
Veiseliha (kondita)	9,95	10,19	11,52	12,07	12,13
Broiler (kohalik)	2,78	2,65	2,55	2,68	2,63

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

Koguseliselt vähenes 2019. aasta oktoobri lõpu seisuga **EL-i sealiha toodang** 1,5% peades ja 0,9% tonnides võrreldes sama perioodiga aasta varem. Tootmine vähenes 12 liikmesriigis vahemikus 0,4-8%.
Euroopa Komisjoni pikaajaliste prognooside kohaselt väheneb lihatarbimine EL-is 1,1 kg inimese kohta aastaks 2030 — sealiha tarbimine langeb 31,8 kg-lt 30,2 kg-le aastaks 2030. Vähenemise põhjused on eetilised, keskkonna-ja kliima alased, samuti ka euroopa elanikkonna vananemine (väiksemad portsjonid) ning liha vähenev kättesaadavus siseturul. Sealiha tarbimine asendatakse linnulihaga, mis on odavam ja tervislikum, selle järele on kasvav nõudlus kogu maailmas.

Hiinas leviva Aafrika seakatku tõttu nõudlus sealiha järele suurenes, hinnad rekordtasemel.

Lühiajalised prognoosid aastaks 2020 ennustavad sealiha toodangu kasvu 1,5% ja ekspordi kasvu 13% ning tarbimise osas mõõdukat — 0,3% langust.
Hetkeolukorras, kus Hiinas leviva Aafrika seakatku tõttu on suur nõudlus sealiha järele, on hinnad rekordtasemel. Sealiha S ja E klassi keskmised hinnad olid 2019. aastal kõrgemad, kui aasta varem. Samuti ületasid viimase viie aasta keskmist taset (***Joonis 87***).

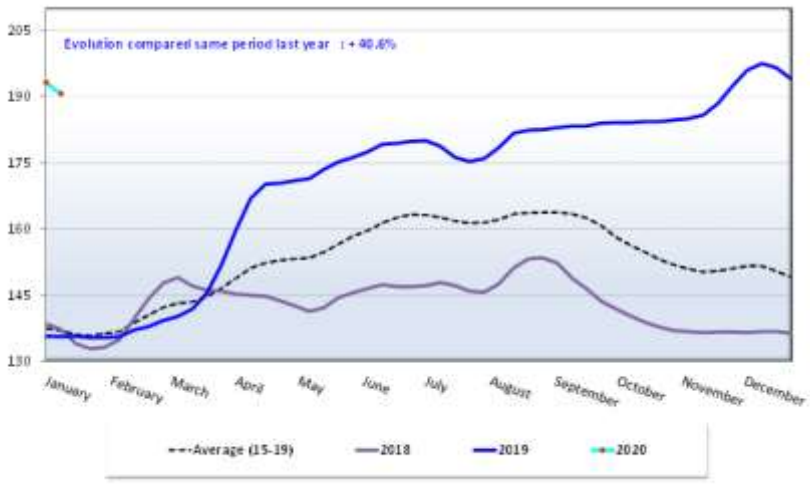

Joonis 87. **Sealiha (E ja S klassi) hind EL-is 2018 ja 2019**
Allikas: Euroopa Komisjon

Sealiha hinnad olid 2019. aastal varasemast aastast kõrgemad kõikides liikmesriikides. EL keskmine E klassi sealiha hind oli detsembris 195,30 €/100kg, mis tegi võrreldes sama ajaga aasta tagasi hinnatõusuks 45% (***Joonis 88***). Hind Eestis aasta lõpus oli 176,34 €/100kg ehk 21% kõrgem, kui 2018. aasta lõpus. Aasta keskmine E klassi kokkuostuhind EL-is oli 169,07 €/100kg, mis oli 16% kõrgem, kui aasta varem ja samal perioodil Eestis 160,85 €/100 kg, mis teeb aasta varasemaga võrreldes hinnatõusuks 10%.
Ka põrsaste hinnad olid kõrged. Kui 2018. aasta EL keskmine oli 41,71 €/põrsas, siis 2019. aasta hind oli 22% kõrgem ehk 52,87 €/põrsas. Põrsaste hind Eestis jäi EL keskmisest mõnevõrra madalamaks — 2019. aasta keskmine põrsa hind oli 42,1 €, mis oli siiski 19% kõrgem aasta varasemast.

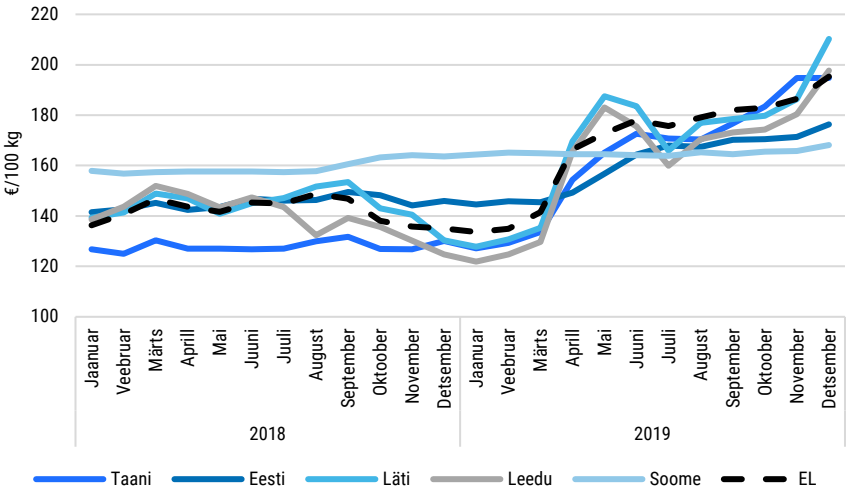

Joonis 88. **Sealiha (E klassi) hind EL-is, Eestis ja naaberriikides 2018—2019**
Allikas: Euroopa Komisjon

EL veiseliha toodang oktoobri lõpu seisuga vähenes 2% peades ja 1,4% tonnides võrreldes 2018. aasta sama perioodiga. Kõige rohkem vähenes lehmade ja noorloomade lihatoodang (6%), liikmesriikidest puudutas see enam Bulgaariat ja Rumeeniat.

Euroopa Komisjoni lühiajalised prognoosid ennustavad 2020. aastal veiseliha toodangu langust 0,7%, seda suurenenud loomade realiseerimisest. Veiseliha eksport peaks kasvama 5% ja import 2%. Tarbimise osas ennustatakse langust 0,8%. Elusloomade eksport Türki ei ole endiselt varasemas mahus taastunud, samas on suurenenud elusloomade eksport Alžeeriasse. 2019. aastal avanesid uued turud: Lõuna-Korea, Jaapan, Saudi Araabia.

Erinevate veiseliha kategooriate hinnad olid 2019. aastal madalamad viimase kolme aasta keskmistest. A/C/Z- R3 kategooriate keskmine hind EL-is oli detsembris 370,78 €/100kg, mis on 4% madalam aasta varasemast (***Joonis 89***). Eestis oli veiseliha hind samal ajal 295,88 €/100kg, mis jäi 6,5% madalamaks aasta varasemast. Liikmesriikidest kõige madalamad veiseliha hinnad olid aasta lõpus endiselt Lätis, Ungaris, Leedus ja Rumeenias. Kõige kõrgemad olid hinnad Itaalias, Rootsis ja Kreekas, kus A/C/Z- R3 kategooriate keskmine hind detsembris oli üle 400 €/100kg, kuid siiski madalam kui aasta varem samal ajal.

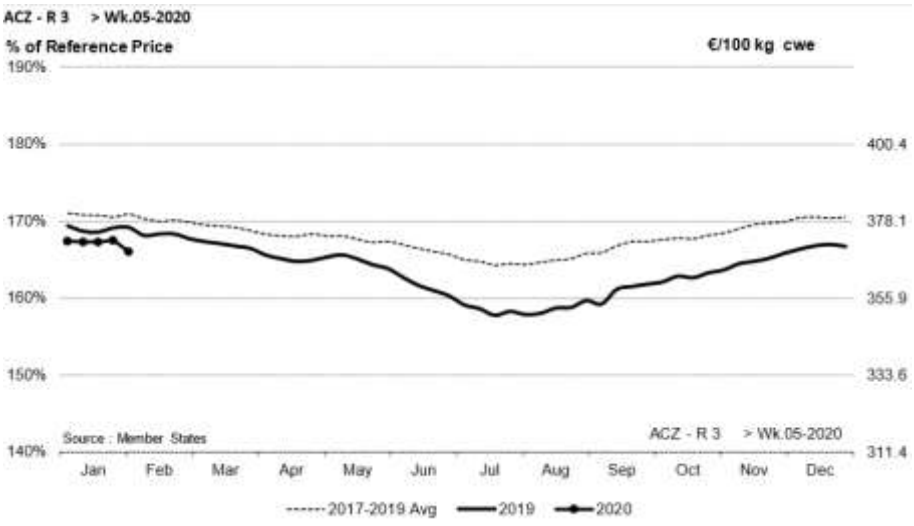

Joonis 89. **Veiseliha (A/C/Z-R3 klassi) hind EL-is**
Allikas: Euroopa Komisjon

EL linnuliha toodang suurenes oktoobri lõpu seisuga 1,7% võrreldes 2018. aasta sama perioodiga. Euroopa Komisjoni lühiajalistes prognoosides nähakse ette sama suurt toodangu tõusu aasta keskmisena. Linnuliha tarbimine tõuseb 2020. aastal 1,6% kõrgete sealiha hindade tõttu. Linnuliha ekspordikasvuks ennustatakse 2,7%, seda suurenenud mahtude tõttu Lõuna-Aafrikasse, Filipiinidele ja Vietnami. Eksport Hiina suunas jätkab suurenemist Aafrika seakatku tõttu. Linnuliha hinnad olid 2019. aasta alguses viimase 5-aasta keskmise hinna kandis kuni augustini. EL detsembri keskmine hind oli 180,34 €/100kg, mis oli 2,4% madalam aasta varasema sama perioodi hinnast (***Joonis 90***).

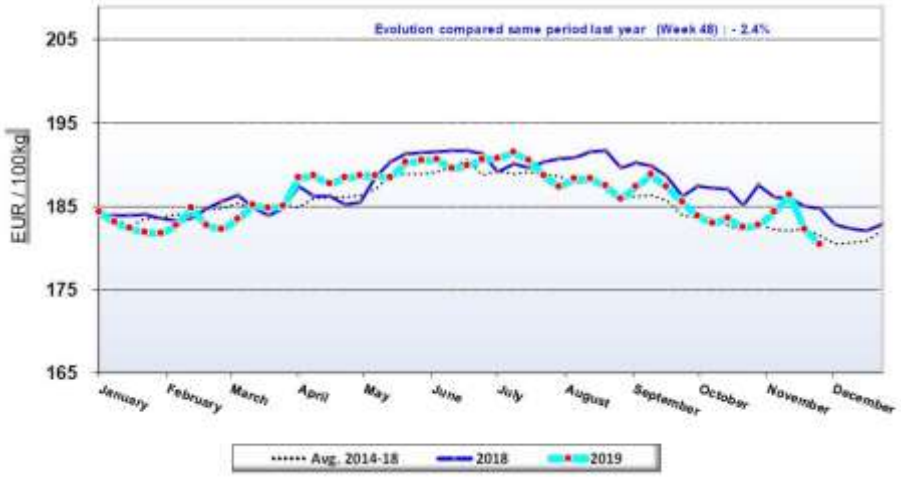

Joonis 90. **Linnuliha hind EL-is 2018 ja 2019**
Allikas: Euroopa Komisjon

EL-is toodeti **lambaliha** 2019.aastal 4% ja kitseliha 6% enam kui eelneval aastal. Üheteistkümnes olulisemas lambaliha tootvas liikmesriigis suurenes lambaliha tootmine, kõige enam Rumeenias (19%) ja Hollandis (12%). Kõige rohkem toodetakse lambaliha jätkuvalt Ühendkuningriigis (10% enam eelmise aastaga võrreldes) ja Hispaanias (-5% võrreldes eelmise aastaga). Neljas (Kreeka, Rumeenia, Hispaania, Prantsusmaa) suuremas kitseliha tootvas liikmeriigis suurenes kitseliha tootmine kõige enam Kreekas (+13%) ja Rumeenias (+7%).
Euroopa Komisjoni lühiajaliste prognooside kohaselt lamba- ja kitseliha toodang väheneb 2020. aastal 1%, ning endiselt ületab import ekspordi. Lambaliha eksport suureneb 2% ja import 6%. Tarbimine langeb 0,1%, seda madalama pakkumise tõttu EL turul.
Raskete lambarümpade (EL heavy lamb[85]) hinnad olid 2019. aastal madalamad viimase viie aasta hindadest. EL keskmiseks kujunes 527,83 €/100 kg, mis võrreldes aasta varasemaga oli 3% madalam. Kergete rümpade hind 2019. aasta keskmisena oli 547,74 €/100 kg jäädes 1% kõrgemaks aasta varasemast.

Veterinaar- ja Toiduameti (VTA) andmetel rakendas SEUROP [86]klassifikatsiooni neli sigade tapmiseks ja töötlemiseks teavitanud ja tegevusloaga toidu käitlejat. **Searümpade klassifitseerimise** kohustus on Eestis lihakäitlemisettevõtetel, kus tapetakse aastas keskmiselt üle 200 nuumsea nädalas ning neil on kohustus edastada turuhindu. Kokku klassifitseeriti ja edastati hinnainfot 2019. aastal SEUROP klassifikatsiooni järgi 435 516 searümba kohta. Klassifitseeritud searümbad moodustava 78% Eestis kokkuostetud ja tapetud sigade koguarvust.

VTA andmetel rakendas SEUROP klassifikatsiooni samuti neli veiste tapmiseks ja töötlemiseks teavitanud ja tegevusloaga toidu käitlejat. **Veiserümpade klassifitseerimise** kohustus on Eestis lihakäitlemisettevõtetel, kus tapetakse aastas keskmiselt üle 55 kaheksa kuu vanuse või vanema veise nädalas ning neil on kohustus edastada turuhindu. Kokku klassifitseeriti ja edastati hinnainfot 2019.

[85] Heavy lamb – raskete tallede rümbad kaaluga 13 kg või rohkem
[86] Veiserümbad jaotatakse lihaste arengu ehk konformatsiooni järgi kuude põhikassi (S(super)-E(ekstra)-U(väga hea)-R(hea)-O(rahuldav)-P(lahja))

aastal SEUROP klassifikatsiooni järgi 18 725 veiserümpa. Klassifitseeritud veiserümbad moodustava 55% Eestis kokkuostetud ja tapetud veiste koguarvust. Kõikidest klassifitseeritud veiserümpadest moodustasid 41% lehmarümbad, 32% noorpullide ja 18% mullikate rümbad. Klassifitseeritud lehmarümpade arv on aasta-aastalt vähenenud ning noorpullide ja mullikate arv suurenenud.
Lambarümpade klassifitseerimise kohustus on lihakäitlemisettevõtetes, kus tapetakse aastas keskmiselt üle 80 lamba nädalas. 2019. aastal lambarümpi SEUROP klassifikatsiooni järgi ei klassifitseeritud. Klassifitseeritud rümpade hinnainfot kogub ja edastab Euroopa Komisjonile Eesti Konjunktuuriinstituut.

5.2.2 Tootmine

Majapidamistes tapeti või müüdi 2019. aastal lihatöötlemisettevõtetele tapaks 113 614 t (eluskaalus) loomi ja linde (*Tabel 6*), mis on eelmise aasta sama perioodiga võrreldes 3664 t võrra ehk 3% rohkem. Seejuures lamba- ja kitseliha toodang vähenes 13%, veiseliha toodang 9%. Sealiha toodang suurenes 8% ja linnuliha toodang 5%. Sealiha osatähtsus kogu lihatoodangust moodustas 56% (+3% võrreldes eelmise aastaga), linnulihal 24% (eelmise aasta tasemel), veiselihal 19% (-2%) ja lamba-ja kitselihal vaid 1% (eelmise aasta tasemel) kogu lihatoodangust.

Tabel 6. **Lihatoodang eluskaalus 2018—2019**

	2018	2019	Muutus +/-	Muutus %
Tapaloomade ja -lindude eluskaal kokku*	109 950	113 614	3 664	3
… veised	23 584	21 429	-2 155	-9
… sead	58 344	63 172	4 828	8
… lambad ja kitsed	1 363	1 190	-173	-13
… linnud	26 583	27 823	1 240	5

**- Tapaks müüdud (k.a ekspordiks) ja majapidamises tapetud (k.a teenustööna tappa lastud) loomad ja linnud eluskaalus.*
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Lihatöötlemisettevõtted ostsid 2019. aastal kokku 495 200 **siga** ning neist saadi 40 459 t liha (*Tabel 7*). Võrreldes 2018. aastaga osteti sigu kokku 52 400 võrra ehk 12% rohkem ja saadud sealiha kogus suurenes 4479 t võrra. Sigade kokkuost ja saadud liha kogus on viimasel kahel aastal suurenenud.

Tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes tapeti 2019. aastal k.a teenustööna 558 000 siga, kellelt saadi 45 254 t liha. Võrrelduna eelmise aasta sama perioodiga tapeti 20 600 looma rohkem. Saadud lihakogus suurenes 1858 t võrra. Keskmine searümba kaal on viimasel kahel aastal olnud 81 kg.

Lihatöötlemisettevõtete poolt kokku ostetud sigade arv kasvas aastaga 12%, mis peegeldab sealiha nõudluse kasvu maailmaturul.

Eesti päritolu **veiseid** osteti 2019. aastal kokku 32 600, mis on 1200 võrra ehk 4% vähem kui aasta tagasi. Kokkuostetud veistest saadi 8300 t liha, mida oli 164 t võrra rohkem aasta varasemast.

2019. aastal tapeti tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes k.a teenustööna 34 300 veist ja neist saadi 8565 t liha. Võrreldes eelmise aastaga tapeti 600 looma vähem, saadav lihakogus suurenes 4 t võrra. Kokkuostetud veiste keskmine rümba kaal oli 250 kg, mis on 5 kg rohkem kui aasta tagasi.

Lambaid osteti 2019. aastal lihatöötlemisettevõtete poolt kokku 3100 ehk 800 looma vähem, kui aasta varem ja neist saadi 57 t liha, mida oli 14 t võrra vähem. Tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes tapeti 9300 lammast ja saadi 180 t lambaliha. Lambaid tapeti 2018. ja 2019. aastal sama palju, liha saadi aga 6 t vähem. Lihatöötlemisettevõtete poolt kokkuostetud lambarümpade keskmine kaal oli 19 kg, mis on 3% suurem kui eelmisel aastal.

Tabel 7. **Lihatöötlemisettevõtete poolt kokku ostetud loomade arv ja liha kogus 2018—2019**

	2018	2019	Muutus +/-	Muutus %
Sead, tuhat	442,8	495,2	52,4	12
Sealiha, t	35 980	40 459	4479	12
Veised, tuhat	33,8	32,6	-1,2	-4
Veiseliha, t	8464	8300	-164	-2
Lambad, tuhat	3,9	3,1	-0,8	-21
Lambaliha, t	71	57	-14	-20

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

5.2.3 Töötlemine

Eestis tegutseb ~70 lihatöötlemisega tegelevat ettevõtet (2017. aasta — 71). Üle 100 töötajaga ettevõtteid on 8, kuid üle poole (42) on väikesed mikroettevõtted.
Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2019. aastal **lihatööstuse müügitulu** 354 mln €, mida oli 6% rohkem kui aasta varem (***Joonis 91***).
Lihatööstuse **kogukulud** olid 355 mln € ning suurenesid aastaga 9%. Lihatööstuse **kogukahjumiks** kujunes 1 mln €. Kulude kasvu mõjutas kõige enam sisendite, eelkõige tooraine hinnatõus, kuid vähesel määral tõusid ka tööjõukulud.

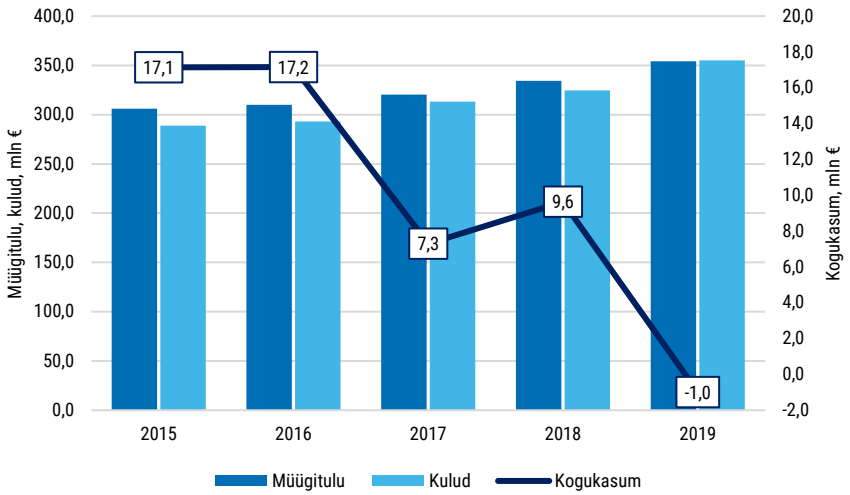

Joonis 91. Lihatööstuse müügitulu, kogukulud ja kogukasum 2015–2019
Allikas: Statistikaamet

Lihatööstuse poolt loodud **puhas lisandväärtus** oli 49,2 mln €, mis oli eelmise aastaga võrreldes peaaegu viiendiku (-18%) võrra väiksem (***Joonis 92***). Puhas lisandväärtus moodustas 2% töötleva tööstuse ja 15% toiduainetööstuse puhtast lisandväärtusest.

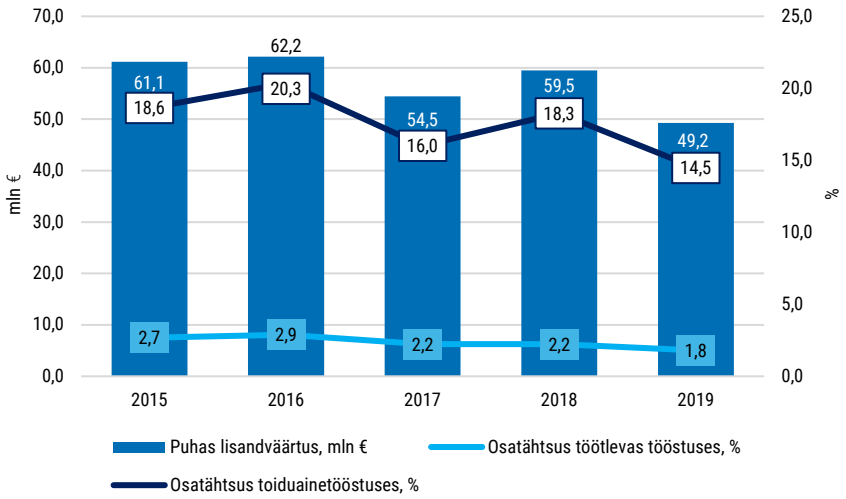

Joonis 92. Lihatööstuste poolt loodud lisandväärtus, osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses 2015–2019
Allikas: Statistikaamet

Lihatööstus on üks tööjõumahukamaid tegevusalasid toiduainetööstuses, kus tegutseb peaaegu viiendik toiduainetööstuses hõivatud inimestest. Vaatamata töötajate arvu vähenemisele tööjõukulud lihatööstuses jätkasid kasvu. See näitab, et jätkuvalt survestab tööstuseid tööjõupuudusest tingitud tööjõukulude kasv. Kuna lihatööstustes kasutatakse palju tööjõudu, siis sellest tulenevalt jääb tööviljakus madalamaks nii töötleva tööstuse kui ka toiduainetööstuse tegevusalade keskmisest. Lihatööstuses loodi 2019. aastal 17 700 € lisandväärtust töötaja kohta ehk 12% vähem võrreldes eelmise aastaga. Võrreldes töötleva tööstuse ja toiduainetööstuse keskmisega jäi see neljandiku võrra madalamaks.

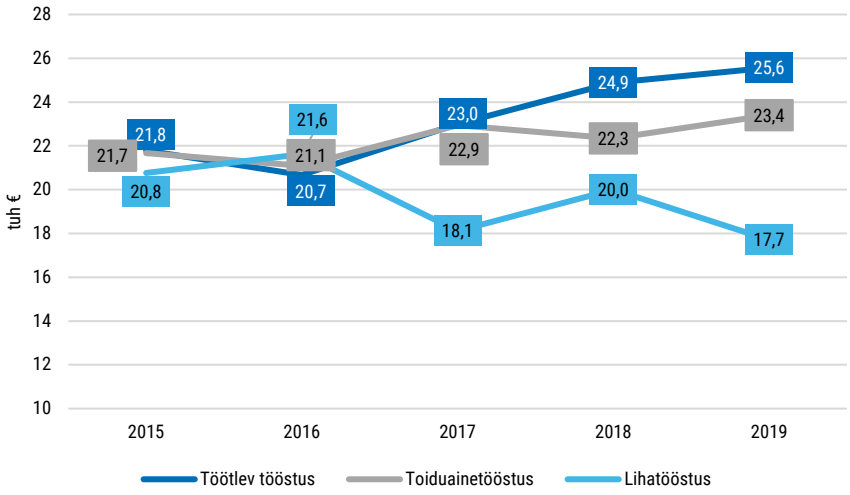

Joonis 93. **Lihatööstuse tööviljakus hõivatu kohta puhta lisandväärtuse alusel 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Investeeringud lihatööstuses 2019. aastal suurenesid. Ettevõtted tegid 2019. aastal 19 mln € eest investeeringuid materiaalsesse põhivarasse (***Joonis 94***). Kõige enam investeeriti masinatesse ja seadmetesse ning ehitistesse, vastavalt 13 mln € ja 5,6 mln €. Teised investeeringud jäid oluliselt väiksemaks.

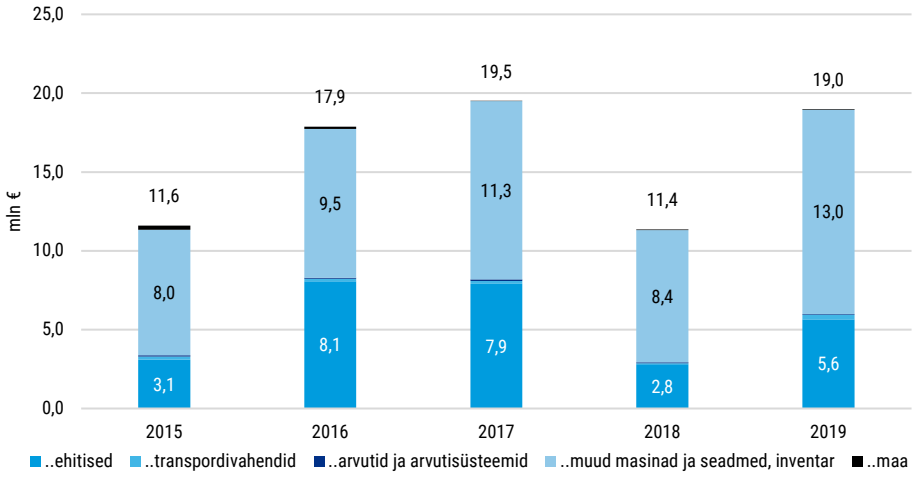

Joonis 94. Lihatööstuse investeeringud materiaalsesse põhivarasse 2015—2019
Allikas: Statistikaamet

5.2.4 Väliskaubandus

Eesti päritolu värsket, jahutatud või külmutatud **sealiha eksporditi** 2019. aastal 8807 t, mis on viimase viie aasta suurim kogus ja võrreldes eelneva aastaga 23% enam. 2019. aasta sealiha ekspordi väärtuseks oli 19,2 mln €, mis võrrelduna aasta varasemaga kasvas 38%. Peamised sihtriigid olid Läti, Leedu ja Soome. Välja viidud sealiha keskmine hind oli 2178 €/t.

Eesti päritolu **värske või jahutatud veiseliha eksport** on viimasetel aastatel jäänud vahemikku 537- 617 t. Veiseliha eksporditi 2019. aastal 3 mln € väärtuses, mida oli 1% vähem kui aasta varem. Koguseliselt veeti välja 617 t veiseliha ehk aastases võrdluses 2% enam. Välja viidud värske veiseliha keskmine hind oli 4868 €/t ja sihtriigid Läti, Taani ja Soome.

Eesti päritolu värske, jahutatud või külmutatud **lamba- ja kitseliha** eksport oli viimase viie aasta võrdluses kõrgeim 2018. aastal, kui liha eksporditi koguseliselt 23 t ja 130 000 € väärtuses. 2019. aastal vähenes eksport üle nelja korra. Koguseliselt veeti lambaliha välja 5 t ,rahalises väärtuses 29 000 €. Suurem osa lihast viidi Rootsi. Aastases võrdluses vähenes 2019. aastal lambaliha ekspordikogus 78%. Eksporditud liha keskmine hind oli 5783 €/t.

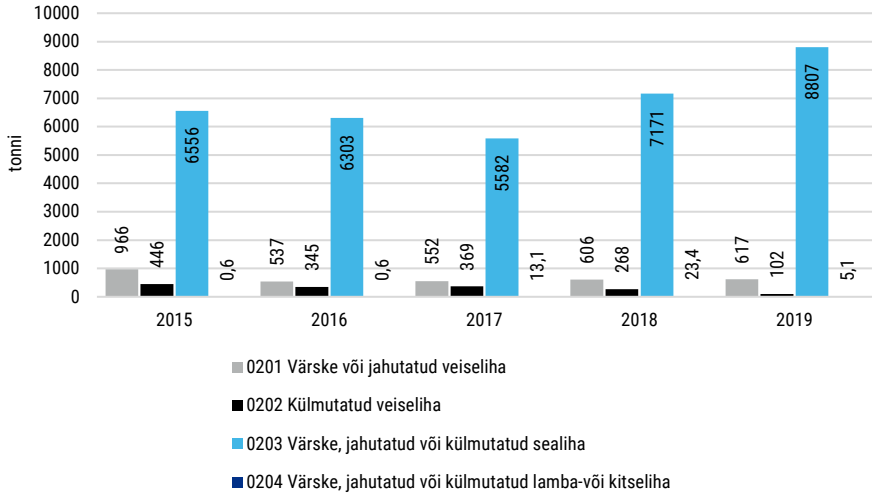

Joonis 95. **Liha eksport netokaalus 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

2019. aastal **imporditi sealiha** Eestisse koguseliselt 24,3 t, väärtusega 55,6 mln €. Võrreldes eelmise aastaga vähenes import üle 5%. Sealiha toodi peamiselt Saksamaalt, Poolast ja Taanist. Imporditud sealiha keskmine hind oli 2284 €/t.

Külmutatud veiseliha imporditi 2019. aastal 2,5 t, väärtusega 9,7 mln €. Võrreldes eelmise aastaga vähenes veiseliha sisseveo kogus 5%. Peamised saatjariigid olid Poola, Taani ja Läti ning keskmine hind oli 3761 €/t.

Värsket, jahutatud või külmutatud lamba-ja kitseliha imporditi aasta jooksul 289 t, väärtusega 2,3 mln €. Võrreldes eelmise aastaga vähenes imporditav kogus 14%. Peamised saatjariigid olid Hispaania, Holland ja Uus Meremaa. Imporditud liha keskmine hind oli 7978 €/t.

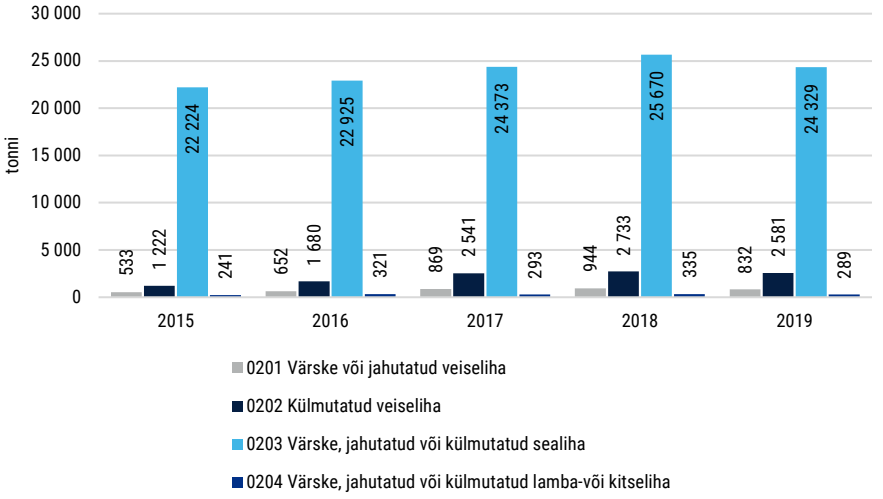

Joonis 96. **Liha import netokaalus 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Eesti päritolu **elusveiseid eksporditi** jaanuarist detsembrini 9488 t ehk 51 288 looma (***Joonis 97***). Välja viidud loomadest 1556 olid tõupuhtad aretusmullikad ja 227 tõupuhtad aretusveised. Ekspordi väärtuseks oli 20,1 mln €. Keskmiseks hinnaks kujunes 393 € looma kohta. Peamiselt viidi veiseid Hollandisse, Poola ja Leetu, aretusloomi Usbekistani ja Gruusiasse.

Elussigu eksporditi massiga 845 t ehk 7527 looma. väärtusega 1,1 mln €. Aasta varem elusigade eksporti ei toimunud. Keskmiseks ühikuhinnaks oli 145 €/siga ja kõik loomad viidi Leetu.

Eluslambaid eksporditi 2019. aastal koguseliselt 393 t ehk 9914 looma väärtusega 699 tuhat €. Peamiselt viidi elustalled Hollandisse ja Belgiasse. Ühikuhinnaks oli 70,57 € lamba kohta.

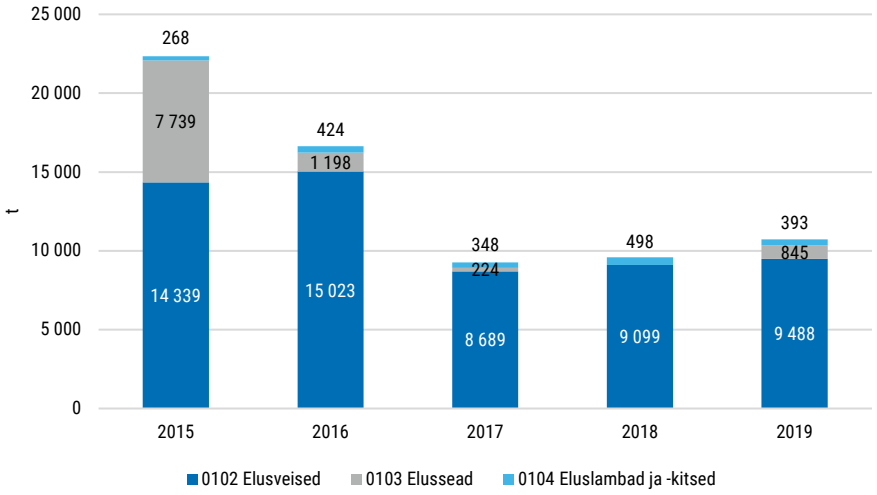

Joonis 97. **Eesti päritolu elusloomade eksport 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Elussigu imporditi 2019. aastal 2890 t ehk 23 570 looma, väärtusega 3,1 mln €. Imporditud loomadest 23 533 toodi Soomest ja 37 Norrast. Imporditud sea hinnaks kujunes 133 €/ loom.

Elusveiseid imporditi aasta jooksul 41 t ehk 111 looma väärtusega 201 000 €. Kasahstanist toodi 90 veist ja Saksamaalt 21. Keskmiseks hinnaks oli 1809 €/loom. **Eluslammaste importi** ei toimunud.

5.3 Munad

Helena Vaher

5.3.1 Turuolukord

Keskmine A klassi kanamuna (L ja M kategooria) hind oli 2019. aastal 142 €/100 kg, mis on võrreldes eelmise aastaga suurenenud 14%. Eesti 2019. aasta keskmine kanamuna hind oli EL keskmisest kanamuna hinnast 9% võrra kõrgem. Kui võrrelda aastate 2015-2019 keskmist hinda, siis on näha, et Eesti kanamuna hind oli kõrgeim 2019. aastal. 2019. aasta jooksul oli kõrgeim kanamuna hind veebruaris (146,71 €/100 kg) ja madalaim mais (136,43 €/100 kg). Kui võrrelda kanamuna hinda detsembri lõpus eelmise aasta sama ajaga, meie lähinaabritega, oli Poola hinnatase kõige rohkem tõusnud (***Joonis 98***). Detsembris oli kanamuna hind Eestis 141,66 €/100kg, mis on 4% enam kui aasta tagasi samal ajal. Lätis oli kanamuna hind detsembris 121,66 €/100kg ja Leedus 116,27 €/100kg, mis on eelmise aastaga võrreldes vastavalt 4% ja 7% võrra kõrgem.

2018. aastal (viimased avaldatud andmed) tarbiti inimese kohta 252 muna ja viimase viie aasta keskmine muna tarbimisnäitaja on 234 muna. Kui võrrelda 2018. aasta muna tarbimist inimese kohta viie aasta taguse ajaga, siis on tarbimine suurenenud 18%, kui võrrelda aga kümne aasta taguse ajaga, siis on tarbimine suurenenud lausa 43%.

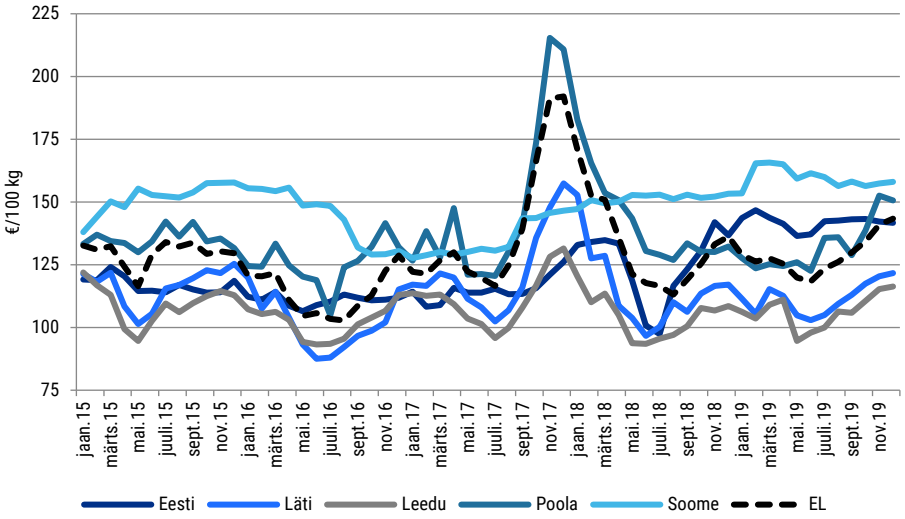

Joonis 98. **Kanamuna L ja M kategooria hind Eestis, EL-is ja lähinaabritel 2015–2019**
Allikas: Euroopa Komisjon

5.3.2 Tootmine

Eestis **toodeti** 2019. aastal 145,3 mln muna, mis on eelmise aasta sama ajaga võrreldes 60 mln muna vähem. Keskmine munatoodang kana kohta oli 294 tükki, mis on viimaste aastate suurim. Jättes arvestamata kolme maakonna (Harju, Lääne-Viru ja Põlva) munatootmise statistika, mida andmekaitse põhimõte ei võimalda avaldada, oli kana kohta munatoodang suurim (268) Pärnu maakonnas. Võrreldes 2018. aastaga suurenes keskmine munatoodang kana kohta 32 muna võrra ja võrreldes 2017. aastaga 23 muna võrra.

2019. aasta sügisel koostatud ekspertide prognoosi kohaselt toodeti ELis 2019. aastal kanamune tarbimiseks kokku 6,7 mln t. EL suurimad kanamuna tootjad on Prantsusmaa (924 000 t), Saksamaa (851 000 t) ja Hispaania (833 000 t), EL väikseimad tootjad on aga Malta (6900 t), Eesti (9200 t) ja Küpros (9920 t). Prognoosi kohaselt on 2019. aastal kanamunade tootmine tarbimiseks suurenenud võrreldes 2018. aastaga kõige rohkem Küprosel (11,3%) ja Horvaatias (5,1%), tootmine on vähenenud kõige enam Belgias (5,4%). Ekspertide prognoosi kohaselt suureneb kanamunade tootmine tarbimiseks 2020. aastal 1,1%.

5.3.3 Väliskaubandus

2019. aastal eksporditi linnumune (koorega, värsked, konserveeritud või kuumtöödeldud) koguseliselt kokku 957 t ja väärtuses 795 790 € (52,25 €/tuh tk). Ekspordi hulgas oli Eesti päritolu linnumune kokku 799 t ja reeksport 158 t. Samal aastal eksporditi kodukanade värskeid koorega mune koguseliselt kokku 956 t ja väärtuses 794 934 €. Põhilised sihtriigid olid Rootsi (31%), Läti (27%), Leedu (18%) ja Soome (16%). 2019. aasta linnumunade ekspordi väärtus vähenes eelmise aastaga võrreldes 44%.

2019. aastal imporditi linnumune (koorega, värsked, konserveeritud või kuumtöödeldud) koguseliselt 8174 t ja 9,8 mln € (66,91 €/tuh tk) väärtuses. Põhiliselt imporditi linnumune Lätist (63%), Leedust (15%) ja Soomest (12%). Samal aastal imporditi kodukanade värskeid koorega mune koguseliselt kokku 7910 t ja 8,8 mln € (62,94 €/ tuh tk) väärtuses. 2019. aasta linnumunade impordi väärtus on vähenenud eelmise aastaga võrreldes 4%.

5.4 Mesi

Helena Vaher

5.4.1 Turuolukord

Mesilasperede arv on Eestis viimasel neljal aastal olnud enamasti stabiilne. 2019. aasta esialgsete andmete järgi oli Eestis 49 300 mesilaspere, mis on eelmise aastaga võrreldes 1 % rohkem (***Joonis 99***). Kõige rohkem oli 2019. aastal mesilasperesid Lääne-Viru ja Tartu maakonnas ning kõige vähem Hiiu, Lääne ja Ida-Viru maakonnas. Sama olukord oli maakonniti ka eelmisel aastal. Kui võrreldes 2019. aasta mesilasperede arvu kümne aasta taguse ajaga, siis on mesilasperede arv suurenenud 74%.

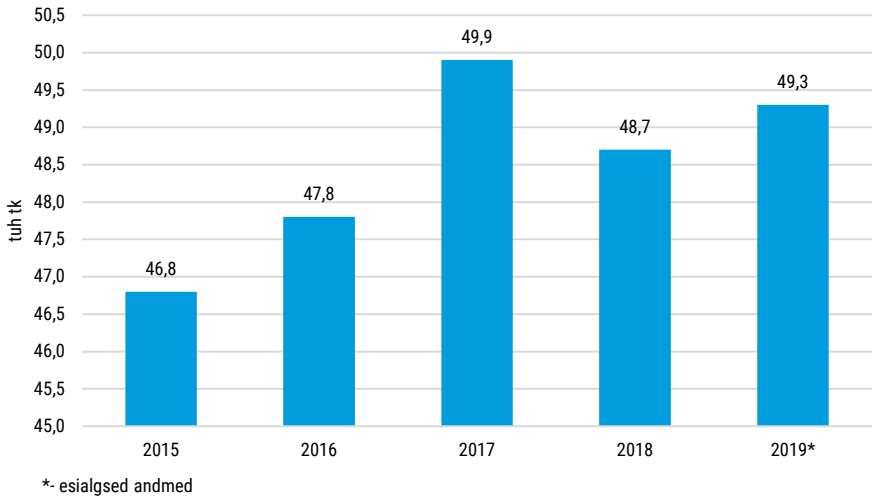

Joonis 99 **Mesilasperede arv Eestis 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

2019. aastal oli Eesti mee keskmine jaehind 11,33 €/kg. Aasta lõikes oli hind kõrgeim märtsis (11,97 €/kg) ja madalaim detsembris (11,02 €/kg) (**Joonis 100**). Kui võrrelda mee hinda 2019. aasta alguses ja aasta lõpus, siis on selle ajaga mee hind langenud 8%. Kui võrrelda 2019. aasta keskmist mee hinda 2018. aastaga, siis on hind langenud 6%.

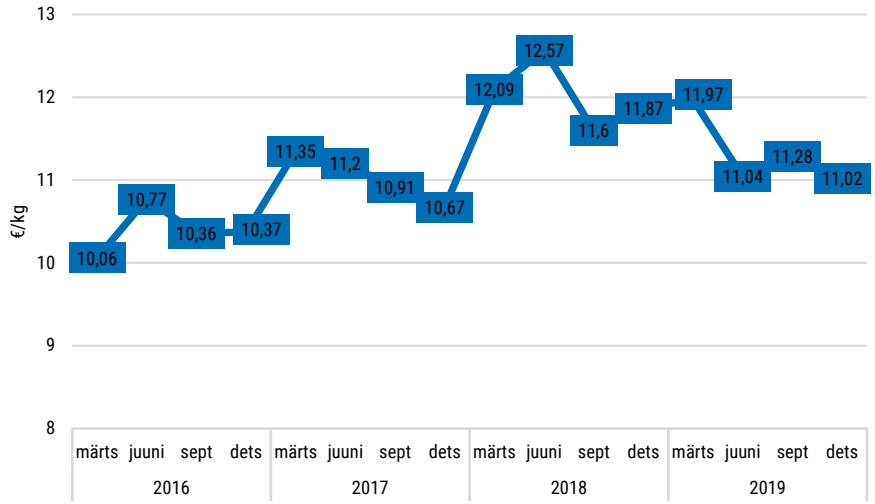

Joonis 100. **Mee keskmine jaehind Eesti kauplustes (0,4–0,5 kg pakend, käibemaksuga) 2016–2019**
Allikas: Eesti Konjuntuuriinstituut

2018. aastal tarbiti mett inimese kohta 1,24 kg, mis on 8% suurem kogus kui eelneval aastal ja 14% suurem kogus kui viie aasta keskmine näitaja. Kui võrrelda mee tarbimist kümne aasta taguse näitajaga, siis on mee tarbimine suurenenud peaaegu kaks korda.

5.4.2 Tootmine

Viimasel kuuel aastal on mee toodang Eestis olnud stabiilselt üle 1000 tonni, olles suurim 2019. aastal (1288 t) (***Joonis 101***). Kui võrrelda 2019. aasta mee toodangut kümne aasta taguse ajaga, siis on mee toodang suurenenud 89%. Kui aga võrrelda toodangut eelmise aastaga, siis on toodang suurenenud 3%.2019. aastal saadi ühelt mesilasperelt keskmiselt 26 kg mett, viie aasta keskmine toodang on aga 25 kg. Kui võrrelda 2019. aasta keskmist mee toodangut ühe mesilaspere kohta kümne aasta taguse ajaga, siis on keskmine mee toodang ühe mesilaspere kohta suurenenud 24%.

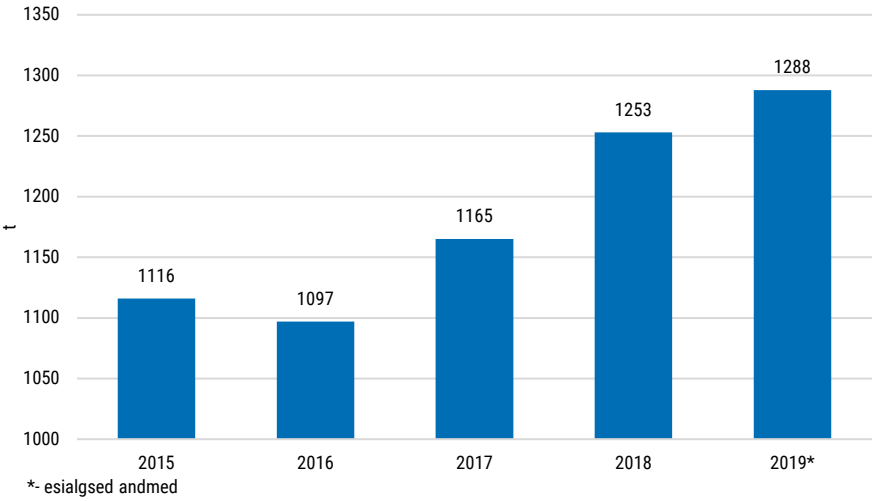

Joonis 101. **Eesti mee toodang 2015—2019**
Allikas: Statistikaamet

5.4.3 Väliskaubandus

2019. aastal eksporditi mett koguseliselt kokku 142,8 t ja väärtuses 317 617 €. Ekspordi hulgas oli Eesti päritolu mett 2,8 t, mille väärtus oli 30 723 € ja ühiku hind oli seejuures 10,97 €/kg, reekspordi kogus oli 140 t. Põhilised ekspordi sihtriigid olid Hiina (79%), Jaapan (13%) ja Soome (8%). Eelmise aastaga võrreldes on mee eksport koguseliselt vähenenud 14%, viimase viie aastaga võrreldes aga suurenenud üle 28 korra.

2019. aastal imporditi Eestisse mett koguseliselt kokku 307,8 t ja rahalises väärtuses 862 160 €, ühiku hind oli seejuures 2,80 €/kg. Mett imporditi põhiliselt Ukrainast (39%), Lätist (23%) ja Leedust (21%). Eelmise aastaga võrreldes on mee import vähenenud 43%, viimase viie aastaga aga suurenenud 22%.

5.5 Mahepõllumajanduslik loomakasvatus

Marika Ruberg, Karin Zereen

Maheloomakasvatusega tegeleb üle poole mahetootjatest (1170 tootjat). Mahepõllumajanduslikult peetakse kõige enam veiseid ja lambaid (***Tabel 8***). Ligikaudu pool kõigist Eesti lihaveistest ja lammastest peetakse mahepõllumajanduslikult.

Veisekasvatus oli 2019. aastal mahepõllumajandusliku loomakasvatuse suurimaid harusid, kokku peeti 51 921 veist. Järjepidevalt on kasvanud lihaveisekasvatus, võrreldes 2018. aastaga kasvas liha tootmiseks kasvatatavate veiste ammlehmade arv 4%. Lüpsilehmi on maheveiste hulgas suhteliselt vähe ning vaatamata nõudlusele ja kõrgemale mahetoetusele ei ole mahe piimakarjakasvatus arenenud. 2019. aastal peeti mahedalt 1872 lüpsilehma, võrreldes aasta varasemaga kasvas lüpsilehmade arv kõigest 1%.

Üle poole mahetootjatest tegeleb maheloomakasvatusega. Ligikaudu pool Eesti lihaveistest ja lammastest peetakse mahepõllumajanduslikult.

Mahepõllumajanduslikult peetavate lammaste arv on küll endiselt suur (44 948), kuid nende arv vähenes neljandat aastat järjest. Võrreldes 2018. aastaga vähenes mahelammaste arv veel 2%. Mahekitsekasvatus vähenes võrreldes 2018. aastaga olulisel määral (19%).

Vaatamata sellele, et seakatku levik on tugevalt mõjutanud kogu seakasvatussektorit, sh maheseakasvatust, ning paljud tootjad on sigade pidamise lõpetanud, on maheseakasvatus pöördunud uuesti tõusule. 2019. aastal kasvatati juba 33% võrra rohkem mahesigu kui aasta varem.

Mahe linnukasvatuses domineerib munakanakasvatus, kuid kasvatatakse ka broilerkanu. Kodulindude arv siiski vähenes – võrreldes 2018. aastaga vähenes nii munakanade arv (3%) kui ka broilerkanade arv (12%).

Maheküülikute pidamine vähenes märkimisväärselt (83%) 2017. aastal. Ka 2019. aasta ei toonud positiivseid muutusi, võrreldes 2018. aastaga vähenes küülikute arv veel 8%.

Mahemesinduse senine kasvutrend pöördus 2018. aastal küll langusele, kuid 2019. aastal tõusis mesilasperede arv uuesti languseelsele tasemele.

Tabel 8. **Mahepõllumajandusliku loomakasvatuse loomade arv 2016–2019**

	2016	2017	2018	2019
Veised	44 675	48 303	50 403	51 921
sh lihaveise ammlehmad	16 045	17 971	18 429	19 203
sh lüpsilehmad	1 881	1 869	1 861	1 872
Lambad	51 999	48 931	45 724	44 948
Kitsed	1 629	1 675	1 878	1 515
Sead	681	525	534	711
Munakanad	26 338	25 036	37 962	36 727
Broilerkanad	6 171	8 494	7 868	5 198
Küülikud	2 930	512	551	509
Mesilaspered	2 717	2 775	2 461	2 705

Allikas: Mahepõllumajanduse register

6 Kalandus

6.1 Tootmine

Janet Poola, Epp Meremaa, Eduard Koitmaa

Eesti kalandussektor on konkurentsivõimeline ja kvaliteetse toodanguga ning meil on head eeldused kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmiseks

Kokku püüti 2019. aastal 86 924 t kala, mis on 1,4% vähem kui eelneval aastal (Tabel 9). **Kaugpüügi saak** oli 2019. aastal 17 835 t. Püüti peamiselt krevetti, turska, meriahvenat ja süvalesta. Aastases võrdluses suurenes saak 4%.

Eestis on head eeldused kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmiseks. 2019.a püüti 86 924 tonni kala, millest 64% moodustas Läänemere traalpüük.

Läänemere traalpüügi saak oli 55 342 t ehk 2% vähem kui eelneval aastal. Põhiliselt püüti kilu, räime. Varude halva seisundi tõttu pole tursapüüki viimasel viiel aastal sisuliselt toimunud.

Rannapüügi saak oli 2019. aastal 10 816 t. Majanduslikult tähtsamad on räim, ahven, meritint, lest, tuulehaug, samuti koha, särg ja vimb. Peale kalade omab kutselises rannakalanduses olulist osa ka agariku varumine. Tööndusliik püük sisevetest toimub arvestataval määral Peipsi järvel ja Võrtsjärvel.

Sisevete kalapüügi saak oli 2019. aastal 2931 t. Peamisteks püügikaladeks on ahven, koha, latikas, särg, haug, jõesilm, luts ja angerjas.

Tabel 9. **Kalapüügi ja vesiviljelustoodete tootmine 2015—2019, t**

Püügiliik	2015	2016	2017	2018	2019
Kaugpüük	11 084	12 027	15 135	17 155	17 835
Läänemere traalpüük	47 288	48 933	53 634	56 500	55 342
Läänemere rannapüük	12 449	11 856	10 878	10 436	10 816
Sisevetepüük	2 574	3 019	2 955	3 155	2 931
Vesiviljelus	798	868	871	944	*
KOKKU	74 194	76 703	83 472	88 189,4	86 924,0

**- andmed puuduvad*

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

6.1.1 Kalapüük

Kalapüük jaguneb laias laastus Läänemere traalpüügiks, ranna- ja sisevetepüügiks ning kaugpüügiks. Kalapüüki Läänemere avamere osas reguleeritakse maksimaalselt lubatava püügikoguse (kvoodi) abil, rannikuvetes ja sisevetes reguleeritakse kalapüüki püügivahendite arvu abil. Rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisundit hindavad rahvusvahelised teadusorganisatsioonid. Aasta-aastalt muutuvad hinnangud varude olukorrale kriitilisemaks ja seetõttu soovitatakse püügikoormust vähendada.

Kaugpüük

Eesti kaugpüügilaevastik on tegev Atlandi ookeanil — Kirde-Atlandil peamiselt Kirde-Atlandi Kalanduskomisjoni (NEAFC) vetes (Barentsi merel) ja Teravmägede piirkonnas; Loode-Atlandil Loode-Atlandi Kalandusorganisatsiooni (NAFO) vetes. Püütakse ka Gröönimaa vetes. Kaugpüügilaevastikus on tänaseks võrreldes 16. aasta taguse ajaga (12 laeva) säilinud 5 laeva, mis on püsinud stabiilsena viimased 7 aastat. Püütakse peamiselt krevetti, turska, meriahvenat ja süvalesta, mille kogusaak on 16 308 t, moodustades ligemale 18% Eesti kutselisest kalapüügist. Kokkuvõtte koostamise hetkel 2019. aasta kaugpüügi saagi väärtuse andmed veel puuduvad, seega esmakokkuostuhindu aluseks võttes 2018. aasta oli kaugpüügi saagi ligikaudne väärtus 57 mln €.

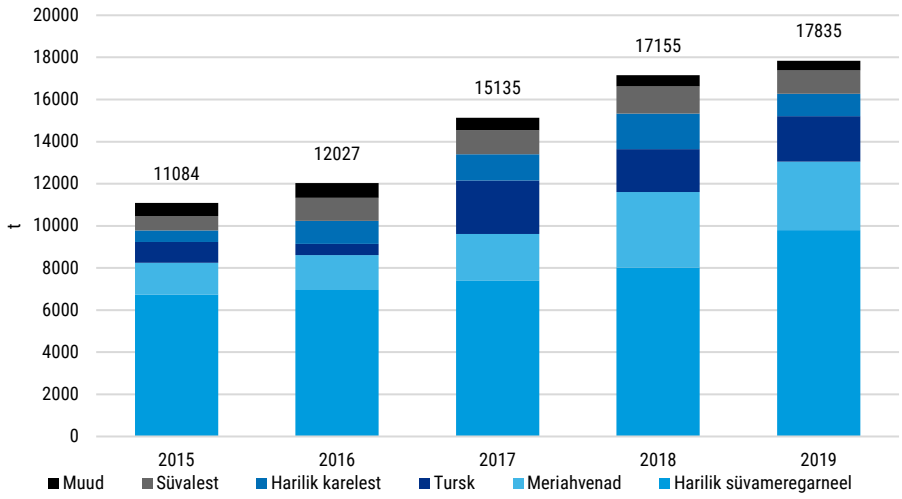

Joonis 102. **Kaugpüügi saak kõikides püügipiirkondades 2015—2019**
Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Läänemere traalpüük

Läänemere püük jaotub avamere- ja rannapüügiks. Avamerepüügi sihtliikideks on kilu, räim ja tursk. Peamisteks püügivahenditeks on traalid. Läänemere traalpüügisektoris on viimasel kümnendil viidud läbi oluline püügivõimsuse vähendamine, mille tulemusena on varud püügivõimsusega vastavuses. Traalpüügisektoris tegutseb 23 ettevõtet kokku 29 laevaga, mille püügimaht on suurusjärgus 55 189 tonni kilu ja räime kokku, mis moodustab ligi 66 % kutselise kalapüügi saagist (***Joonis 103***; **Error! Reference source not found.**). Varude halva seisundi tõttu pole tursapüüki viimasel viiel aastal teostatud. Keskmisi esmakokkuostuhindasid aluseks võttes on traalpüügi saagi ligikaudne väärtus 2019. aastal kokku ligi 9,2 mln €.

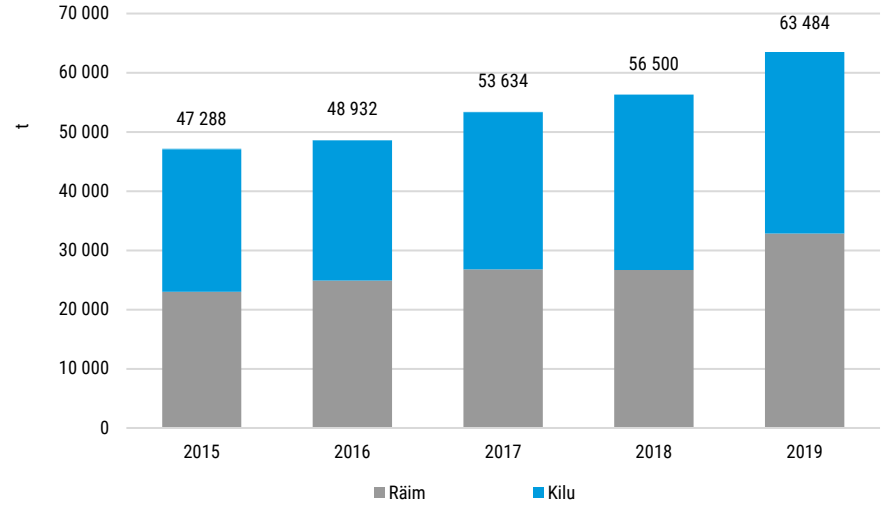

Joonis 103. **Läänemere traalpüügi saak 2015—2019**
Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Ühistegevus

Eesti tegutseb viis kalapüügi- ja vesiviljelussektori tootjaorganisatsiooni ning nendele lisaks ka üks tootjaorganisatsioone koondav tootjaorganisatsioonide liit. Eestis tegutsevatesse kalanduse tootjaorganisatsioonidesse on koondunud 70% traalpüügis tegutsevatest ettevõtetest, kelle omanduses on omakorda 95% Eesti kilu ja räime püügiõigusest. Kilu- ja räimepüügiga tegelevate tootjaorganisatsioonide omanduses on kolm tänapäevase tehnoloogia ja pakendamisvõimalustega ning

väljaarendatud logistikaahelaga külma- ja laohoonet. 2019. aastal käivitus tootjaorganisatsioone koondavale keskühistule kuuluv Paldiski kalakomponenditehas, kus toodetakse kalajahu, -õli ning tulevikusuundumusena kõrgemalt väärindatud kalakomponendiga tooteid. Lisaks kolmele kilu ja räime tootjaorganisatsioonile tegutseb Peipsi Kalandusühistu ning on loodud ka vesiviljeluse tootjaorganisatsioon. Peamine eesmärk on ühistegevusega kalapüügi- või vesiviljelustoodete tootmisel, töötlemisel ja turustamisel omandada suurem turujõud ning paremad läbirääkimise tingimused turgudel võrreldes üksiktegijatega.

Läänemere rannapüük

Rannapüügil püütakse palju erinevaid kalaliike. Majanduslikult tähtsamad on räim, ahven, meritint, lest, tuulehaug, samuti koha, särg ja vimb. Peale kalade omab kutselises rannakalanduses olulist osa ka agariku varumine. Püüki reguleeritakse püügivahendite arvu ja osaliselt nn blokk-kvoodi (lubatud saak) abil. Blokk-kvoodi raames toimub püük tursa, räime, lõhi ja kilu osas. Püügikorralduste aluseks on teadlaste soovitused püügivahendite arvu ja lubatud saakide kohta. Peamisteks püügivahenditeks on mõrrad, võrgud, õngejada. Ligi 13% ehk ~ 10 816 t Eesti kutselise kalapüügi saagist püütakse rannapüügil (**Joonis 104**; ***Lisa 1. 6***), kus opereerib ligi 1900 loale kantud kalurit. Kõige enam kalureid on Saaremaal, järgnevad Pärnumaa, Hiiumaa ja Harjumaa. Suurele osale kalureist on kalapüük vaid hooajaline sissetulekuallikas, hinnanguliselt saab põhisissetuleku kalapüügist vaid 10% rannakalureist. Püügialustena kasutatakse kuni 12 m pikkuseid kalalaevu, mida on registrisse kantud 1784. Püügialuste arv on viiel viimasel aastal pidevalt kasvanud, veel 2016. ja 2017. aastal oli aluste arvuks vastavalt 1516 ja 1557. Esmakokkuostuhindasid aluseks võttes on suurimad väärtused ahvena- (~ 2,3 mln €), räime- (~1,5 mln €) ning kohasaagil (~0,16 mln €). Rannakalanduse ligikaudne saagi väärtus esmakokkuostuhindade alusel oli 2019. aastal ~ 5,4 mln €.

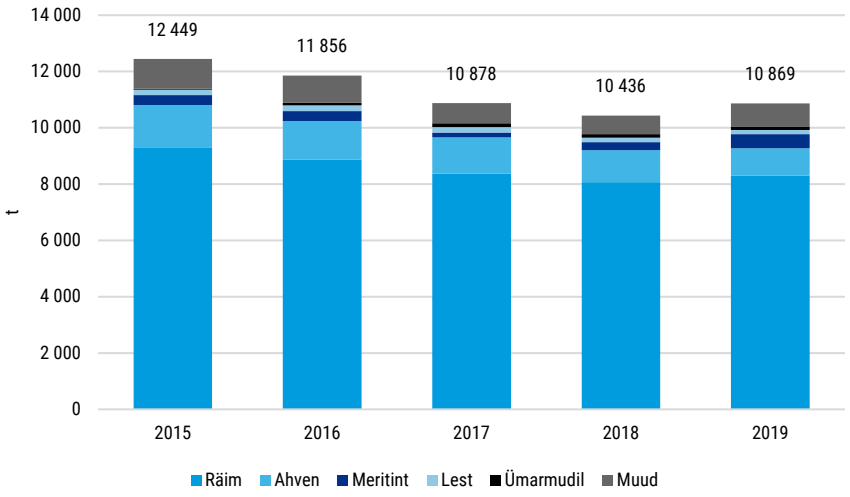

Joonis 104. **Rannapüügi saak 2015–2019**
Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Sisevetepüük

Tööndusliк püük sisevetest toimub arvestataval määral Peipsi järvel ja Võrtsjärvel. Peamisteks püügikaladeks on ahven, koha, latikas, särg, haug, jõesilm, luts ja angerjas. Püüki reguleeritakse püügivahendite arvu ja osaliselt nn blokk-kvoodi (lubatud saak) abil. Püügivõimalused jaotatakse kutseliste kalurite vahel ajaloolise püügiõiguse alusel püügivahendite piirarvudena. Blokk-kvoodi raames toimub püük Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järvel. Püügikorralduste aluseks on teadlaste soovitused püügivahendite arvu ja lubatud saakide kohta. Püügivahenditeks on võrgud, mõrrad, seisev- ja põhjanoodad. Peipsi, Lämmi-ja Pihkva järve püügikorraldus ja –mahud lepitakse igal aastal kokku Vene Föderatsiooniga. Peipsi järvel kalastatavate kutseliste kalurite arv on võrreldes 2014. aastaga vähenenud

~ 29% ehk 367-lt 259-ni, püügiluba omavaid ja aktiivselt kalastavaid äriühinguid oli 2019. aastal 81. Siseveekogudel püütud kalasaagi väärtuseks oli 5,4 mln €, saagi väärtusest moodustas koha 24%, ahvenast saadud väärtus oli 27% (**Joonis 105**). Aktiivseid püügialuseid oli kalalaevaregistrisse registreeritud 2019. aasta alguse seisuga sisevetel 497.

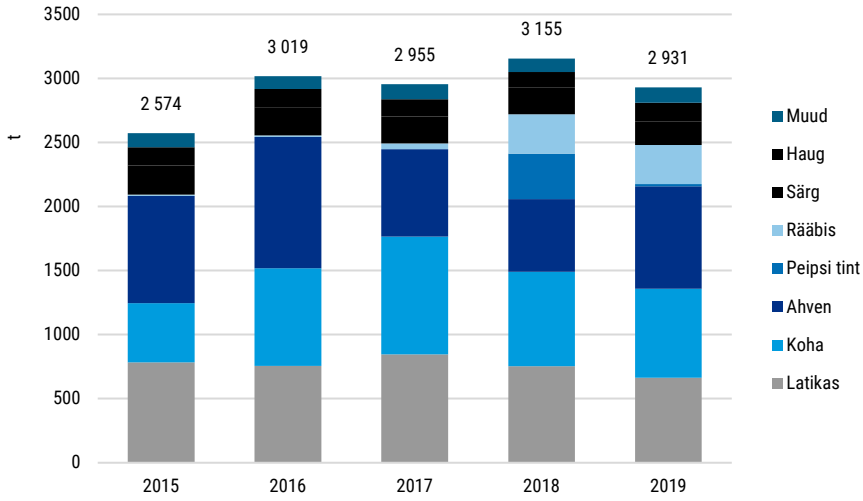

Joonis 105. **Sisevete saak 2015–2019**
Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

6.1.2 Vesiviljelus

Tuuli Teppo

Eesti vesiviljeluse moodustavad kolm tegevusvaldkonda: kaubakala kasvatamine, vähikasvatus ja kala kasvatamine looduslikesse veekogudesse taasasustamiseks ***(Lisa 1.*** 2). Lisandumas on neljas tegevusvaldkond – vetika- ja karbikasvatus. Veterinaar- ja Toiduameti andmetel tegeles 2018. aastal vesiviljelussektoris kalakasvatusega 55 tegevusloaga ettevõtet, kellest 30 kasvatas kala ja 25 jõevähki (**Joonised 106, 107**).

Joonis 106. **Veterinaar- ja Toiduameti tunnustatud ja tegutsevad kalakasvandused (2018 seisuga)**
Allikas: Eesti Kalamajandus 2018

1	Kalatalu Härjanurmes	9	Vähilakk OÜ	17	Selimäe OÜ
2	Astacus OÜ	10	Vorites OÜ	18	Põlde Vähk OÜ
3	Pähkla Vähi- ja Kalakasvatus OÜ	11	Jüri Lest FIE	19	Nõmme Puhkebaas OÜ
4	Peipus OÜ	12	Kitse-Ado talu	20	Lümanda Lihaveis OÜ
5	Vana-Tooma Talu OÜ	13	Ülejõe Vähi- ja Kalakasvatus OÜ	21	Ironfish OÜ
6	Ösel Harvest OÜ	14	Liki Mõis OÜ	22	Arkadel Invest OÜ
7	Metsa Johani talu	15	Palupera-Agro OÜ	23	Vareste Invest OÜ
8	TP Invest OÜ	16	Maimar OÜ	24	Peetri A-23 talu

Joonis 107. **Veterinaar- ja Toiduameti tunnustatud vähikasvandused (2018 seisuga)**
Allikas: Eesti Kalamajandus 2018

Mõningad ettevõtjad tegelevad samaaegselt nii kala- kui ka vähikasvatusega. Eesti vesiviljelussektoris tegutseb kaks esindusorganisatsiooni: Eesti Vesiviljelejate Liit ja Eesti Kala- ja Vähikasvatajate Liit.

Eestis on küllaltki head eeldused vesiviljelustoodete tootmiseks, seda eeskätt veeressursi kui ka maa rohkuse mõttes. Enamus Eesti vesiviljelustoodangust tuleb maismaal paiknevatest kasvandusest ning meres kalakasvatamine on näitamas huviliste osas kasvutrendi. Viimasel kümnendil on sektoris tegutsevad ettevõtjad hakanud arendama ja kasutusele võtma uusi, kaasaegseimate tehnoloogiliste lahendustega seadmeid ning keskkonnasõbralikke kasvatamise tehnoloogiaid. Tehtud on investeeringuid vee korduskasutusega suletud kalakasvatusrajatistesse, mis annavad võimaluse kasvatada ja pakkuda toodangut aasta ringselt. 2018. aastal paigutati Saaremaa lähistele merre sumbad, milles kasvatatakse vikerforelli.

Viimased saadaolevad andmed vesiviljeluse kohta on aastast 2018. Vesiviljelusettevõtted müüsid 2018. aastal 943,7 t kaubakala ja –vähki, mille koguväärtus on 4,2 mln €. Eestis on peamiseks kasvatatavaks liigiks vikerforell, mis konkureerib peamiselt imporditud lõhelistega (lõhe ja vikerforell). Eestis kasvatatud vikerforelli müügimaht oli 2018. aastal 804,1 t, mis kogu kalakasvatustoodangust andis 85% (***Joonis 108***). Lisaks vikerforellile kasvatatakse Eestis veel teisigi kalaliike nagu näiteks: angerjas, tuur, karpkala, aafrika angersäga, säga jne.

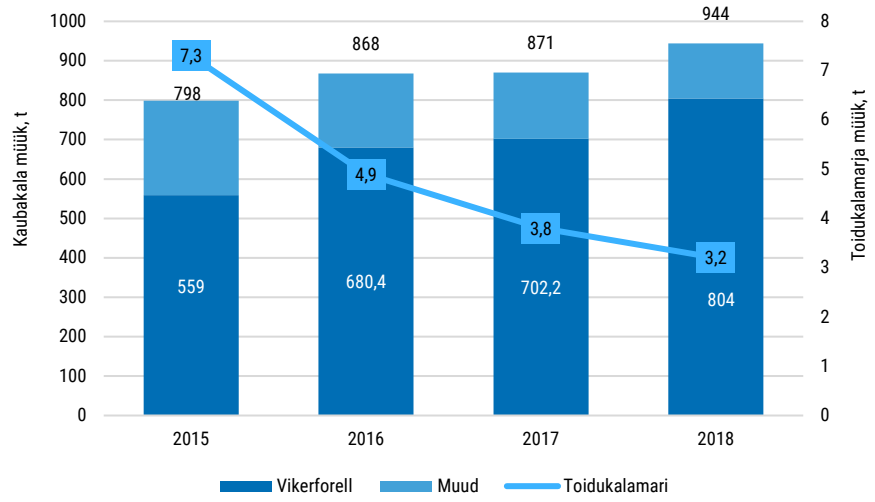

Joonis 108. Kaubakala müük kalaliigi järgi 2015-2018
Allikas: Statistikaamet

Eesti vesiviljelussektoris on palju ebakindlust põhjustanud saastetasude süsteem. Võrreldes põllumajanduse, metsanduse ja tööstusega moodustab vesiviljeluse saaste väga väikese osa veekogude keskkonnakoormusest. Hinnanguliselt moodustab kalakasvatuste põhjustatud lämmastikukoormus 0,06% ja fosforikoormus 0,24% kogu Eesti lämmastiku- ja fosforikoormusest. Keskkonnatasude rakendamine ja veelubade andmise pädevus on keskkonnaministeeriumi haldusala vastutusel, kus 2019. aastal alustati lahenduste otsimisega vesiviljelussektorile rakendatud keskkonnatasude süsteemi muutmiseks.
Pikemalt kalapüügist, vesiviljelusest ja kalapüügi- ja vesiviljelustoodete töötlemisest ning turustamisest saab lugeda Kalanduse Teabekeskuse poolt välja antud kogumikust „Eesti Kalamajandus 2018."

6.2 Töötlemine

Kairi Šljaiteris, Marje Mäger

Eesti ettevõtetel on pikaajalised traditsioonid, oskusteave ja kogemus kalatoodete valmistamisel. 2020. aasta veebruari andmetel oli Veterinaar- ja Toiduameti järelevalve all 105 tegevusloaga töötlemisüksust, kus toimub kala töötlemine ja kalatoodete valmistamine. Põhitegevusalad Eesti kalatöötlemises on kala külmutamine, fileerimine, kalakonservide ja –preservide ning valmistoitude tootmine.

Statistikaameti andmetel tegutseb Eestis ~70 kalatöötlemisega tegelevat ettevõtet (2017. aasta — 66). Üle 100 töötajaga ettevõtteid on vaid 4. Enamik ettevõtetest on väikesed, kus töötajate arv jääb alla 50. Esialgsetel andmetel töötas kalatööstustes 2019. aastal keskmiselt 1253 inimest.

Statistikaameti esialgsetel andmetel **müüsid** kalatööstused[87] 2019. aastal 138 mln € eest toodangut (**Joonis 109**). Võrreldes eelmise aastaga suurenes müügitulu 6,1%. Kulud kasvasid kiiremini kui müügitulu. 2019. aastal olid kalatööstuse **kulud** 140,6 mln € ehk 6,4% enam kui eelmisel aastal. Kulude kiire kasvu tulemusel kujunes ettevõtete **kogukahjumiks** 2,6 mln €. Võrreldes eelmise aastaga ettevõtete kahjum suurenes (2018. a -2,1 mln €). Kalatööstusele oli 2019. väga raske, kuna ühe suurema kalatööstuse toodetest ja hiljem ka tehasest leiti listeeriabakter. Ohtliku bakteri leid halvas tehase töö, kuid mõjutas ka inimeste ostukäitumist.

[87] Kalatööstustena on käsitletud ettevõtteid, mis kuuluvad Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK 2008) järgi gruppi C102- kala, vähilaadsete ja limuste töötlemine ja säilitamine.

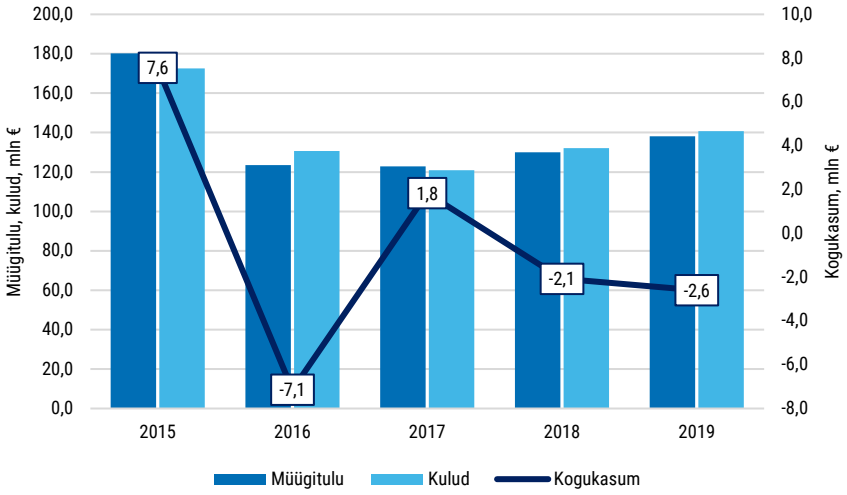

Joonis 109. **Kalatööstuste müügitulu, kulud, kogukasum 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Kalatööstuste poolt loodi 2019. aastal 16,3 mln € puhast lisandväärtust (**Joonis 110**). Võrreldes eelmise aastaga vähenes lisandväärtus 17,2%. Kalatööstused andsid 4,8% toiduainetööstuses ning 0,6% töötlevas tööstuses loodud puhtast lisandväärtusest.

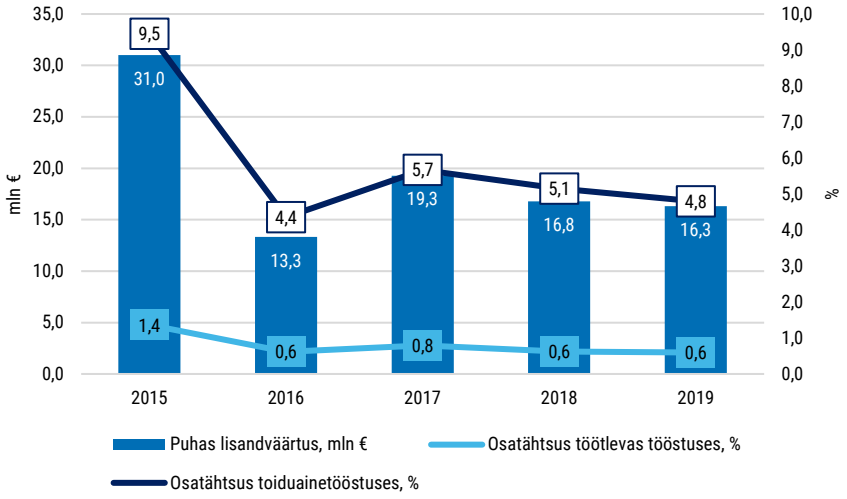

Joonis 110. **Kalatööstuste poolt loodud lisandväärtus, osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Kalatööstuste efektiivsus pisut suurenes 2019. aastal. Ettevõtetes loodi 13 028 € lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 1,6% enam kui aasta tagasi (**Joonis 111**). Vaatamata väikesele tõusule jäi tööviljakus oluliselt madalamaks nii töötleva tööstuse kui ka toiduainetööstuse tegevusalade keskmisest.

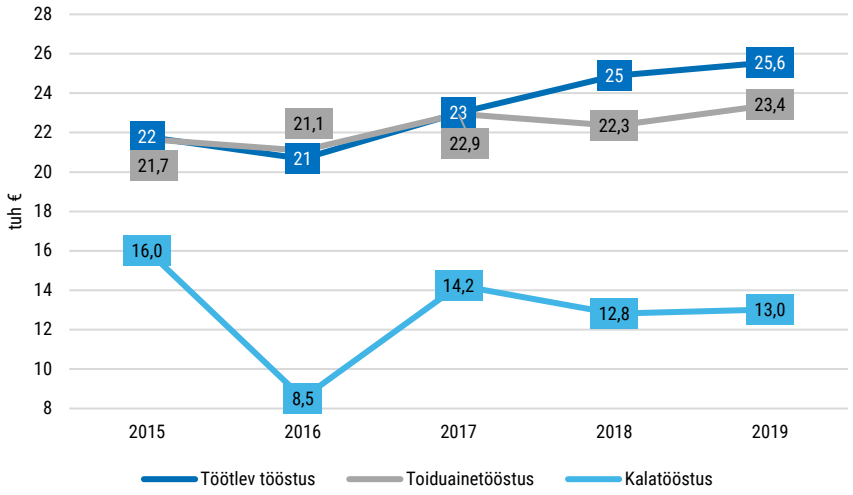

Joonis 111. **Kalatööstuse tööviljakus 2015–2019**
Allikas: Statistikaamet

Kalatööstus investeeris 2019. aastal materiaalsesse põhivarasse 5,8 mln €. Kõige rohkem investeeriti muudesse masinatesse ja seadmetesse (v.a arvutid ja transpordivahendid), kokku 3,2 mln € väärtuses, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest 66%. Seega investeerisid ettevõtted kõige enam efektiivsuse kasvu.

6.3 Väliskaubandus

Eve Paju

2019. aasta jooksul eksporditi kala- ja kalatooteid[88] Eestist 120 481 t 188,4 mln € eest (koos re-ekspordiga), aastataguse sama perioodiga võrreldes kasvas eksport 11 951 tonni (+11%) ja 40,6 mln euro võrra (+27%) (***Tabel 10.*** **Kala ja kalatoodete eksport ja import (mln €; t) 2015—2019**). Eksporditud kala ja kalatoodete kogusest oli 84% Eesti päritolu.

Kõige olulisem ekspordi sihtturg on Soome, kuhu Eesti päritolu kala- ja kalatooteid müüdi 2019. aastal 21,5 mln € väärtuses (osakaal 15%). Sellel suunal viidi kalafileed, soola- ja suitsukala ning konserve jt tooteid. Teised peamised eksporditurud (väärtuse alusel) olid Rootsi, Island, Ukraina ja Taani.

Tabel 10. **Kala ja kalatoodete eksport ja import (mln €; t) 2015—2019**

	Väärtus, mln €					Netokaal, t				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
Eksport	170,7	134,9	141,5	147,8	188,4	98 478	93 393	106 346	108 481	120 432
sh Eesti päritolu eksport	140,5	107,0	111,0	118,7	148,0	79 075	71 906	84 227	93 564	100 569
Import	140,5	112,9	124,5	125,6	138,7	45 599	36 134	39 158	42 600	57 219

Allikas: Statistikaamet

Eestis päritolu kala ja kalatoodetest müüdi 2019. aastal välisturgudele enim vähilisi (36,4 mln €; 11 318 t), külmutatud kala v.a kalafileed (34,6 mln €; 61 218 t), kalafileed (26,9 mln €; 3090 t) kalatooteid ja- konserve (26,3 mln €; 17 445 t).

[88]Kala, vähilised, molluskid jt mereannid ning neist valmistatud tooted liigitatakse väliskaubanduses toodete klassifitseerimisel kombineeritud nomenklatuuri (KN) koodide 0301-0308 ja 1604 ning 1605 alla

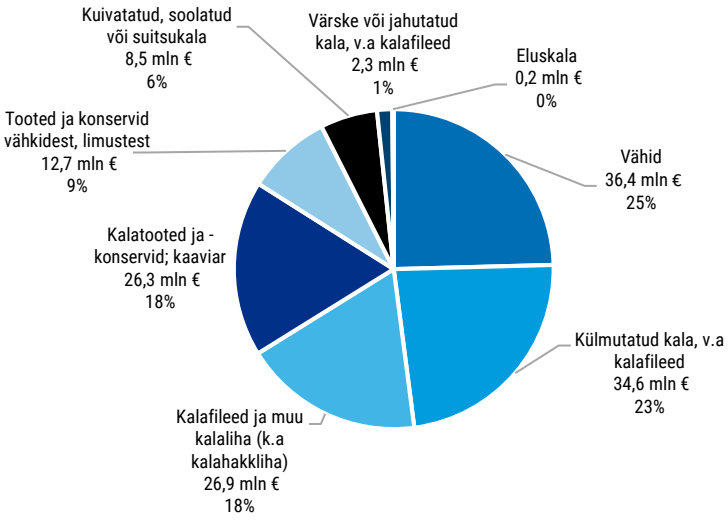

Joonis 112. **Eesti päritolu kala ja kalatoodete eksport tootegruppide lõikes (väärtuse alusel) 2019**
Allikas: Statistikaamet

7 Põllumajandusele, kalandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused

7.1 Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused

Katre Kirt, Liisa Kähr, Reno Paju, Peegi Kaibald, Paula Talijärv, Kalev Karisalu, Ahto Tilk

Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks maksatakse toetusi EL ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) raames Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist (EAGF, ÜPP I sammas), Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD, ÜPP II sammas) ning riigieelarvest vastavalt MAK ja riigiabi reeglitele. 2019. aastal maksti põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks toetusi kokku 308 mln €, millest 85% EL eelarvest (**Joonis 113**). Kogu toetussummast moodustasid ÜPP I samba toetused (otsetoetused, üleminekutoetused ja turukorraldusmeetmed) 52%, II samba toetused (Maaelu arengukava 2014–2020, sh 8,9 mln € finantsinstrumendi vahendusel) 46% ja siseriiklikud toetused 2% (sh maksusoodustusena antav abi joonisel 113 ei kajastu).

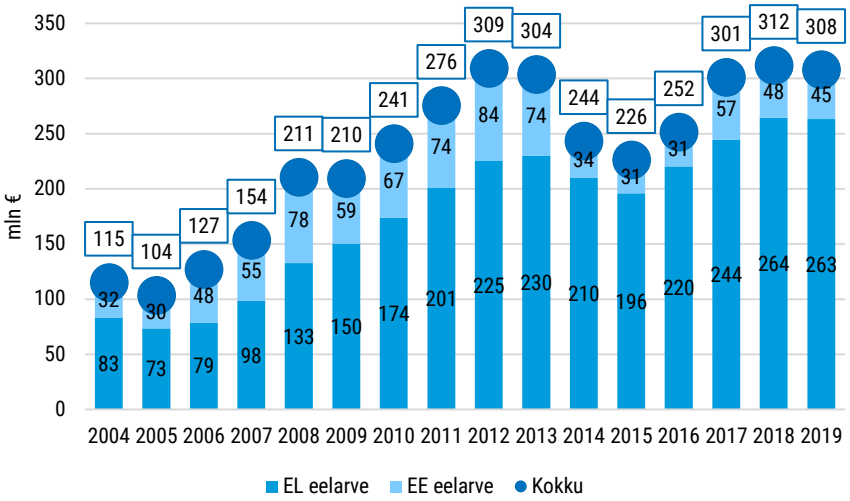

Joonis 113. **Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused 2004—2019**
Allikas: PRIA,(aasta lõpu seisuga, füüsiliste isikute puhul enne tulumaksu maha arvamist)

7.1.1 Otsetoetused ja üleminekutoetused

2019. aastal maksti kokku kuut otsetoetust — 5 pindalapõhist ja 1 loomapõhist. Lisaks maksti 7 üleminekutoetust — 5 loomapõhist ja 2 pindalaga seotud. Otsetoetuste eelarve oli 2019. aastal 144,0 mln € (2018. aasta eelarve133,9 mln €) ja üleminekutoetuste oma 15,2 mln € (2018. aastal 18,4 mln €).

Piimalehma kasvatamise otsetoetust (PTK), ammlehma kasvatamise üleminekutoetust (AMM), ute kasvatamise üleminekutoetust (UTT), piima üleminekutoetust (PII), veise üleminekutoetust (VEI) ja ute üleminekutoetust (LUT) oli võimalik PRIA-s taotleda 2.–21. märtsini. Ühtse pindalatoetuse (ÜPT), kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetuse (ROH), noore põllumajandustootja toetuse (NPT), väikepõllumajandustootja toetuse, puu ja köögivilja kasvatamise otsetoetuse (PKV), põllumajanduskultuuri üleminekutoetuse (PTO) ja heinaseemne üleminekutoetuse taotlusi oli võimalik esitada PRIA-le 2.–21. maini.

Loomapõhised üleminekutoetused maksti välja juuni lõpuks, 2 pindalaga seotud üleminekutoetust ja kõik otsetoetused maksti välja aasta lõpus (detsembris).

Otsetoetused

Alates 2015. aastast toimub **ÜPT taotlemine koos kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade ehk nn rohestamise toetusega**. Seega tuleb ÜPT saamiseks täita otsetoetuste üldisi nõudeid ja rohestamise toetuse saamiseks peavad põllumajandustootjad, kes taotlevad ÜPT-d, järgima oma toetusõiguslikel maadel kolme rohestamise tava, milleks on:
1) põllumajanduskultuuride mitmekesistamise tava;
2) püsirohumaa säilitamise tava;
3) ökoloogilise kasutuseesmärgiga maa-alade (edaspidi *ökoalade tava)* määratlemine.

ÜPT ja ROH toetust said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega (olenevalt tegevusest rakendusid täiendavad nõuded) põllumajanduslikus majapidamises ning kes kasutasid põllumajanduslikuks tegevuseks taotluse esitamise aasta 15. juuni seisuga vähemalt 1 ha põllumajandusmaad.

2019. aastal võeti ÜPT ja ROH toetuse taotlusi vastu 14 262 (2018. aastal 14 528) taotlejalt, mis on 266 taotluse võrra ehk 1,8% vähem, kui 2018. aastal. ÜPT ja ROH toetust taotleti 965 253 ha põllumajandusmaa kohta, mis on 3012 ha võrra rohkem kui aasta varem. Kui võrrelda 2015. aastaga, siis taotlejate arv on nelja aastaga vähenenud 2818 taotleja võrra (16,5%), kuid põllumajandusmaa pind on suurenenud 10 546 ha võrra (1,1%).

2019. aastal kehtestati ÜPT ühikumääraks 97,6 € hektari kohta ning toetust määrati 14 127 taotlejale kogupinnaga 954 121 ha. ROH toetuse ühikumääraks kehtestati 45 € hektari kohta ning toetust määrati 14 150 taotlejale 950 835 ha põllumajandusmaa kohta. ÜPT määratud toetussumma oli 92,7 mln € ja ROH toetussumma 42,6 mln €. Ülevaate ÜPT ja ROH ühikumääradest aastatel 2010-2019 annab **Joonis 114**.

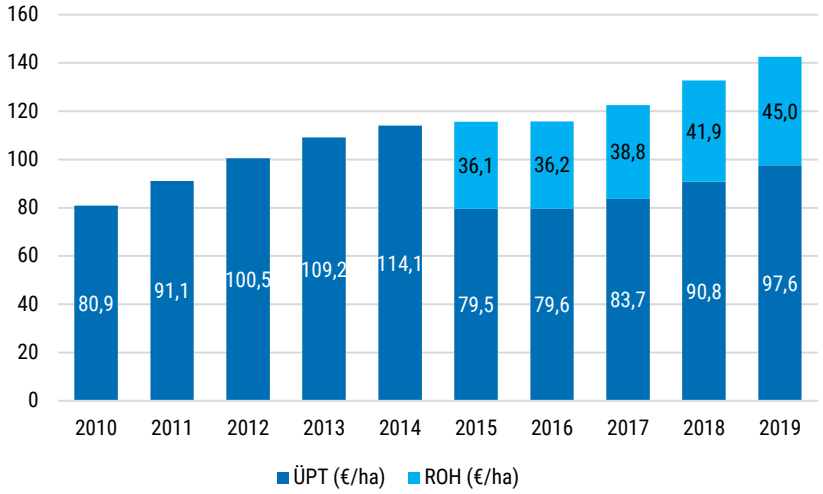

Joonis 114. **ÜPT ja ROH ühikumäärad ha kohta 2010–2019**
Allikas: PRIA

Alates 2015. aastast makstakse **NPT toetust**, mille eesmärk on toetada noori põllumajandustootjaid põllumajandusettevõtte alustamisega. Toetust makstakse alla 40-aastastele isikutele, kes asuvad esimest korda tegutsema põllumajandusliku majapidamise juhina või on asutanud selle kuni viis aastat enne esimese noore põllumajandustootja toetuse taotluse esitamist. Toetust makstakse kuni 39 ha eest. Aastatel 2015–2017 oli NPT ühikumääraks 25% ÜPT ühikumäärast. **Alates 2018. aastast on NPT ühikumääraks 50% ÜPT ühikumäärast.**

2019. aastal taotles NPT 972 taotlejat, kelle kasutuses oli 24 806 ha põllumajandusmaad (**Tabel 11**). Võrreldes 2018. aastaga oli taotlejaid 2019. aastal 9 võrra enam ning põllumajandusmaad 413 ha rohkem. Võrreldes 2015. aastaga on taotlejate arv suurenenud 167 võrra (20,7%) ning põllumajandusmaa pind on suurenenud 4999 ha võrra (25,2%).

Tabel 11. **NPT taotlemise ja määramine 2018—2019**

	2018	2019
Taotluste arv	963	972
Taotletud ha arv	24 393	24 806
Määratud taotluste arv	805	854
Määratud ha arv	20 031	21 640
Määratud summa, €	907 193	1 052 117

Allikas: PRIA

Toetuse ühikumääraks kujunes 2019. aastal 48,8 €. Toetust määrati 854 taotlejale 21 640 ha kohta. Määratud toetussumma oli 1,1 mln €. Ülevaate NPT ühikumääradest aastatel 2015–2019 annab **Joonis 115**.

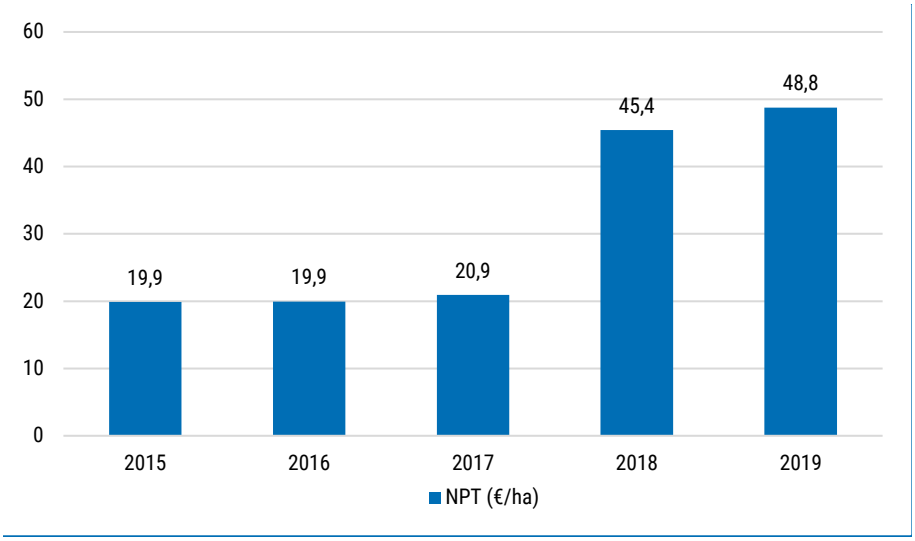

Joonis 115. **NPT toetuse ühikumäär 2015–2019**
Allikas: PRIA

Väikepõllumajandustootja toetuse puhul on tegemist lihtsustatud otsetoetuse kavaga, millega liitudes ei pea taotleja täitma nõuetele vastavuse ning ROH nõudeid. Toetusega oli võimalik liituda 1.–15. augustini 2015. aastal ning selleks ajaks teatas PRIA esialgsed toetuse ühikumäärad 1 ha kohta ja põllumajandustootjad said teha oma liitumise otsused, sest kavaga oli võimalik liituda vaid 2015. aastal ning järgnevatel aastatel peab taotleja kinnitama oma soovi antud kavaga jätkamiseks. Väikepõllumajandustootja toetusel ei ole eraldi ühikumäära, vaid toetussumma arvutatakse taotleja kohta nende otsetoetuse ühikumäärade alusel, mida on taotletud. Toetuse maksimumsuurus taotleja kohta on kuni 1250 €.

2019. aastal kinnitas kavaga jätkamist 1364 taotlejat, kellel oli 7042 ha põllumajandusmaad ja 34 toetusõiguslikku põllumajanduslooma. Väikepõllumajandustootjate kavas osalemisest loobus 2019. aastal 115 taotlejat.
Toetus määrati 1350 taotlejale, kelle kasutada oli kokku 6929 ha põllumajandusmaad ja kellel oli 33 toetusõiguslikku põllumajanduslooma.

PKV said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises ning kes kasvatasid põllumajanduskultuure vähemalt 1 ha. Toetusõiguslikud põllumajanduskultuurid olid porgand, söögipeet, kaalikas, sibul, kurk, kapsas (valge peakapsas, lillkapsas, spargelkapsas, nuikapsas, lehtkapsas, brüsseli kapsas, hiina kapsas), õunapuu, pirnipuu, kirsipuu, murelipuu, ploomipuu, kreegipuu, haraline ploomipuu (alõtša), punane sõstar, valge sõstar, must sõstar, karusmari, vaarikas. Põllumajandusmaal, kus kasvatati viljapuid ja marjapõõsaid, pidi järgima minimaalset istutustihedust hektari kohta. Minimaalsed istutustihedused on toodud maaeluministri 2015. aasta määruses nr 33. Lisaks pidi taotleja täitma nõuetele vastavuse nõudeid.

2019. aastal taotles PKV otsetoetust 209 taotlejat 1982 ha põllumaa kohta. Võrreldes 2018. aastaga jäi taotlejate arv samasse suurusjärku, kuid põllumaa suurenes 11% võrra. Alates 2015. aastast on suurenenud nii PKV otsetoetuse taotlejate arv (52 taotleja võrra), kui ka põllumaa pind (534 ha võrra).
PKV ühikumääraks kujunes 2019. aastal 277,5 € ha kohta. Toetus määrati 205 taotlejale, kellel oli 1934 ha põllumaad. Määratud toetussumma oli 533 949 €.

PTK otsetoetust said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises. Taotlejad pidid põllumajandusloomade registri andmete kohaselt kasvatama taotluse esitamise aasta 2. mai seisuga kuni 400 piimalehma. Piimalehmad pidid olema nõuetekohaselt identifitseeritud ja registreeritud põllumajandusloomade registris. PTK otsetoetust sai taotleda järgmiste tõugude kohta: eesti holstein (EHF), eesti punane (EPK), eesti maatõug (EK), šviitsi (AP), äärširi (FA) või dzörsi (JER). Pidamisperiood loomadele kehtis kuni 8. maini. Lisaks pidi taotleja täitma nõuetele vastavuse nõudeid.

2019. aastal taotles piimalehma kasvatamise otsetoetust 967 taotlejat, kellel oli 35 555 piimalehma. Võrreldes 2018. aastaga taotles 2019. aastal piimalehma kasvatamise otsetoetust 130 taotlejat vähem. Piimalehmade arv, kellele toetust taotleti suurenes 448 võrra kokku 35 555.

Alates 2017. aastast makstakse PTK otsetoetust 2 ühikumääraga. Suurusgrupis kuni 100 piimalehma kujunes 2019. aastal ühikumäär piimalehma kohta 224,75 € ning suurusgrupis 101-400 piimalehma oli ühikumääraks 112,37 € piimalehma kohta. Toetus määrati 955 taotlejale, kellel oli 34 699 piimalehma. Määratud toetussumma oli 5,4 mln €.

Ülevaate otsetoetuste ühikumääradest aastatel 2015–2019 annab **Tabel 12** ja ülevaate otsetoetuste taotlemise ja määramise kohta aastatel 2015–2019 annab ***Lisa 1. 8*** toodud tabel.

Tabel 12. **Otsetoetuste ühikumäärad 2018—2019**

Otsetoetus	2018	2019
Ühtne pindalatoetus (ÜPT) €/ha	90,8	97,6
Kliima- ja keskkonnatoetus (ROH) €/ha	41,9	45,0
Noore põllumajandustootja toetus (NPT) €/ha	45,4	48,8
Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetus (PKV) €/ha	312,6	277,5
Piimalehma kasvatamise otsetoetus kuni 100 piimalehma (PTK) €/loom	228,9	224,75
Piimalehma kasvatamise otsetoetus 101 kuni 400 piimalehma (PTK) €/loom	114,4	112,4

Allikas: PRIA

Üleminekutoetused

AMM üleminekutoetust said taotleda need, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises ning põllumajandusloomade registri andmete kohaselt kasvatasid taotluse esitamise aasta 2. märtsi seisuga vähemalt ühte ammlehma. Ammlehmad pidid olema nõuetekohaselt identifitseeritud ja registreeritud põllumajandusloomade registris. AMM üleminekutoetust sai taotleda järgmiste tõugude kohta: hereford (Hf), limusiin (Li), aberdiin-angus (Ab), šarolee (Ch), šoti mägiveis (Hc), piemont (Pi), hele tõug (Ba), simmental (Si), belgia sinine (Bb), dexter (De), galloway (Ga), aubrac (Au), saksa šorthorn (SH), salers (SA), tirooli hall (GR) või wagyu (WA). Pidamisperiood loomadele kehtis kuni 8. maini. 2019. aastal taotles AMM üleminekutoetust 1541 taotlejat 48 105 ammlehma kohta. AMM üleminekutoetuse ühikumääraks kujunes 24,76 € looma kohta. Toetus määrati 1531 taotlejale, kellel oli 47 434 ammlehma. Määratud toetussumma oli 1,2 mln €.

UTT üleminekutoetust said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises ning kes põllumajandusloomade registri andmete kohaselt kasvatasid taotluse esitamise aasta 2. märtsi seisuga vähemalt kümmet utte, kes pidid taotluse esitamise aasta 27. aprilli seisuga olema vähemalt ühe aasta vanused. Uted pidid olema nõuetekohaselt identifitseeritud ja registreeritud põllumajandusloomade registris. Pidamisperiood loomadele kehtis kuni 8. maini. 2019. aastal taotles UTT üleminekutoetust 716 taotlejat 41 645 ute kohta. UTT üleminekutoetuse ühikumääraks kujunes 7,70 € looma kohta. Toetus määrati 700 taotlejale, kellel oli kokku 40 640 utte. Määratud toetussumma oli 312 928 €.

PII, VEI ja UTT üleminekutoetust said taotleda need taotlejad, kellele on määratud või kes omavad taotluse esitamise aasta 21. märtsi seisuga vastavaid täiendava otsetoetuse toetusõigusi. PII, VEI ja UTT üleminekutoetuse taotlejad peavad tegelema põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises. 2019. aastal taotles PII üleminekutoetust 883 taotlejat 578 657 626 toetusõiguse kohta. Ühikumääraks kujunes 0,01153 € toetusõiguse ühiku (kvoodi kg) kohta. Toetus määrati 880 taotlejale, kellel oli 578 512 181 toetusõigust. Määratud toetussumma oli 6,7 mln €. 2019. aastal taotles VEI üleminekutoetust 1 838 taotlejat 60 122 toetusõiguse kohta. Ühikumääraks kujunes 39,71 € toetusõiguse ühiku (lü) kohta. Toetus määrati 1833 taotlejale, kellel oli 60 080 toetusõigust. Määratud toetussumma oli 2,4 mln €. 2019. aastal taotles UTT üleminekutoetust 380 taotlejat 20 088 toetusõiguse kohta. Ühikumääraks kujunes 1,19 € toetusõiguse ühiku (utt) kohta. Toetus määrati 378 taotlejale, kellel oli 20 088 toetusõigust. Määratud toetussumma oli 23 905 €.

PTO üleminekutoetust said taotleda need taotlejad, kes taotlesid ühtset pindalatoetust ja kellele on määratud või kes omavad taotluse esitamise aasta 15. juuni seisuga põllumajanduskultuuri täiendava otsetoetuse toetusõigust. PTO üleminekutoetuse taotlejad peavad tegelema põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises. PTO üleminekutoetust on võimalik taotleda toetusõiguste kohta, mille aluseks on nii 2006. kui ka 2008. aastal põllukultuuri kasvatamise täiendava otsetoetuse menetlemise käigus kindlaks määratud toetusõiguste arv. PTO üleminekutoetust, mille toetusõigused määrati 2006. aasta menetlemise käigus, taotles 2019. aastal 4206 taotlejat, kellel oli 306 431 toetusõigust. PTO üleminekutoetust, mille toetusõigused määrati 2008. aasta menetlemise käigus, taotles 2019. aastal 4206 taotlejat, kellel oli 350 636 toetusõigust. Ühikumääraks kujunes 7,30 € toetusõiguse ühiku (ha) kohta. Toetus määrati 2006. aasta toetusõiguste kohta 3672 taotlejale, kellel oli 289 385 toetusõigust ja 2008. aasta toetusõiguste kohta 3490 taotlejale, kellel oli 330 386 toetusõigust. Määratud toetussumma oli 4,5 mln €.

SEL üleminekutoetust võisid taotleda need taotlejad, kellele on taotluse esitamise aasta 15. juuni seisuga määratud või kes omavad heinaseemne täiendava otsetoetuse toetusõigust. SEL üleminekutoetuse taotlejad peavad tegelema põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises. 2019. aastal taotles heinaseemne üleminekutoetust 37 taotlejat 1015 toetusõiguse kohta. Ühikumääraks kujunes 11,3 € toetusõiguse ühiku kohta. Toetus määrati 37 taotlejale, kellel oli 1015 toetusõigust. Määratud toetussumma oli 11 494 €.
Ülevaate aastate 2018-2019 üleminekutoetuste ühikumäärade kohta annab ***Tabel 13*** ja ülevaate üleminekutoetuste taotlemise ja määramise kohta aastatel 2015–2019 annab ***Lisa 1. 8*** toodud tabel.

Tabel 13. Üleminekutoetuste ühikumäärad aastatel 2018-2019

Üleminekutoetus	2018	2019
Ammlehma kasvatamise üleminekutoetus (AMM) €/loom	27,6	24,8
Ute kasvatamise otsetoetus (UTT) €/loom	8,4	7,7
Piima üleminekutoetus (PII) €/toetusõigus	0,013	0,012
Veise üleminekutoetus (VEI) €/toetusõigus	53,7	39,7
Ute üleminekutoetus (LUT) €/toetusõigus	2,2	1,2
Põllumajanduskultuuri üleminekutoetus (PTO) €/toetusõigus	8,9	7,3
Heinaseemne üleminekutoetus (SEL) €/toetusõigus	13,0	11,3

Allikas: PRIA

7.1.2 Turukorraldusmeetmed

Piima ja piimatoodete turuolukorda arvestades olid 2019. aastal korralistest turukorraldusmeetmetest rakenduses vaid lõssipulbri pakkumusmenetlusega sekkumiskokkuost ja sekkumisvarudest müük.
Lõssipulbri sekkumiskokkuostu meede on igal aastal avatud 1. märtsist kuni 30. septembrini ning selle raames on võimalik EL-is sekkumislattu müüa kuni 109 000 t lõssipulbrit hinnaga 1698 €/t. Kui sekkumisperioodi jooksul sekkumislattu müügiks pakutud kogused eeltoodud piirkogust ületavad, siis võib Euroopa Komisjon otsustada jätkata kokkuostu pakkumusmenetluse teel. Et aga keskenduda olemasoleva pikka aega ladustatud pulbri realiseerimisele, rakendati sarnaselt 2018. aastale ka 2019. aastal kokkuostu erakorraliselt vaid pakkumusmenetluse teel (st fikseeritud hinnaga kokkuostetav pulbrikogus 109 000 t viidi nulli). Nii korraldati komisjoni algatusel märtsist septembrini lõssipulbri sekkumislattu müügiks kokku 7 pakkumusvooru. Ühegi vooru raames siiski pakkumusi ei laekunud.
Üha kerkiva nõudluse ja turuhinna taustal aga jõudis 2019. aastal lõpule sekkumislaost lõssipulbri müük. Kokku 8 vooru raames müüdi soovijatele kogu aasta alguse seisuga ladudes olnud 102 600 t pulbrit, sealjuures viimaseks jäänud voorus juunis 162 t. Valdav osa lõssipulbri müügimahust jäi jaanuarisse, sh Eesti ladudes olnud pulbri (527 t) müük.

Erakorralisi turukorraldusmeetmeid (peale eelpool toodud otsuse rakendada lõssipulbri sekkumiskokkuostu vaid pakkumusmenetluse kaudu) EL piima ja piimatoodete sektoris 2019. aastal ei rakendatud.

Koolikava on EL põllumajandustoodete ühise turukorralduse raames rakendatav programm, mis asendab alates 1. augustist 2017 senist koolipuuvilja ja –köögivilja kava ning koolipiimakava. Koolikavaga soodustakse puu- ja köögivilja, piima ja piimatoodete jõudmist lasteni, millega toetatakse laste tervislike toitumisharjumuste kujunemist. Samuti võimaldatakse koolikavas kaasnevate haridusmeetmete toetuse kaudu, tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist.

Koolikava toetus hõlmab:
- koolipuuvilja ja -köögivilja pakkumise toetust;
- koolipiima pakkumise toetust;
- kaasnevate haridusmeetmete toetust.

Koolikava eesmärgid:
- suurendada laste puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete tarbimist, edendades seeläbi puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete üldist tarbimist;
- kujundada laste tervislikke toitumisharjumusi;
- tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist.

Sihtrühm:
- Koolipuuvilja ja –köögivilja pakkumise toetuse (edaspidi koolipuuvilja ja –köögivilja kava) ning kaasnevate haridusmeetmete toetuse sihtrühm 2018/19. õa oli 140 755 last:
    1. koolieelse lasteasutuse lapsed;
    2. haridusasutuse 1.–5. klassi õpilased.
- Koolipiima pakkumise toetuse (edaspidi koolipiimakava) sihtrühm 2018/19. õa oli 227 111 last:
    1. koolieelse lasteasutuse lapsed;
    2. haridusasutuse 1.–12. klassi õpilased;
    3. kutsekeskharidust omandavad õpilased, kes õpivad kutseõppeasutuses või rakenduskõrgkoolis.

2018/2019. õppeaasta keskmisena osales koolipuuvilja ja –köögivilja kavas 670 õppeasutust, mille kaudu oli koolipuuvilja ja -köögivilja tarbivate õpilaste arv Eestis 118 535 (***Tabel 14***), mis omakorda moodustas ca 84% kogu 2018/2019 kooliaasta sihtrühmast. Koolipiimakavas osales samal perioodil 809 õppeasutust, mille kaudu oli koolipiima tarbivate õpilaste arv Eestis 198 176 (**Tabel 14**), mis moodustas ~ 87% kogu 2018/2019 kooliaasta sihtrühmast.

Tabel 14. **Koolikavas osalenud õppeasutuste ja laste arv 2018/2019. õppeaastal**

Koolikava	Õppeasutuste arv	Laste arv (perioodide keskmisena)
Koolipuuvilja ja –köögivilja kava	696	118 535
Koolipiimakava	809	198 176

Allikas: PRIA

Koolipuuvilja ja -köögivilja kava raames tarbitud koolikava toodete eest, maksti 2018/2019. õppeaastal toetust kokku 917 281 €, millest EL toetuse osa 493 000 € ning Eesti riigi eelarvest makstav täiendav toetus 424 200 €.
Koolipuuvilja ja -köögivilja kava toetuse raames on abikõlblikeks köögiviljadeks värsked või jahutatud tomatid, kapsad, salatid, sigurid, porgand, naeris, juurseller, söögipeet, aed-piimjuur ja redis, kurgid, kaunviljad, spargel, seller, paprika, kabatšokk, kõrvitsad.
Abikõlblikeks puuviljadeks ja marjadeks on värsked õunad, pirnid ja küdooniad, kirsid, ploomid, maasikad, vaarikad, murakad, sõstrad, karusmarjad, pohlad, mustikad, jõhvikad ja astelpaju marjad. Abikõlblike toodete nimekirja kuuluvad ka külmutatud puuviljad ja marjad.

2018/2019. õppeaasta (1.08.2018-31.07.2019) andmete alusel on koolipuuvilja ja –köögivilja tarbimise osakaal erinevate abikõlblike puu- ja köögiviljade lõikes välja toodud **Joonis 116**.

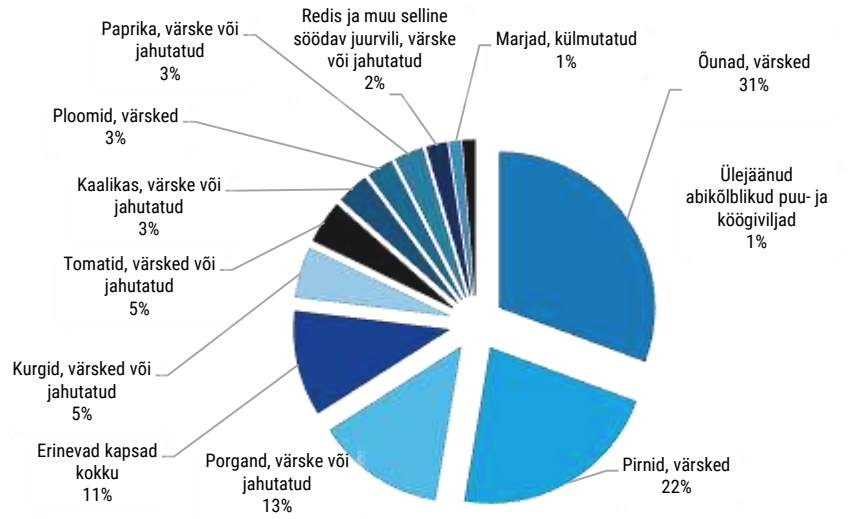

Joonis 116. Abikõlblike puu- ja köögiviljade tarbimise osakaal koolipuuvilja ja –köögivilja kavas 2018/2019. õppeaastal
Allikas: PRIA

Koolipiimakava raames tarbitud koolikava toodete eest, maksti 2018/2019 õppeaastal toetust kokku 1,89 mln €, millest EL toetuse osa 728 400 € ning Eesti riigi eelarvest makstav täiendav toetus 1,2 mln €. Koolipiimakavas saab toetust taotleda maitsestamata piimatoodetele: piimale, keefirile, hapupiimale, jogurtile ja petile. 2018/2019. õppeaasta (1.08.2018-31.07.2019) andmete alusel on koolipiimatoodete tarbimise osakaal erinevate koolipiimas abikõlblike toodete lõikes välja toodud **Joonis 117**.

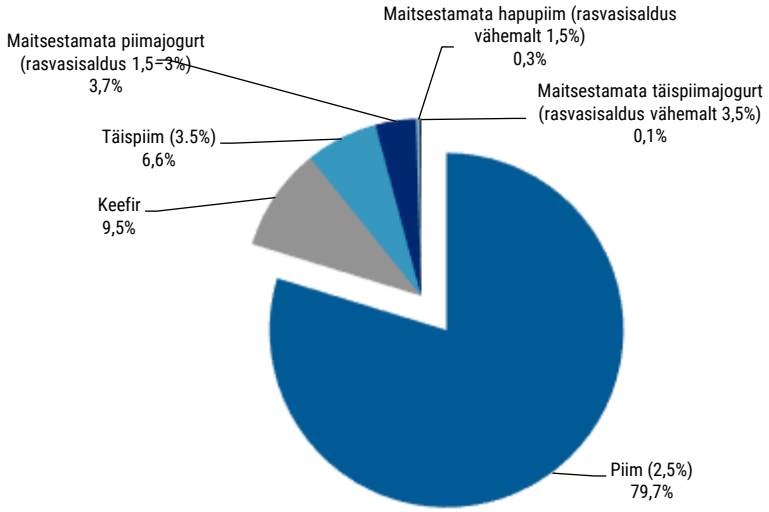

Joonis 117. **Koolipiimatoodete tarbimise osakaal koolipiimakavas 2018/2019. õppeaastal**
Allikas: PRIA

Kaasnevate haridusmeetmete toetust saab kasutada tegevuste elluviimiseks, mis on seotud kas puu- ja köögivilja või piima ja piimatoodete pakkumisega või mõlemaga. Tegevusi rahastatakse proportsionaalselt puu- ja köögivilja pakkumise toetuse eelarvest ning piima ja piimatoote pakkumise toetuse eelarvest. Kaasnevate haridusmeetmete eelarve on kuni 8% koolikava kogueelarvest, mis koosneb EL ning Eesti riigi eraldistest.

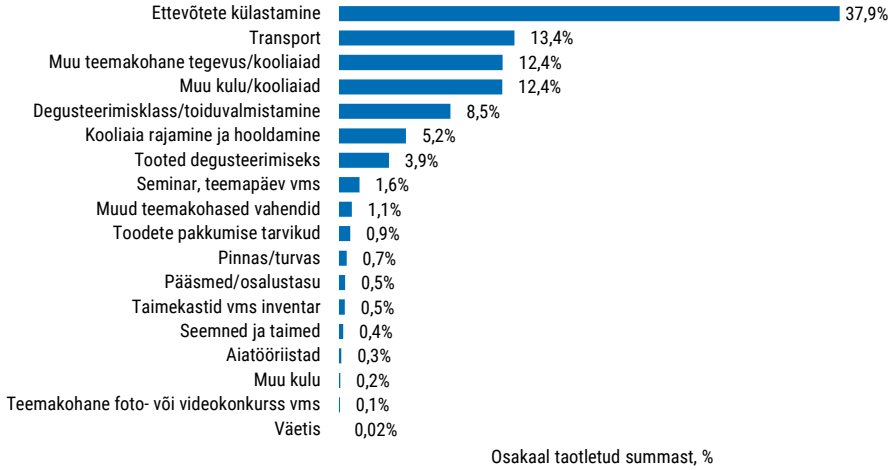

Joonis 118. **Kaasnevate haridusmeetmete raames läbiviidavad tegevused 2018/2019. õppeaastal, ostetavad teenused ja tooted taotletud summast**
Allikas: PRIA

Kaasnevate haridusmeetmete läbiviimiseks maksti 2018/2019 õa taotlusvoorus esitatud 57 taotluse põhjal toetust kokku 165 300 €. Kaasnevate haridusmeetmete raames läbiviidavate tegevuste, ostetavate teenuste ja toodete loetelu koos nende osakaaluga taotletud summast on esitatud **Joonis 118**.

7.1.3 MAK-i toetused (sh keskkond ja toiduainetööstus)

Maaelu arengu poliitika on osa Euroopa Liidu ühisest põllumajanduspoliitikast (ÜPP) ja seda rahastatakse Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD). EAFRD vahendite kasutamist juhib Maaeluministeerium „Eesti maaelu arengukava 2014–2020" (MAK 2014–2020) alusel. MAK 2014–2020 põhieesmärk on eelkõige panustada põllumajanduse konkurentsivõime tõstmisesse, parandada loodusvarade jätkusuutlikku majandamist, tõhustada kliimameetmeid ning tagada maapiirkondade tasakaalustatud ja territoriaalne areng Eesti maapiirkonna ettevõtjate ja kohaliku algatuse kaudu. Spetsiifilised eesmärgid on koondatud kuude prioriteeti, mille all on omakorda sihtvaldkonnad ja kindlaks määratud toetusmeetmed. Kokku rakendatakse MAK raames üle 20 alameetme.

MAK 2014–2020 raames on Eestil võimalik kasutada ligikaudu 993,0 mln € avaliku sektori toetusraha põllumajanduse ja maaelu arengu tagamiseks. Perioodil 2014-2019 on toetust määratud 764,3 mln € ehk 77% eelarvest. Toetust on makstud MAK 2014-2020 meetmete raames 589 mln € ehk 59% kogu eelarvest (**Tabel 15**). Kõige rohkem on toetust makstud meetmetele M10.1 Põllumajanduslik keskkonnatoetus ja M04 Investeeringud materiaalsesse varasse.

Tabel 15. **MAK 2014–2020 meetmete ja tegevuse liikide määratud ja makstud toetused 2014–2019**

MAK 2014-2020 meede	Määratud toetuse summa (€)	Makstud toetuse summa (€)
M01 Teadmussiire ja teavitus	10 275 209	5 843 694
M02 Nõuandeteenuste toetamine	8 501 147	3 727 997
M03 Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavad	388 492	265 681
M04 Investeeringud materiaalsesse varasse	216 133 643	128 002 531
M05 Ohtlike taimekahjustajate ja loomahaiguste korral kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamine	1 456 589	1 456 589
M06 Põllumajandusettevõtete ja ettevõtluse areng	87 225 443	63 228 157
M08 Metsa majandusliku ja ökoloogilise elujõulisuse parandamine	8 380 526	5 320 765
M09 Tootjarühmade loomine	4 662 848	3 988 238
M10.1 Põllumajanduslik keskkonnatoetus	138 072 504	138 072 504
M11 Mahepõllumajandusliku tootmise toetus	63 088 275	63 088 275
M12 Natura 2000 ja veepoliitika raamdirektiivi kohased toetused	23 482 789	23 482 789
M14.1 Loomade heaolu toetus	26 293 482	26 293 482
M16 Koostöö	16 323 262	5 458 010
M17 Riskijuhtimine	109 766	0
M19 Piirkonna elavdamine ning kohaliku tegevusgrupi kui organisatsiooni toimimine	80 108 953	50 354 647
M20 MAK 2014-2020 tehniline abi	40 407 664	31 018 415
Finantsinstrument	39 460 000	39 460 000
KOKKU	764 370 593	589 061 776

Allikas: PRIA(andmed 20.01.2020)

Täieliku ülevaate MAK 2014–2020 meetmete ja nende tegevuse liikide rakendamise kohta annab seirearuanne. Maaeluministeeriumil on kohustus esitada Euroopa Komisjonile seirearuanne iga programmi rakendamise aasta kohta. 2019. aasta seirearuanne esitatakse Euroopa Komisjonile 30.06.2020 ja peale seda on aruanne leitav Maaeluministeeriumi kodulehelt[89].

7.1.4 Siseriiklikud toetused

Lisaks eelnimetatud ÜPP I ja II samba toetustele toetatakse põllumajandussektorit ka siseriiklike meetmete kaudu. Olgugi, et tegu on üldjuhul Eesti eelarvest rahastatavate meetmetega, on ettevõtluse toetamisel vajalik järgida ELi konkurentsireegleid s.t ettevõtjatele antav abi peab olema kooskõlas Euroopa Komisjoni riigiabi ja vähese tähtsusega abi määruste ja suunistega, mis sätestavad abi andmise üldtingimused. 2019. aastal anti põllumajandussektorile siseriiklikke toetusi kokku summas 37,57 mln € (**Tabel 16**)[90]. Suure osa puhul neist on tegu subsideeritud teenusega või soodusmäära rakendamisega seotud abiga põllumajandustootjale.

[89] https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/eesti-maaelu-arengukava-mak-2014-2020/seire-ja-hindamine.

[90] Kajastatud on MEM haldusala toetused põllumajandussektorile laiemalt ning teiste ministeeriumide haldusala toetused põllumajandustootjatele.

Tabel 16. **Siseriiklikud toetused põllumajandustootjatele 2017–2019 (mln €)**[91]

Meede	Abi andja	2017	2018	2019
Erimärgistatud diislikütuse aktsiisisoodustus	Maksu- ja Tolliamet/PRIA	56,49	28,32	29,45
Põllumajandusloomade aretustoetus	PRIA	2,40	4,20	4,17
Hukkunud põllumajandusloomade korjuste kõrvaldamise ja nende jäätmekäitlusettevõttes hävitamise toetus	Maaeluministeerium	0,70	0,79	0,76
Loomade tekitatud kahju hüvitamine	Keskkonnaamet	0,46	0,62	0,76
Turuarendustoetus	PRIA	0,72	0,73	0,73
Mesilaspere toetus	PRIA	-	-	0,60
Põllumajandustootja asendamise toetus	PRIA	0,50	0,48	0,51
Töötukassa tööturuteenuste ja tööhõiveprogrammi toetused	Töötukassa	0,28	0,36	0,36
Tagatised ja laenud	Maaelu Edendamise Sihtasutus	0,72	0,24	0,14
Praktikatoetus	PRIA	0,16	0,16	0,03
Keskkonnainvesteeringute Keskuse keskkonnaprogrammi 4 liiki	Keskkonnainvesteeringute Keskus	0,01	0,002	0,02
Toidu ekspordivõimaluste edendamise toetus	Maaeluministeerium/PRIA	-	-	0,016
Kalanduspiirkonna kohaliku arengu strateegia rakendamine	PRIA	0,017	0,018	0,009
Kesk-Läänemere programmi projekt "BreedExpo"	Eesti Põllumajandus ja Kaubanduskoda	-	-	0,008
Ohtliku taimekahjustaja tõrjeabinõude rakendamise toetus	PRIA	-	-	0,008
Rõuge Valla ettevõtlustoetus	Rõuge Vallavalitsus	-	0,002	0,004
Erakorraline toetus kartuli- ja avamaaköögivilja kasvatajatele	PRIA	-	0,47	-
Kindlustustoetus	PRIA	0,01	-	-
Sigade Aafrika katku likvideerimismeetmed ja hüvitis (EL kaasrahastatud meede)	Veterinaar- ja Toiduamet	1,95	-	-
Seakasvatajatele suunatud toetus	Maaelu Edendamise Sihtasutus	-	-	-
Piimakvoodi trahvi ajatamine	PRIA	-	-	-
KOKKU		64,43	36,39	37,57

Allikas: Maaeluministeerium, PRIA, MTA, VTA, MES, Keskkonnaamet, Töötukassa, Riigiabi ja vähese tähtsusega abi register (RAR) seisuga veebruar 2020

PRIA rakendas 2019. aastal siseriiklikest toetustest 7 meedet.

Põllumajandusloomade aretustoetust[92] maksti 2019. aastal aretusühingutele summas 4,17 mln €. Meetme eesmärgiks on aidata katta tõuraamatute asutamise ja pidamisega seotud halduskulusid ning karja geneetilise väärtuse ja tootlikkuse määramiseks (jõudluskontroll) tehtavaid kulusid. Tegemist on subsideeritud teenusega, kus toetust ei taotle loomapidaja, vaid aretusühingud või jõudluskontrolli läbiviijad, kes pakuvad toetuse abiga loomapidajale aretustegevuse teenust. Seega loetakse riigiabi saajaks loomapidaja, kellele osutatakse tõuraamatu või aretusregistri pidamise, jõudluskontrolli läbiviimise või geneetilise väärtuse hindamise teenust.

Turuarendustoetust[93] maksti 2018. aastal kokku 0,76 mln €. Turuarendustoetus on suunatud nii põllumajandussektorile kui toiduainetööstuste valdkonnale eesmärgiga suurendada teadlikkust

[91] Tabelis kajastatud 2018. aasta andmeid on võrreldes eelmise aasta ülevaates olnud andmetega muudetud, mistõttu ei pruugi need eelmise aasta ülevaates olnud andmetega ühtida.
[92] Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 27
[93] Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 24, komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013 ja komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1407/2013

põllumajandustoodete ja nendest töödeldud toodete omadustest, parandada nende turustusvõimalusi ning suurendada põllumajandustoodete tootmise ja töötlemise konkurentsivõimet. Siingi on üldjuhul tegemist subsideeritud teenusega, kus toetust taotlevad valdkonna organisatsioonid ja põllumajandustootja või töötleja saab näiteks messil või turundusüritusel osaleda soodustingimustel.

2019. aastal maksti esmakordselt **mesilaspere toetust**[94], summas 0,60 mln €. Mesilaspere toetuse eesmärk on aidata kaasa bioloogilise mitmekesisuse säilimisele ja põllumajanduskultuuride saagikusele motiveerides mesilasperede registreerimisele põllumajandusloomade registris. Toetust antakse 1. mai seisuga põllumajandusloomade registris oleva mesilaspere kohta.

Põllumajandustootja asendamise toetust[95] maksti summas 0,51 mln €. Seda antakse loomakasvatussektoris põllumajandustootja või tema töötaja asendamise kulude osaliseks hüvitamiseks tema puhkuse, haiguse, kuni seitsmeaastase lapse põetamise, rasedus- ja sünnituspuhkuse või surma korral. Nagu mitmete teiste meetmetegi puhul, saab ka siin põllumajandustootja riigiabi subsideeritud teenusena, kuna toetust ei maksta otse põllumajandustootjale, kelle ettevõttes asendamine toimub, vaid asendusteenuse osutamist korraldavale organisatsioonile või ettevõttele, kes tagab tootjale asendustaluniku.

Praktikatoetust maksti 0,03 mln €. Praktikatoetusega hüvitatakse osaliselt põllu- ja maamajanduse valdkonna õppekaval õppiva õpilase või üliõpilase (edaspidi praktikant) praktika juhendamise ja korraldamise kulud.

Vähesel määral, 0,009 mln € ulatuses, toetati põllumajandustootjaid ka PRIA rakendatavast meetmest „**Kalanduspiirkonna kohaliku arengu strateegia rakendamine"**[96]. Meetme eesmärgiks on kalanduspiirkondade jätkusuutlik arendamine.

2019. aastal maksti PRIA kaudu ohtliku **taimekahjustaja tõrjeabinõude rakendamise toetust** seoses ohtlikku taimekahjustaja esinemisega 2019. aastal. Abi summaks oli 0,004 mln €[97]. Toetusega hüvitatakse PMA ettekirjutuse alusel hävitatud puuviljakultuuri istutusmaterjali, dekoratiivkultuuri istutusmaterjali või kartuli, sealhulgas seemnekartuli, väärtus ja tootmisistandikul kasvanud PMA ettekirjutuse alusel hävitatud taimede väärtus.

2019. aastal maksti esmakordselt **toidu ekspordivõimaluste edendamise toetust**, mille summaks oli 0,016 mln € . 2019. aastal oli abi andjaks Maaeluministeerium, kuid alates 2020. aastast antakse abi PRIA kaudu. Toetuse kaudu toetatakse sihtturgu tutvustavaid reise, ärikontaktidega kohtumist, toote tutvustamist ja ettevõtete külastamist. Abi saajatele on tegemist subsideeritud teenusega, kuna toetust ei maksta otse tegevuses osalejale vaid tegevuse korraldajale.

Koostöös Maksu- ja Tolliametiga (MTA) rakendab PRIA **erimärgistatud diislikütuse madalama aktsiisimääraga** seotud abi andmist[98]. Erimärgistatud diislikütust võib kasutada põllumajanduses kasutatavas masinas, traktoris ja liikurmasinas ning kuivatis põllumajandustoodete kuivatamiseks. Aktsiisisoodustusega antakse erimärgistatud diislikütuse ostjatele riigiabi, mille summa kujuneb ostetud liitrite ja tavaaktsiisi- ja soodusaktsiisimäära vahe alusel. Esialgsetel andmetel anti 2019. aastal põllumajandustootjatele erimärgistatud diislikütuse aktsiisisoodustuse raames abi 29,45 mln €.

[94] Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013
[95] Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 23
[96] Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013
[97] Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 26
[98] Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 651/2014 art 44

Põllumajandusloomade korjuste kõrvaldamise ja nende jäätmekäitlusettevõttes hävitamise toetuse[99] summaks oli 2019. aastal 0,76 mln €. Seegi toetus jõuab loomapidajani subsideeritud teenusena, mille raames hüvitab Maaeluministeerium teenusepakkuja (2019. aastal AS Vireen) kaudu osaliselt põllumajandustootjate I kategooria hukkunud põllumajandusloomade kokkuveo ja kahjutustamise kulud.

Maaelu Edendamise Sihtasutus (MES) pakub laenusid ja tagatisi põllumajandussektori võlakohustustele, lisaks põllumajandustootjatele toetatakse ka muid sihtgruppe. Seejuures pakutakse teatud tingimustel võimalust, kus laenuintress või tagatistasu on turuintressist madalam. Sellisel juhul kohaldatakse Euroopa Komisjoni riigiabi ja/või vähese tähtsusega abi määruseid ning abielemendiks loetakse turuintressi ja alandatud intressi vahet[100]. 2019. aastal anti nimetatud soodusintressiga laene ja tagatisi arvestusliku abielemendiga kokku 0,14 mln € ehk selle võrra vähem tuli ettevõtjatel maksta intresse ja tagatistasusid. Lisaks pakub MES laene ja tagatisi ka turutingimustel ja MAK 2014–2020 raames rakendatava rahastamisvahendi kaudu.

Lisaks Maaeluministeeriumi haldusalas rakendatavatele meetmetele said põllumajandustootjad osa ka teiste ministeeriumide haldusalas olevatest meetmetest.

Keskkonnaamet hüvitab põllumajandustootjatele kaitsealuste loomade (nt pruunkaru, hunt, ilves, rändel olevad sookured, luiged, haned, lagled) tekitatud kahju ning kompenseerib teatud tegevusi selliste kahjude ennetamiseks (nt lambaaedade ehitamine jm)[101]. 2019. aastal maksti meetme raames põllumajandustootjatele kokku 0,76 mln €.

Põllumajandustootjad on sihtgrupis ka **Töötukassa** tööturuteenuste ja tööhõiveprogrammi toetustes ning 2018. aastal toetati põllumajandustootjaid nendest 0,36 mln euroga[102]. Toetatavateks tegevusteks on nt töökoha loomine, koolitus, ettevõtluse toetamine, tugiisikuga töötamine jm.[103]

Samuti said põllumajandustootjad toetusi väiksemas mahus ka **Keskkonnainvesteeringute Keskuse** (KIK) keskkonnaprogrammide raames 0,021 mln €[104] , Kesk-Läänemere programmi projekti „BreedExpo" raames 0,008 mln €[105] ja **Rõuge valla ettevõtlustoetuse** kaudu 0,004 mln €[106].

7.2 Kalanduse EMKF toetused

Merle Vesiloo

Euroopa Liidu ühise kalanduspoliitika (ÜKP) prioriteetide elluviimist rahastatakse Euroopa Merendus – ja Kalandusfondist (EMKF). EMKF vahendite kasutamist juhib Maaeluministeerium „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava" alusel ning fondi rahaliste vahendite kasutamiseks on kuus prioriteetset valdkonda.

EMKF raames on perioodil 2014-2020 Eestil võimalik kasutada ligikaudu 128,5 mln € avaliku sektori toetusraha keskkonnasäästliku ja konkurentsivõimelise kalanduse arenguks. 31.12.2019 seisuga (kumulatiivselt) on toetust määratud 92,2 mln € eest (ehk 72% fondi mahust), välja on makstud rahalisi vahendeid 53,2 mln € ulatuses (üle poole võetud kohustustest ning 41% fondi eelarvest). Fondivahendite kasutamise tempo on 2019. aastal olnud ootuspärane (perioodil 2015-2019 oli toetust määratud 92,2 mln € eest ning väljamakseid teostatud 53,2 mln € ulatuses) (**Joonis 119**).

[99] Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 27
[100] Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013, komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1407/2013, komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 14 ja 17 , komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 651/2014 art 14
[101] Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013
[102] Summa ei kajasta võimalikku riigiabi põllumajandustootjatele, mida antakse komisjoni määruse (EL) nr 651/2014 alusel.
[103] Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013
[104] Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013
[105] Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013
[106] Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

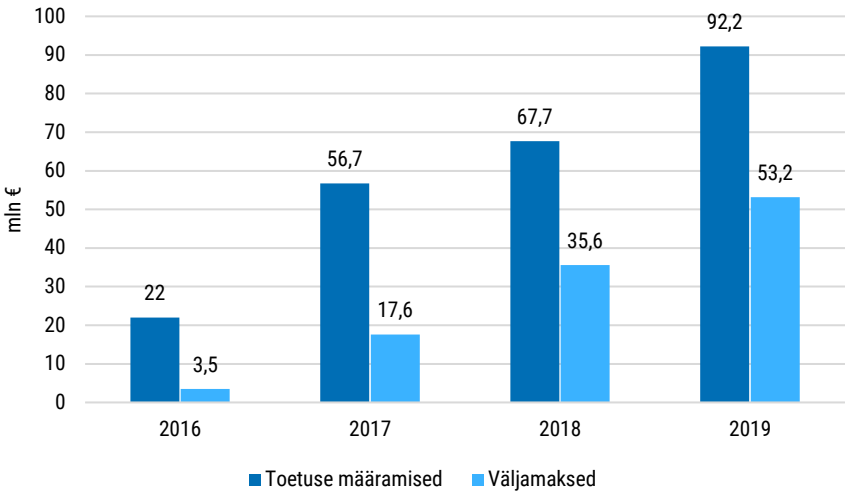

Joonis 119. **EMKF 2014—2020 meetmete heakskiidetud ja väljamakstud toetussummad kumulatiivselt 2016—2019**
Allikas: PRIA

2019. aastal lisandusid EMKF meetmete nimistusse kalapüügi ja vesiviljeluse innovatsiooniosaku toetused. Innovatsiooniosaku toetusskeemi rakendatakse selleks, et võimaldada mikro-, väike- ja keskmise suurusega ettevõtjatel, kellel endil sageli napib ressurssi innovatsiooniks (nt arendada välja või lasta turule uusi heade turuväljavaadetega vesiviljelusliike, uute või oluliselt parendatud toodete ja varustuse, uute või parendatud protsesside ja tehnikate ning uute või parendatud juhtimis- ja korraldussüsteemide, sealhulgas töötlemise ja turundamise tasandil), ligipääsu ettevõttevälisele vastavale teadmisele.

Maaeluministeerium tegi 2019. aastal EMKF rakenduskava muudatuse käigus ettepaneku lisada toetatavate tegevuste nimistusse uus meede – „Vesiviljelusloomade tauditõrjeprogrammi rakendamise toetus“. Veeloomataudid tekitavad vesiviljelusettevõtetele suurt majanduslikku kahju ning ohustavad ka looduslike veeloomade populatsioone. Vesiviljeluse tauditõrjeprogrammi rakendamise kaudu suureneb taudidest vabade karjade arv, mis soodustab ligipääsu eksportturgudele. Tauditõrjeprogrammiga on riigil ülevaade kohustuslikult registreeritavate ja tegevusloaga vesiviljelusloomade pidamiskohtade ja liikumise üle ning seeläbi võimekus tõkestada ohtlike veeloomataudide levikut ning tagada loomade ja loomsete saadustega kauplemiseks vajalikud garantiid. Tauditõrjeprogrammi eesmärk on taudivaba staatuse saavutamine riigis Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse 652/2014 vesiviljelusloomade taudide osas, mis võivad ohustada Eesti vesiviljeluse sektori tootmist. Tauditõrjeprogrammi lõppeesmärk on saavutada viirusliku hemorraagilise septitseemia (VHS) ja vereloomeorganite infektsioosse nekroosi (IHN) taudivabadus kogu Eestis. Programmi rakendamiseks eraldatakse rahalisi vahendeid 211 801 € ulatuses.

EMKF-i prioriteet I on suunatud jätkusuutliku kalanduse arengu edendamisele ning prioriteedi meetme „Teadlaste ja kalurite koostöötoetus“ suurima projekti raames tegutseb kalanduse teabekeskus (kalanduse teabekeskuse tegevus toimub ka prioriteet II meetme „Teadlaste ja vesiviljelusettevõtjate koostöötoetus“ raames). Teabekeskuse ülesanneteks on kalamajandusalase ning vesiviljelusalase teabe levitamine läbi erinevate infomaterjalide ja meediakanalite, sealhulgas oskusteabe nõuande ja heade tavade levitamine; elukestva õppe toetamine läbi erinevate koolituste, seminaride ja infopäevade kaudu ning nn ühishuviga uuringute ja katseprojektide tellimine. Kokku toimus 2019. aastal teabekeskuse korraldamisel kalandus- ja vesiviljelussündmust (ümarlauaarutelud, konverentsid, seminarid, teabepäevad, õpitoad) 121 korral, osalejaid oli kokku ligi 62 635. Viidi läbi kalandusõpitubasid, mis olid suunatud erinevas vanuserühmades kooliõpilastele. Teabekeskus osales kogu aasta vältel avalikel rahvaüritustel, kus propageeriti kohalikust toormest kalatoite, tutvustati inimestele meie kalandust ja

korraldati kalakoolitusi lastele. 2019. aasta septembris korraldas teabekeskus Eesti toidu kuu raames „Eesti kala nädala“, kus peakokad õpetasid kümnes kokkasid ettevalmistavas kutseõppeasutuses tulevastele spetsialistidele Eesti kalakasvanduse kalast roogade valmistamist. Avalikkusele suunatud suurematest EMKF raames korraldatavatest üritustest (koostöös Maaeluministeeriumiga) väärib esiletoomist järjekorras juba kolmandat korda (27. aprillil 2019. aastal) toimunud üle - Eestiline kalasadamate päev, mille raames külastas 22 sadamat kokku 28 000 inimest. Kalandushuviliste arv on kasvanud aasta-aastalt (näiteks 2017. aastal esmakordselt toimunud avatud kalasadamate päeval osales vaid 11 kalasadamat üle Eesti ja sadamatesse tehti ligi 6000 külastust).

I prioriteedi raames rakendatakse kalapüügi innovatsiooni toetusmeedet ning 2019. aastal toimunud taotlusvoorus esitati jäätmeteemalisi projekte ning esile võiks tuua projektid, mille eesmärgiks oli näiteks efektiivne kalajääkide kasutamine uudsete toormaterjalide (fiibriliste materjalide - haavakatete ja kanga) saamiseks; putukavastsete kasutamine tarneahelast välja mineva kalajäätme taas utiliseerimiseks.

EMKF-i prioriteet IV on suunatud kalandusega seotud rannapiirkondade arengu soodustamisele. Eestis on kaheksa kohalikku kalanduspiirkonda, igas piirkonnas on asutatud mittetulunduslik algatusrühm. Iga algatusrühm on koostanud kohaliku arengu strateegia, mis sisaldab programmiperioodi 2014–2020 piirkondlikke eesmärke ning rakenduskava, milles tuuakse välja planeeritavad toetuste jaotused aastas viies tegevussuunas (kalatoodete väärindamine ja turustamine, majandustegevuse mitmekesistamine, kalasadamate uuendamine, koelmualade taastamine, sotsiaalse heaolu ja kultuuripärandi edendamine). 2019. aastal viidi TÜ sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse poolt läbi vahehindamine kahe meetme – „Kogukonna juhitud kohaliku arengu strateegia rakendamine“ ning „Koostöötegevused“ raames. Hindamise käigus selgitati välja, kas meetmete rakendamine kulgeb kõigis kaheksas Eesti kalanduspiirkonnas ootus- ja eesmärgipäraselt vastavalt rakenduskava meetmete ja kohalikes arengustrateegiates seatud eesmärkidele ning hinnati kohalike algatusrühmade tegevust kohalike arengustrateegiate elluviimisel. Vahehindamise tulemused näitasid, et perioodil 2015–2018 toetust saanud projektid on enamasti suunatud EMKF-i rakenduskava ning kohaliku arengu strateegiate eesmärkide saavutamisesse ning toetust saanud ettevõtjate majandusnäitajad on valdavalt paranenud; algatusrühmade otsustusprotsessid on üldjuhul sõltumatud ja läbipaistvad. Koostöötegevuste meede toimib üldiselt hästi, samas on tegevuste elluviimise võimekus piirkonniti väga erinev. Meetmete rakendamise süsteem on loogiline ning korraldamise protsess valdavalt sujuv ja efektiivne.

8 Maksud ja võlad ning maksumuudatused

Peegi Kaibald

8.1 Põllumajandustootjate maksud ja võlad

Maksu- ja Tolliameti (MTA) registris oli 2019. aasta lõpu seisuga 10 725 isikut, kelle tegevusalaks oli märgitud põllumajandus[107]. Nendest juriidilisi isikuid oli 3716 ja füüsilisest isikust ettevõtjaid (FIE) 7009.

Põllumajandustootjate deklareeritud maksud 2019

Põllumajandustootjatest juriidilised isikud ja FIE-d **deklareerisid 2019. aastal makse kokku summas 91,5 mln €**. Seda on tervelt 28,6 mln € rohkem kui eelmisel aastal. Deklareeridud maksudest 88% (80,1 mln €) deklareerisid juriidilised isikud ja 12% (11,4 mln €) FIE-d. Detailsemad andmed deklareeritud maksude ja võlgade kohta vt ***Lisa 1. 9;Lisa 1. 10***.

Vaadates deklareerimist maksuliikide kaupa (**Joonis 120**), siis nii nagu eelmiselgi aastal, moodustas kõige suurema osakaalu sotsiaalmaks (42,6 mln €), millele järgnes tulumaks (22,4 mln €). Oluline erinevus võrreldes eelmise aastaga puudutab aga käibemaksu. Kui eelmisel aastal oli deklareeritud käibemaksu summa negatiivne (-8 mln €), st sisendkäibemaksuna tagasiküsitud summa ületas deklareeritud summat, siis 2019. aastal oli käibemaksu summa taas positiivne. Deklareeritud käibemaks oli 2019. aastal 18,8 mln €, mis seletab paljuski ka üldise deklareeritud maksusumma suurenemist.

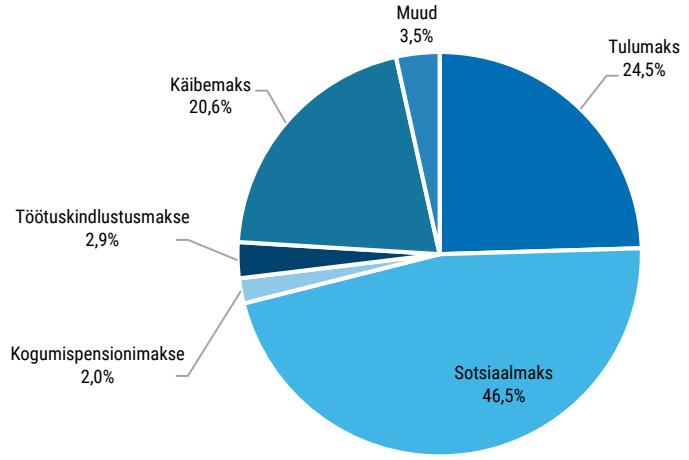

Joonis 120. **Põllumajandustootjate deklareeritud maksude jaotumine maksuliikide lõikes 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Vaadeldes 2019. aastal põllumajanduses deklareeritud maksude osakaalu sektori põhiselt (***Joonis 121***), siis nii nagu eelmiselgi aastal moodustab sellest kõige suurema osa loomakasvatus (44,7 mln €), millele järgneb taimekasvatus (29,9 mln €) ja segapõllumajandus (12,7 mln €). Just need kolm sektorit panustasid enim ka deklareeritud maksusumma kasvu, kus eelmise aastaga võrreldes suurenes 10,3 mln €

[107] Isikud, kellel on EMTA registris märgitud tegevusala mõne järgmise EMTAK koodiga:

1) Taime- ja loomakasvatus, jahindus ja neid teenindavad tegevusalad (EMTAK kood 01);
2) Üheaastaste põllukultuuride kasvatus (EMTAK kood 011);
3) Mitmeaastaste taimede kasvatus (EMTAK kood 012);
4) Taimede paljundamine (EMTAK kood 013);
5) Loomakasvatus (EMTAK kood 014);
6) Segapõllumajandus (EMTAK kood 015);
7) Põllumajandust abistavad tegevusalad ja saagikoristusjärgsed tegevused (EMTAK kood 016);
8) Jahindus ja seda teenindavad tegevusalad (EMTAK kood 017).

taimekasvatuse, 9,4 mln € piimakarjakasvatuse ja 6 mln € segapõllumajandussektori deklareeritud maksusumma. Ilmselt võib siin põhjuseks olla saagikuselt hea aasta mitmetes põllumajandusvaldkondades, tänu millele suurenes maksude näol ka panus riigieelarvesse.

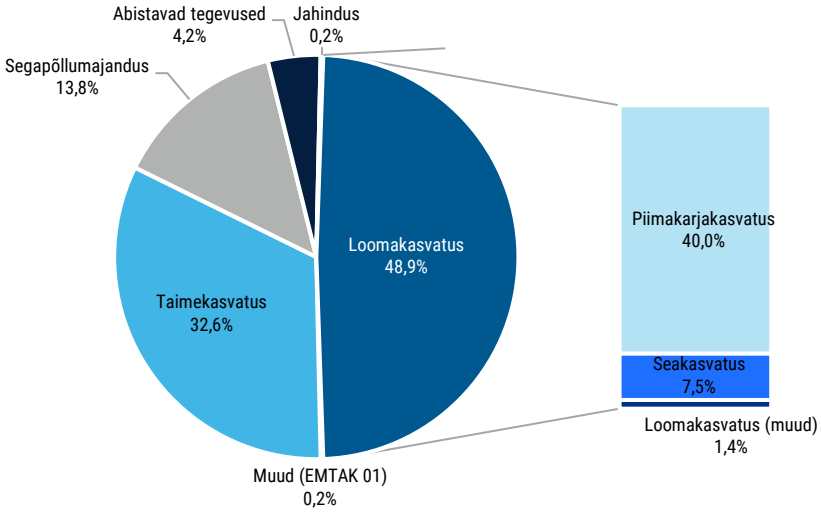

Joonis 121. **Põllumajandustootjate deklareeritud maksude jaotumine sektoriti 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Põllumajandustootjate maksuvõlad 2019

Kui deklareeritud maksusumma oli võrreldes eelmise aastaga oluliselt kasvanud, siis võib positiivsena ära märkida, et maksuvõla suurus[108] ei ole märkimisväärselt kasvanud. Põllumajandustootjate maksuvõlg oli 5,4 mln € (2018 oli see 5,1 mln €). Maksuvõlglasi oli põllumajandustootjate seas 2019. aastal kokku 927 isikut, kellest FIE-sid oli 542 ja juriidilisi isikuid 385. Kuigi arvuliselt oli maksuvõlglaste seas FIE-sid rohkem kui juriidilisi isikuid, siis samas moodustas füüsiliste isikute maksuvõlg vaid 33% (1,8 mln €) ja juriidiliste isikute maksuvõlg 67% (3,6 mln €).

Vaadeldes võla jaotumist maksuliigiti (**Joonis 122**)[109], siis nii nagu eelmiselgi aastal moodustab maksuvõlast kõige suurema osa käibemaksuvõlg (3,7 mln €), millele järgneb sotsiaalmaksu (1 mln €) ja tulumaksu (0,6 mln €) võlg.

[108] Maksuvõlgade andmetes on ülevaates läbivalt kajastatud vaid põhimaksuvõlgnevust ning arvestatud ei ole intressivõlga ega ettemaksukonto jääki.
[109] Muud – maamaks, raskeveokimaks
Tulumaks= erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks, FIE tulumaks

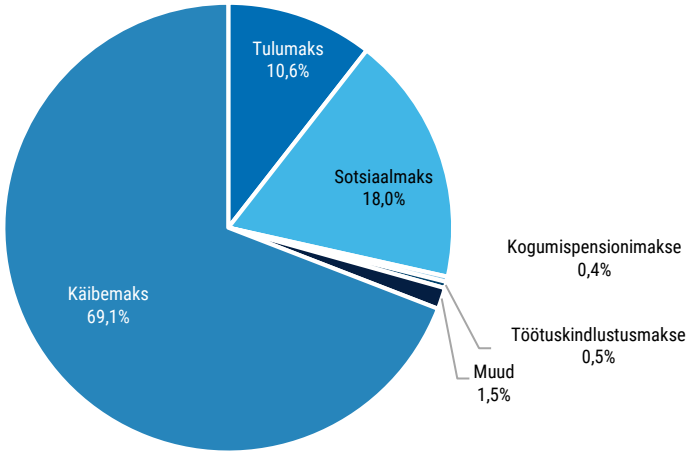

Joonis 122. Põllumajandustootjate maksuvõlgade jaotumine maksuliikide lõikes 2019
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Kui vaadelda maksuvõlgnevust sektorite lõikes (***Joonis 123***), siis nagu eelmiselgi aastal, on ka nüüd näha, et kuigi piimakarjakasvatusega tegelevad isikud on suurima deklareeritud maksusummaga, on siiski endiselt suurim maksuvõlg taimekasvatuses (2,7 mln €), millele järgneb segapõllumajandus (1,4 mln €) ja piimakarjakasvatus (0,6 mln €).

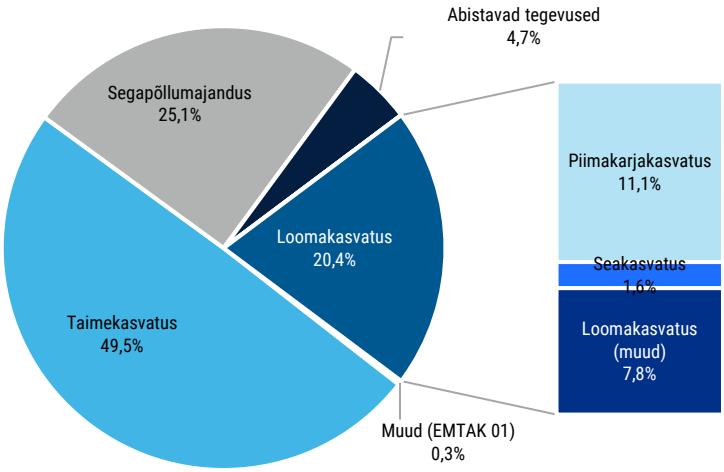

Joonis 123. **Põllumajandustootjate maksuvõlgade jaotumine sektoriti 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

8.2 Kalapüügi ja vesiviljelussektori maksud ja võlad

MTA registris oli 2019. aasta lõpu seisuga 1176 isikut, kelle tegevusalaks oli märgitud kalapüügi ja vesiviljelussektor[110]. Nendest 968 isikut olid FIE-d ja 208 isikut olid juriidilised isikud.

Kui põllumajandustootjate deklareeritud maksusumma oli eelneva aastaga võrreldes märkimisväärselt suurenenud, siis kalapüügi ja vesiviljelussektoris jääb eelmise aastaga (5,5 mln €) samasse suurusjärku

[110] Isikud, kellel on EMTA registris märgitud tegevusala mõne järgmise EMTAK koodiga:
1) Kalapüük ja vesiviljelus (EMTAK kood 030);
2) Kalapüük (EMTAK kood 031);
3) Vesiviljelus (EMTAK kood 032).

olles 2019. aastal 5,6 mln €. Sellest moodustavad FIE-de deklareeritud maksusuma 11% (0,6 mln €) ja juriidiliste isikute oma 89% (4,9 mln €).

Kui vaadelda maksusumma jaotumist sektoripõhiselt, siis ka siin on suurusjärgud samad, mis eelmisel aastal ja 95% deklareeritud maksudest moodustab kalapüügi sektor.

Käsitledes maksude deklareerimist maksuliikide lõikes (***Joonis 124***)[111], siis on ka siin osakaalud sarnased eelmisele aastale, kus suurima osa moodustab sotsiaalmaks (2,6 mln €), millele järgneb tulumaks (1,6 mln €) ja käibemaks (1,1 mln €).

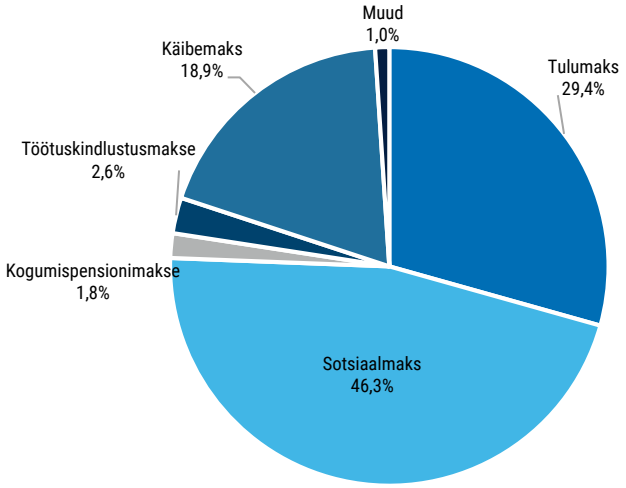

Joonis 124. **Kalapüügi ja vesiviljelussektori deklareeritud maksude jaotumine 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Ka maksuvõlgade osas pole 2018. aastaga võrreldes kalapüügi ja vesiviljelussektoris olulisi muutusi toimunud. Nii nagu 2018. aastal, oli ka 2019. aasta maksuvõla summa 0,3 mln €. Maksuvõlglasi oli 2019. aastal 121 isikut, neist 103 on FIE-d ja 18 juriidilised isikud. Maksuvõlast 67% (0,2 mln €) moodustas FIE-de maksuvõlg ja 33% (0,1 mln €) moodustas juriidiliste isikute maksuvõlg.

Kui kalapüügi sektor moodustas 95% deklareeritud maksudest, siis maksuvõlast moodustab kalapüügi sektori võlg 72% (225 386 €) ja vesiviljelussektori maksuvõlg 28% (86 453 €).

Võrreldes põllumajandussektoriga, kus üle kahe kolmandiku moodustas käibemaksuvõlg, siis kalapüügi ja vesiviljelussektoris oli sarnaselt eelmisele aastale kõige suurem sotsiaalmaksu võlg (177 499 €), millele järgneb käibemaksu (92 029 €) ja tulumaksu (33 486 €) võlg (***Joonis 125***).

[111] Muud — maamaks, raskeveokimaks, tollimaks, alkoholi-, kütuse- ja elektriaktsiis; Tulumaks — erijuhtude tulumaks, füüsilise isiku tulumaks, kinnipeetud tulumaks.

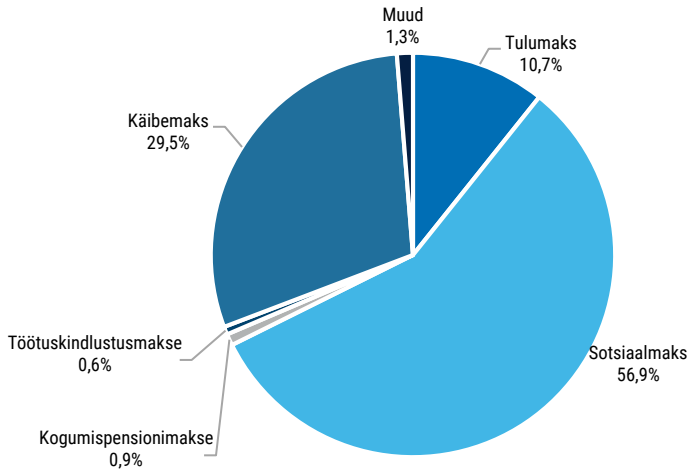

Joonis 125. **Kalapüügi ja vesiviljelussektori maksuvõlgade jaotumine maksuliikide lõikes 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

8.3 Toiduaine- ja joogitööstuse maksud ja võlad

Toiduaine- [112] ja joogitööstuses[113] kokku deklareeriti 2019. aastal makse kokku 2 mln € rohkem kui 2018. aastal ehk 275,0 mln €. Sellest 44% (120,4 mln €) moodustab toiduainetööstus ja 56% (154,6 mln €) joogitööstus.

Deklareeritud maksusumma suurenemine tuleb toiduainetööstuse poolt, kus eelmise aasta deklareeritud maksude summa on kasvanud 7,1 mln € võrra. Enim panustas maksusumma tõusu pagaritööstus, kus summa suurenes 3,3 mln € võrra. Samuti panustas summa muutusesse õlitööstuse maksusumma muutus, kuid seda tänu tagastatava käibemaksu summa vähenemisele (jäädes siiski negatiivseks).

Toiduainesektori suurimad maksusummad on sarnaselt eelmisele aastale jaotunud nelja suure sektori vahel – lihatööstus (33,2 mln €), muude toiduainete tootmine (29,6 mln €), pagaritööstus (23,4 mln €) ja piimatööstus (18,7 mln €) (***Joonis 126***). Jooniselt on puudu õlitööstus, kus käibemaksutagastuse tõttu on kogusumma sarnaselt eelmise aastaga endiselt negatiivne (-5,2 mln €).

[112] Isikud, kellel on EMTA registris märgitud tegevusala mõne järgmise EMTAK koodiga:
1) Toiduainete tootmine (EMTAK kood 10);
2) Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine (EMTAK kood 101);
3) Kala, vähilaadsete ja limuste töötlemine ja säilitamine (EMTAK 102);
4) Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine (EMTAK 103);
5) Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine (EMTAK 104);
6) Piimatoodete tootmine (EMTAK 105);
7) Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine (EMTAK 106);
8) Pagari- ja makarontoodete tootmine (EMTAK 107);
9) Muude toiduainete tootmine (EMTAK 108);
10) Valmis loomasööda tootmine (EMTAK 109).

[113] Isikud, kellel on EMTA registris märgitud tegevusalaks joogitootmine (EMTAK koodid 11 või 110).

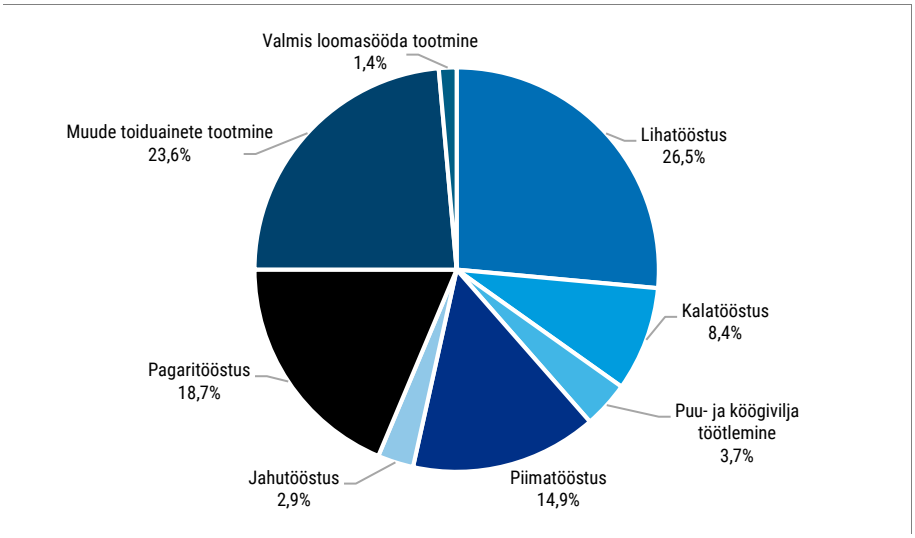

Joonis 126. **Toiduainetööstuse deklareeritud maksude jaotumine 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Maksuliigiti (***Joonis 127***)[114] oli jaotus toiduainetööstuses üpris sarnane eelmisele aastale, kus suurima osakaaluga oli sotsiaalmaks (56,7 mln €), sellele järgnes käibemaks (28,9 mln €) ja tulumaks (27,2 mln €).

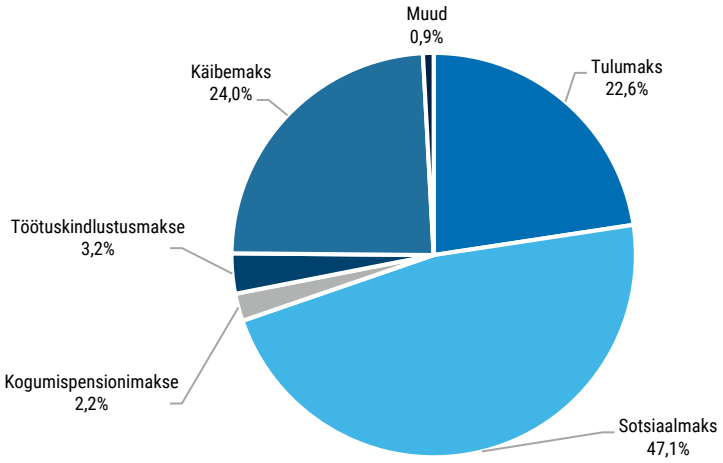

Joonis 127. **Toiduainetööstuse deklareeritud maksude jaotumine maksuliikide lõikes 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Kui toiduainetööstuse deklareeritud maksusumma oli tõusutrendis, siis joogitööstuse deklareeritud maksusumma on aastaga vähenenud 5,1 mln €. See tuleb alkoholiaktsiisi summa vähenemisest 5,8 mln € võrra. Kuigi summaliselt on muutus suur, siis samas protsentuaalselt, kui vaadata sektori alkoholiaktsiisi laekumist, vähenes alkoholiaktsiisi laekumine aasta lõikes vaid ligi 6%. Ilmselt peitub aktsiisisumma vähenemise põhjus 2019. aastal toimunud alkoholiaktsiisi langetusel. Samas tuleb mõjude hindamisel silmas pidada nii kogu alkoholiaktsiisi laekumist riigis[115] kui ka alkoholiaktsiisi muudatuste mõju ka tarbimisele ja piirikaubandusele ning sellest tulenevatele muudatustele kogulaekumises. Alkoholiaktsiisi muudatusi käsitletakse pikemalt ülevaate maksumuudatuste osas.

[114] Muud - alkoholi-,elektri-,kütuse-, pakendiaktsiis, hasartmängumaks, maamaks, raskeveokimaks, tollimaks
Tulumaks - erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks, FIE tulumaks
[115] Alkoholiaktsiisi laekumine 2019: 225,5 mln €, allikas: Rahandusministeerium: 2019. aasta maksutulud kasvasid aasta varasemaga võrreldes 7,7 protsenti. Detsembri maksutulud (xls) (10.02.2020). https://www.rahandusministeerium.ee/et/uudised/2019-aasta-maksutulud-kasvasid-aasta-varasemaga-vorreldes-77-protsenti (vaadatud 17.02.2020)

Osakaalu mõttes ei ole alkoholiaktsiisi osa oluliselt muutunud, moodustades joogitööstuse maksudest[116] endiselt üle 60% (98,1 mln) (*Joonis 128*).

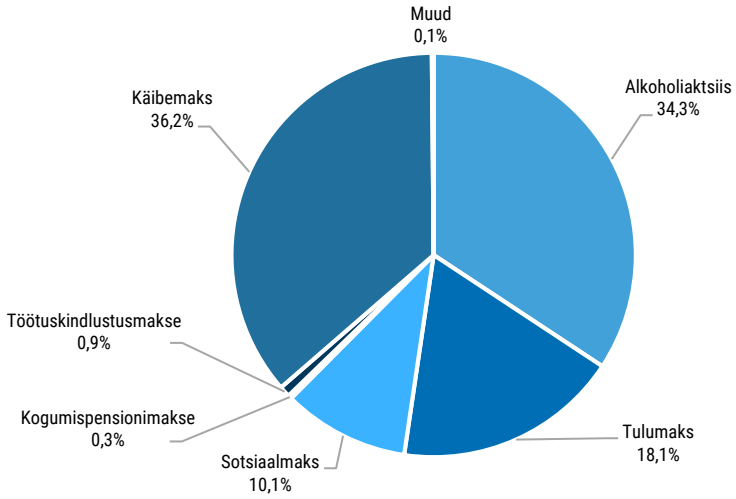

Joonis 128. **Joogitootmise sektori deklareeritud maksude jaotumine maksude lõikes (%) 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Maksuvõlgadega seonduv ei ole eelmise aastaga võrreldes märkimisväärselt muutunud. Maksuvõlglaseid oli toidu- ja joogitööstuses kokku 154. Maksuvõla summa on suurenenud 0,5 mln € võrra, olles kokku 5,9 mln €, millest 83% (4,9 mln €) moodustas toiduainetööstuse ning 17% (1,0 mln €) joogitööstuse maksuvõlg.

Toiduainetööstuse maksuvõlg liigiti on toodud *Joonis 129*[117]. Sealt nähtub, et võlad jagunesid sarnaselt eelmisele aastale – käibemaksu võlg (2 mln €), sotsiaalmaksu võlg (1,7 mln €) tulumaksu võlg (1 mln €).

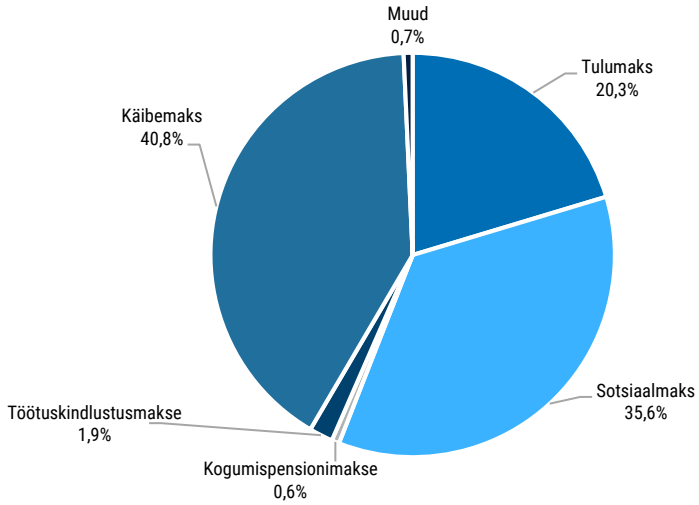

Joonis 129. **Toiduainetööstuse võlgade jaotumine maksuliikide lõikes (%) 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

[116] Muud - pakendiaktsiis, maamaks, raskeveokimaks, tollimaks
Tulumaks - erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks, FIE tulumaks
[117] Muud — maamaks, pakendiaktsiis, raskeveokimaks, kütuseaktsiis;
Tulumaks — füüsilise isiku tulumaks, erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks.

Sektori vaates (*Joonis 130*) olid sarnaselt eelmisele aastale võlad jaotunud mitmete sektorite vahel, kuid kõige suurem maksuvõlg on piimatööstusel (1,3 mln €), lihatööstusel (1,2 mln €) ja õlitööstusel (0,8 mln €).

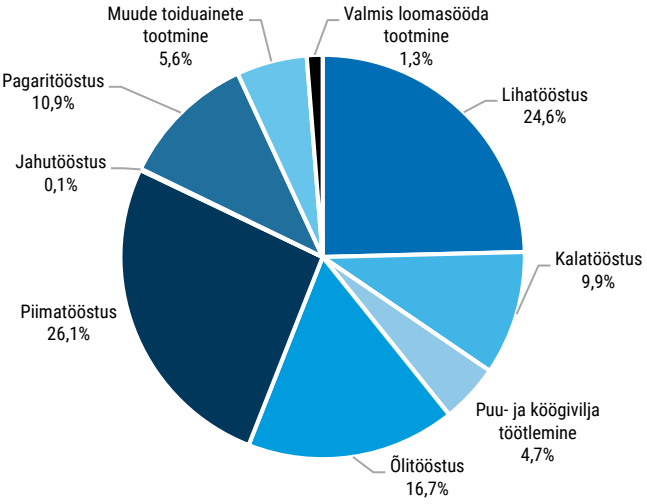

Joonis 130. **Toiduainetööstuse maksuvõlgade jaotumine sektorites (%) 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Joogitootööstuse maksuvõla jaotust liigiti[118] vaadeldes on näha, et see on suhteliselt võrdselt jagunenud käibemaksu (0,37 mln €) ja alkoholiaktsiisi (0,35 mln €) vahel, millele järgnevad teised maksud (**Joonis 131**).

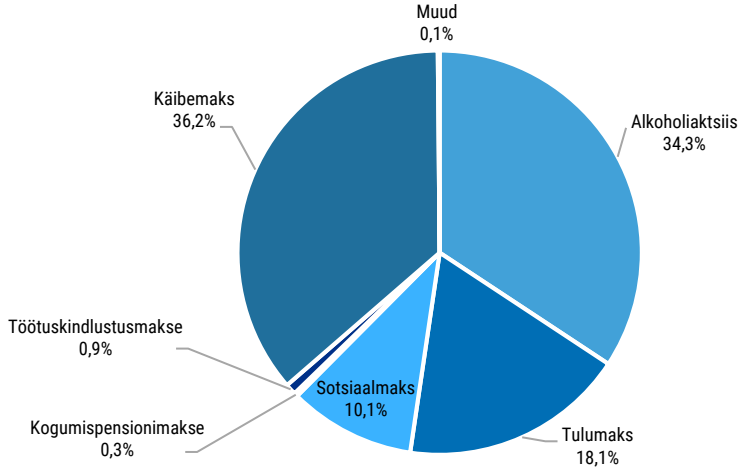

Joonis 131. **Joogitootööstuse maksuvõlgade jaotumine maksude lõikes (%) 2019**
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

[118] Muud — maamaks, raskeveokimaks;
Tulumaks — erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks

8.4 Põllumajanduse, kalanduse ja toidu- ja joogitööstuse deklareeritud maksud ja maksuvõlad kokku

Põllumajanduse, kalanduse ning toiduainetööstuse ettevõtted kokku deklareerisid makse 372 mln €, mida oli 9% enam kui aasta varem. Maksudest 74% oli toiduainetööstuse (koos joogiga), 25% põllumajanduse ning 1% kalandusega tegelevate ettevõtjate poolt deklareeritud. Maksuliigiti oli suurim osakaal sotsiaalmaksul ning alkoholiaktsiisil, mis mõlemad moodustasid umbes kolmandiku deklareeritud maksudest.

Maksuvõlga oli nimetatud sektorites kokku 11,6 mln €, mis jagunes enam-vähem võrdselt toiduinetööstuse (koos joogiga) (51%) ja põllumajandussektori (46%) vahel, kalanduse maksuvõlg moodustas vaid 3% kogusummast. Vaadates maksuliigiti, siis kõige suurem oli ettevõtete käibemaksu (53%) ning sotsiaalmaksu (26%) võlg.

Kokkuvõtvalt on põllumajandustootjate, kalandus- ja vesiviljelussektori ning toiduaine- ja joogitööstuse maksud ja võlad toodud **Joonis 132**.

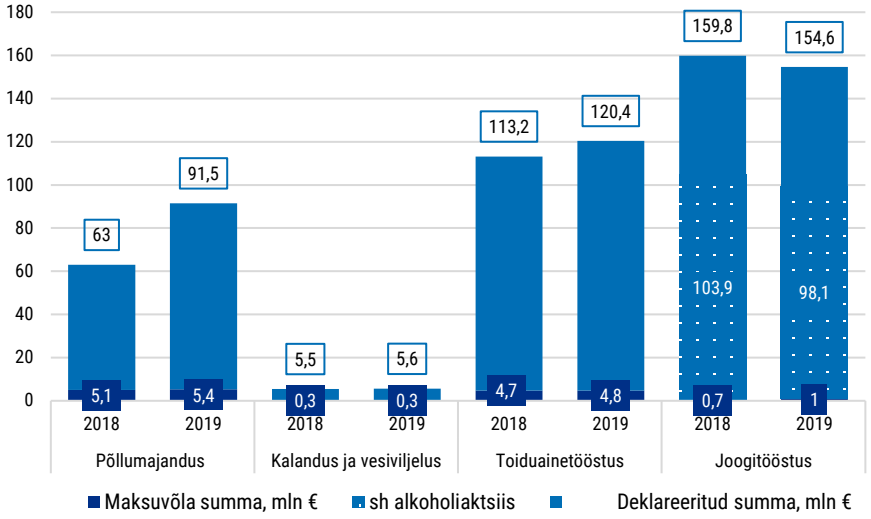

Joonis 132. Põllumajandustootjate, kalandus ja vesiviljelussektori, toidu- ja joogitööstuse deklareeritud maksude ja võlgade summa 2018 ja 2019
Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

8.5 Olulisemad maksumuudatused 2019

Võrreldes 2018. aastaga, mil muutusid maksuvaba tulu arvestamise põhimõtted, oli 2019. aastal jõustunud otseste maksude muudatused tagasihoidlikumad. Esile võib tuua sotsiaalmaksu minimaalse kohustuse aluseks oleva kuumäära tõusu 470 eurolt **500 eurole**[119] ning ka töötasu alammäära suurenemise 500 eurolt 540 eurole[120]. Muutus ka dividendide ja kasumieraldiste maksumäär ning üldisemas plaanis jõustusid uued kuritarvituste vastased sätted, mis on üle võetud EL kuritarvituste vastasest direktiivist (ATAD)[121].

[119] Maksu ja Tolliamet. Maksumäärad 2020. https://www.emta.ee/et/eraklient/tulu-deklareerimine/maksumaarad (vaadatud 07.02.2020)
[120] Vabariigi Valitsuse 13.12.2018 määrus nr 117 Töötasu alammäära kehtestamine https://www.riigiteataja.ee/akt/118122018007 (vaadatud 07.02.2020)
[121] Rahandusministeerium. Maksud. https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/maksu-ja-tollipoliitika/maksud (vaadatud 07.02.2020)

Põllumajandus- ning toiduainesektorit puudutavad 2019. aastal jõustunud muudatustest suuremalt ilmselt kaudsete maksudega ja eelkõige aktsiisidega seonduv[122]. Töötleva tööstuse jaoks on oluline 2019. aasta 1. juulist kehtima hakanud alkoholiaktsiisi muudatused, kus vähendati mitmete alkoholitoodete aktsiisimäärasid[123].

Samuti võib tulevikus ilmselt töötlevat tööstust ning ka näiteks aiandussektorit puudutada 2019. aastal kehtima hakanud intensiivse gaasitarbimisega ettevõtjate maagaasisoodustus, võimaldades neil tarbida maagaasi soodusaktsiisimääraga 11,30 eurot 1000 m^3 kohta (tavamäär 63,31 eurot 1000 m^3 kohta, alates 2020 on tavamäär 79,14 € 1000 m^3 kohta)[124]. Aktsiisisoodustuse saamiseks peab ettevõtjal olema energia aktsiisivabastuse loa taotlemisele vahetult eelnenud majandusaastal gaasitarbimise intensiivsus keskmiselt vähemalt 13 protsenti või ettevõtjal on prognoositud gaasitarbimise intensiivsus järgmisel 12 kalendrikuul keskmiselt vähemalt 13 protsenti, ettevõtja energiajuhtimissüsteem peab vastab standardile EVS-EN ISO 50001 ning ettevõtja põhitegevusala ega kõrvaltegevusala ei tohi kuuluda Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 1893/2006 I lisa jao D ossa 35 „Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine". 2019. aasta lõpus vastu võetud seadusemuudatus, mis jõustus käesoleva aasta 1. jaanuaris, täpsustab, et kõrvaltegevusalaks ei peeta ettevõtja põhitegevusalal toodetavate toodete tootmiseks kasutatava elektri- ja soojusenergia tootmist.[125] Eelkõige peaks see täpsustus tagama õigusselguse, et näiteks aiandustootjad, kes kasutavad oma aiandussaaduste tootmisprotsessis soojuse ja elektri tootmiseks koostootmisjaamu, ei oleks seetõttu maagaasi aktsiisisoodustuse saamise võimalusest välistatud. Täpsemalt saab selle kohta teavet Maksu- ja Tolliametilt[126].

Lisaks maagaasi aktsiisisoodustusele jõustus 2019. aastal ka elektriaktsiisisoodustus elektrointensiivsetele ettevõtjatele, võimaldades neile kohaldada soodusmäära 0,5 eurot tavamäära 4,47 euro asemel ühe megavatt-tunni elektrienergia kohta[127]. See soodustus kehtib erinevalt gaasiaktsiisisoodustusest vaid kahele kindlale sektorile – infoalasele tegevusele ja ka töötlevale tööstusele (jagu C). Nii nagu gaasiaktsiisisoodustuse puhulgi, on ka elektriaktsiisi saamiseks vajalik täita mitmeid kindlaid nõudeid[128] ning täpsemalt saab selle kohta teavet Maksu- ja Tolliametilt[129].

Kuigi nii gaasi- kui elektriaktsiisi soodusmäärade rakendamine võib ettevõtjatele anda sisendite tootmises märkimisväärse soodustuse, siis Rahandusministeeriumi andmetel on elektriaktsiisi osas soodustust saanud üheksa ja gaasi osas neli ettevõtjat ning 2019. aastal ei olnud nende hulgas ühtegi põllumajanduse, kalanduse ega toiduaine- ja joogitööstuse ettevõtet[130]. Võimalik, et siin mängivad rolli ehk ilmselt soodustuse saamise kriteeriumitest tulenevad kõrged lävendid, mis ettevõtjatele takistuseks saavad.

[122] Aktsiisimäärad leitavad alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadusest (RT I, 23.12.2019, 6). Alkoholi aktsiisimäärad - § 46, sigarettide aktsiisimäärad - § 56, kütuse ja elektrienergia aktsiisimäärad - § 66. https://www.riigiteataja.ee/akt/107122018030?leiaKehtiv (vaadatud 07.02.2020)

[123] Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, § 46 (RT I, 20.06.2019, 3). https://www.riigiteataja.ee/akt/120062019003 (vaadatud 07.02.2020)

[124] Aktsiisimäärad leitavad alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadusest, § 66 (RT I, 23.12.2019, 6 https://www.riigiteataja.ee/akt/107122018030?leiaKehtiv (vaadatud 07.02.2020)

[125] Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse § 20^3 (RT I, 23.12.2019, 6), https://www.riigiteataja.ee/akt/120062019003?leiaKehtiv (vaadatud 07.02.2020)

[126] Maksu- ja Tolliamet. Maagaasiaktsiisi soodustus intensiivse gaasitarbimisega ettevõttele. https://www.emta.ee/et/ariklient/aktsiisid-vara-hasartmang/kutus-ja-elektrienergia/maagaasiaktsiisi-soodustus-intensiivse (vaadatud 11.02.2020)

[127] Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse § 66 (RT I, 23.12.2019, 6), https://www.riigiteataja.ee/akt/120062019003?leiaKehtiv

[128] Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse § 20^2 (RT I, 23.12.2019, 6), https://www.riigiteataja.ee/akt/120062019003?leiaKehtiv (vaadatud 07.02.2020)

[129] https://www.emta.ee/et/ariklient/aktsiisid-vara-hasartmang/kutus-ja-elektrienergia/elektriaktsiisi-soodustus

[130] Rahandusministeeriumi Tolli- ja aktsiisipoliitika osakond, e-kiri autorile (11.02.2020)

Lisatabelid

Lisa 1. 1.Põllumajanduse majandusarvestuse esialgsed andmed (mln €) 2010 –2019

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 (II)	muutus 2019(II)/ 2018	muutus 2019(II)/ 2010
Taimekasvatuse kogutoodangu väärtus	275	336	429	382	384	468	319	370	350	500	43%	82%
Loomakasvatuse kogutoodangu väärtus	321	388	384	452	424	365	349	438	401	427	6%	33%
sh tootetoetus	4,4	3,7	4,2	4,1	3,9	21,3	8,6	24,1	8,1	7,4	-9%	67%
Põllumajandussaaduste toodangu väärtus kokku	**596**	**724**	**812**	**834**	**809**	**833**	**668**	**808**	**751**	**927**	**23%**	**55%**
Põllumajanduslikud teenustööd ja lahutamatu mittepõllumajanduslik kõrvaltootmine	72	87	86	90	92	103	82	78	108	109	2%	52%
Põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtus	**668**	**811**	**898**	**924**	**900**	**935**	**750**	**886**	**859**	**1 036**	**21%**	**55%**
Vahetarbimine	434	500	539	591	556	658	599	608	653	685	5%	58%
Brutoolisandväärtus	234	310	359	333	344	277	151	278	206	351	70%	50%
Põhivara kulum	82	86	93	104	113	123	123	130	139	148	6%	80%
Netolisandväärtus	152	224	267	229	231	154	29	148	67	203	204%	33%
Tootmistoetused	165	174	187	192	168	150	167	191	204	210	3%	27%
Netolisandväärtus faktorhinnas	314	395	450	417	395	299	192	335	266	408	53%	30%
Väliste tegurite (intressi, rendi ja tööjõukulu)	131	137	154	170	174	188	191	200	226	243	8%	86%
Ettevõtjatulu	183	261	298	248	222	112	2	136	42	166	297%	-9%
Põllumajanduse tööjõud kokku (asataühikutes ATÜ, 1ATÜ= 2200 tundi)	25 361	24 366	23 147	22 266	21 970	20 300	20 332	20 332	20 089	19 602	-2%	-23%
Suhtarvud												
Tootmis- ja tootetoetuste osatähtsus netolisandväärtuses faktorhinans	54%	45%	42%	47%	44%	57%	92%	64%	80%	53%		
Netolisandväärtus faktorhinnas ATÜ kohta	12 365	16 209	19 442	18 721	17 969	14 728	9 450	16 460	13 257	20 795	57%	68%
… 3 aasta libisev keskmine (I hinnang EUROSTAT)	9 306	11 697	15 897	18 080	18 721	17 213	14 162	13 557	13 062	16 187		
Netolisandväärtus faktorhinnas ATÜ kohta, osatähtsus EL28 keskmisest (I hinnang, EUROSTAT)	76%	88%	108%	117%	118%	107%	87%	80%	74%	88%		

**- II-korrigeeritud esialgsed andmed 05.02.2020 seisuga*

Allikas: Statistikaamet

Lisa 1. 2. Kalapüügi ja vesiviljelustoodete tootmine (t) 2014—2019

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kaugpüük	10 850	11 084	12 027	15 135	17 155	17 835
Läänemere traalpüük	44 365	47 288	48 933	53 634	56 500	55 342
Läänemere rannapüük	10 888	12 449	11 856	10 878	10 436	10 816
Sisevetepüük	2 846	2 574	3 019	2 955	3 155	2 931
Vesiviljelus	869	798	868	871	944	
KOKKU	**69 818**	**74 194**	**76 703**	**83 472**	**88 189**	**86 924**

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Lisa 1. 3. Kaugpüük (t) 2014—2019

Liik	Teaduslik nimi	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Tursk	*Gadus morhua*	907	989	529	2 544	2 031	2 159
Ameerika merikurat	*Lophius americanus*	27	2	7	1	0	0
Tähniline merihunt	*Spotted wolffish*	14	7	8	30	36	15
Merihundid	*Anarhichas spp*	14	1	0	0	0	0
Süvalest	*Reinhardtius hippoglossoides*	1 037	694	1 092	1 142	1 286	1 103
Kilttursk (Pikša)	*Melanogrammus aeglefinus*	79	30	24	30	0	0
Valge ameerikaluts	*Urophycis tenuis*	2	0	0	0	1	0
Harilik hiidlest	*Hippoglossus hippoglossus*	25	22	30	41	44	44
Hõbemerluus	*Merluccius bilinearis*	151	114	57	55	21	0
Kalju-tömppeakala	*Coryphaenoides rupestris*	4	0	0	0	0	0
Raid, m.n	*Raja spp*	246	47	162	304	46	7
Harilik süvameregarnee	*Pandalus borealis*	5 665	6 740	6 954	7 413	8 019	9 795
Harilik karelest	*Hippoglossoides platessoides*	1 177	537	1 105	1 249	1 691	1 071
Meriahvenad, m.n	*Sebastes spp*	1 300	1 512	1 656	2 198	3 590	3 252
Tumehaid, m.n	*Etmopterus spp*	2	0	0	0	0	0
Pikklest	*Glyptocephalus cynoglossus*	40	22	40	66	31	27
Ruske soomuslest	*Limanda ferruginea*	24	342	351	39	347	358
Põhja-pikksaba	*Macrourus berglax*	136	26	13	23	12	3
	KOKKU:	**10 850**	**11 084**	**12 027**	**15 135**	**17 155**	**17 835**

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Lisa 1. 4. Läänemere traalpüük (t) 2014–2019

Liik	Teaduslik nimi	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Räim	*Clupea harengus membras*	15 594	23 027	24 904	26 781	26 662	32 833
Kilu	*Sprattus sprattus balticus*	28 498	23 953	23 687	26 546	29 625	30 649
Tursk	*Gadus morhua*	158	179	0	0	1	2
	KOKKU:	**44 250**	**47 159**	**48 591**	**53 326**	**56 288**	**63 484**

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Lisa 1. 5.Sisevete kalapüük (t) 2014–2019

Kalaliik	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ahven	796,6	836,0	1 025,0	682,1	568,2	798,8
Angerjas	15,7	13,6	14,4	15,0	17,8	20,7
Haug	188,0	143,5	143,0	134,5	122,1	144,0
Hõbekoger	0,4	0,4	0,4	0,4	0,7	0,5
Jõesilm	29,7	46,5	30,7	40,8	24,8	33,8
Karpkala (Sasaan)	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
Kiisk	8,7	7,5	9,3	1,8	0,8	2,0
Koger	7,5	8,9	4,8	4,8	3,5	2,4
Koha	657,2	461,5	760,8	918,3	735,5	694,5
Latikas	850,1	784,5	756,6	846,9	754,2	663,6
Linask	12,5	8,9	7,6	5,6	8,2	8,7
Luts	22,8	19,5	27,5	45,2	40,6	47,3
Nurg	1,4	1,8	3,1	1,5	2,1	2,0
Peipsi siig	0,5	0,3	0,2	0,2	0,6	0,2
Peipsi tint	0,0	0,0	0,0	0,0	354,7	19,3
Roosärg	1,3	0,4	0,4	0,4	0,2	0,2
Rääbis	19,0	10,8	13,4	44,8	306,8	303,4
Säinas	2,4	1,6	2,1	1,9	5,1	4,3
Särg	232,2	227,3	219,3	210,3	208,3	185,5
Viidikas	0,6	0,3	0,0	0,0	0,4	0,1
Muud liigid	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,3
KOKKU	**2 846,5**	**2 573,8**	**3 018,7**	**2 954,7**	**3 154,7**	**2 931,4**

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Lisa 1. 6. Läänemere rannapüük (t) 2014–2019

Kalaliik	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ahven	1 566,7	1 522,8	1 373,6	1 290,5	1 136,7	979,2
Angerjas	1,1	0,8	0,8	0,7	0,5	1,0
Emakala	0,2	0,8	0,1	0,3	0,5	0,0
Harilik kammeljas	0,1	0,0	0,2	0,4	0,7	0,2
Haug	65,4	51,8	41,6	40,4	68,1	76,3
Hõbekoger	87,8	70,0	60,8	64,7	64,5	65,0
Jõesilm	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Karpkala (Sasaan)	0,2	0,4	0,2	0,1	0,1	0,5
Kiisk	35,3	24,2	37,4	42,5	48,7	55,8
Kilu	0,6	0,2	0,4	0,1	0,6	0,0
Koha	173,3	83,0	106,7	56,1	66,0	52,1
Latikas	12,9	8,2	6,6	7,6	9,4	8,8
Lest	204,1	198,4	200,6	186,5	168,9	149,7
Linask	6,9	5,0	3,5	2,5	4,7	3,7
Luts	5,0	5,1	3,8	3,2	2,2	2,0
Lõhi	5,2	5,6	6,8	8,9	8,2	8,4
Meriforell	14,6	16,1	19,9	17,3	16,3	16,8
Merihärg	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Merisiig	25,9	19,5	18,3	16,2	17,4	16,2
Meritint	228,7	346,8	357,8	171,6	283,9	501,7
Nurg	30,4	29,8	29,3	32,0	36,7	35,0
Roosärg	2,7	2,2	2,4	1,5	1,8	2,5
Räim	7 535,6	9 290,7	8 864,5	8 372,1	8 064,5	8 293,1
Säinas	12,0	16,0	27,0	35,8	49,1	50,4
Särg	93,3	95,1	110,8	86,1	94,1	120,8
Tursk (Atlandi tursk)	7,0	3,9	1,9	0,8	1,0	1,3
Tuulehaug	43,8	115,9	70,0	176,8	74,9	130,1
Vimb	84,0	92,9	73,4	88,0	97,3	118,7
Ümarmudil	19,2	30,6	89,4	139,3	119,5	118,9
Agarik	625,9	413,0	348,2	36,2	0,0	60,0
Muud liigid	0,3	1,9	0,4	0,3	0,5	0,3
Kokku	**10 888,0**	**12 449,4**	**11 856,0**	**10 878,2**	**10 436,3**	**10 868,6**

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Lisa 1. 7. Asustatud kala- ja jõevähi noorjärgud (tk) 2014—2018

Liik	Vanus/suurus	2014	2015	2016	2017	2018
Euroopa angerjas	Vastsed		234 500		602 118	602118
	Maimud	2 909 411	5 117 100			
	Samasuvised			1 082 700		
	Kahesuvised				313 400	
	Kaheaastased ja vanemad	187 808 000		236 141	5000	
Jõevähk	Mõõduline	2000		3000	3500	3000
Lõhe	Kaheaastased	25 485	41 855	36 796	42 795	25275
	Kahesuvised		3580	5393	21 186	9256
	Samasuvised	14 975	127 541	86 157	54 682	170798
	Üheaastased		40 638	44 755	60 851	79497
	Vastsed	49 550	98 500			75000
Meriforell	Kaheaastased ja vanemad	5403				
	Kaheaastased	20 000	5686	3247	2467	
	Üheaastased		3875			
	Samasuvised		10 308			
Merisiig	Samasuvised			33 810	6885	43774
Harjus	Üheaastased				193	
Linask	Kaheaastased		350			
Koha	Samasuvised					1000
Tuurakalad (täpsustamata)	Maimud					30 000
Tõugjas	Samasuvised					10 000
	Üheaastased					2000

Allikas: Keskkonnaministeerium

Lisa 1. 8.Otsetoetuste ja üleminekutoetuste taotlemiste ja määramiste andmed 2015–2018

	2015					2016					2017					2018					2019				
	Taotletud		Määratud			Taotletud		Määratud			Taotletud		Määratud			Taotletud		Määratud			Taotletud		Määratud		
	Taotlused	Ühikud, ha	Taotlused	Ühikud, ha	Summa, €	Taotlused	Ühikud, ha	Taotlused	Ühikud, ha	Summa, €	Taotlused	Ühikud, ha	Taotlused	Ühikud, ha	Summa, €	Taotlused	Ühikud, ha	Taotlused	Ühikud, ha	Summa, €	Taotlused	Ühikud, ha	Taotlused	Ühikud, ha	Summa, €
ÜPT	17 080	954 707	16 817	941 194	73 526 446	15 387	953 672	15 228	946 201	75 115 652	14 992	960 685	14 902	951 856	79 448 288	14 528	962 241	14 451	955 978	85 997 164	14 262	965 253	14 127	954 121	92 678 872
sh VPT	2 006	11 159	1 986	10 988	856 801	1 670	9 160	1 644	8 976	695 528	1 555	8 416	1 540	8 270	668 507	1 412	7 386	1 407	7 322	636 354	1 311	6 895	1 292	6 774	618 325
ROH	17 080	954 707	16 963	933 873	33 188 885	15 387	953 672	15 278	943 007	34 030 632	14 992	960 685	14 904	943 665	36 525 485	14 528	962 241	14 452	952 559	39 731 167	14 262	965 263	14 150	960 835	42 643 288
sh VPT	2 006	11 159	2 007	11 108	393 782	1 670	9 160	1 650	9 030	318 084	1 555	8 416	1 542	8 312	311 556	1 412	7 386	1 411	7 345	295 987	1 311	6 895	1 300	6 797	286 482
NPT	805	19 807	580	13 816	270 931	890	22 088	673	16 591	329 128	893	22 167	701	16 819	351 107	963	24 393	805	20 031	907 193	972	77 126	854	21 640	1 052 117
sh VPT	62	338	47	262	4 979	54	297	41	207	3 970	39	211	39	154	2 961	20	98	19	93	4 029	20	135,18	18	121	4 442
PKV	157	1 448	146	1 385	781 743	196	1 576	183	1 509	790 661	211	1 802	199	1 767	537 421	208	1 786	202	1 715	532 812	209	1 982	205	1 934	533 949
sh VPT	8	10	8	10	5 399	11	22	11	22	7 741	13	29	13	25	5 676	9	14	8	10	2 998	8	12	8	11	2 887
ATK	1 167	11 523	1 089	10 199	916 976	1 310	13 560	1 267	12 947	979 561	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sh VPT	27	88	27	96	7 648	30	82	30	82	6 147	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
PTK	1 268	15 989	1 233	14 985	1 908 544	1 331	16 830	1 309	16 105	1 965 467	1 175	35 085	1 156	33 998	5 410 193	1 097	35 107	1 077	34 398	5 501 544	967	35555	955	34 699	5 397 519
sh VPT	67	108	67	109	13 638	68	104	67	103	12 375	43	59	42	53	11 029	38	50	37	49	10 414	25	34	24	33	6 737
UTK	771	26 312	711	22 870	359 152	831	28 664	802	26 775	376 067	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sh VPT	63	1 135	58	1 026	15 853	63	1 211	61	1 175	15 855	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
AMM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 548	43 766	1 530	42 810	1 378 910	1 604	47 164	1 583	46 197	1 273 034	1 541	48 105	1531	47 434	1 174 466
UTT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	733	43 915	722	42 772	389 220	741	45 995	721	44 085	370 258	716	41 645	700	40 640	312 928
PII	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	939	584 732 76	932	584 614 16	8 055 983	902	581 587 548	900	581 494 887	7 826 921	883	578 657 626	880	578 512 181	6 670 246
VEI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 069	61 614	2 034	61 485	3 355 215	1 923	60 793	1 918	60 779	3 265 024	1 838	60 122	1833	60 080	2 385 791
LUT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	425	20 510	423	20 380	44 632	400	19 622	399	19 604	43 717	380	20 088	378	20 088	23 905
PTO	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8 994	661 889	7 951	627 179	5 995 828	8 748	658 542	7 750	622 048	5 536 235	8 412	657 067	7 462	619 771	4 524 329
SEL	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	37	1 125	37	1 125	16 208	38	1 153	38	1 153	14 986	37	1 015	37	1 015	11 494

Lisa 1. 9. Põllumajanduses, kalanduses ja toiduainetööstuses deklareeritud maksud (€) 2019

		EMTAK	Alkoholi-aktsiis	Elektri-aktsiis	Erijuhtude tulumaks	Füüsilise isiku tulumaks	Kinnipeetud tulumaks	Kogumis-pensionimakse	Käibemaks	Kütuse-aktsiis	Maamaks	Pakendi-aktsiis	Raskeveoki-maks	Sotsiaalmaks	Tollimaks	Tubaka-aktsiis	Töötuskindlustus-makse	Hasart-mängu maks	KOKKU 2019	KOKKU 2018	MUUTUS 2019/2018
Põllumajandus	Põllumajandus (üldine)	01				5 028	38 562	4 700	11 279		3 141		224	90 577			5 583		159 094	176237	-17 143
	Taimekasvatus	011, 012, 013	10 866	80 548	1 671 271	539 455	5 575 880	513 991	7 384 135	191 994	1 050 947	5 629	113 464	12 002 467	456	8 079	730 396		29 879 577	19548788	10 330 789
	Loomaksvatus(v.a 141;146)	014	493	641	108 007	20 512	1 091 510	126 563	-3 346 890	0	136 876	0	5 506	2 937 617	795	0	168 210		1 249 841	706537	543 304
	Piimakarjakasvatus	141		332	260 230	60 136	8 405 312	759 905	8 697 492	1	446 978		33 151	16 833 365	0		1 144 269		36 641 171	27250154	9 391 017
	Seakasvatus	146			78 495	-153	935 702	100 781	3 293 180		31 617		5 740	2 244 970			146 532		6 836 865	5895878	940 988
	Segapõllumajandus	015	85		63 697	803 886	1 810 479	225 316	2 236 603	82	929 976		48 378	6 259 169	378	8	293 044		12 671 102	6632990	6 038 112
	Abistavad tegevused	016			77 377	-5 150	867 500	101 363	466 790	2	47 338	479	18 904	2 139 834	150		136 346		3 850 935	2537411	1 313 524
	Jahindus	017			9 423	419	31 980	4 013	82 848		4 510			91 457			5 326		229 975	212429	17 545
	KOKKU 2019		**11 444**	**81 522**	**2 268 500**	**1 424 133**	**18 756 926**	**1 836 632**	**18 825 438**	**192 079**	**2 651 382**	**6 108**	**225 367**	**42 599 456**	**1 778**	**8 087**	**2 629 707**		**91 518 559**		**28 558 136**
	KOKKU 2018		5 984	78 080	3 572 983	2 150 318	17 277 347	1 755 914	-7 995 086	167 673	2 432 819	654	225 496	40 778 574	1 852	126	2 507 689			62960423	
	MUUTUS 2019/2018		5 460	3 442	-1 304 483	-726 185	1 479 579	80 718	26 820 524	24 407	218 563	5 454	-129	1 820 882	-74	7 961	122 018				
Kala	Kalapüük (üldine)	030				-1 370					175			11					-1 184	728	-1 911
	Kalapüük	031	3		615 348	-3 374	968 413	93 058	1 020 899	60	50 781		2 456	2 412 305	569		135 646		5 296 164	5130281	165 883
	Vesiviljelus	032		454	8 583	-1 547	51 069	8 010	33 327		3 283		56	167 696	16		11 330		282 277	410876	-128 599
	KOKKU 2019		**3**	**454**	**623 931**	**-6 290**	**1 019 482**	**101 068**	**1 054 225**	**60**	**54 239**		**2 512**	**2 580 012**	**585**		**146 976**		**5 577 257**		**35 373**
	KOKKU 2018		10		710 439	26 936	936 254	96 010	1 139 370	121	55 285		2 945	2 436 112	138		138 265			5 541 885	
	MUUTUS 2019/2018		-7	454	-86 507	-33 226	83 228	5 058	-85 145	-60	-1 046		-433	143 900	447		8 711				
Tööstus	Toiduainetööstus(üldine)	100			941	-262	12 661	1 313	-1 051					23 653			1 576		38 831	1959	36 874
	Lihatööstus	101		867	350 537	-53	5 360 564	594 048	12 994 590	34 179	75 147		1 939	12 914 770			885 576		33 212 164	32906240	305 924
	Kalatööstus	102			180 708	-806	1 970 378	211 630	2 675 380		30 646	4 610	27 412	5 004 069	48 705	2,7	344 345		10 497 079	9732301	764 779
	Puu- ja köögivilja tootmine	103			384 183	-5 834	768 077	88 971	1 409 221		2 682	2 569	1 095	1 877 413	11 403		128 722		4 668 501	4352841	315 661
	Õlitööstus	104			25 189		323 416	32 674	-6 325 909	3 934	99 550		1 546	629 157			39 488		-5 170 956	-7032679	1 861 723
	Piimatööstus	105	846		533 866		4 646 174	488 347	1 871 427	58 215	49 772		4 201	10 380 729	31		689 405		18 723 012	19079291	-356 279
	Jahutööstus	106			296 305	631	394 458	33 720	2 017 769	4 947	2 935		3 600	790 748			50 478	4 545	3 600 135	3235628	364 507
	Pagaritööstus	107			168 534	4 015	4 212 840	522 071	6 871 258	105 216	24 354	3 374	1 568	10 757 554	2 584		758 662	6 965	23 438 995	20141619	3 297 375
	Muude toiduainete tootmine	108	112 325		1 202 031	-3 009	5 939 142	653 276	6 565 662	17 004	42 893	2 495	254	13 890 465	213 165		936 480	12 457	29 584 639	29005573	579 066
	Valmis loomasööda tööstus	109			225 456		222 422	20 330	822 603		3 079	150		454 457			31 619		1 780 115	1818175	-38 060
	Joogitööstus	110	98 015 308		4 924 075	1 744	4 487 406	438 433	37 077 282		65 378	912	4 009	9 025 250	18 202		591 494		154 649 492	159781035	-5 131 542
	KOKKU 2019		**98 128 480**	**867**	**8 291 824**	**-3 574**	**28 337 537**	**3 084 813**	**65 978 231**	**223 494**	**396 436**	**14 109**	**45 623**	**65 748 265**	**294 089**	**2,7**	**4 457 845**	**23 967**	**275 022 009**		**2 000 028**
	KOKKU 2018		103 928 560	899	8 582 944	-3 020	26 295 785	2 973 488	62 833 374	139 854	319 898	22 876	42 912	63 218 514	380 867		4 277 484	7 546		273 021 980	
	MUUTUS 2019/2018		-5 800 081	-32	-291 120	-554	2 041 752	111 325	3 144 858	83 640	76 538	-8 767	2 711	2 529 751	-86 778	3	180 361	16 421			

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Lisa 1. 10. Põllumajanduse, kalanduse, toidu- ja joogitööstuse maksuvõlad (€) 2019

		EMTAK	Alkoholi-aktsiis	Füüsilise isiku tulumaks	Erijuhtude tulumaks	Käibemaks	Kogumispensioni-makse	Kinnipeetud tulumaks	Maamaks	Raskeveoki maks	Sotsiaalmaks	Tubaka-aktsiis	Töötuskindlustus-makse	Pakendi-aktsiis	Kütuse-aktsiis	KOKKU 2019	KOKKU 2018	MUUTUS 2019/2018
Põllumajandus	Põllumajandus (üldine)	01		1 512		8 473		720	748		5 254		229			**16 936**	42726	-25 790
	Taimekasvatus	011,012,013		82 343	20 486	2 107 247	8 788	85 269	32 707	6 251	320 158		11 978			**2 675 226**	2505324	169 903
	Loomaksvatus (v.a 141; 146)	014		6 829	35 748	162 932	2 622	41 232	5 312	484	103 019		4 098			**362 276**	325338	36 938
	Piimakarjakasvatus	141		7 461	2 057	367 292	2 711	27 823	11 880	400	169 795		3 467			**592 886**	706397	-113 511
	Seakasvatus	146			359	105 150	225	21 001			23 179		218			**150 133**	117556	32 577
	Segapõllumajandus	015		207 654	1 005	793 373	4 270	13 860	20 033	1 408	310 324		2 912			**1 354 838**	1069713	285 125
	Abistavad tegevused	016		3 906	345	192 081	1 735	10 749	2 155	1 904	38 518		1 541			**252 934**	330487	-77 554
	Jahindus	017					10		129		165		12			**316**	81	235
	KOKKU 2019			**309 704**	**60 001**	**3 736 547**	**20 360**	**200 654**	**72 964**	**10 446**	**970 413**		**24 454**			**5 405 544**		**307 923**
	KOKKU 2018		101	366 569	209 637	3 302 575	22 886	186 318	63 568	12 397	909 607	570	23 394				5097621	
	MUUTUS 2019/2018		-101	-56 865	-149 636	433 972	-2 525	14 336	9 396	-1 951	60 806	-570	1 060					
Kala	Kalapüük	031	0	21 070	70	48 045	1 922	107	786	0	150 307	3 045	35			**225 386**	228478	-3 092
	Vesiviljelus	032	0	0	371	43 984	944	11 869	100	56	27 192		1 938			**86 453**	98529	-12 075
	KOKKU 2019			**21 070**	**440**	**92 029**	**2 866**	**11 976**	**886**	**56**	**177 499**	**3 045**	**1 973**			**311 840**		**-15 167**
	KOKKU 2018			19 520	100	98 178	3 116	12 246	364	56	183 581	7 845	2 001				327007	
	MUUTUS 2019/2018			1 550	340	-6 149	-250	-270	521	0	-6 082	-4 800	-29					
Tööstus	Lihatööstus	101			25 346	511 417	3 580	160 660	1 229	61	474 110		23 648		2954,93	**1 203 005**	868382	334 623
	Kalatööstus	102		721	27 516	96 452	4 764	84 200	4 192	0	252 520		10 679	4009,79		**485 053**	429771	55 281
	Puu- ja köögivilja tootmine	103		0	702	188 405	634	7 407	192	792	31 815		643			**230 589**	235968	-5 379
	Õlitööstus	104		0	19 840	470 853	8 043	93 211	12 071		193 762		20 149			**817 927**	762883	55 044
	Piimatööstus	105		0	292 409	339 437	1 981	166 088	8 337		447 448		21 238			**1 276 938**	1508062	-231 124
	Jahutööstus	106		90		5 016	9	50	109		279					**5 551**	3206	2 345
	Pagaritööstus	107		103	5 124	181 759	6 651	76 493	72		252 235		10 833			**533 271**	438106	95 165
	Muude toiduainete tootmine	108		49	7 669	150 775	3 936	18 248	906		88 233		5 756			**275 572**	436657	-161 085
	Valmis loomasööda tööstus	109		0	9 031	52 804										**61 835**	61934	-99
	Joogitööstus	11	352 274	0	140 172	372 302	3 068	45 390	1 170	335	103 968		8 977			**1 027 656**	662308	365 348
	KOKKU 2019		**352 274**	**963**	**527 808**	**2 369 219**	**32 666**	**651 747**	**28 276**	**1 188**	**1 844 369**		**101 923**	**4 010**	**2 955**	**5 917 397**		**510 119**
	KOKKU 2018		297 925	2 570	374 865	2 114 755	37 579	686 738	15 302	964	1 763 966		112 614				5407278	
	MUUTUS 2019/2018		54 349	-1 608	152 943	254 464	-4 913	-34 991	12 974	224	80 403	0	-10 691					

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused